

לזכרה דלי געלט פון

ה'ג'א

צבי כשראי.

מירכתי תבל

חלק ראשון

מירכתי צפון:

פּרִישֶׁת מַסְעוּתֵי בְּסִיבִירִיָּה הַמְעֻרְבִית וְהַמְזוּרְחִית, בְּהַגְלִילוֹת
הַצְּפוֹנִיּוֹת וְהַקְּרוֹבוֹת לְהַצִּיר הַצְּפוֹנִי וְכוּ'.
חֵחַל מִתְּהַלְּגָה וְתִקְאֵמָּה דֶרֶךְ הַרְרֵי הָאוּרְלִים וְעֻרְבוֹת
הַקִּירְגִיזִים וְכוּ' עַד הָאוּקִינּוּם הַשְּׂקֵמִי.

ירושלם תרע"ד ☆☆☆ דפוס א. מ. לונין

ПУТОШЕСТВІЯ

по сибиріи Китай и Японія

Г. Х. КОЗДОЯ

palastine

ירושלם תרע"ד

UNIVERSITY OF FLORIDA

3 1262 07329 117 0

DS

9

.K37

M59

1914

JUDAICA
LIBRARY

Zewi Kasdai

A TRAVERS LA TERRE

EN 2 PARTIES

1er. Partie :

L'Extrême-Nord : mes voyages en Sibirie Occidentale et Orientale et dans les pays avoisinants au pôle nord.

2ème. Partie :

L'Extrême—Orient : mes voyages en Mandchourie, Chine et Japon, contenant aussi certains détails intéressants sur la vie des juifs en ces pays.

JERUSALEM 1914

Imp. A. M. Lunetz

Zwi Kasdai

AUS FERNEN LÄNDERN

IN ZWEI TEILEN

I. Aus dem Norden :

Reisen in West- und Ostsibirien und in den Ländern in der
Nähe des Nordpols usw.

II. Aus dem Osten :

Reisen in der Mandschurei, China und Japan samt Nachrichten
über die dort lebenden Juden.

JERUSALEM 1914

Druck A. M. Luncz

מְקַטֵּר מְגִשׁ לְבְנֵינֵינוּ וְיָנוּ

וִיחִי אֵל

ד"ר צלינוב

מִנְחָם

אינג'ינר אוסישקין

לחג יובלם בהמלאות להם חמשים שנה להולדתם, ועשרים וחמש
שנים לעבודתם הפוריה לתחית עמנו וארצנו.

בכל רגשי כבוד ויקר

ובכרכת ציון משאת נפשם

מאת המחבר

ירושלם כפרומי הר ציון

התרע"ד

מעין הקדמה

ספרי זה שברכנו נדפס כבר בספרתנו העתונית (בהמליין כשעתו, בהצפירה ועוד) אה־שוב שלא עבר זמנו גם עתה. ומה גם שהוספתי עליו כמה דברים מענינים מחיי אחינו הנחתים במקומות הרחוקים האלה שאי אפשר היה כלל להדפיסם ע"ע מפני טעמים שונים, וכיניהם— מפני חוקי הבקרת או ברוסיא... חפץ אנכי להאמין כי גם סופרינו הגדולים והישרים בלבותם, יהודוני בעד ספרי זה המעשיר אותם בידיעות כה מלבבות וכה מענינות מאחינו הנדחים בקצוי ארץ, שעדיין לא דיבר עוד על אדותם שום סופר עברי, מסבה פשוטה—מהמת שלא היו אצלם.

תיתי לי, שבנראה הייתי אני הראשון שמסכנתי את נפשי לבקר את אחינו אלה הרחוקים, ולהביא מהם איזה ידיעות שבכל אופן תוסיפנה צבעים וסממנים להיורה הלאומית שלנו וכו'.—מתנאה אני בזה. אף כי מעודי לא החזקתי טובה לעצמי לבל אתחזי כיוזרא...

ומתירא אני רק מסופרינו המוגופוליסטים, אלה האסמניסים שקשה להם להשלים עם הרעיון: שאיש פשוט כמוני שאינו, סופר רעשני ואינו דורש „שנוי ערכין“ בשעה שאינו יודע אף להעריכם... יעזו לעשות נסיעות גדולות וכבירות באלה בלי נטילת רשות מהם... שזהו כמובן ידוע, קצת עזות כלפי האסמניסים=המוגופוליסטים האלה.—כי—למה נכחד—אלמלי קראו „רשימות מסעות“ באלה מאיזה „גוי“, בודאי שהיו מעריצין אותן ומעתיקין אותן לכמה תוצאות ספרותיות וכו', והבקרת היתח טובה נאה ויפה ובקצת הנופה כנהוג...

אבל—יהודי?... יהודי שאני. לגביה כמל הכבוד וכו' ומצוה לבטלו... כי ע"כ „יהודי“ אנכי וקפחתי את שכרי המוסרי...

ונקטינין: יהודי המדבר ע"ד יהודים, לו גם יבואו ציורים טפוסים ברשימותיו מחיי עמים אחרים.—ציורים שאינם נופלים אולי מציורי איזה „גוסע—גוי“. ואולם—מכיון שכתבם יהודי, לא פקעה יהדותו... וצריך לבטלו כעפרא דארעא. כי ע"כ נאמר עלינו: ונגש העם איש ברעהו וגו'... ואומר: ונהי בעינינו כח נבאים, וכן היינו בעיניהם... וגו'.

* * *

כי אמנם, הגבים " הננו כשאנו לעצמנו: להדק, להתכוין, להלחין
וכו' ולקפח איש את רעהו... ובעכו"ז הננו נראים " כן " גם בעיניהם...
לכטל אותנו ולאכלנו בכל פה ביהד את בשרונותינו ויתרון רוחנו וכו' וכו'.

ואתה ספרי—עולל טפוחי. לך והתראה לכלהם. די גם די למענך דברי
התהלות והתשבחות, שקבלתי בכתובים, מגדולי עמנו ומחכמי דורנו היותר
מפורסמים שבזמננו, אשר הואילו לנדלך ולרוממך עיד בהתגלגלך בהעתונות
ובכתב-יד (*).

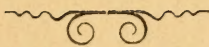
סמוך לבי ובטוח באלקי הסדי כי לשנה הבאה, בהמלאות לי המשים שנה
להולדתי, אזכה להוציאך לאור במהדורא שניה, ביהד עם יתר ספרי שקדמוך,
אשר כבר נמכרו, והנם מתבקשים—ת"ל—ואינם.

ואלקי ציון יוכני להוג את חג יובלי על הר ציון,
לאור באורך ציון עם כל אוהבי ציון.

הנושא דגל ציון ברמה כל ימיו

המחבר

בעלתי לארץ אבות.
ירושלים, א' דהנוכה, תרע"ד.
בנצחון רוח ישראל על רוח יון...

(* עשירות מכתבי-תהלה מגדולי חכמינו וסופרינו, על ספורי מסעותי אלה, שמורים
אחי לספחם אל המהדורות השניות כשזכני ה'. כי ספרי "מומלכות אררט" שנדפס אשתקד (מסעותי
בקוקו ועבריים-הכספי ואזיאה-התיכונה וכו') וספרי שבשפת הווהר "משא דומה", וכן "הגרות הללו"
ו"העצמות היבשות", כבר נמכרו כל האקזומפ', וכנועט בכל יום ויום הנני מקבל דרישות עליהם
מכל תפלות ישראל—אות ומופת הוא לי, כי הקהל שלנו נהנה מספרי אלה המביאים לו, פרישת
שלום" מאחינו הרחוקים והנדהים בקצוי ארץ ואיים רחוקים וכו'.

וביחד עם זה אזיאה לאור אי"ה גם את רשימות מסעותי שאני מכין כעת מארץ-אבות וכו'.

הצופה פני הַנְּלִגָה, הקמא והאורלים.

סרמוב; .. ידידי!

הנני מחבק עתה בזרועותי פאתי תבל וקצוי ארץ, — ים וקדם, צפון וימין; הום וקור קיץ וחרף, אביב — עולמים והקרח הנורא. —

בצאתי מארץ הקדם, מקוקו ואזיא התיכונה*, נסעתי דרך ים־הכספי ומסלת הברזל הקוקזית העוברת דרך גלילות אשדות הדרן והולגה, ואסובב את הערים ורניזו, קולוב, טמכוב וכו' עד סרמוב העיר, זאת אומרת: יצאתי מאקלים חם, מקום לא היה בשנה זו אף מעט שלג ובפור. וכדי שלא יהסר לי "חרף" אחד במספר שנותי, קרמני הוא בפה בעצם תקפו, אף כי כבר קרב קצו, כי הלא ימי אָרְר עתה, וימיו ספורים.

אתמול ביום בואי כסו ערמות שלג את כל החצות ויחתמו בעד כל איש מצאת החוצה, וחיום כאשר פנו מעט את הררי השלג מצדי הדרכים והמפשעות, התעטפתי בשמיכתי העבה והשעירה, ואנלום את פני באדרתי לכל יבקע עור פני מעצמת הקור החזק, שלא הסכנתי בכמותו מעודי, בהיותי יליד הדרום, והנני מבקר עתה את העיר; —

והעיר גדולה ורבת המסחר והקנין, בהיותה מרכז המסלה הגדולה המחברת את ערי רוססיא הפנימית ואשדות הולגה והדרן, עם הבל ארץ אורל, ערכות הקירגוזים, הבשקירים, וערי המדבר *Степной Край*; בה בית מועד לסוחרים ולכנעני ארץ וכו' וגם אחב"י יקחו חלק גדול בסחרה ואתנגה, ביהוד בסחר הנפט המובא לכאן ישר מובאקו דרך הולגה באניות, וב"ספינות־דוד" (ציסטערנע) ופה יריקוהו ויטעננהו בהקלחיות (Цистерны) הרכביות וישולח לערי המדינה. ואחינו אלה שהם "סוחרים נכבדים" במלוא מובן המלות, לא שבחו מלדאוג גם לעניני העדה הרוחניים, ותחת אשר עד כה, בהיות יסוד העדה העקרי מאנשי החיל הניקולביים ובעלי מלאכה וכו', לא היה בפה בית תפלה כראוי, ולא ת"ת מתוקנה, לא ... ולא ... הנה עתה כאשר התחילו

(* כי את מסעותי אלה המשכתי תכף אחרי גמרי מסעותי הקוקזיות, שע"ז הולאתי את ספרי "ממלכות אררט" אודיסה תרע"ב.)

לבוא לכאן אנשים סוהרים נכבדים ומנומסים, מהרו לכנות להם כיהכנ"ם נהדר, ות"ת מסדרה ומתוקנה, והנהיגו משטר נכון בעניני העדה וכל צרכי הצבור, וכימים האלה החלו להראות ביניהם גם נְצִנֵי הַצִּיּוּנוֹת וכו' וכבר יסדו גם ב"ם לשבתות ולערבים וכו' וכל כמון בעדה מתוקנה!

לע"ע אהינו אלה, "הסוהרים הנכבדים", המה מעוטא דמעוטא מן העדה ונחשבים כגרים לפי שעה" אף שפעולתם והדרם כבר נראו עליה כמדה מסיימה כאמור. אך רוב בני העדה, מלבד שרידי אנשי החיל הזקנים, המה אומנים ובע"מ המתפרנסים מיגיע כפיהם וכמעט שאין ביניהם גם אחד מכלי איזה אמנות; ישנם ביניהם חייטים (עבודה, שמשלתמת פה היטב) רצענים, עושי-מגבעות, נגרים, נפחים וכו' והרוב—מתקני-שעונים.

המלאכה הנקיה הזאת, הקרובה יותר למסחר טאשר למלאכה, תפרנס עוד בכבוד את בעליה במקומות האלו, שאין בהם מקום ל"התהרות" נמכות, ומה גם למן העת שהותרה למפלגת אומנים זו לפתוח גם בתי-מסחר לשעונים חדשים על יד בתי-מלאכתם, לא תראה עוד בזה יהודי "מתקן-שעונים-גרודא, כי כלם פתחו להם חניות מרוחות בטבור העיר ובראש הוצות, ועל השלטים כתוב הדר באותיות גדולות מוזהבות ומוזהרות: "בית-מסחר-ראשי לפלוני"; "בית מסחר כללי (Deno) לפלמוני"; "בית-מסחר כללי ומרכזי וראשי לאלמוני" וכו' וכו'—זה יכתוב "מפריז", וזה—מגינא, "מניצא", "מליברפול", "מלונדון", "מנוורק" וכדומה. ומי הוא ה"סוחר הנכבד" חלילה, המתיחש על עיר צרפתית איטלקית, או אמריקאנית?—הוא הוא מיודענו ה"אומן" או ה"מתקן" הפשוט, שברוב הריצותו עלתה בידו ליסד "בית-מסחר" "גדול", "כללי", ו"מרכזי" ו"ראשי" וכו' העולה לסך אלפים ורבעות, ויש לו מו"מ עם צרפת אנגליא ואמליא וכו', אף כי כשהוא לעצמו איננו יודע גם את מקומן הגיאוגרפי...—ושמא תאמר שהניה ב"בית מסחר" זה ה"ראשי והכללי" וכו' למצער כמה מאות שקלים מכיסו הוא?—משנה אתך הכיבי, מובטחני שאין לו כבו"מ זה אפילו פ"א מכיסו שהיה ריק וישאר ריק כל הימים... והקרן-קיימת שלו מצמצמת אך ורק בה שלט הגדול והנהדר, עם ה"שעון הגדול" המצויר בו, בירה יקר הולך בין אחיו השעונים הקטנים...—זהו כל הונו ורכושו! ולפעמים יעשה גם את השלט הזה בהקפדה... אך גלגל אחד מנסר ברקיע המסחר, ובק"ח ון או "הקפה" שמו, הגלגל הזה יסובב בהריצי-פיפיותיו את כל אופני המסחר בהאָחֶזוּ בְּשִׁינֵיהֶם, ובני עמא-פוזיא גפני עמחם בלבתם וירקדו במעגל; ואם לפעמים תִּשְׁבֵּר שְׁרָרוּעָה אחת ותִּפְגַּר מלכת הלאה... מה בכך,—הן כאלה וכאלה יקרה למכביר בעולם המסחר: שמיטות פשיטות רגלים...

העלמות והכה שות... הבלעת הון זרים, וְהַשְׁפֵּט אַחֲרֵיהֶם
בַּנְּכֹסִים... וכו' וכו' ובכ"ז—יתרעם הגלגל, ויתנשאו האופנים, וירעש כסא
המסחר... ועולם כמנהגו נוהג!—

אומרים אמור: פ"א סר החנוני קטן מעירה מצערה ל, בית מסחר גדול—
כלי-זוראשי" שבכיר המטרפולין, ויעיף את עיניו על ארגוני הסחורות הרבים
הסדורים וערוכים על השלבים וכו' ויקמוט את מצחו וקצה הוטמו כמתפלא
ומשתאה.

מה תתפלא כה?—שאלהו ארון ביהמ"ס—

—הנני מתפלא ועושה חשבון בנפשי—ענהו החנוני האורה—ומה אני, שיש
לי סחורה בחנותי שבכירתי הקטנה, על סך מאתים שקלים, הנני חייב עליה
אלף, אתה שבבית מסחרך ישנה בודאי סחורה ע"ס מאה אלף.—
כמה איפוא אתה חייב עליה?...

העקיצה הזאת, שהיה בה לפניו רק קורטוב של אמה, נעשתה עתה
לאמת גמורה, ולכל פניות שאני פונה, בעיר ובכרך, במטרפולין ובערי—המרכז
וכו', הנני קורא אותה מהאאותיות הגדולות" המזחרות ב"גוניהן" השונים;
מעל ה"שלמים הנחדרות", מהמודעות והרקלמות, ומה"הגמאית" הסדורות וערוכות
מבעד להחלונות השקופים...; הנני קורא ורואה אותה על כל שעל, -וצחוק
יעבור על שפתי, אף כי צחוק-מר ומכאיב לב ונפש!...

* * *

ובכל ארך הופי הולגה, מאסטרכן עד פמארא, ועד בכלל, נפגוש פה ושם
רוסים רבים מתיהדים (Иудействующіе) בן יקראו בתעודות מסעיהם ובכל פקידות
הממשלה על אודותם) דבר שהפלאני מאד לראות כזאת במקומות כאלה (ביהוד
רבו אלה המתיהדים בכפרים ובערי השדה, שבתן אין אף נפש אחת מישראל)
הרחוקים ומובדלים לגמרי מתחום-המושב הקבוע, ואין להם שום מושג
מהיהודים והיהדות עד היום!—ומה שנפלא עוד ביותר, כי אותנו "היהודים
האמתים" ישנאו תכלית שנאה*) בהשכם אותנו לאפיקורסים ומפירי-דת.—
רבים אומרים שהם מצאצאי הכוזרים (כידוע היתה עיקר ממשלתם בחבל
ארץ זו שעל יד הולגה, — אַטְיֵלְה' לפנים) שקבלו עליהם דת ישראל ואה"ב
נטמעו בין העמים, ואלו הן "הניצוצין קדישין" שנפלו ביניהם לפני אלף שנה,
ועתה שבות הגה למקורן— למקור ישראל!—מי יודע?...

הבל, חבל, שאין חכמינו וחוקרינו שמים לב לזה, כאשר בכלל יתיחסו
(*) בדבר הגרים והמתיהדים הלה עיין מה שכתתי בספרי "ממלכות אררע"

תמיד בשויון—נפש לכל הנוגע לישראל ועתיקותיו... וכאמת פה בר נרחב לחקור ולהתבונן פרקים-מענינים מאד בתולדות ישראל והשפעת הקולטורה שלו בקצו ארץ ואיים רחוקים.

ושלום לך מאת ידידך...

אסטרךן . . .

בעיר זו תפגשנה אירופא ואזיא. — ים וקדם נִשְׁקָיו ומערב ומזרח דבקי; יתר מכל בני קדם יושבים בה הפרסים והבוכרים העורכים את מערבם בפרי ארצות המזרח; כנלומי שש ורקמה, צמר כבשים וצמר-גפן וכו', אחריהם יהשבו החיים הטורקמנים, קלמיקים בִּשְׁקִירִים והינאים וכו' הנותנים בה את עזונם ככל משך ימי הקיץ והסתו, עד התכסה הנחר בקרה. ואחריהם קהל עמים רבים ולאומים שונים ומלאוה השואות ויגדילו סחרה ואתננה; פה נראה את המושלמני רוכין כנל עצמות בפתח הנותו וחוזר את תפלות הקוראן ע"פ מספר מחזות—הפנינים שבידו; ושם פועלים רוסים צוהלים ושמהים על היין הרב שהגיתו אל פיהם...; פה עומד בוכרי עם כובעו השעירה הגדולה עשרת טונים מראשו ה"תחוב" בה, ויבוא כמו"מ עם אינתיילגנט אירופאי נהדר כלבושו מנוהין ומפורכם; שם הטורקמנים והחיים שרובם מצורעים מסבין אל שלחן אחד עם סוחרים אשכנזים וצרפתים; ופה הקלמיקים צאצאי המונגולים—ישאו בחיקם את אליהם אשר לא תאר ולא הדר להם כמו לעובדיהם המשתהיים להם*).

—וכשם שהיא מעורבת בעמים ולאומים שונים, כן גם גדולה הערבוביא שבקהלת אחינו בתוכה. באופן שהמביט עליה בסקירה חודרת ימצא בה על נקלה את כל הפרצופין והגונין שקנה לו עמנו כמשך ימי גלותו הארוכה; פה תפגש יהודי וליני עם פאותיו הארוכות וכובעו שהפרוץ מרובה בו תמיד על העומד... יבוא בדברים עם יהודי מנוהין ומתקדם ששפמו עשויה כדת בולגני, ולוחץ את גבנון הוטמו לכל יכירוהו כי מניי הוד ה מוצאו...; ושם יהודי-ליטאי תניך הישיבות יבוא כמו"מ עם יהודי בוכרי המתמר בנפשו שהוא, רק הוא, הנחו היהודי האמתי—בן להעברים הקדמונים, באשר עקבות הקולטורה של "נהרדעא ופומבדיתא" עדיין נכרות בו היטב, ושניהם יהודי מתנאים על אחיהם הקוקי החושבים אותו לבורה די וט...; שם יהודי פרסי

(* הפעם ראיתי עד כמה לרקו דברי הפילוסוף: "כל אדם מנייר לו את אלוהיו בללמו וכדמותו" וכאשר שהשבע היה משחת נאליס מראהו, מנועלים ומתועבים וכו' לכן יניירו להם גם את אלהיהם כן, הוא שאמר איוב; ומבשרי אחזה אלוה וגו'...

נושארסבל הולך ערום ויחף וכל גופו מכוסה ביוע, ועליו יביט בנאון שלות השקט יהודי ווארשאי—„אימשע מאיר“... האומר בנפשו: „אני ואפסי עוד!“ וגם את יהודי פרס יהשוב לליטוואק!! בשגם אינם ממשיכים את ה„צירה“ ל„פתח“ כמהו (*).

וכמו שאין הפרצופים שויים בה, כך הן דעות מנהליה וראשיה, נבאיה ופרנסיה וכו' שונות ומחולקות וממילא—אך פרעות ואין סדרים בכל מוסדי הציבור שלהם; אשתקד היה אצלם נבאי איש „סנדלר“ מצאצאי אנה"צ הניקוליביים שזכות אבותם מסעיתם (בזכות הישיבה הכתוב מדבר) שבכה „נבאותו“ הפין לרצוע את כלם במרצע שבידו... עכשו נמנו ונמרו למנות נבאי אחר—מה„הפשים“ (כלומר: מאלה שזכות ישובם לא באה בזכות הרצועות והמלקות שהוכו אבותיהם אנה"צ) ש„עשירותו“ הביאתו לנהוג את נשיאתו ברמה, ובזה הרעו עוד יותר...

ובכן רבה בה העזובה בכל מקצועות צרכי הצבור, אין בה ת"ת לבני העניים, ולא חדרים מתוקנים לבני הבינונים והעשירים, כ"א איזה חדר עם מלמד משחית גו ולב הילדים; אין בה הכנסת אורחים ולא בקור חולים; לא חובבי ציון ולא ציונים ולא מתנגדי—ציון, ולא... ולא... ובטעם שאין להם כל מגע ומשא עם התנועה הלאומית שהקיפה עתה את כל ישראל ומפלגותיה, כמו לא ירגישו כלל במכאבי הכלל, אף כי לפי מצבם, בזכויותיהם בפה צריכין היו להרגיש ולחוש היטב...

זאת היא תמונת העיר העתיקה רובלת העמים, שכאשמת בועריה—ריקניה ובריוניה, תרד פלאים מיום ליום ואין מקים אותה משפלותה! מזה הנני לנסוע במעלה הוֹלְנָה, ודבר מה אראה אשמיעך.

ידיך.

צְרִיזִין, שִׁלְהִי דְמִיִּימָא... יְדִידִי!

למורת רוחי וחפצי ואולי גם למורת רוחך אתה, נפגשתי עוד הפעם עם „שגו—הניגודי שבין בני ליטא ואוקרינה או ז'לין; עוד הפעם בראיתי לדעת מה רב ההבדל שבין אלה לאלה—ופה, רק בפה, בהיותם נתקים מארץ מולדתם וכמעט שאינם נגררין כלל אחריה, נוכל לעמוד היטב על אופים ותכונתם של אחינו אלה ולהגדירם במצרים מסוימים.

ת א הזו, בשעתא דרוב אוכלסי ישראל די באתרא, הדין המה מאוקריינה; וגדולי הסוחרים, שכל סחר=הדגים (שהוא העקרי והראשי בפה) בידם הוא, כלם

(* ידוע הוא טיפודי ורשא יחשבו את כל היהודים שזינס מדברים כמוהם ל„ליטוואקיס“ וגם יהודי ז'לין ורססיא הקטנה והדרומית וכו' יחשבו ל„ליטוואקיס“ השוואים להם נאד...)

אוקריינים, ורק מעט מועיר בידי יהודים-ליטאים אשר סערו בסערות הזמן ונער יכתבם, ובכ"ז—מה רבה השפעת אלה האחרונים המעטים, על הראשונים הרבים—מהם!—האת, בני ליטא היקרים! לכל מקום שגלו גלתה שכינה עמחם, וחמאור שבתורה מחיה ומרומם את נפשותיהם, ולכל פניות שהם פונים תהי תורתם אור לנתיבתם!—אם אמנם, האמת נתנה להאמר, ישנם גם ביניהם „שני ההפכים” שהם תמיד כרקב לבית ישראל, ה"ה: האדוקים, יתר מדי, והחפשים יתר על המדה... אולם כאלה כן אלה לבם ער ומלא אהבה לנכסי—הרוה של אמתנו, ואם אך תעריף עליהם אנלי—טל של תהיה, מיד יתעוררו לתהיה ומה עצמותיהם ישוקה בלשר—לאומיות, משא"כ אצל אחינו האוקריינים, אשר לדאבון לבנו, מוכרחים אנחנו להודות כי אין בהם כלל אותן הנצוצות הלאומיות והשאיפות העממיות המתרגשות כעת במחנה ישראל. לי אומרים: החסידים בטבעם דמם הם ביותר, והם נוחים להתפעל ולהתלהב בכחינת: „אתערותא דלתתא”... והמתנגדים הם כמצב הקפאון ועומדים על מקומם בלי שום התעוררות כחנומי מצרים...—שקר הרבה, לא מניה ולא מקצתיה. אנשים קצריראות ובלאי—שכל הוציאו את המשפט המעוקל הזה, ועד כמה נאמנו דברי אלה יוכיחו לנו המקרים והמאורעות האחרונות שנקרו ויאתיו בעמנו בזמננו זה.

כאשר החל רעיון הישוב (בצורתו הישנה) לפעם במחנה ולכצר לו מקום באומה, מי היו הראשונים שנתנו ידם לו והתעוררו להחזיקן ולתמכו ולסעדו? הלא הליטאים המתנגדים הקפואים...*) וספריהחשבון שהועד האודיסאי מוציא מדי שנה בשנה, יוכיח זאת באותות בולטות ומוזחירות; כיוצ"ב אתה מוצא, שתי ערים ישנן לנו הנחשבות כאמהות בישראל ברוססיא, ה"ה: וילנא וברדיטשוב. מה עשתה הראשונה ומה פעלה זו האחרונה? בעת אשר בעלי הון ואמידים נמצאים בזו האחרונה הרבה יתר מאשר בהראשונה, ולעניות מנוולת כמו בליטא, אין בה מקום כלל, ובכ"ז העמידה לנו הראשונה חברים רבים התופסים מקום נכבד בספריהחשבון, ואני הנני היודע ועד שישנם כאלה בוילנא החושכים ממש מלהמם ונותנים את פרוטתם האחרונה לטובת הרעיון! וברדיטשוב שלנו? גם היא נתון תתן, גם היא תפתח לפעמים את

*) ידעתי כי רבים מקורחי דברי אלה יתרעמו עלי על דברי אלה, והנני צוה להזכירם את הועידה הראשונה בלודיסה בשנת תרנ"ח כשנתאשר הועד. מוטעם הממשלה מי ומי היו הצאים? הרב ה' שמואל מאלזבור ז"ל, הנלי"ב, וכל המשלילים כונו: אוסיסקין, מוז"ה, ברזילי וכו', ומהאוקריינים בקוסי גדול עלתה צידם למשך אצתריהם שנים שלשה, „תישים” שעה, היום ליוניותם מסופקת...

ידיה הקפוצות ותתן ותפוז, — לעשות "תרנגול זהב" לכפרה למען רבי פלוני, לצדיק אלמוני, לנינים ונכדים, למתחסדים ומתקדשים וכל מיני מבלי עולם; ולפעמים גם לאקמיוורים ואקמריסטות וליתר מיני השרלטנים המתלכשים באצטלא ד"הזנות" ומשוררים... כי מדהאי איתא, הא נמי איתא...

עוד מופת אחר על אמתת דברי: לפני כמה שנים כאשר שפך ה' את חמתו על ליטא העניה וערים רבות נשפמו באש ותמרות עשן, בקשו נא וראו בעתונינו: כמה נדבות שלהו ערי ליטא—האודים המוצלים מאש, וכמה שלהו ערי אוקריינה וברדיטשוב שלהן? הלא כמוהן כאין...

דכירנא שלפני הג הפסה זה*) כאשר נסתלק הצדיק מראטמיסטריוקא מעולם התהותן, פשמו תקף גבאיו ואמרכליו בכל הסכיכה ויגוזו וימרטו את השיות הנדרות... וכ"י רב"ר, נתבעין לעגל ונותנין ולמשכן ונותנין" אך להעגל התפרקו את עדים... ובתור עד-ראיה יכול אני להעיד כי היו כאלה, שלא היה עוד כירם ב' ספוקם להג המצות, ויוציאו את פרוטתם האחרונה (פשוטו כמשמעו) כדי לגדל ולנשא את כסא "אדמור"ם" שהתפוצץ או לרסיסים:.. ולעמת זה, אחרי ימים אחרים כאשר באה השמועה הנוראה משרפת בריסק ובנותיה, אשר רכבות עניים והלכאים נשארו תחת כפת הרקיע כלי מזון ומחיה, ערומים, דווים וסחופים, וכו', לא התעורר אף אחד לאסוף נדבות לשלוח שמה, להחיות את הנשרפים האומללים החובקים אשפתות וסובלים הרפת רעב!— וכדבר הזה אנו רואים גם פה, במקומות הרחוקים, ובכל מקום אשר יבואו פליטי אחינו לגור או להשתקע.

הוא הדבר אשר דברתי: בני ליטא למקום שגלו גלתה שכינה עמהם, והמאור שבתורה יעודדם ויהיה בהם את רוח ישראל. ובני אוקריינה למקום שיבואו יביאו את "הסידותם" עמהם, והיא מטמטמת את מהם ומנולתם ומורדת את רוחם למטה... ואת הדבר הזה הנני רואה בכל מקום בואי, למן היום אשר התעו אותי אלהים לגוד ולנוע בארצות רחוקות, ובלהישא אגלה לך הכיבי, שבכל מקום שאתה מוצא בעתונינו נדבות הגנות לטובת הכלל, מאיזה ערים שאינן לא ליטאות ולא אוקרייניות, כמו ערי רוססיא הפנימות וכדומה, תדע, שגולי ליטא היושבים בהן, הם נדבו זאת. "הם" ולא אחרים... וגם פה, בעיר זו, אראה ואחזה זאת בהדיא.— כי הגה השרידיים המעטים מכני ליטא הנמצאים בזה, הם רק הם יחושו מכאובי הגויה הכללית; הם העומדים תמיד על המצפה לבוא לרוחתה לישועתה, ותמיד הם הראשונים לכל דבר שכצדקה! כי הגה למשל יש פה מורשה הועד הפלשתיני וחברים נכבדים הנותנים את שקליהם

*) הדבר היה לפני עשרים שנה, בעונת השרפה הגדולה בצריסק ואגפיה.

ומניותיהם בלב ובנפש הפצה! ישנם פה ציונים עושים ומעשים; ישנם גם קוראי שיעורים וגואמי נאומים לפני ההמון בעניני הציונית, בעניני האומה בכלל וכו' וכו', ומי המה?—ליטאים וליטאים! למוכת הנשרפים ויתר האסונות שהתחוללו בישראל בימים האחרונים נאסף גם כסף רב, גם טוון ובגדים וחפצים וכו' אך מי ומי היו המאספים? מוכן הדבר: בני ליטא, בני תורה ומוסר, שבמספרם המועט השפיעו גם על האוקריינים הרבים והעצומים מהם במספר, והוציאו מהם גם "למשכן", אם לא בכחינת "התפרקן" לכה"פ בהשפעה מוסרית ובתביעות נמרצות...

ידידי, אוהב אני לקרות תמיד בעתונינו את הנדבות הבאות במקום "כרטיסי ברכה", "במחיר תלגרמה", וכדומה, הנני קורא בין השיטין למשל: עלים אחד חשך יום יום מפרוטותיו שמקבל מהוריו על מנדגות* וכדומה, וישלחם לחבריו תלמידי ביה"ס שבא"י; עלמה אחת התערבה עם רעותיה, וכסף "התערבותה" שזכתה היא שולחת ג"כ לבתי הספר שבארץ אבות!—מאין המה העלים והעלמה? אוקריינה תאמר: לא בי הם, ופדליון אף לא שמעה את שמעם, ולא מבעי בסרכיה, והאיטשי—מאיירעיים" שבוורשא... בוא ידידי, בוא נא אהי לליטא העניה והשוממה, שבה תמצאם ושם תפגוש עוד תמונות מלככות כאלה המרוממות את רוח ישראל ומנשאות אותו למעלה למעלה!

הנה בי כן בגליוני עתונינו תתנוססנה ערי ליטא כנדבותיהן ונדריהן ומחירי ברכותיהן איש לאחיו, הקרובים והרחוקים, הזקנים והצעירים, הכנים והבנות, הצאצאים והצפיעות העשירים והבינונים, וגם העניים והאכזרנים כמעט אין נקי, כלם לוקחים חלק בכנין האומה ותקומת סבתה! ולכך מזה שהם מביאים תעלת המרית לעובדי הרי ישראל, הנה ימצאו בזה גם תעלת מוסרית להם כעצמם, בהתקשרם בזה בעבותות אהבה ביחד עם הדור הצעיר, לארץ אבותינו, ויתנו להם משא נפש וחזון (דבר החסר מאד לצעירינו באוקריינה וכו') על פי תכונה עברית וכו' וסכ"ס יקוים בהם דבר אלקינו ע"י משה עבדו: ומפכם אישר אמרתם לבו יהוה, המה ירשו את הארץ. ואולם, מה נחזה בשולמית האוקריינית? אך שמה ושאינה, לב נבוב ורוח נכאה... ראש נדהם ועינים מזרות שנאה ומשטמה לבל "דבר חדש" שלא באה עליו הסכמת "האדמו"ר"...

ואיה אפוא דמם החם ולבם הרגש והמתפעל?!—

האומנם, לפנים בשנות השלישים והארבעים למאה העברה, היתה למצער

(* את דברי כתבתי כהמליץ (שנת תרס"ב, כ) כשעה שהיו נדפסין בו נדבות כאלה למאות ולאלפים בכל יום, הכל כעל מנהג יפה ולאומי כזה!

תכונה אחת טובה להם, כי היו כרוכים מאד אחרי רביהם ואדמוריהם בהיות דבריהם להם כדברי האורים מבלי להרהר אחריהם מאומה, והיה אם נצרכו גדולי האומה לפעול מה עליהם כדי שיצטרפו במעשיהם לטובת הכלל * ידעו כי מתחלה עליהם לפנות לה, רבי, ואם אך נתן הוא את הסכמתו, אז כל קרבן לא היה יקר בעיניהם, והרבר יצא לפעולות. אבל לאסוננו הגדול התקדמו עתה גם הסירינני אלה, "וההתקרמות" הזאת הכיאתם לצאת ידי שניהם. לרביהם ואדמוריהם ישמעו עתה כהמן את מתלמיתיו... וגם בקול הזמן לא ישמעו ולא יאזינו, ובכן נשארו קרה מכאן וקרה מכאן, ובתוך עין יבש אשר את שתי קצותיו אכלה האש ותוכו נזר...

הא לך חביבי את השקפתי על גולי אחינו שמהוין לתחום, שכאמור, הנקל מאד לעמוד בזה על אופיים הרבה יתר מכתחום מושבם, ואין ככלל אלא מה שבפרט...

והנני יודרך...

סֵמֶר הַקִּזְוֵן

שתיים בנות הן, הרוחצות את פעמיהן במוי הולגה התיכונית, ואדמת הפלכים החם היא ארץ-צפתה:

ישוב אחינו בני ישראל בהן לא מצער הוא, וככל היותן קרובות אשה אל אחותה, רחוקות הנה ביהודיהן כרחוק מזרח ממערב. ובשעה שכוזו הראשונה הנקראות בשם "שמרון" ** ילחמו בה עשיריה—בועריה רק בעבור ההנהגה הצבורית והנבאות וכדומה, וממילא כל עניניה הרוחניים—בשפל המצב כנהוג.

הנה זו אחותה השניה קִזְוֵן—הַיְגָה החיפך ממנה מן הקצה אל הקצה!— וכשם שעיר זו נודעת מאז לעיר משכן החכמה שבה תתנוסס אוניברסיטא מצוינת ונהדרה בכל, כן נודעים הם יהודיה לשם ולתחלה בכל הגליל הזה. ומזלה גרם, שגם הצעירים מאחבי השומעים לקה בהאוניברסיטה שלה, רובם ככלם מצטיינים בשאיפותיהם הרוחניות לטובת עם ומבורתם, והם פועלים פעולה ידועה על כל העדה העברית למטע בה את הרוח הלאומי המפעם עתה במחנה ישראל וכו'.

* ידועה האספה רבתי שהיתה ציוני הקיסר ניקולי הראשון וכדומה להן, שנאזני ליעא והכנייה קראו אליהן גם את לדוקי אוקריינה, אז גזרו על עשרות חתנים וקיעליהם וכו' ומכרום בכסף מלא להוצאות דרכם, שכל אופן לא הפסידו... אם לא הדיקוס, למזער שמהיהם ונגאיהם שהיו נותנים גם על פיהם... כדי שיסתתפו בהאסופות, והדברים עתיקין...

** לדעת רבים נקראת סמרה"ע"ש שמרון, כי העיר הזאת התיסדה ע"י הכורוס בעת קבלתם דת ישראל, והיו קרוין לרובי עריהם ומושבותיהם בשמות ערי ישראל.

הנה כי כן נוסדה ע"י הצעירים האלה גם אגודה ספרותית, עבריה; והציוניות מצאה בה מסלות כמעט לכל שדרות בני העדה והת"ח המתלמדים המקריבים לה מבהר עתותיהם ודמיהם; גם שקלים נקבצו ביניהם כסכום מסוים, וגם אקציות נמכרו ונמכרות כמספר הגון, וכן יערכו להם כפעם בפעם, ערכים ספרותיים" ונשפי חשק לאומיים (כמו הג המכביים, ושמחת בית השואבה וכו') הכל כמו באיזה קהלה עברית מסודרה ומשוכללה שבערי התחום בליטא! ובכית שבת תחכמוני דפה ישורר רוח־הומני (* במלוא מובן המלה, וזה לך האות, שבשנת הלמודים זו נתקבלו בו תלמידים עברים רבים הרבה יתר מהקצבתה, וכ"ז בהשתדלותם הנמרצה של הפרופיסורים דפה לפני שר ההשכלה אשר עשתה פרי ונתקבל ממנו ע"ז רשיון מיוחד.

לא אהרל חכיבי מלספר לך מקרה מלבב אחד, שגם הוא יעיד במדה ירוע על יחס הפרופיסורים האלה לעם ישראל; אחד הפרופ', נשא מדברותיו זה לא כבר לפני תלמידיו ע"ד אופני הלמודים וחזרת השיעורים בעל פה, וייעין להם: "כי בעת שנגם את שיעוריהם יקראום בקול רם ויתאמצו לעשות בשעת מעשה תנועות חזקות ותכופות בכל (לשוננו ממש), יצורי גום" (ע"ד: כל עצמותי תאמרנה?... כי לדעתו תועיל זאת הרבה לאמין ולחזק את הזכרון, והלמודים יוחקו ויורשמו בתאי המוח ועצביו וישארו לארך ימים". ולחזק את דבריו אלה, הראה להם על היהודים, אשר יעשו תנועות תכופות וחזקות בשעת למודיהם ותפלותיהם". כשהרציאו לי את הדבר, עלתה בזכרוני העובדה עם ברוריה דכיתחו דר' מאיר: "שֶׁבְמִשְׁפָּהּ בְּחַיֵּי תַלְמִידָא דְחַיֵּי גְרַם בְּלַחֲשָׁא, וְאִמְרָה לִיח: "לא כך אמר רבך" ערוכה בכל ושמורה וגי. אם ערוכה תורה בכל רמ"ח אברים—ושמורה וכו'". לדעתי יש ויש איזה יחס בין דברי ברוריה אלה עם נאומו של הפרופ' הקוני, ואולי גם הוא יכול לאמר: מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה עבריה אחת שקדמתני "בהוראה" זו לפני אלף ושמונה מאות שנה, אף כי לא בכית רם ונשא, ועל קתדרא מפוארה כזו שבהאונברסיטה הקזנית...

היה שלום....

ניזני נובגרד, שילחי דקיימא.

מספר אחב"י בעיר זו כאלף משפחות, ובמו בכל ערי רוססיא הפנימית רובם מאנשי החיל הזקנים, שבכל היותם אנשים פשוטים, כאשר "נחמפו" בילדותם מחיק הוריהם, נשארו אמונים לדת מורשה, אשר רבות רבות סבלו

(* הדברים האלה נדפסו ונמונו בהולין לפני חמש עשרה שנה, בשעה שבאתם שרר אז רוח הומני באוניברסיטה זו, והיתה בזה למופת לכל אחיותה שברוססיא, חל הכל! שעכשו, הושהרה" אף היא בהשתדלות השחורים...

בעדה בימי עבודתם בצבא ע"פ הסדר הישן בידוע, והעדה בכלל תשא עליה צביון אורתודוכסי במלוא מובן המלה, ואף כי בימים האחרונים התישבו בה גם אנשי מקנה וקנון, אנשים נכבדים ממרומי המעלה בישראל וככל הפצם הטוב של אלה האחרונים לפעול על הראשונים בנוגע לעניני העדה הרוחניים וכו', לא יזיוו אותם ממקומם אף במלוא השערה.

הנה כי כן כאשר נגשו אצילי העדה ה"חפשים" (כלומר: אלה שלא עבדו בצבא, ואינם מצאצאי אנה"ח (הניקוליביים) ליסד להם ב"ים מתוקן לתורות את ילדי אלה אנה"ח הגדלים פרא ללא תורה וד"א, וללא תורה ואימנות וכו', התקוממו להם אנה"ח אלה בכל תקף ועז כמו אדוקינו לפני המישים שנה בתחום המושב, בעת נסיעת הד"ר ליליענטאל, וגם פה, ובזמן הזה קראו בכל עז: שקאלעס גייע זשעלייעס... (איננו הפצים בבתי ספר מתוקנים)! וכן הדבר נוהג בכל עניני הצבור הצריכין תיקון מרוב זקנה... וכמעט שאין תקוה לתקונים ושנים לטובה בעדה זו באופן שאפשר יהיה לשנות כמעט קט את צורתה ההמונית...

והימים ימי השוק הגדול, המיוחד באיכותו וכמותו ברוססיה ומחוצה לה. סוחרים רבים ונכבדים ינהרו לכאן מכל אפסי רוססיה האורופאית, מגלילות קוקו, ועבריים-הכספי, ואסיה התיכונה וכו', אך העיקר חסר מן הספר, כי בידוע "סיביריה" היא רוח החיה באופני השוק הזה, והשתא לרגלי המקרים המעציבים כחינא והמלחמה עם ה"אנרוף הגדול", והודיינות חיל המלואים בכל פלכי סיביריה, נתמעט מאד מסחר וקנין סוחריה, ואלה שהודרוו לקנות סחורה, אין ביכולתם להובילה לסיביריה, לרגלי הפקודות הנמרצות: לבלי לקבל שום סחורה להובלה לסיביריה במסח"ב, הנצרכת עתה להעברת הצבא לארץ סיני, וממילא ירד סחר השוק בשנה זו עד הדיוטא המתחונה.

והחום בוער מאד בימים האחרונים עד 95% במעלות ריוטיר, דבר שאין חזיונו נפרין כלל בגלילות הצפון האלה; שדרות הטיוול שבין טורי התניות מלאים סוחרים, כלומר "מוכרים", כי כאמור, כמעט שלא באו קונים... ואחזי לוקחים, כמובן, חלק בראש. בשנה זו רבו הסוחרים היהודים הרבה יתר מכשנים עברו, כי לרגלי המשבר הנורא השורר "בזהתחום הקבוע" ישלו את נפשם בתקוה להכנות מימי השוק, ולדאבון לב תשאר גם תקותם זו מפה נפש... וכן יתנוכסו מעל השלטים והשמשויות—הסדרות, השמות: רזנבלויס, גורדון, סולוביצגי, פרסיין, גרינברג וכדומה, וכמעט שאין טור—חניות שלא יהיה רובו בידי אח"ב... לפי בקאותי וידיעותי אוכל להחלים כי בכלל יאהבו החוסים לעשות מסחר וקנין עם היהודים הרבה יתר מאשר עם הסוחרים האשכנזים

והצרפתים למשל, המביאים עם סחורותיהם גם את אנטישמיותם לפה ומביטים בשאט בנפש על אחב"י כמו לו. באו לארצם "הם" לסחור אותה... — ממשלתנו הרוממה גם היא הכירה את נחיצות סוהרי ישראל בימי השוק הזה, ותקלה להם הרבה את תנאי ה"רשיון" ובזכות הישיבה והמסחר כדי שלא להצר צעדיהם. אך כי בכלל לא תעשינה ידיהם תושיה הפעם, כמסחר ידם, בסבת המשכר הנורא והאיום שגם בפה תראינה תוצאותיו היוצאות מהלחץ זו הדחק שבהתחום... ונוספה לזה המלחמה עם המתנוששין וכו'.

מחזה נעים ומלבב מאד לראות בזה בהבית-המרכזי של השוק (*) איך אויזא ואירופא נותנות יד אשה לאחותה ומחליפית ביניהן את מלאכות-מהשבתן ותוצאות פרי רוהן זו בזו, וכיניהן כמובן יתערב גם ישראל סבא עם כל "פרצופיו" ודיוקניו שקנה לו בארצות פוזריו: פה יהודי-ולני עם יהודי-הררי נפגשו, ושם אשכנזים, "כני דת משה" עם הניכי ישיבות ליטא וזמוט נשקן, וכיניהם—ירקד ויסוכב גם היהודי הכוכרי והפרסי וכו' ואחריהם—יהודים מערבות חיויא ואויזא התיכונה וכו', ועוד פרצופים רבים ושונים המציגים לפנינו ככראי-מלמש את פלנות עמנו בכל ארצות גלותו. ובמשך ימי השוק יתירו להם גם להתפלל כמנינים, "לפי שעה" שעפ"ר יקבעו אותם בהאכסניות העבריות ואף כי הזמן קצר, רק למשך הדש וחצי, בכ"ז יובחרו, או יבחרו את עצמם, גם גבאים וגזברים וכו' ולפעמים יתחוללו גם הצאי-מריבות (כי במרם התלקחה המריבה יגמר השוק ועליהם להפרד איש מעל אחיו, וממילא—גם מהמריבות... : לשוב הביתה) הכל כארה גוברין יהודאין... .

ורחוב אחד יש על מגרש השוק, שכמעט כלו התיקה, ויצגי לנו מחזה זעיר-אנפין מתחום-המושב הקבוע; שם כל האכסניות העבריות וה"מקניקין" ההנויות המוכרות ספרי רומ"ל, לולבים ואתרוגים (כי ימי השוק יתמו בסוף הקיץ בין כסא לעשור) קנוקנאות ונקניקין כשרות, הריצי חלב וגבינה ליטאית, וקמיעות ו"מזרחים", שן-הפיל, שיר-המעלות לזלדות וכדומה, וגם קול השופר ישמע באמצע הרהוב כשמנסין אותו ואת תקיעותיו, ולפעמים גם קול איזה "הזן" העומד על הבחינה לפני בוחריו למניניהם לש"ן, וביהוד יש קופצים על סחורה זו מאחיגו הרחוקים ברוססיא הפנימית ובערבות הקירגוזים, ובפרט בסיביריה.

וחנני ידיך... .

(*) הבית הזה נבנה בשנת המערכה—הכללית בניוני, והוא מלא תאים ואתיקים, חניות וממגורת בהמכפלה הראשונה, ובשניה—מוקם מושב שר—הפלך ושר השוטרים וכו' בית פקידות השוק והדואר והתלגרף וכו' ולהקת מונגיס מן ה"מוזכרים" ששמיע בו הד"ר-זמרתה בזוקר, ובערב, והוא גם מרכז העיול ומקום-הסוחרים לכל גויהם וארצותיהם.

פערס...

בהאניה היוצאת מניוני דרך הולגה עד אשדות הקאמא לחלאה מקין
עשיתי דרכי בהוזהמ"ם והפסקתי את נסיעתי בהעצרה פרפול פלך וויאמקת,
שבה יגורו כעשרים משפחות מאהב"י, ועמהם שמחתי בשמת-התורה ובשמ"ע,
והיתה לי עבודה רבה לצאת ידי הובתי לשתי כתי כנסיות שיש להעדה
הקמנה הזאת בעיר זו...

הגע בעצמך, עשרים משפחות יהודונים נדהים בקצוי רוססיא האירופאית,
בין שרידי הוואיטאקים המורדכאים והצובקסים וכו' שעד היום יתהללו
באלילים אלמים ביחד את הנוצרית שנמטעו ביניהם בעקיפין...; רחוקים
ומובדלים כמעט כל ההרף הארוך כאשר תתכסה הקאמא בקרה, מכל העולם
הנאור וממילא גם מהגויה העברית הכללית. כמדומה לי, שצריכון היו לשבת—
„שבת אחים גם יהר“, ואחרי כל אלה נפלג „קמין יהודונים“ זה לשתי מפלגות,
ובנו להם שתי כתי כנסיות שכמוכן א"א להם להחזיקם... ושני שוחמים ושני
גבאים וכו'... הה! לקתה בכפלים!...

כמוצאי החג התפטרתי מהם וממיריבותיהם ואסע ישר לפערס, והנני
עתה בעיר זו העומדת להגלי הררי האורל, ותכונתה הכונת עיר סיבירית לכל
פרטיה. ומה גדלה שמחה נפשי כמוצאי בה את שאהבה נפשי—עדת
ישראל משובללה ומסודרה בכל עניניה הרוחניים, ואנשיה אנשים טובים
וישרים, בעלי מסחר וקנין, ואנשי צורה—רובם כמוכן הם מכני ליטא
היקרים, שכאמור*) לקחו עמם את תורתם בגלותם** והמאור שבה
מחיים ומשובב את נפשם הישראלית!—שני כתי כנסיות נאים להם בטבור
העיר, גם ת"ת מתוקנה ובית הכנסת אורחים וכו' ובית-אולפנא לנערים גדולים
אשר לא יבוש להתחרות גם עם הישיבות שכליטא. גם ציונים-גלחבים נמצאים
בה, העושים ומעשים וממלאים את תעודתם באמינה, אף יסדו להם אגודה-
ספרותית ומלמדים את בני החמון תורה ומוסר וד"א בכל שבת ובכל יום ראשון
בשבוע בערב (בכלל נוכל לומר: שאחינו אלה „שומרים שתי שבתות“, „שלנו“,
ו„שלהם“... ולא יעשו את שבתם חול ככרוב ערי רוססיא הפנימית וזהו
נאותם ותהלתם!), ככלל התענגתי מאד לראות את אחינו אלה הרחוקים מאד
ריחוק מקום מאחיהם שבתחום, והם נושאים עליהם באמונה את התם תבנית
היהדות המסורתית והמעשית, מתנאים ומתימרים ביהדותם, כדתם ובלאומתם

*) לעיל בזמכתי יוגרלין.

**) כי רובם נגלו לכאן, או הם, או אבותיהם, לפני יובל שנים, כהיות הפלך הזה אף
מקום ונקלט למגורשי-פנים המדינה, ומעט מוצר ביניהם „הכפסים“ שזאו לכאן על דעת ענוס.

ובזה גם ימצאו חן וכבוד בעיני האזרחים הנוצרים המצויים עליהם לא כעל פליטי יהודה מבתחום... כ"א—כעל אנשים ישרים ותושבים מועילים. במשך העת שישכתי ביניהם הייתי כמעט ככל יום מהמאחרים לשבת בביהכנ"ס אחרי התפילה, והיינו מרכיבים בשיחות הרעים, בהדורים עבריים, ופחגמים שנונים מהתלמוד וכדומה, הכל כמו בעיר ליטאית מלאה למדנים ומופלגים. פ"א הכרתי ביניהם זקן אחד מתקן־שעונים שיש לו הנות־שעונים עם בית־מלאכה, במרכז העיר, והוא היה מה"מאחרים" ביותר בביהכנ"ס, ולפי השבועי כמעט שאיננו עוסק במלאכתו... : ואפנה אליו בשאלתי:

—הלא בעל־מלאכה אתה, כמדומני מתקן שעונים, והאיך זה תרשה לעצמך לשבת כמעט כל היום בבית הכנסת,—ומלאכתך אימתי נעשית?

—הע, טענה ישנה—השיבני הזקן במאור פניו—אתם המתקדמים, למרות למדנותכם, הנכם נחשלים מעט באמונת הכמים, ואני מאמין בדברי הכמינו האומרים: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתם נעשית ע"י אחרים, ובכן אפוא בטוח אנוכי כ"א יביא לי להנותי איזה איש את שעונו לתקן, ואני באותה שעה עושה פה, רצונו של מקום, בודאי ישאחו למתקן־שעונים אחר ישב־שכתי ויגלה יתקנהו... האין זאת מלואת ההכבטה מלאכתם נעשית ע"י אחרים!...

עקיצה יהודית אופיית וטפוסית כזו, כמדומני שיותר להתענג עליה גם תחת רגלי האזרחים...—

ואולם, דא עקא, כי הרב החופ"ק שלחם רועה אותם במקרה־הובלים ודוהף את הנחשלים שבהם בשתי ידיו, בקנאות נפרזה ואוילית שאין כמוה גם בהעירות הנכחדות ש"בתחום"; בדרשותיו הוא ממטיר עליהם אש וגפרית וכצייר אמן יצייר לפניהם כל שבעה מדורי גיהנומים ומצרי שאול וכו', לדוגמא, בדרשתו כ"שבת תשובה" דהאי שתא הרעים עליהם לאמר: אתם הייבי בריות, טמאי נידה וכו', נשותיכם התוקעות לזר כפיהן והחולמות פרועות ראש... ואינו כשרות בכלל... ולמה אפוא תבאו עוד בית ה' לבקש התימה־טובה, בשעה שכבר עזבתם את צור ישראל וכו' מוטב שתלכו באשר תתהלכו וכו' ומדוע תקראו עוד אותי על משתה ומעודת, אשר נפשי געלה בהם, ולא אחפין כלל ליהנות מסעודות מחללי ברית... וכו' וכו'... זהו לשונו בקיצור.

הידעת חביבי מפני מה הוא קורא להם: הייבי בריות וכדומה?—את זו דרש רבי דנין בעצמו; כי הנושא מטפחת—האף בצלחתו בשבת; העושה את שפמו ומגדל בלרית וכו'—הייבי בריות הם לפי משפטו החרף!—לא אכזה, שישנם ביניהם כאלה, שבכל תפוצת ישראל האידינא, הנוהגין מעט קלות ראש

במנהגי הדת, ביהודי אלה המעטים מה, אינתילוגנציה" הגבוהה, שאין להם כמעט שייכות עם העדה, אבל האנשים האלה לא יבואו כלל לשמוע את מוסרו הטוב... ולמה זה ידעיש ככה בשבולם את העולם, זעל כל העדה, שרוב בניה הם שומרי אמוני יצא הקצף?!—לא רבי, שכחת את מקוסך וזמנך...—הן, לא ברעש ה" הלא ידעת... כלך לך רבי מדרכך זו, והיא לא תצלה, ונהפוך הוא, עוד תרחיקם בזה מעל גבול ישראל ותנתק את הנימין הדקים המקשרים אותם עוד לאביהם שבשמים.—אראה בנחמה אם לא שמעתי מצעיר אחד, נושא משרה הגונה במשרד המסלה האורלית, שאמר: „אם הרבי שלל ממני כל עתידותי הרוחניות והוציאני מכלל האומה, למה זה איפא אסכול ואשא עוד"?...—לא רבי, כמעשיך אלה לא יכירך מקוסך כלל בזה; ברה לך אל איזה, לשכה שהורה" ושם תעשה לג'נדרס־קוב"ה, ושם תמצא לפניך בר נרחב להתנפל על האפיקורסים, כלומר: הציונים כדבריך וכו'... אך לא פה, כי מי יודע את הקלקולים שתוכל להביא בפה בענותנותך ויראתך־כסלך"?...—

נפרדתי מעיר זו ואסע במסלה האורלית לעיר יקטרינבורג, עיר רבת המסחר ומלאה תשואות, בהיותה מרכז סחר האבנים הטובות הנמצאות בכליות הררי האורלים. המסחר הזה הוא כמעט רבו ככלו בידי אחבי, הבקאים היטב במלאכת לטישת האבנים זו, שלדעת רבים: „הכמה היא ואינה מלאכה"; יש ביניהם גם „אנשי הבינים" בין בתי הרשת הלטישה ובין הסוחרים הגדולים שבמערב אירופא, ואמונתם רבה, במקצוע זה, על כל סביבם, ומאשר כי מספרם בזה מעט הוא, לערך שלשים בתי אבות, לכן לא התמהמהתי בזה הרבה ועשיתי דרכי הלאה—סיביר.

אמסק, ר"ה בסלו תר"נ . . .

על אם הדרך, בראש הררי אוראל עומדים שני עמודי־אבן ועליהם טבלאות באותיות גדולות ומוזחרות כתובות מעבר מזה: „גבול אירופה", ומחצד השני הפונה קדימה: „גבול אזיא".—עברתי את הגבול הזה המרעיש את הלב במראהו השמים והפראי, אך אויר הארץ הנפני וקדמני בסבפי.

עתה נפלו כל השערותי והמיונותי ע"ד סיביריה ואוירה; דמה דמיתי, כמו כלנו, כי סיביר תקדמני בגלדי קרה וכפור, בשלג וקור גדול; בָּרָבִים וזאבים ויתר היתר יער ובני שחין... כפי שנתאר לנו ב"ז במקומותינו,—עתה קראיתי לדעת כי „לא כ"כ נורא הוא השד כמו שיתארוהו"; גם פה שמש זורחת וירה יקר הולך; גם פה שמים בהירים וטהורים והאויר—מקור חיים לכל

חי; גם הלום ראיתי שדות נעבדות ובני אדם הולכים יחידי כלילה... אפס לבני כמו רעד בקרבי ולא ידעתי מה... אולי זהו פעולת ההרגל אשר הרגלנו מנעורינו לשמוע שמועות מבהילות על אדות סיביר ויושביה? והאוימים שהיו פקידו הרשות מאימים ב"שליחה לסיביר וכו'"—הבה, אסע הלאה ואראינה!

ככה עברתי את השטח הגדול הכל ארץ אַקְמוֹלִי, ערך אלף קילומטר, דומם ויחידי* במרכבת—הכרזל הריקה, ואך נוסע אחד מנוהג ומפורכס, שנבנון הוטמו מעיד עליו שהוא יהודי, יושב לו ממולי על יד החלון וכמעט שלא ישניה בו... ואולם מרוב שעמום ובדידות העזתי להתקרב אליו ולשורר בניהוחא, כמדבר קְשָׁחִיו, את ניגון "בל—גדרוי", והנה... דפקתי על המיתר! "הַלְּזוֹ הַתְּעוּרָוּהָתְמוּדָה לְעַמְתִּי, וַיִּמְשִׁיךְ הַלֵּאָה אֶת נִיגוֹן הַכֵּל—גַּדְרוֹי בְּאֶקְמוֹלִי מִתְּאִים עִם נִינְתִי אֲנִי..."

—שלום עליכם ר' יהודי!—פנה אלי כמאור פנים—גם אני חפצתי לעוררך כדי שתתודע אלי, אך לא ידעתי ב"מה"?... ויישר כחך שאתה החילות.

—ובכן אנשים אהים אנחנו—השיבותיו אף אני—ומאין הוא יהודי?
—מרוססיא האירופאית, סוכן נוסע מטעם פירמה ווארשאית, וזה לי הפעם הראשונה לנסוע סיבירה.

—גם אני נוסע ככאן בפעם הראשונה בימי חיי, ובכן הכח נסע יהרו הלאה ואל נפרד עוד איש מעל אחיו, כי ע"כ הננו רק שני יהודים כנראה בכל המסע הזה.

ככה המשכנו את דרכנו הלאה, ונבוא ביום השלישי לעיר זו "אמסק" העומדת על שפת הנהר אירטיש במקום שבו נט בע יערמאק כובש סיביריה—ומחמת שלא נגמר עוד הגשר על הנהר, הוכרחנו לעברו במזליחות קמנות נהוגות ע"י קירניזים על פני הקרח הדק, שזה רק אתמול כסה את הנהר ובמקומות רבים, ביהוד באמצע הנהר, היה מתבקע מתחת להמזליחה והקירניזים הסוחכים אותה היו צוללים ממש בהכביעים, ובכ"ז לא נטבע מהם איש... ככה הרוצים הם ומפליאים לעשות בהלקם על הנהר במזליחותיהם!—

ובצעדי על אדמת סיביריה הנני מוסיף להתפלא הפלא ופלא כי אויר הארץ הזאת לא רק שאיננו רע וקשה כמו שדמית בתחלה, כ"א להפך, מתענג אנכי מאד עליו ושואף אותו בנעימות, ומה גדול הפלא שבימים האלה—ימי

(* נסיעתי זו היתה בראשית הפתח המסלה הסיבירית הגדולה, ועוד היו נוסעים בה

כסלו *), לא יראה ולא ימצא עוד שלג וכפור במקום הזה זולתי הקרח הדרק שעל הנהר!—השמש זורחת ושולחת קוי אורה כמו במקומות הנגב, שכרוססיא, ואבק—דק פורה ינשא ברוח בין שדרות האלונים וטורי הכתים, וישים מתקן לנפש התלך.—האמת היא מה שאומרים בזה: כי המסלה-הסיבירית שנתה את טבע האקלים ותחממהו מעט?—האמנם שיש ביכולת איזה מסלול ודרך לשנות עלינו סדרי בראשית?—אך יהיה איך שיהיה אנכי לעמי הקדשתי את עתותי,—הבה, אלכה ואראה את שלום אחי בארץ נדחה...

צביון מיוחד ליהודי עיר זו, ולא על נקלה נוכל לתהות על קנקנם בראוי; בהשקפה ראשונה תתראה ותתיפה לפנינו בעיר יהודית שכליטא עם כל גוניה וצבעיה; יש בה שני בתי כנסיות, בית המרחץ (להבדיל) גם מקוה בשרה כדת, וגם „טובלים“ העולים מן הרחצה עם פאותיהם הארוכות בשעה שהן נוטפות מידהמקיה... שלשה שוחטים וצדדיהם וריבותיהם ומחלקותיהם, ויתר תשמישי קדושה וכו' הכל כארה הק"קים שק"קני בני ישראל בנולה... אך אם נחזור ונביט בעין הודרת לתוכה לא תוסיף עוד להקטין ככה לפנינו, ודבר ה„המורות“ הנפרצות בתוכה תוכיחנה זאת... ואחרי כל אלה, לא חסרים בה גם מין יהודונים העושים בפירוש את שבתם חול כפרסיה, ואוכלים את הסרטן בידים פשוטות ועורות (לאמר: לא במזלגות חיו...) כדת וכהלכה, והם הם המחפשים חפש מחופש אחרי כל מצוה קלה שאדם דש בעקביו, למען הראות מלפי „התייהדותם ואדיקותם“...

ובכן.—בערות והפקרות, טפשות והתחכמות, אדיקות וחפשויות, משתמשות בה בערכוביא; הגני רואה לפני צל אנשים מתהלכים כאשמש...; אנדרלמוסיא של כ"א וכע"ח מהולכי שתים שונים; איש אוכל נבלות וטרפות לתיאבון מדקדק להכין לו „תרנגול לבן“ דוקא לכפרה; בנו של האי חסידא רבה שזה לא כבר המיר את דתו, הולך לבכות את הנרות של שבת אצל אביו...; החזן עושה „אל מלא רחמים“ לברמינן וצועק במר נפשו: „את נשמת הטאווארישט...; „למדן ספורסם“, כביכול בפה, כועס על משנהו ואומר אליו בקול רם: „הגני עליך מסון קרה!“ (בלוסר: ככעס גדול...) תם אני ולא אדע ידידי, מה זמי המה האנשים, האלה, ולא אוכל בשום אופן לעמוד על אופיה של קהלה ישראלית זו שכפה! הגני שומע אותם סתגאים ומתחללים בנאווה ובגדל לבב לאמר: „סיביראקים אנהנו! סיביראקים וסיביראקים! לכל פניות שאתה פונה, כל שיחה שהנך משוחה עמהם, יצהירו ויבליטו לך את „סיבירויקתם“, ותרואם איך כל

* באתם החפלאו אז כל יושבי סיביריה המערצית הנקראים ורגילים בטבע אקלימה, עבשה זו אחר הפרק לצוא יותר משני הדסים מהרגיל.

אורא יניח את ידו על הזוהו וקורא : „סיביראק אנכי!—אזרח סיבירי!“—והמהדרין מן המהדרין מוסיפים עוד לחשוב את יחושם כי „גם אבותם ואבות אבותיהם“ היו סיביראקים...

חבה אטע הלאה מורחה, מורחה, ואתבונן עליהם יותר ויותר.

ידיך...

קאינסק, במוצש"ק נר שני לחנוכה תר"ג...

ידידי, מחמת ששקעה עלי החמה ובמעמ שנתקדש היום נאלצתי לרדת מהמרכבה ואשבות בעיר זו העומדת על אם הדרך בין אמסק ובין טאמסק.— הלבתי להתפלל בביה"כ הבנוי לתלפיות במרכז העיר, ומלא מתפללים ומתפללות מפה אל פה, אך מה ראיתי בכואי לתוכו פנימה אל מקום ה'...? : גם הם יתפארו וישתכחו לפניך כי „סיביראקים“ הם מלידה ומבטן...— לא חביבי, לא אהפין לתאר לך תמונה ו„דוגמא“ מה„סיביראק“ שאני מתקשה בו, ע"פ האנשים האלה... כי מאד יקשה המשפט שאוציא עליהם ע"פ תמונה ממשטשת כזו...—לבי לא יתנני להאמין כי ככה המה כל ה„סיביראקים“... אדמה כי אך כיוצאת מן הכלל היא העיר הזאת... הנני נוסע הלאה, מורחה,

מורחה!... ידיך...

קרסנווירסק ח' טבת תר"ג...

ידידי, במוצש"ק תכף אחר החברלה, במרם עוד הספיקו אנשי קאינסק לתת לי מזכרת „שלוש“ ולקחת למו ברכה... (אדרתי השעירה שנגנבה בביהכ"ס וברוב עמל הישבה לי...) גשאתי את כל הפצי הכוישים וארוזים כמלתחותי ואטע במרכבת מסלת הברזל החדשה עד כואי לכאן ערב שבת עם השכה.— מקאינסק, עד הנה לערך אלף ושלוש מאות קילומטר, ועגלות מסע— הקטור הולכות רק עד אמצע הדרך, עד חוף הנהר „אָבּו“ כרשיון הממשלה ובנלוי (אפיציעל). ומכאן ואילך—ע"פ חבה יתירה שנודעת לי מהקונדוקטור (ר"ל : מתן כסתר...) הושיבוני במרכבת משא המובלת פועלים חמר ולכנים וכו' (таласные) אותי ועוד ארבעה מיכניקים ומורד אחד. אנחנו בעצמנו בידינו הלכנות נאלצנו לשאת עצים להבעיר את התנור של ברזל שבמרכבה למען יתם לנו ; מליאָר לא היה אתנו להכין לנו תה, ועל התחניות

אין עוד שום הכנה ואין איש בהן, ובכן עברה לנו העת—ששת ימים רצופים— רק בקריאת ספרים ובאכילת לחם נקודים המגרים את השינים ודוקר את המעים... אך סכ"ס באנו כיום הששי, הוא יום הולדת הקיסר ניקולי השני (6 דצמבר) לפה. הנני מציין את „היום“, כי אלמלא הוא לא היינו נוסעים, ולא היינו באים עוד במסכה"ב עד כה ליום הזה, ואך ב„שבילו“ השתדלו פקירי המסלה החדשה הנבנית, אדרכליה ובוניה, סולליה ומודריה, קבלניה ופועליה וכו' כלם אצו חשו לגמור את המסלה ליום השישי, בדצמבר, למען עשות זכרון ליומא־דגנוסיא* בחבור מסלולי סיביריה המערבית והמזרחית. ובסבת ה„מהירות“ הזאת, לא הספיקה השעה בידם להניח את כפיסיה־העין (шпатель) על אדמה מוצקה כדבעי ויניחום על גלדי הקרח והכפור הפזורים, ובמקומות אחדים הניחום גם על הנהרות הקפואים ועל גלדי כפור של אנמי טיט ורפשו, אשר ע"כ התמוטטו כפעם בפעם המרכבות ביחד את פסי־הברזל, ובמעט שהיינו ככל רע, ובפעם האחרונה גדלה הסכנה עוד יותר, כי לשמועה שנקרסנו־ורסק מבינים משתה וסעודה לכבוד ביאת מסע־הקיטור הראשון שמה ביומא־דגנוסיא השבים מנהל־המכונה (машинный) ויהי מן „הזריון מקדימין“ ונתבסס על חשבון זה למפרע... וכמוכן לא היה יכול לשום לב למלאכתו כראוי וכפיסיה־העין משו ממקומם, ועמהם נטיו פסי המסלול הצדה, ומרכבתנו גם היא נמשכה אחריהם ותרקד על מוטות העין שהשתכרו תחת אופניה לשכבים ונזרקו בחזקה מהאופנים, והיא עתה וירדה ותנוד ותנוע, ואנחנו טולטלנו בה מקיר האחד למשנהו ורוצצנו את גלגלותינו, אך בחמלת ד' עלינו מהרנו וקפצנו דרך הפתח ונפלנו לשוחה עמוקה מלאה שלג, ולא אירע לנו כל רע! — ואח"כ כאשר הוכחנו את הקונדוקטור על פחזותו ושכרותו, ירק ירק בפנינו ויקרא בשאט בנפש: לא לי לשעות לדברי הבל ושמות של איזה „ראססיער“ (россияне), כן יכנו הסיבירניקים את כל מי שלא נולד בסיביריה) הן סיביראק אני... ואתם? ...

עתה נבוכך אנכי יידי, ולא אדע עוד עד מה, הגם ביניהם—בין „הבריות שכל העולם פתוח לפניהם... גם ביניהם נהג „יהום אבות“ ואזרחיות= המקום? ?! —

בכלל נודעתי אח"כ כי גם „הם“, לרבות אף את האברים, אין דעתם נוחה כלל מבנין המסלול־החדש, ולבם יחוש עתידות לא טובות למו ממנה, כמו היא באה לשבור להם מטה לחמם וטהיתם, כי עד כה היו הם המובילים

* יוס הולדת הקיסר.

את סחר אויב ואירופא, ומה גם את התח מארץ סינים אשר סיביריה היא המעברה היחידה לכל ארצות אירופה. ועתה בהפתה המסלול-החדש הלא תוכלנה בו כל הסחורות האלה וכמחיר מצער.

לא אחדל חביבי מלספר לך מקרה-כבוד זה שממנו תראה עד כמה שנאה-דעות זו מסמא בפה את העינים: אשה כפרית הביאה חמאה השוקה למכור, ויקן אצלה אינגינר אחד מבוני-המסלול שלש ליטרות במחיר שלשים פרוטות הליטרא, וישלם לה את מחירה וילך לו על כמה רגעים להחנות הקרובה לקנות עוד איזה דבר. בשוכו לקחת את החמאה הושיטה לו הכפרית את כספו בחזרה באמתלא: כי באו קונים אחרים והוסיפו לה על המחיר המש פרוטות על כל ליטרא ותמכור להם את כל החמאה. האינגינר קצף וכעסו עליה ויוכיחנה לאמר: „ואיה היושר שלכם שאתם הסיביראקים כיכ תתפארו בו?”—*

— „יושר הנך עוד מבקש אצלנו?—השיבתהו הכפרית בהימה גלויה ובבטחון בצדקתה—ואיך היושר שלכם „ראססיער“, שהנכם סוללים מסלולי ברזל בסיביריה שלנו? הכזה „יושר“ נבחרהו...?” ושנאת הסיבירקים זו להמסלול החדש, היא היא שהביאה גם את קונדוקטורנו להמיט עלינו רעה כמעט קט. אך גמולו הושב לו בראשו ע"י האינג'נרים שנסעו אתי אשר הביאוהו בפלילים ויענש כפלים.

ובכואי לעיר זו שהיא תהלת סיביריה המזרחית, הנני הש ומרניש בנפשי כמו איזה רוח חדשה מנשבת בה ומשובבת את נפשי; פה פנשתי אנשים משכילים מאהב"י אשר למצער אוכל לקחת עמהם דברים, ולא יביטו בפני כמו התרנגל „בהבני-אדם"...; יש להם ביהכנ"ס יפה עד להלל, ויתר צרכי צבור שעדה עברית מתוקנה ומסדרה זקוקה להם; הרב שהוא גם השו"ב והרב מטעם, ירעה את צאן מרעיתו בנעם ומישרים, וישתדל בכל מאמצי כהו למטעת כהם נטעי נעמנים ורגשי יהדות צרופה וטהורתו ואהבה וכו' לכל דבר טוב ומועיל בישראל; בכלל הנני רואה בזה כמו איזה תמורה בהשערותי הראשונות ע"ד הסיבירקים, אף כי גם עתה עדיין לא באתי עד תכונתם כראוי. ומקרה אחד שקרני בביהכנ"ס שלהם בכלל את כל מחשבותי והשערותי החדשות... כי אחרי התפלה לקחנו דברים ושוהחנו בעיני דיומא: ע"ד ביאת המסע הראשון בהמסלול החדש וכו' והנה מקרן זוית אחת התנשא איש שכור ומכוסם ויהרף את המסלול ביהד את סולליו ומודדיו וכו' ויקרא בזעם אפו: „הכו חכו, עוד מעט ויבאו אלינו, בהמסלול-החדש, כל

(* כלל יתפארו וישתנחו תמיד הסיבירקים שרק הם הם „בעלי ישר“ (собіетъ).

יהודי מינסק ופינסק ושניפישאק ואיישישאק וכו' וילחכו את כל סביבותינו".
 כמובן, "מה שאצל הפקה במחשבה. — אצל השכור — למעשה נחשבה" ...
 וגם בזה ראיתי ונוכחתי לדעת, כי לא דעת עצמו, הפרטית של איזה
 "סיבירק מבוסס" היא, כ"א — חד קול כל הסיבירקים למיניהם ולגויהם עגלוניהם
 וחנוניהם וכו' אשר יחושו עתידות לא טובות למו מהמסלול הזה, וכדבר הזה
 שמעתי פעמים רבות גם בין האינתיליגנציה המקומית בביבול... שעד היום
 יסעו בסוסייהם גם במקומות שהמסלול כבר נכון ככל ועושה דרכו פעמים בכל
 יום, והדבר מזכירנו את העובדה: שאנשי טווער רכבו על "סוסייהם" לפטרבורג,
 להודות להקיסר ניקולי הראשון בעד המסלול ששלל מפטרבורג למסקבה דרך
 טווער עירם...

עתה הנני מכין א"ע לנסוע הלאה, מורחה. — אירקוטסקה, ולמען הנצל
 מחקיר הגדול השורר בזה עד 40% ריומור, יעצוני מכורי לקנות לי אדרת-
 שער-כפולה, כלומר: ששערותיה נראות מלנו ומלכר, והיא נעשית מעורות
 הצבי והיחמור ויתר החיות קלי-המרוץ (רעננטהיר) הנמצאות לרוב
 כמקומות האל. — אבל לו ראיתני ידידי כשאני הולך עטוף באדרתי
 זו כי עתה ברהת ממני להחבא בדמותך כי איזה דוב-שכול הולך
 כננדך... — אך מקצת שבחה אומר בפניה, כי אמנם מהממת היא מאד
 את הנוף ואינה מניחה בשום אופן את הרוח והקור לחדור אל בשרי, ולא עוד
 שהיא נקנית בפה בזול גדול — לערך עשרה שקלים! זהו פורון יד הטבע אשר
 תעניקנו על כל שעל לפי צרכי המקום והזמן, ותמלא לנו כל מחסורינו כאם
 רחמניה באופנים שונים. — עתה לא אמלא עוד פי שחוק כמו שהייתי נוהג
 בשעה שנפגשתי בדרך עם אורחות (обоча) אכרים עטופים באדרותיהם
 אלו עם השערות למעלה, יודעים הם האכרים=התמימים סודות הטבע, כחושם
 הבריא, אולי הרבה יתר מאתנו המתקדמים... —

קאנסק י"ג טבת תר"נ...

ידידי, דבר בואי הנה נודעה לאנשי העיר בשלשה ימים לפני ביאתי
 לבאן, כי אהדים ממכירי ומיודעי שרכשתי לי בקרסנווירסק הודיעום מביאתי
 מקודם, ונתקבלתי בזה בסכפ"י על תהנות הכי — דואר, המקום האחד המשמש
 בתור תחנה וכו' בערי סיביריה שאין בהן עוד מסלול — הברזל, ואחד מהשובי
 העדה הביאני אליו הביתה, והייתי שבע רצון אצלו מאד אף נהתי ונפשתי
 מעמל הדרך ונדנוד העגלות. — הפגישה המלככת הזאת, כשהיא לעצמה עשתה
 עלי רשם — נעים, כי מה נעמה היא המנוחה והמרגעה לעובר אורה כמוני שלא

הסכנתי עוד לנוע ולנוע בענגלה ובמזליחה (cauki) בערבות ציה וצלמות כזו! ומה גם במצאי בה כשר כשר שזה כמה ימים לא בא אל פי, אשר ע"כ גמרתי אמר לנוע בעיר זו ימים אחדים, ובלבי דמיתי כי מנוחתי זו תנעם לי, והנה קפין עלי רוגזו של איזה חזן-נודד שבא לעיר!—שמוא תאמר: מה לי ולחזן? ואשיבך דבר:

עוד בנסעי בערי רוססיה הפנימית, בהיותי בסמרא על ראש השנה, בשווי מבית הכנסת אחר הצהריים, מצאתי בבית מלוני אנשים אחדים יושבים מוסבין אל שלחן אחד ואוכלים איש איש את ארוחתו, ביניהם הרגשתי איש צעיר לימים כבן עשרים וחמשה, נושא מצנפת לבנה עם כפתור מתנוצץ, וכל המסובים יתקוטטו ויריבו אתו, והוא מכה בידו על השלחן ונשבע בהיו כי "בעוד ימים אחדים ימיר את דתו ויהיה פרבוסלבי". פניתי לאחד המסובים ושאלתי: מה טיבו של עובר זה?—ויספר לי האיש לאמר: "חזן הוא שבא לכאן לפני שבועים ימים ויתפלל בביהכ"ם הגדול, ויהפצו ראשי העדה לשכרו גם לימים-הנוראים, אך בהגלות להם אח"כ פחזותו ונכלותו, ובראותם אותו אוכל נבלות וטרפות בשוק ומחלל כל קדש בפרסיה, התעוררו אנשים אחדים ולא נתנוהו עוד לעבור לפני התיבה וזהו סבת התקצפו בעמו ובאלהיו"— הוא הוא החזן שבא לכאן והרעיש כה את הלכבות עד שגם האמהות והרקחות (הנוצרות) פערו פיהן כאל מלקוש לשמוע את מנגינותיו בביהכ"ם.

נקל לך להבין הביבי, כי אני לא יכולתי להביט על זה בקר רוח, ולראות בעיני כבלע את הקדש... ואגל את אזני אחדים מהם ע"ד תעבותיו וכו' אשר ראיתי ואשר שמעתי מפיו בסמרא, ומה תאמר הביבי? הפעלו עליהם דברי מה? ולא, המה הביטו עלי בעל אדוק-קנאי השונא כל מתמשכל (?...), ומתקדם כביכול, ואחדים מהם חשדוני פשוט שיש לי איזה מינא בלב עליו, וירא אנכי אותו פן-יויקני כמה... בזכרי את הכלל: "כשם שמצוה לומר וכו' כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע", נמנעתי מדבר עוד על אדותו מטוב ועד רע, ואולם מה דמות אערך להחזן הזה? בלתי תפונה לא שכחת עוד את החזן-הנבל שתאר הסופר-הלאומי רפ"ם ב"התועה" שלו, ועתה קח לך את החזן הנבל מ"התועה" ועשית ממנו מרקחת עם עוד כמה מאות נבלים ריקים ופוחזים כמהו, או אז תצא לפניך איזה ברירה בדמות החזן הנבל הנורא אשר פנשתי בפה!...

האומנם לא אקצוף על הסיבירקים הבורים שככה קרבוהו ויתנוהו לעבור לפני התיבה בשעה שהוא "נאון-נבלים"... כדאמרן, הן גם באוקריינה שלנו לא ידקדקו ככה עם הזונים, נפשות-פורחות העוברים מעיר לעיר ומכבדים את ה' מ"גזרונם" בשעה

שלכם מלא כל תועבה... ומרנלא בפומיהו תמיד: „שיר השירים אשר לשלמה“—
 בלי שם ומלכות, בלי יהוס אבות, ובאין ארין מולדת, וכלי עיר-מלכה וכו' כיא
 „שלמה“ סתם, ובכ"ה הואיל ה"שיר" ישיר, ובכ"ן - „ישקני!“... ואולם: „דברי
 קהלת“, אף כי יודיע ומבליט את האוטריטט שלו, שהיה מקהיל קהות ודורש,
 ואף כי יש לו יהוס אבות גדול ורם— „בן דוד“— וגם מקום מולדת וקרית-מלך—
 רב— „אשר היה מלך בירושלים“ הנקל לך: „בן-דוד“, „מלך“, וב„ירושלים!“—
 ואחר כל אלה, מה דיבר ומה אמר: „ה ב ל ה ב ל י מ א מ ר ק ה ל ת : ... —
 אבל לו ראיית את ההתפארות וההשתכחות שהיה לב הסיבירקים גם בו
 והצעירים, או יותר נכון הרוקים-הזקנים והריקנין, התהללו והתנאו והשתבחו
 בעיר אתו: *) (Нашъ товарищъ хорошій паревъ! או שאלהינו
 ובצדק: מה הוא עמק המושג של הפתגמים האלה? ולכן אבארם לך ברהבה;
 הסיבירק כשיתן הסכמתו-על איזה איש שהוא „ישר הולך“, „איש אמונים“,
 „איש נכבד“ וכדומה יהיה מי שיהיה, ויוציא עליו עוד את המימרא: (хорошій
 паревъ) או נכון הוא לפשוט ממש גלומיה דעל כתפיה ולתתה לו; ואם
 יתפעל ויתרגש ויוסיף עוד את המלות: (нашъ товарищы) או הקרב
 יקריב את נפשו בעד הטוברשט הזה, וכל קרבן לא יכבד ממנו להביא על
 מזבח אהבתו זו...; ה„מימרות והפתגמים“ האלה הן הנה כל השכלתו והתקדמותו
 של הסיבירק, ובה „מימרות“ האלה נכללו כונות גדולות וביאורים עמוקים, לאמר:
 אוכל כל תועבה כמונו; מהלל כל קודש כמונו; רהוק מכל רעיון ומשא נפש
 כמונו וכו' וכו', זהו הכאור הנכון והמספיק של הפתגמים האלה...—

ובכה התהללו והשתבחו עם ה„חן-הטאווארישט“ שלהם, עד כי בבקר
 לא עבות אחד ברה פתאם את העיר ולא נודעה עד היום סבת בריחתו, בלתי
 ספק הניה אהריו איזה „סימן“ בלילה ההוא... ובקרב ימים יודע. אמנם
 האנשים הזקנים והמתונים שביניהם. הכירו עתה מעט את תעבותיו ונקיטו
 בפניהם ומתחרטים... אך הצעירים-הרוקים „הבריו“, עד היום יעריצוהו
 וינשאוהו למעלה ובשמו יתהללו.

עוד שמנה מאות ושבעים והמשה קילומטר לפני לעבוד בעגלה ובמוליחה
 עד בואי אירקוטסקניה,--הה, איככה אוכל לכבוש דרך ארוכה וקשה כזו
 ובארין--נזרה ושוממה כמות?--הכה אנסה! ואלהי עמי הנודד בגוים יהיה
 בעזרי!

ידיך...

*) לאמר: הכרנו, אכרך יקר וכו'.

אירקוטסק בחודש שבט תר"נ . . .

ידידי בשולי מכתבי האהרון התאוננתי לפניך ע"ד דאנתי הגדולה: איכבה אוכל לכבוש דרך וכו'! — האמנם התאוננתי לפניך, ולבי נבא לי ולא ידע מה. מה אומר ואדבר? טלטול הדרך, נדנוד המרכבות, רקידות הסזליחות בין בקיעי השלג והכפור (במקום שיש שלג, כמו באפיקום ובגאיות, כי במקומות רבים על דרכי לא היה שלג כלל מעצמת הקור העז והאינס) פראות העגלונים והרכבים, ואי-יושר אדוני הכי-דאר וכו' כל אלה הדמוני הממוני וידכאוני עד דכדובה של נפש, וכמעט שלא אחוש אכר שלם בגופי! עתה הראיתי לדעת מה רב כה ההרגל עד שאמרו: "הרגל נעשה טבע" אמת ויציב. הסיבירקים האמתים דפה, המה ישחקו להקור הגדול השורר בזה, ולנסוע בסוסים דרך ארוכה כזו המפרכסת את הגוף ומשממת את הרוח, זהו אדיר כל הפצו ומשאת נפשו של הסיבירק, וכ"כ הרגלו בנסיעת-סוסים כאלה, עד כי באוני שמעתי מפי סיבירקים בסיביריה המערבית (שבה כבר הולך המסלול ישר לאירופא) שהיו צריכים לנסוע לרוססיא האירופאית, התאוננו לפני כי קשה עליהם מאד הנסיעה כרכבי הברזל בהמסלולים, יען כי המרכבה והסוסים והקור הגדול שהם שואפים לאפס, המה משוש דרכם ותענוג רוחני היותר גדול אצלם; ואני ככל ילידי רוססיא הדרומית, שלא הסכנתי באלה, נשאתי כדי עמל ותלאה על דרכי זה. אך עתה כאשר נפשתי מעט מתלאותי, ההילותי לבקר את אחי בעיר זו המרובה באוכלסי ישראל שכנס אחד על כל ערי סיביריה המערבית והמזרחית, ו"בבקרת" שלי הולכת ישרה ונכונה;

ראשית כל אוכל להתנאות לפניך כי סכ"ס עלתה בידי לעמוד היטב על פתרון השם הנורא "סיבירק" שנתקשיתי בו זה כמה . . . והעיר הזאת היא שעמדה לי לדעת כ"ז. ולמען תת לך מושג נאמן, מכריה משונה" זו הנני לתארה לפניך בצלמה ובדמותה ובצביונה;

הסיבירק" האמתי יחבוש כובע שעירה מעור רגלי—שועלים לראשו, עשויה ע"פ נזרה מיוחדת: שני כנפים יוצאים משתי קצותיה בתכנית אוני—הזיר ובשעת הקור הגדול יורדים למטה מהסנטר וירכסם אותם בעניבות ולולאות מיוחדות; אדרתו העליונה צריכה להיות כפולה בשערותיה מלגו ומלבה, וכשהוא יושב בכיתו—מלבישו העליון מעיל ירוק עם צוארון ארוך וזקף ושוליו יורדים למטה משולי אפודתו ומכסים את המכנסים עד הכרכים; על אצבעותיו ישא טבעות זהב גדולות ועבות ורחבות בלי תאר והדר וכלי שום טעם יופי; ומכעד להכובע וצוארון המעיל והאדרת המפְּלָה.

ינוצצו עינים סגלגלות וטרטוטות ומצה קצ'וקחה; סנטר דק וחד והוטס מועקס
 ועמלקל; ידים גסות ועסקניות, ורגלים רחבות ועבות; נטיה טבעית לצחוק
 הקלפים ולרכוב על סוסים בהתערבות והתחרות (скачки);—אין לך תענוג
 יותר גדול להסיבירק מהרכיבה על סוס אביר עם הזה רחב וצואר זקף ורגלים
 קטנות ודקות, ומה גם כשהוא מטייל במרכבתו בשוקים וברחובות או המנהג
 לרתום שלשה סוסים, אחד בתוך בין מוטות המרכבה מתחת לקשתה העץ (дуга)
 הנמויה על צוארו, והוא ה"עיקר" (короной) משני עברי הסוס ה"עיקר"
 התומים עוד שני סוסים אשר עליהם החובה לנמית את רעמותיהם בכפוף
 ראשיהם לצדדיהם, וכפל רסנס צריך להיות משפל מעט לארץ למען תתעקם
 ותכפף היטב רעמת צוארם, וחלילה להם להסיסים ה"מצדדים" האלה לשנות
 מהמנהג הקבוע הזה שקבעו גדולי רכבי הסיבירקים הראשונים—בעלי טוב טעם
 ודעת במקצוע זה, כי או יוכו בלי חמלה ואחריות—להכרית; השוט צריך
 להיות מקל עב וקצר, עמוי עור ומושלב ברצועות מקולעות עם מסרק ברזל
 בראשו; מושכות הרסן—ג"כ מקלעות כהומים אדומים ממושי ושש משורה,
 וקצותיהן מונחות על מקום מיוחד במרכבה;—לפזר כסף בלי שום השכון ותעלת,
 זהו המדה היותר משובחת אצלו, וכשהוא הולך להתאימרון ישכור לו דוקא
 המקום היותר משובח והיותר יקר במהיר; המוליאר (самобаръ לא ירד מעל
 השלחן כל היום לרבות הלילות, ומשתה התה נהנת לפני האכילה, כאמצעותה
 ולאחריה.—נפלא הדבר מאד, במקומות האלה אשר התה הוא בזול גדול, וכב"ז
 יקחו פה למשתה את הפסלת המביאה את האישי האיחופאי לידי הקאה וגעל
 נפש. התה הזה נעשה בסינים פשוט מהפרורים ו"שארי תערובות" כל המינים,
 מדובק ומועק ע"י להיצה מוכנית בדמות לבנים, ואני מצאתי בו גם שקצים
 ורמישים...;— ביחוד ידקדקו הסיבירקים איש עם אחיו בדבר ה"ראיונות והבקורים"
 (וויויטין) ומאד יתחשבו איש את רעהו: ראיון בעד ראיון, ובקור תחת בקור,
 וכן כשמדברים איש את אחיו מדקדקים ונהרין מאד לבטא את שמו ושם אביו
 ע"פ המנהג הרוסי—איוואן אנדרעעוויין, ניקופור וולאדימיראוויין, סטעפאן
 ניקונרוויוין וכו', וכל השבלתם והתקדמותם הצטמצמה אך כזה—להפוך את
 השם העברי לנכרי אף כי להתחפכות זו יש כ"כ שייכות כמו למכה מריח עם
 בעל-זבוב אלהי עקרון למשל... ועל שאלתי אותם למשל: מדוע תהפכו את
 היים לפעטקי ואברהם לפעאדאר ואת דבורה לטאטיאניא—? השיבוני והבינוני
 לדעת ע"פ צירופי אותיות להשתלשלות המבטאים ממש כמו הנימטראות
 והנוטריקון של חסידינו מלפנים, והא"ת ב"ש" עם הכולל"י, כ"מספר קטן" וכו'

עד שלגעל נפש היה לי לשמוע את דברי בערותם וסכלותם במקצוע זה. *
 וכאשר ספרתי להם כי ה"אריסטוקרטיוס" והאינטליגנטים שכנגד רוסיא למשל
 נזהגין לקרות זא"ז דרך כבוד רק בכנויהם (фамилия) הייתי בעיניהם
 כמתעתע וכאיזה בטלן. ובאמת נוכחתי לדעת אצלם כי כאשר תכנה את
 הסיבירק בכנויו, אף אם תקדים לזה גם את תאר הכבוד, "אדון" (господинъ)
 יקצוף עליך ורגז וכעס, ואבדת כל הנך בעיניו ברנע אחד.

מצב החנוך אצלם ברע מאד מאין כמהו בכל תפוצות ישראל; עיקר
 למודם הוא—ה"מפטיר", את ילדיהם לא ילמדו קרוא וכתוב עברית, או
 למצער—להתפלל ברכת"השחר וכדומה, ואף כי להבין במקרא ובתולדות ישראל,
 ואך את ה"מפטיר" ידעו כלם למגדול ועד קטן; המפטיר ימלא את ראשם ולבם
 ויעסיק את מוחם משחר טל ילדותם עד זקנה ושיבה; בזכות המפטיר יבואו
 להתפלל, או יותר נכון: לשמוע אל התפלה... בשבת ויו"ט; בזכות המפטיר
 רבה גם ההכנסה להספקת ביהכנ"ס וליתר צרכי צבור; בזכות המפטיר ידע
 הסיבירק שיש איזה "תורה" שקודמת עוד ל"המפטיר"... ואת המפטיר הזה
 ישוררו אמנם בניעומה ובפסקי"הטעמים אף כי באמת המה אך יהגו בגרונם
 את המלים (ה"עברי") שבדברי נביאינו הקדושים כעוף הפפגאי בלי שום הבנה
 וידיעה כ"א כמכונה אבטמטיה...; ובה "נשקעו" בהמפטיר הממלא כל הושיהם
 ואבריהם, עד כי באזני שמעתי מפי סיביראקים קוראים חד את אחד: "בואו ונשמע
 את דרשת ה"מפטיר" (בלומר: מגיד...) היום אחר הצהרים", וקרא זה אל זה
 ואמר: האמת הדבר שהיום ידרוש בכיהכנ"ס איזה "מפטיר מרוססיא"? —
 וכבה אינם יודעים מאומה בשפת עבר אפילו להתפלל, וגם את הז'רגון האשכנזי
 שלנו, שכבר קנה לו זכות אורה בין יותר משישה מיליון יהודים אינם מכינים עד
 מה, ושפת רוססיא שמדברים בה כלם, גם בה יש הבדל רב לשפת רוססיא
 המדוברת ברוססיא האירופאית, כן כמבטאיה, וכן בהברותיה, מושגיה וניכיה
 וכו'.

ובתאותם הגדולה לחקות את אחרים, ערכו עתה בבית תפלתם
 מקהלת-משוררים (קאהר). אך לוא בא לכאן יהודי מנגב או מערב רוססיא
 האירופאית וראה את המקהלה הזאת ופרצופי המנצחים בזמרה, כי עתה דמה
 כנפשו כי אל בית מרוח (להבדיל) הובילוהו רגליו... אף כי הבית בנוי לתלפיות

* אחד "הידענים" שזהם הניניו לדעת ע"פ התורה כי "אברהם" יהפך דוקא, לפעדאר".
 שלמר וישכס אברהם כדוקר ונ' ומתרגמינין כעצרי עייטש הקדום: אברהם האט ויך
 ג ע פ ע ד ר ט...; ודברה נקראת "תמר דברה", ומתרגמינין סס: "דברה'ס עייטיל", "ועייטיל"
 לא רחוקה כהכרתה, "מעטעייטיל", וד"ל.

כטוב טעם ודעת לפי הגזרה והכנייה האחרונה, אך המקהלה תשחית את הוד יפעתו והדרת קדושו בזמרתה הנשחתה... ודי לנו השינוי הקטן הזה לתת לנו מושג מזמרתם: בעת אשר במקומותינו למשל ישנו מנהל אחד (דיריושאח) לכל מקהלה, והוא מורה בידיו ומנהל את החברות (טאקט) וכו', הנה כפה עומדים כל המשווררים כמו „להקת צוענים“ וכל אר"א פורש בידיו ומולל כרגליו, ומתנועע בכל אבריו החיצוניים... ועתה הלא תוכל להכין עד כמה יש בכח מקהלה כזו לפעול על הלב ולעורר את הרגש?...?

הארכתי מעט יידי במכתבי זה, ועתה אניה את עטו מידי, כי כבר השמיע השעון את השעה השביעית בערב, ובפח תחיו זאת בבחינת „מאחרי בנשף“, וכבר כלתה רגל כן השוק מפהר בלילות; אך נכסים ושודדי לילה יסובבו בעת בשומים וברחובות ואין כל פחד נגד עיניהם כי כשם שאין משטר זסדר נכון בכל היי הסיבירקים שהם אך „העתקות וזיופים“ מהמקולקלים שבחם... כן גם אין משטר ואין שומר ואין שומר ברהוב כנהוג בהערים הגדולות, והמהלך עתה יחידי בלילה—דמו בראשו—הנני הולך לנחה.

קמתי היום ממשכבי ומצאתי את הצי מכתבי שערכתי לך אתמול מונה עוד על השלחן, וכמהרגלי מאז קראתיו בעת משתה היתה שאז הרעיונות „זכים וצלולים“, ומצאתי בו מקומות אחדים בלתי מוארים צרכם, והנני מוצא א"ע מחויב לתת לך בזה מלואים אחדים להצי מכתבי הנוכחי

דע חביבי, כי להחזקת „מקהלה“ זו שמוצאין עליה בשלשת אלפים שקלים בכל שנה, הנה המקור האחד ל„הוצאה“ זו הוא „המכס“ שהטילו בעצמם על כל פוד בשר כשר שישים קא"פ: ואם תשאלני: ומה בכך? הן גם בתחום המושב הקבוע יגבו מכס מיכשר בשר, ועוד הרבה יותר?—לאט לי חביבי, ואבינך לדעת מה גדול העשק והמרוצה שהם עושים בזה לדלת-העם;—ע"פ חוקי הממשלה אסור כפה, כמו בכל מקום שמהיין לתחום המושב, להטיל איזה מכס על בשר, והסיבירקים האלה, ביהוד עשירים ובעלי ההון המתרפקים על המקהלה ומנגינותיה, המה כלם אוכלי בשר טרפה וכו', ולעתים רחוקות מאד כמו על חג הפסח, ישחט לו העשיר איזה ברבור-אכוס שמשקלו 30 לטראות, ומשלם אז 15 קונ"ד מכס... ומי המה אלה האוכלים בשר כשר כפה?—העניים והאביונים, הגולים והגורדים שזה לא כבר הובאו הנה לרצוח את עונם, ועובדים עבודת פרך בכתי ההרשת שבפה, ואחדים משרידי אנשי החיל הזקנים שלא התנאלו בפת בנם, וכן בלי-הקודש—השוחטים (לאפוקי מהרב המוטעם שלא טעם עוד היו טעם „כשר כשר“ מימיו, ורב—דתי אין להם) והשמש הזקן והחון-אהור (כלומר משנה להחון הראשי) ושנים שלשה גרים שכתניקים. ועתה הנקל לך חביב

לחבין כי לאלה המדוכאים והאכזרניים לא תנעמה ככה מנגינות המקהלה, ואולי גם לא תהסר להם במאומה... כאשר הרגלו במקומות מושבותיהם באירופא לשמוע שירת שכורים ואכזרים פשוטים המטייבים נגן הרבת יתר מהחזונים ומקהלותיהם שכפה—ועליהם, השויות הנדרחות האלה שזה עתה שבו ממעמקי האדמה, ממכרה הברזל, אנמיה המלה, ממהפירות הזחב וחכסף והנהושת, מנכבי הארץ, משאול תחתית וכו' לאור באור החיים—עליהם לשלם את המכס בעד העצמות הירבות להחזקת המקהלה המנעמת את חיי הסיבירקים, פטריוטי המפטיר, ובאזניהם הם תשרוט ומרתם שרטת...—זהו שוד וחטם לעין השמש שהסיבירקים הישרניים עושים בתמימותם ובצדקתם כביכול, והנם עוד מתנאים ומתפארים ב"שרונות סיבירקיותם"...

לא אוכל להתאפק ולתאר לך, חביבי, תכן קצר של אספה אחת בעלית ביהכנס"פ, ע"ד המקהלה וצרכיה;

היושב ראש (אחד הדרי"ם שזה עתה נמר את הקלמונה והבטלנות המודרנית נכרת עוד על הזות פניו) צלצל בפעמון שבידו ויפתח את האספה בדברים באלה: אדוני! הידעתם על מה נאספתם הנה?—יהודים אחדים מאוכלי בשר בשר באו לפני בקובלנא, כי ע"פ תורתם אסור להם לקנות בשר מהקצב העושה שבתו הול, ומהללו בפרהסיא לעיניהם המעריצים ומקדישים מאד את היום הזה (כמו שאין לו חלק ונהלה ביהודים ותורתם...) אשר ע"כ הגישו לפני בקשתם לצוות על הקצב הזה שיוסגור את אמליוו ביום השבת.

סגן היו"ד (רוזקןן שלא טעם טעם יהדות מימיו... אשר אף כי חוטמו נכנוני והרומפית, ככ"ו קשה מאד להכיר בו רישמי איש ישראל...): כשאני לעצמי לא אוכפת לי מאומה, ואחת היא לי אם כל היהודים, ויהודיזרוססיא (ה"אירופאית" במשמע) בתוכם, יאכלו גם הם בשר טרפה כמונו, ולא לנו להזדקק להם ולדברים ישנים וטפלים באלה...; עלינו כעל כל העומדים בראש העדה, אך ורק להשגיח כי לא יחסר המכס כדי שנוכל להתחזק צרכי הצבור בראוי וכו'.

הנוכר (סיבירק מלידה ומבטן, עשיר חדש שזה עתה, יצא מתחת המחט) אך לב טוב לו ואינו שונא ככה את אחיו אוכלי-בשר-בשר...): אבל המשכלה הזאת הלא תחת ידינו היא, עלינו אפוא ההובה לפקה על כל עניני העדה בחק ובאמון-דרוה, ואם אמנם כשאנו לעצמנו הננו אוכלים בשר טרפה, ואולם עלינו לבלי לשכוח, כי היהודים האלה ה"פאנאטניקים" הם חמה הנותנים לנו כל התכנסה והחזקת המקהלה הנחוצה לנו מאד וכו', אשר ע"כ לא נוכל בשום אופן להתעלם מהם ומבקשותיהם ומה גם כי לפי דבריהם הדין נותן לך,

ועלינו אפוא לצוות על הקצב שיסגור את אטליוז כיום השבת, בלי שום דחיה ותירוץ.

—חיש לך איזה רשות מוסרי—נשמע קול זקן אחד מִשְׁתַּעַל על יד התנוה, בקול צרוד ומהול בפהר ותוהה—להשתמש בכסף הנגבה אך מבשר כשר בשעה שאתם אוכלים ...?? ואיה ה"יושר" הפשוט שלכם סיבירקים ישרים ו...?? קול צלצול הפעמון שבידי הראש הלך וגדל וברעש, וע"פ פקודה נמרצה ממנו מחר שומר־הקס (קאזאק נבוח וחסון כאלון) להשליך את הזקן מעל המדרגות, והאספה נמשכה הלאה.

סגן היושב ראש: ואיה אפוא תקה פרסקוביה רומנובנא בשר ביום השבת? הלא גם בשר טרפה ימכר באטליוז זה ומה?—אבל... ירק נירק על הפנטיקים והבלים...—אנכי יש לי הצעה נכבדה באמת להציע ב"שיבתנו" זו ואתם אדוני שמעוני ושימו לב לה;—בהפצי שהוא כודאי גם הפצכם אתם, להגדיל ולחאדיר את המקהלה שלנו הנני מציע בזה לספה גם משוררות מחמין חיפה להמקהלה שלנו, וכבר לסקחתי דברים ע"ז עם אחדים מידידי הנוצרים, ויבטיחונו אף הם לשלוח את בנותיהם לומר בבית תפלתנו!

היו"ר: הפעם אורך ירדי הסגן על הצעתך זו הנכבדה, והאמת אניד לך כי גם אני בחלה נפשי לשמוע יום יום מענותיהם ותואנותיהם של הגולים והפנטיקים ה"טרחנים" ביותר, על דברים פחותים וקלי ערך כאלה שהנפש חיפה תקוין בהם...; אלה מתאוננים על הכשר הכשר שאינו בדקדוק, ואלה על הקצב ואטליוז, ואחדים התאוננו לפני לפני ימים אחדים על איזה "מקוה" שאינה בדת...—למה היא ה"מקוה"? יוכל היות ששם בליטא ופולין ה"פנטיקיות" ישנן עוד מנהגים כאלה, אך עליהם שלא לשכה את מקומם ומנס; ידעו נא כי חיים אנחנו בקין המאה התשע עשרה (*) וכו בסיביריה אנחנו שבה אין מקום כלל להבלים כאלה...—אשר ע"כ כלה ונחרצה מאתנו שלא לשים לב כלל לדרישותיהם ובקשותיהם. וע"ד הצעתך אדוני הסגן, הנני אומר לך בפה מלא כי מאד מאד מצאה חן בעיני, וכבר השבתי אף אני להציע בזאת באחת מאספותינו, וגם אותי הבטיחו נוצרים אחדים לתת את בנותיהם להספה להמקהלה שלנו, ועתה בחביעי בזה את "הסכמתנו" להצעה זו הנני נומר את הישיבה, ואתם שלום.

קול צלצול הפעמון שביד היו"ר הזכירני את מקומי וכו עת ללכת הביתה, ואבוא להדרי ואשב אל השלחן ואתוב לך את הדברים האלה, למען תבין

(*) אל נא ישכה הקורא כי דברי אלה נכתבו בשנת ה'תרנ"ד שהיא 1894 למספרם קן

ותשכיל את רוח האנשים האלה, ובמה עסוקים פה ופרנסי העדה וקברניטיה
ה"מודרנים" כביכול...

ידיך...

אירקוטסק בחדש שמרבין בשמחה, תרני...

ידידי, ביום אתמול אחרי שקיעת החמה היה בפה רעש גדול בעולם
היהודי—רעש והמולה שלא היו עוד כמוהם פה למן היום הוסרה העדה ע"י
שבידפּשע ה"קדמונים" ועד היום הזה. ומה היא סבת הרעש הזה?—החזן
שכתבתי לך על אודותיו מקאַנסק, בא גם הנה!—

והעיר הומיה, והחמון רועש סואן וסוער, זה אל זה קורא ואמר: חזן
גדול בא לעיר! וחלה משיבתו: גדול שבגדולים!—הללו אומרים: משורר
מהקונסרבטוריה הווינית, והללו—מהקונסרבטוריה הברלינית, הפריזית, הרומאית
הלונדונית וכו', וכו', לא היתה קונסרבטוריה מפורסמת בעולם שלא ככרו בה
את ה"תכשיט" הזה... ולמורת רוחי הואיל חזן דנן להתאכסן בבית המלון
שאני מתאכסן בו, ועלי היה לראות פעמים רבות את נבלותו ותעבותיו.—

בוא וראה הביבי, עד כמה צדקן דברי בן־סירא באמרו: כל עוף למינו
ישכון ובן אדם לדומה לו" — צהוק מבאיב לב היה לי, בפגשי בפעם בפעם
במסדרון בית מלוני, את חברי ואחות מרעיו שהתועדו אליו ונתקשרו אתו
מעדנות תכף בבאו; מי שלא ראה "התודעות" זו לא ראה עוד ערב רב
ואספסוף כמוהם אשר על מצח כל או"א מהם חרותים תעבותיו ומדותיו
המגונות: בנים משהיתים, בנים לא-אמוֹן־בם, העושים במפשיהם הרפה וכלימה
על עם מחצבתם וכו'*) ואת הנבלים האלה התרועע חזן דנן ויחדו הרבו הרע
והשחית... ועיני אחינו התמימים (הם הגולים והמגורשים ה"חדשים" שלא
התאזרחו עוד ב"סיבירקיותם") רואות וכלות ממש ואין לאל ידם להפריעם:—
במקטרתו אשר בפיו בא כמרכבה מרקדה ביום השבת להתפלל בכיהכנ"ס,
וכל מה שהעוה וישר את דרכו, יותר ויותר מצא הן בעיני ה"סיבירקים
העקריים ויתהללו בו כדרכם ועוד הפעם צללו אזני לשמוע הפתגמים שלהם
הנעימים: (*вашъ товарищъ! хорошиі parent!*) לכל פניות שאני פונה, לכל
מקום שאני הולך, אשמע אך: חזן חזן וחזן! וככה התמכרו אליו ול"חזוניותו"
עד כי גם בעת ישיבתם ומסיבתם אל ה"שלהן הירוק" לצחוק בקלפים, גם אז
היתה טלה זו "חזן" שגורה פיהם, וכו' כל מעיניהם, ומה גם כשוכה מי מהם

(* אלה הם שגללו הנה בעבור מודותיהם המשחתות בעיני זמה ותכל... לפוקי. מהגולים
קפוליעים שהם עפר ישרים ובעלי מדות טובות וכו'.

במשחקו ונצח את כל המסוכים בקלפיו, כי אז התמודד והתעורר ויך באגרופו על השלחן (בדרך הסיבירקים בנצחון הקלפים) ויקרא: „הנני... הנני... הנני—הזן!“ (לאמר: „מלך“ שנצח את את החגמונים והמלכות שבהקלפים)—אך עתה היתה מבובתם שלימה ונתקיימה בהם דברי הז'ל: „פיוזר לרשעים טוב להם וטוב לעולם“ וכו'—להתמלאות דברי הז'ל אלה קייתי זה כמה, ות"ל כי הפעם נתמלאה תקותי, וזה הרבר;

למען העניק היטב את ה„הזן הטאווארישט“ קודם צאתו את העיר, ולהראות לו אות „חבה יתירה“, יצאו אתמול השמשים דחופים ומבוהלים בדבר הנבאים להודיע לכל הסיבירקים כי „היום בערב יתפלל הזן דגן תפלת ערבית!“—עברה השמועה בעיר ויבואו ויאתיו כל הסיבירקים וסיבירקויותיהם, וגם מאחינו הגולים היו כאלה אשר נתנו בעבות את בנדיהם וכסותותיהם ויוציאו שנים שלשה רובלים לשלם בעד הכניסה לביהכנ"ס לשמוע אל הרנה ואל התפלה של התכשיט (כי מה לא יתן איש ישראל, מדלת העם, בעד מנגינות איזה הזן?)—וגם נוצרים רבים ממדומי עם הארץ נאספו ובאו לשמוע ולהתענג על מנגינותיו, שמכיריהם האינתיליגנטים היהודים הללוהו מאד לפניהם וההמון הרב הזה עמדו צפופים ודחוקים וממש „תלואים באויר“, וכלם פערו פיהם כאל מלקוש, פניהם מפנים לפתח הבית כתוהלת ממושכה, וכצפיתם צפו כלם לכיאת ה ה ז נ,—והנה ההי. מתלאה! ההזן בא שכור ומכוסם ופניו פני להבים, ויתחיל להתקוטט בפתח הבית כביאה עם הנכאי „טאווארישט“, וישמעו דברים הריפים ונוסחאות שינות של „ברכת האם“ משולשת... וכפול שמנה... עד כי ירקן איש בפני רעתו הלופות, ולבסוף התנכרה ה„אניות“ הסיבירקיות ויאחזו את ה„הזן הטאווארישט“ במפרקתו וישליכהו החוצה...

כהמן בן המדתא בעת נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש, כטפה זו שהמלאך נושא בהורה בעת גזרו עליה: „טפש יהיה“...; כה„אגרוף הגדול“ הזולם כי לו ממלכות כל הארץ, והקיץ והנה מעוף צוקה... השאת והשבר... כן היו כלם באותו מעמד, וכן נדהפו אל כיתם—אבלים וחפויי ראש!

זהו הרעש שהיה אתמול פה, ועליך הכיבי לדעת כי לא במהרה ישקע הרעש הזה, והסיבירקים זכור וזכרהו לארך ימים, כי כגדל פשטותם ובערותם כן גדולה היא אצלם „אניותם“ וקנאתם לכבודם, ומה גם—לתענוגיהם וחמודותיהם שנגלו מהם...; ולו ראית הכיבי איך המה בעת ינקטו בפניהם לאמרו הלנו ה ס י ב י ר ק י ם י עֶשֶׂה כזאת?—האותנו „אזרחי-סיביר“ ירמו ויוגו ככה?—ומי הוא הרמאי הזה?—סכ"ס „יהודי רוסי“, נבזה והדל אישים?...

ובכן יצא עתה הקצף על כל אחינו הגולים והחפשים (волны) שזה

לא כבר באו הנה מתהום המושב וכשם „יהודי-רוססיא“ יכוננו עוד. — וכל סיבירק גם ומגושם ישלה אהריהם אצבע ויקרא מנהמת לבו: ראו נא מה אלה „יהודי רוססיא“ עושים לנו? — כי ככל הצטיינותם בתקותם את הגוים, יחקו גם בזה ויעשו כמקולקלים שבהם לעשות „כל ישראל ערכין זב“ו, ורק את עצמם יוציאו מן הכלל... אף כי בתהלה, בראשית בואי לבאן היה „טאווארישט“ יקר להם ועכשיו משקלקל — נהיה ל„יהודי רוס“... ואנחנו הייכים בשמורתו... — הא לך קורטוב של „יושר“ שהסיבירקום מתפארים ומתגאים בו סלה.

ידיך...

וועררחני-אדינסק, בעבר הבאיקאל, בחדש אדר תרנ"ג.

ידידי, אלו לפי הרשם האי-נעים כלל, שעשו עלי הסיבירקים אשר ראיתי עד אירקוטסק ועד בכלל, צריך הייתי לשוב על עקבי, ושלא לאהזו דרכי הלאה, ואולם השכלים-הבורדות שמצאתי על דרכי עד הנה, הבטיחוני נאמנה כי אחינו תושבי עבר-הבאיקאל (забайкальской обл.) ישנו שינוי גמור את רושמי נפשי בדבר הסיבירקים, וכלם הללו אותם לפני מאד, אשר ע"כ גמרתני אמר לנסוע שמה, והמקרה עמד לימיני כי בעת הזאת הוא היריד הגדול בעיר זו, וכל תושבי הגלילות האלה ינהרו אליה, והנקל לי אפוא עתה להתודע אליהם בהתודעם כמעט כלם למרכז אחד זה, ואוכל לתחות על קנקנם.

שלוש תהניות בי-דואר בנות עשרים עשרים קילומתר, מאירקוטסק עד שפת הבאיקאל, ואעברם בערב שבת עד קודם בין השמשות ואשבות את שכתי בהתהנה האחרונה; כלילה הלכתי לשוח על החוף ואשמע קולות אדירים ואיומים כקול רעש בלי תותח; כקול רעש דינאמיט מפוצין הרים ומשבר סלעים; כקול איתני הארץ בהפיצם עברות אפם במעבה האדמה כבלעם את היקום שעליה. והקולות האיומים והנוראים האלה — הם המה בקיעת גלדי הקרה הנורא המכסים את הים הקטן הזה. נלמען שתבין היטב מוחות הקולות והפהדים האלה, הנני לתאר לך בקצרה תכונות-המקום הזה;

הבאיקאל הוא ים-קטן ועמוק מאד, ארכו מאה ושמונים קילומתר, ורחבו ששים; בימי הקיץ תהלבנה בו אגניות הקיטור, ובהרף ישיטתו הקור העז והנורא למוצק, והקרה ינטה עליו בעובי שלש עד ארבע אמות, ויעברו עליו כמזליחות בשיש שלג, ועפ"ר — במרכבות כאשר אין שלג; והריפות מימיו העזים ושאון גליו ודכיוו הרועשים והגועשים בלי הרף ירתחוהו מצולה כסיר-נפוח ויעשו פוצים ובקיעות בהקרה הנורא והעב הזה! הבקיעות והפוצים האלה תעשינה פתאם, ובן-רגע יתאחו ויתלכדו כבתהלה; וברוב דחקם ולהצטם את הקרה בעת

התלכדם, יתפרצו הררי קרה גבהים ותלולים הנוצצים לנגה הירח כענקים אדירי-אימה ומפיעים אימה וזועה על כל רואיהם; אם יקרה איש או בהמה והיה במקום הזה בשעת ההתפרצות ובקיעת הקרה—אחריתם להכרית, כי ירדו חיים תהומה ותכס עליהם צלמות; עפ"ר תהי הבקיעה צרה וארוכה, ומאשר כי תכף לבקיעה—התלכדות והתאחדות הקרה, ע"כ נראה עליו סוסים ושורים, גם דבים וזאבי ערבות, שועלים, צבאים, דישונים ויהמורים וכו' עומדים נקפאים כצלמי בלחות, ורגליהם או רק פרסותיהם, שקועות ורחוקות בהבקעים האלה;— מחזה נוראה ואימה מרערת נו ולב לראות כ"ו! וככ"ז—האדם החלש, הרך והענוג בהתולדה, ישים נפשו בכפו ויעבור במקום „רבין המות“ הזה עם כל משלחת טלאכיו הרעים, ועוד ישים מקטרתו בפיו, ועם גלגלי העשן היוצאים מנחוריו יחשב רכבו לעתיד, ואת השכר הצפון לו בחיק נסיעה זו...

נקל לך חכיבי להבין כי המחזה הזה לא עשה עלי רשם נעים ביותר, — ובכ"ז שמתו אף אני—כאחד האדם—נפשי בכפי, וממחרתו, ביום המנוחה“ חזקתי ואמצתי את לבי, ותכף אחרי ההכדלה עברתי את הים הזה—ת"ל בשלום!—ואולם מה פחד ורחב לבבי כעברי בין הררי הקרה הנורא, בין שדרות סוסים וחיות קפואות מקור שצללו ברגליהן בתוך בקיעי הקרה; ומרגע לרגע ישמע מרחוק הד—אדיר ואיום מהתפרצות הבקיעות, והתנשאות הררי הקרה מגדל הלהין ממעל לשכבות הקרה העליון, ונגה וזחר להם, והודיאימה מכרכת מקרני הירח הבהים,—הה! ילאה עמי לתאר לך כמו את המחזה הנאדרי הזה, ואת רנשות נפשי אשר התרוצצו אז בקרבי! וכאשר הצנתי את כפות רגלי על החוף השני, כמעט שלא האמנתי בנפשי אם על האדמה עומדות רגלי... ולכי נע בקרבי כנוד הקנה במים!—נחתי ונפשתי כל הציצה-הלילה השני עד הבקר בהתחנה הסמוכה להחוף, ובבקר השכם בהחליפי כה, וסערות לבי שקמו צויתי לרתום לי סוסים לנסוע הלאה, וממחרת ביום השני באתי לעיר זו.

עתה הנני סובב הולך לראות בשוקים וברחובות, ועיני מלאות את כל הכפר הגדול שבו יתאסף השוק הגדול והסהורה הרבה הצבורה בו המרים המרים לפני כל בית מסחר תחת כפת הרקיע; הנני רואה ומשתומם על הפרצופים הרבים והטפוסים המשוונים הסובבים ומתנועעים כמעגל החיים זה, בהם: מונגולים, מנדוזורים, בני-סינים, יפונים בוריאטים, מונגוזים וכו' ויתר עמי אסיא הרחוקה לישונותיהם ונימוסיהם, כלם אצים רצים ודוחקים איש את אהיו,— ובתוך „מכול העמים“ הזה, בין הערכוביא והאנדרלמוסיא הזאת, הנני מכיר גם חוטמים אחדים גבנונים וכפופים המעידים כי ממעי יהודה מוצאם...—הבה, אלכה ואראה את אחי אלה;—

מספר היהודים בעיר זו לא רב הוא לערך מאה משפחות, אך עתה כיום השוק הגדול נאספו וכאו אליה כמעט כל היהודים הנחתים בגלילות הבייכל והאמור וכו' והם עורכים בה את מערבם ביד רחבה, ונותנים כעזובנם תה, גלומי משי, ובה, תוצאות ארץ סינים ויפוניה, תבואות השדה צאן ובקר וסוסים וכו' וכו' — בכלל הנני רואה ומרגיש בזה איזה הכדל בין אחינו אלה ובין אלה שפנשתי עד כה בסיכוריה, ואולם, עד כמה יהיה גדול ומוגדר ההכדל הזה? טרם אדע עוד, כי לא הספיקה לי עוד העת להתודע אליהם היטב, וגם הם טרודים כעת מאד לרגלי סחרם ואתננם, אך הכרת פניהם תענה בס רושמים טובים ונעימים כנוגע לשמירת היהדות וגאון לאומית; בבית מלוני, שבו התאכסנו יהודים רבים מתושבי הכפרים ראיתי מהם הנהגות ישרות ונטיה נמרצה לכל קדשי האומה; הנה זה כפרי אחד שב בערב מן השוק והראה לי את הקמחא-דפסחא* שקנה; השני—את הצוקר לפסח; והשלישי יתפאר כי אנה האלהים לידו יין מאי לארבע כוסות אף כי בדמים יקרים מאד מרוב ריחוק המקום והוצאות המשלוח בעגלות ובמזליחות** אחרים טועמים את הקוניאק מארץ ישראל ומתנאים בו בידעם כי בהג הפסח הכא יתענגו וישתו יין אי שיעובד והוכן בידי ב"י, תחת היין צמוקים ששותים בכלל בפה; והנה זה באו גם מאהרי כנשף, שהלכו לחזור אחרי דברים שבקדושה, זה יראה לנו את הטמית החדשה שקנה ושואל על התכלת אם היא משופרי דשופרי; וזה יבקש את השו"ב—המלמד שלו*** שבא עמו מכפרו, שיקלע לו את הציציות ע"פ נוסח דרבנן, ויקנה לו בעד זה יין אי לארבע כוסות; אלה ישאו בידיהם הומשים, סידורים, הגרות, ספרי רומ"ל וכו' וזה מתפאר כי הקרה ה' לידו תנ"ך עם פוי מלבים ז"ל אף כי איננו יודע בו מאומה, „אך כשיזכני ה'—יאמר במעל כפיו ובהגיון-לבב—ילמדו בו בני לכשיגדלו! זה ידאג שלא מצא עוד מלמד וטורה לבניו, וזה יתאונן על מלמדו מהזמן העבר שיעשה את מלאכתו רמיה...;

* כך הוא המנהג אלס להכין לרכי הפסח עוד מקודם הפורים וישנם יהודים כאלה מליטא וכו' המביאים רק את הסחורות האלה על השוק הזה—קמחא דפסחא, יין, לוקר, וכו', ומתפרנסים מזה בכבוד, כי ישלמו להם כמיטב כספם כעס השמיטי קדושה אלה.

** א"ל לא יבכה הקורא כי כ"ז נאמר לפני הסלל המסולל הסיבירי הגדול, שאז היו מעבירין סחורות לכאן בסוסים לרך רכבות פרסאות.

*** השוק הזה הוא כ"כ מאחד ומרכז אותם, עד כי כפרים רבים מתרוקנים ממש מחושביהם היהודים שיוצאים השוקה עם כל ב"ב, ודרך אנב לוקחים עמם את המלמד שלהם, שע"פ הוא גם השו"ב הכפרי שלו, ששנים יהודים, ולפעמים רק אחד מחזיק על השכנו כמובן ציוקר גדול, וכלכד סיהיה לו כשר כשר ומלמד לבניו:

ומתוך כל האורחים המשותחים הד את אחד יפנו אהדים גם אלי, וישאלוני על בנו של פלוני ופלוני מזכורם מפה, הלומד עתה בחשיבה שבואלאזין? ואלה על כיוצא בו הלומד בישיבת מיר וכו'*) בקצרה: רב, רב, תהבדל שבין אלה ובין אחיהם שראיתי ופנשתי על ראשית דרכי בסיביריה, למצער הנני רואה אותם מחכים את המצוות ומתימרים בכבוד ישראל, ומשאת נפשם ואדיר כל הפצם—לדעת את שלום אחיהם שב, תחום המושב הקבוע; ממעמדם, ומצבם החמריים והמוסריים וכו'; ורכים באים להתודע אלי ושואלים בשלום, נאון פלוני? ו"רב אלמוני"? הנודעים לשם בכל תפצות ישראל— שונים, שונים מאד דרכיהם ותהלכותיהם— שונים! ואולי גם ההפך מן הראשונים מן הקצה אל הקצה;— בכלל הנני חש ומרגיש בנפשי כמו בתוך עמו אנכי יושב, מה שלא הרגשתי כלל בכואי בין אחינו שבסיביריה עד כה...— הבה, אראה, אחפשה ואבקרה, ואראה הַיָּאֵמֵן הַזֶּה?— הישיבו המראות והחיונות של נפשות בני עמנו בפה, את נפשי הנהלאה אשר פצעה ויפוצצה מהיות אחיהם שעד הנה?— כיום השבת הבא אבקרם בביהכנ"ס הגדול, ששם— לפי דברת רבים— יתאספו כל אחינו אלה הבאים לערוב מערכם, אי נקי; ואז על נקלה תעלה ידי להתחקות היטב על שרשם ולהעתיק לי מהם תמונות נאמנות ומדויקות בדבר מוסריותם וכו' אשר ע"כ תחכה נא לי ידידי עד גמרי את הבקרת הזאת, כי לבי כמו יהוש לי מראש להשמועך הדשות ונצרות מהי אחינו הרחוקים כה ממרכזי היחדות שבתחום, ובכ"ז— כאשר אחזה לי— הנם נאגרים ומקושרים היטב לנו כעבותות של אהבה בר זה התורה והדת.

ידיך...

וועררחני אודינסק, בהדש אדר, תר"נ.

ידידי, בערב השבת קודם שקיעת החמה יצאתי מחדר מועוני והלכתי דרך השוקים והרחובות, ובעת טהלתי לביהכנ"ס לקבל את השבת, סבבתי מעט בין החניות והמגורות וכו' וראיתי רבות מהן נסגרות וממעל כתוב הדר על השלטים שמות עבריים וכנויהם.— באתי לביהכנ"ס הכנוי כטוב טעם ודעת, נרות רבות הפיצו אור יקרות, והגזרה והבניה שלו תעוררנה באמת חרדת קדש ורגשות נשגבות בלב כל הבא שעריו הפתוחים, כמו בכון, לרוחה; על התקרה ועל המשקוף מצוירים פטורי ציצים ופרחים, תמרים ואשכולות ענבים, מהוטבים בידי הרוצים, וארון הקדש מצויר ומצועץ בכל הקישוטים והצעצועים שאפשר

*) רבים מפה ישלחו את ניהם ללמוד בהישיבות שלניוטא, וניהוד להתלמד "מלאכה

הש"צ" המשתלמת במקומות האלה בכסף נולא.

בידי אדם בעל טוב טעם ודעת להעריכם; על רצפת הבית פרושים מרבדים ויריעות יקרות הטובי אטון סינים ויפוניה; ומגורת נחשת-קלל ממורטה ונוצצת תלויה על שרשרת כרוזנה יפה באמצע התקרה העגולה כמו כיפה. — לענג נעלה היה לי לראות את הבית הזה שאין דוגמתו בכל ערי סיביריה המערבית והמזרחית! — קהל המתפללים היה כליל השבת מעט, כי היום קצר מאד בפה (בשעה 2 אה"צ שקעה החמה) ורבים לא הספיקו לבוא אחרי הפטרם מעסקיהם, אך בכוא מטחרת לתפלת שחרית, היה הבית מלא מתפללים ומתפללות מפה אל פה. —

תמונה נשנבה משמחת לב ומרוממת נפש כל אוהב עמו, היה לי לראות את המחזה הנאדרי הזה: אנשים סוהרים בעלי מעשה ממקומות רחוקים, אשר ראשם ורובם שקועים במסחרם ואתננם הרב והעצום, השליכו כל עסקיהם אחרי גום ביום השבת ויבואו להתפלל ברנש לפני אלהי ישראל אשר בנו לו מקדש-מעט*) בקצה-המזרח — בעבר הבייכל! — יהודים מגוהצים ומפורכסים בתכלית המדה האחרונה, אשר אין קצה לאצרותיהם ומרכולתיהם; אנשים מעולם-המעשה במלוא המוכן, והם ימלאו את בית ה' בעת הזאת — ביום השוק הגדול ה"גועש ורותח" כעת, אשר כל הידים העסקניות וכל ברכים תלבנה ותמהרנה לרוץ לקנות ולמכור! — ביחוד לקחה את לבבי המראה הנפלא הזה; על הבימה עומד איש גבוה וחסון שמכנה גוו איתן וחזק; פניו מפיקים הן מיוחד וענות רצון, ועל זהוהו תתנוסס שרשרת זהב משבצת באבנים יקרות, ועל צווארו אות-כבוד גדול של זהב שקבל מהממשלה כעד הריצתו במסחר וצדקת פורונו. — ואיש כזה יעבור לפני התיבה בעיר נכריה לו (כי הוא מתושבי העיר ציטא הרחוקה מזה חמש מאות קילומטר) להתפלל בתור ש"ן! — ולו קול נעים קול בכי מרעייד ומרעיש, הדופק בחזקה על מיתרי הלב הישראלי שהנהו זקן ורגיל בשירי "גהי ותוגה"; הקול הנעים המושך אותו בחזקת היר, ומקרבחו לאביו שבשמים ולאמתו בארץ! — הדל אונים אנכי, הכיבוי, לתאר לך כמו את הרשם האדיר שעשה עלי המחזה הזה, ולא רק עלי, כי גם — על כל באי הבית הזה להתפלל.

בשעת קריאת התורה התחילו הקרואים לנדב את נדבותיהם להחזקת הבית, אשר כל הכנסותיו הנה רק מנדבות האורחים הבאים לכאן מדי שנה בשנה ליומי דשוקא, ותעלינה הנדבות לערך אלף שקלים, וכסך הזה כמעט בכל שבת במשך ימי ה"יריד".

*) אצ"ן את הנוליס, "אשר בנו" כי באמת השתתפו צנינו כמעט כל יהודי עבר הכייקל ולא רק תושבי העיר.

אחרי תפלת המוסף וקרושת כתר, לא קם איש ממקומו (כנהוג אצל הסיבירקים הקודמים וכו') אשר המעטים הבאים להתפלל נסים ובורחים תכף אחרי הקרושה השניה, ויש מקדימים—עוד תכף אחרי המפטור שלהם... וישבו על מקומותיהם בנחת וברגש, ובעניית אמן בסיום כל ברכה, עד אשר נמר החזן הנזכר את תפלתו ב„הזרה“ ועד אשר נמר זמרת ה„אנעים זמירות“ ו„אדרן עולם“ בניגון נעים ממשיך את הלב שכמעט כלם נגנחו אתו וחשתקעו בו כהשפכות נפש. אז נגשו אליו מכיריו ומכבדיו שם—כל קהל המתפללים*) ויביעו לו את תודתם וברכתם מקרב ולב עמוק; אף הוא פנה אליהם במעל כפיו, ובעינים זולנות דמעות גיל ורגשות מתרוצצות, ויאמר: „עלינו להודות לצור ישענו שהחיינו והגיענו לזמן הזה שהוא כמו „מועד והג“ לנו להתאסף במקום הזה מימים ימימה להתפלל, ולחדות בשמחות איש את פני רעהו; ובחסד עליון אשר בצלו נחסה ונתלונן אבטח שנזכה כה להתראות גם בשנת הבאה!“— הוא פרש מהם כפנים צוהלים שהביעו את שמחתו חפזימית, והם פורשים הימנו ושמחים ולכם טוב עליהם מהפגישה הנחררה הזאת שהם חשים ומרגישים אותה בהתראותם עם אהוב נפשם.

אך, פה עמוד הכיבי—נפסקה החבל ונפל הדלי. התוכל לשער לך אם שמין משברון לבנו וראבון נפשנו בצאתנו מבית ה' מורגשים ב„נשמה יתירה“ וב„תוספת הרוח“ שכל או"א ממש מושפע עוד מהרוח ממרום שהוערה עליו בהברת אחיו בני עמו בבית אלהים, והנה אחרי זאת יתראה לפניו מהזה מעציב מיתר אחיו בני אמונתו—המה הסיבירקים המערביים ובני אירקוטסק—עומדים במרכז העיר ומחללים את השבת בפרהסיה. נושאים ונותנים, שוקלים ומוכרים וכו' ומקטרתיהם בפיהם, ואחדים מהם עוד ילעגו לנו—שבי בית ה'—ואחרינו יניעו ראש ויפטירו בשפתיהם... דומה הייתי באותה שעה כאותו צדיק שמרוב „דביקות“ ו„עלויות נשמה“ היה זקוק באמצע להתגשם באיזה נכול פה וכו' כדי שלא תשאר שם „נשמתו“ מרוב דביקות... (**)

ביום הראשון חבשתי וארותי את חפצי והכינותי א"ע לנסוע הלאה. חמש מאות קילומטר מפה עד בירת החבל הזה היא העיר „ציטא“, וכימים האלה כאשר שכיהין עו"ד רבים בסבת השוק"ה גדול, תעלה לי נסיעתי זו בדמים מרובים מאד, אולי פי שלש וארבע מאשר בעת אחרת, אבל מה אעשה ועלי לנסוע הלאה, כי ע"כ נודד אנכי ומנוחה רבה אסורה לי...
ידיך...

(*) הנני מוזהר א"ע נוחיב להעיר כי כל חושני סיביריה המערבית והמזרחית כמעט כלם ידעו איש את אחיו, ובזקק יאמר צפה כי „סיביריה היא—פנס אחד“.

(**) עיין בספר „ליקוטי שושנים“ ע"ד המאורע עם הלדיק מסברן.

סְטֶרְטִינְסְק סוֹף אֹדֶר תר"נ...

ידידי, דרך ציטא עברתי ואצל החוץ־העשיר התארחתי. הימים האחרים שישבתי בצל קורתו היו בעיני כרגעים אחרים מרוב רגשי האהבה וההיכרה יתירה שהראה לי וב"כ. וכן נפרדתי ממנו זאסע דרך נרצינסק, שבה בליתי כמה ימים, והנני כעת בסטרטינסק.

המושב (посадъ) החדש הזה, צעיר הוא לימים, ועתידות טובות נשקפות לו כי פה יהיה מרכז כל המסלולים שבסיביריה ומנדזוריא ואשרות האמור. גם אניות קיטור גדולות תתהלכנה מפה על נהר „סילקא“ המוליך את מימיו להאמור הגדול, ומשם יש להאוקינום השקט דרך ולדיוסטוק וכו'.

בנרצינסק התודעתי ג"כ לאיש נכבד ובעל בעמיו איש מלומד ומוקיר רבנן באמת ובתמים שקשה למצוא דגמתו גם בתחום המושב הקבוע, ויותר שהוא טרוד מאד בעסקיו ומסחריו הגדולים והעצומים, שבדרך שלשים וחמשת משפחות עבריות מתפרנסות בכבוד ממנו; ויותר שיש לו פזור הנפש וטרדות גדולות ורבות בהיות לו תמיד מו"מ עם שרים ורוזנים להגלי קבלניות וכו' הנה הוא קובע לו שעות בכל יום לעיין בספרים ומתענין בכל לבו בספרותנו ומשאלות לאומיותנו וכו' ומסור ונתון לצרכי העדה בפרט וצרכי האומה בכלל, בכל לבנו ונפשו.—בחבל הארץ הזאת כמדומני הוא אחד ואין שני לו במקצוע זה!*) והיהודים המועטים היושבים פה סטרטינסק, בערך מאה משפחות, רובם ככולם בני שנות בינה ועצה ואף זקן אחד לא מצאתי ביניהם, מהמת שזה לא כבר החל הישוב בזה, ובאו כמובן בראשונה—צעירים ואנשי „שנות בינה“; כמעט כלם בעלי מסחר וקנין ובעלי הון כביר, אנשים משכילים ונאורים המתמירים בכבוד עמם ולאומיותם וכו'; ולב מתנה נתן להם אלהים להיות ער לכל מרום ונשגב ולכל קדוש ויקר באומה; גם מורשה מאושר מטעם הועד הפלשטיני בחרו להם לאסוף את נדבותיהם ותרומותיהם לטובת אחינו העובדים על הרי ישראל, וה„מורשה“ הזה בהיות בר נרחב לפניו לעבוד, וקרקע מסוגלה לזה, לא יהשוך מכל עמל נפשו להרבות את מספר החברים וסך הנדבות והתרומות; ובהיות ידיו רב לו בשפת עבר ובכל ענפי ספרותנו העתיקה והחדשה, ידרוש לפניהם בשבת ומועה, ומעוררם לאחבה את ארץ קדשנו וסגולות אומתנו וכו' ודבריו יעשו פרוי ישוה למו; וכן ישלחו את נדבותיהם הקצובות מדי שנה בשנה להשיבות שבליטא וכו', וכימים האלה עשו גם

*) אחשוב לי לחוב מוסרי להציג בזה זכרון להאדם הגדול הזה, שזה עתה נודעתי ממיחתו, שמו היה ר' פישל רי"ף ע"ה, ענו וננוע היה האיש, אף כי עשיר מאל כמעשים טובים, תהי מנוחתו כבוד!—

גשפי חשק שהכניסו סכומים הנונים, לתמוך בידי הצעירים המקשיבים לכה
בהאוניברסיטה הסיבירית שבטומסק, ומעט גם לתלמידי החדרים שממעם,
„מפיצי ההשכלה“ וכו' וכו'.

גם ע"ד היחש שביניהם ובין התישכים הנוצרים נפלאתי מאד לראות
איך הם חיים עמהם באהבה ואהוה שאין דוגמתן בזמננו—זמן האנטישמיות
והאי-סבלנות; עוד זאת ראיתי אצלם, כשהם מתבקשים על איזה סעודה
אצל ידידיהם שאינם בני ברית, יבינו למענם מאכלים כשרים כדגים וביצים
וכדומה, גם כפות ומזלגות וסכינים כשרים ישאלו אצל ה„מתבקשים“ בעצמם
כדי שלו יפקפקו ב„כשרותם“, ואירע כמה פעמים שיחודי-אובלטרופות כהדיא,
נאלין לאכול אצל מיוודעיו הנוצרים—דוקא כשרות...—בכלל נראה וכולט
היטב „הצטיינות“ אהינו אלה יושבי חבל ארין זו שמעבר הביקל עד אשרות
האמור, ואין להם שום ערך והשוואה לאחייהם ה„סיבירקים“ שראיתי עד הנה.
המושב הזה סטרטינסק הוא קיץ ונבול להחבל הזה, ומכאן ואילך
מתחילות „צפרים חדשים“ ו„זמירות חדשות“... וספרו לי שגם בגלילות האמור
והאוסטורי והפי האקיננס השקט, נמצאים יהודים רבים כמו בהערים בלגו בישטינסק,
גיקולובסק, הברובסק, ולדיווסטק וכו', אך עד כאן הורשיתי, או יותר נכון:
„יכולתי“ לנסוע, ומכאן ואילך עקמו עלי את הדרך... ונאלצתי לשוב על
עקבי עם תעורה-זאבית... (волицей билетъ) וכמעט שלא שלחוני עם
אסירי-המלך על הטא שהטאתי לפני שלשים שנה*) שנולדתי יהודי... ואין לי
רשות ל„היות“ במקומות האלו.

ובבואי עתה עד קיץ נסיעתי בארצות הקדם הרחוקות, אמרתי לתת
לך בזה השקפה כללית על אהינו אלה האוכדים והנדהים, ביחוד בצפון אזיא
ומזרחה. וכחתי בכונן את „סיביריה“, אף כי בקרתי מקומות רבים כאזיא
התיכונה והרחוקה, כי כמדומני, הנני כמעט הראשון בין סופרי ישראל שנסע
למקומות האלו ומרחיב עוז בנפשו לדבר ע"ד אהינו אלה הסיבירים:

המוראים והפחדים שגרמה המלה „סיביר“ בפי יהודי רוססיא האירופאית,
עד כי כל התקיפים ובעלי-האגרה בקהילותיהם היו מפחדים במלה זו את
כל המהרהרים אהריהם לאמר: „הנני לשלחך לסיביריה!“... ובהו השקיעו כחבל
לשון כל הקמים והמערערים עליהם כנודע; הצעירים האיומים והנוראים האלה
שרטו שרמט בלב אלה שנחתך גזר דינם להשלה סיביריה, ותכף אהרי פסק
דינם נתקו רבים מהם עול הדת והאנושיות והרתוק האחרון שאסרם עוד לעמם

(* כשנסעתי בעמם הראשונה לסיביריה לפני חשע עשרה שנה (שנת 1894), הייתי

ויהיו ל"אנשי־הפקר" אשר רק לבלע ולהשהית כל מזימותיהם,—ברעיונות ובמחשבות כאלה הלכו אסירים באזיקים כל הדרך הרב מהתם להכא לפעמים שנתים או שלש וארבע שנים, ויתגוללו בכל בתי האסורים עם יתר האסירים לגויהם וכו' שהרוב מהם היו שופכי—דם ומרצחים וכו' אשר קאה אותם החברה מנוה ותשלחם לארץ גזרה.—דעת לנכון נקל כי טבני בליעל ופליטי אדם כאלה, לא למד היהודי הגולה את אהבת=הכריות וזהות=המדות... וכן נשרשה בלבו איבה ומשטמה למין=האדם בכלל, ולבני משפחתו ולעמו ישראל בפרט, וכן הנה לבו תמיד רק שנאה ואיבת עולם לכל איש חפשי, ומה גם לישראל עמו, שבהם נוהג תמיד הכלל: כל ישראל ערבין זב"ו...

—ובמה אפוא נבדלו אהיהם של אלו היושבים בעבר=הבייכל מורחה,

ששמם כה מרומם בפ"ך?—

אמנם בהשקפה ראשונה תצדק מאד בשאלתך זו, ואולם כתר נא לי זעיר ואראך, ותבין ותדע כי לא איזה פניה=צדדית או משא=פנים יש בדבר, כ"א את אשר חזיתי אספרה והאמת יורה דרכו;

כאמת אמרו: כל סבה יש לה מסבב, וכל תולדה יש לה אבי, הא למדת כי: כל אב מוליד בדומה לו ואין בהעץ הגדול והרחב עם שרעפותיו ודליותיו אלא מה שבהנרעין והחרצן שמהם הוא צ"ן ופורה, הק עולם הוא ולא יעבר אורחותיו:—וכדבר הזה אָנו רואים גם בנידן דידן; שלשה אנשים גדולים שלחה הנה ההשגחה לפני המשים שנה, לשרד את העמקים... לזרוע נטעי נעמנים... ולהיות למחיהדמוסרית לפני כל אהיהם שבעבר=הבייכל, ה"ה: השו"ב ישראל רי"ף, ומרעהו החון מרדכי משה שלזינגר, וגיסו השו"ב יוסף פמוס; הנו תרי צנתרי דדהבא האחרונים (שלזינגר וגיסו פמוס) יוצאי ירך גאונים ונדולים בישראל, שארי הרב נתן פֶרֶדלֶנְד (בעל המחבר ספרי: "יוסף חן", בוס ישועות" ועוד) כשעלו לגדרום לא נשפטו כמוכן בעד איזה גזלה ורציחה וכדומה, כ"א בעד דבר שבעלילה יסודו... ושני האנשים האלה שהיו אז עוד צעירים לימים, כשנשלחו הנה לפני יובל שנים, נשאו על כתפותיהם גם הומשים וסידורים, ספרי עין יעקב השן=משפט וכו'; בעת רגליהם לנחושתיים הוגשו, בעת הלכו עיפיים ויגעיים, נדברו אך ורק בדברי תורה ולא פסקו פומיהו מגירסא, אף כי צלצל הכבלים ונערת אנשי החיל המובילים אותם, ושיחות כטלות ודברים גסים וחרפים של יתר האסירים היו מפריעים אותם כפעם בפעם ממשנתם; ככה הלכו שנתים ימים בדרך הנוראה והשוממה הזאת, וצרו תורתם על שכמם עד בואם לבאן!—ובכואם,—כאשר אך החליפו כח מתלאות דרכם, לא נהו ולא שקטו בראותם את העזובה הרבה שכמתנה ישראל כזה, ואת הלכת=השרה השוממה והריקה מכל נטע... ויתחילו לשרד עמקיה, השוו פני תלמיה; הפרו

חרשו ועדרו, באתים, בדרכונות ובמזמרות; בן זבן עלתה בידם להפיץ את הזרע בין תלמי המחרשה... ולהאציל מרוחם על כל אחיהם, נבוכי—הלב" שכחכל הארץ הזו, ויהיו לאנשים אחרים לגמרי אחרים!—

ועד כמה היו "מלאכי אלהים" אלה מסורים בכל לבכם ונפשם רק למעט נטעי נעמנים בין אחיהם ולשובב את לבם לאביהם שבשמים, דים לנו עובדות אחדות שספרו לי אנשים מן הצד על אודותם; — השויב יוסף פמוס הנזכר, כשהשתקע בפה ורכש לו הון כביר, השליך תכף את מלאכתו, מלאכת הקדש אחרי גוו, ולא אבה ליהנות עוד מדברים שבקדושה, ובכ"ו, כששמע שיש איזה ברית מילה באחד הכפרים שבהסביבה, וידי אבי הכן לא השיגה להביא מוחל מן העיר מחמת ריחוק המקום (כי בפה מרחק של חמש מאות קלומטר ויותר, יתחשב לה, סביבה), היה הוא נוסע אליו על הוצאותיו וטל את הילד!— ובעת היותו עוד שו"ב עני, כששמע שבאחד הכפרים אוכל איש יהודי בשר טרפה, היה הולך אליו רגלי ומדבר אל לבו ומשדלו ומפיסו בדברים, ומושכו בעבותות אהבה למסורות הדת והמצוות המעשיות ומקרכו לאכיו שבשמים ולאומתו בארץ, והיה שוחט לו כחנם את בחמתו ותרנגולתו וכו' ושכ שמה וטוב לב הביתה!*)— וגיסו מדרכי משה שלעזינגר היה הון, בראשית בואו הנה, והיה עובר מעיר לעיר ומכפר לכפר, ולפעמים חדר גם לנכבי יערות-עד, לה, טאייגא, למקומות מכרי—הכסף והזהב, והיה קורא בשם ה' ואהבת התורה והמצוות וכו' אהבת העם וקדשי האומה וכו'; וכשנתעשר, הרבה לפזר לצדקה ולחסד ולכל דבר טוב ומועיל שבעדתו בפרט, וכישראל ובאדם בכלל;— אין קצה לצדקותיו ולחסדיו אשר עשה בחייו עם כל אחיו בני עמו ביחוד— במקומות האל! וכחיותם גם לומדי תורה מופלגים, למדו את תורתם ברבים ולא חשבו מכל עמל נפשם, וכל קרבן לא היה יקר בעיניהם להקריב על מזבח אהבתם את אחיהם בני אמונתם, כעבודתם ובהשתדלותם הגדולה למעט בהם אהבת התורה והמצוות וכו' כאמור;— והאת עשו וימלאו בשני הזמנים הקיצונים" שעברו עליהם בפה,— כחיותם עניים מרודים גולים וסורים בראשית בואם,— וכחיותם אח"כ לבעלי-הון כבירים ומפורסמים לעשירים עצומים. —המה קיימו באמת את התורה מעוני ומעושר במלא מוכן המלות!— פרי השתדלותיהם ופעולותיהם של אוהבי ה' אלה לא נשארה מעל, ותוצאותיה נראות עתה בתמונה מבחקת ומוחירה בכל הגליל הזה, ואולי גם מחוץ לגבולו! ובניהם הבאים אחריהם, אשר ידשו את הונם ורכושם החמרי יחד את מדותיהם הטובות והמוסריות וכו', הבנים היקרים האלה לא הפסיקו את דרכם באמצע, כדרך רוב מתעשרינו, ... והנם

(*) היו מקרים שהיה שחט כמה בהמות להכפרי להכין לו בשר על כמה חדשים, והיה שוכר פועלים, על חשבונו הוא, לנלוח את הבשר כדי שיתקיים לזמן רב.

משתדלים גם עתה לצאת בעקבות אבותיהם הישרים המתלוננים בצל שדי, וממשיכים את דרכם הלאה; בני השו"ב פמוס ובני חברו השו"ב ר"ף הנזכרים, הנם כעת ראשי עדותיהם במקומות מושבותיהם בהערס: ציטא גרצינסק, וסטרמינסק וכו'—עשירים מופלגים, מלומדי דת-מורשה ומשכילים על דבר אמת וכו', וזה האחרון, בנו של החזן שלזינר,—הוא הוא מיודענו החזן-העשיר שכתבתי לך מפנו במכתבי הקודמים מאודא-העליונה;—לא יאומן כי יסופר שיותר ממאת אלפים רובלים רשומים בפנקסו חובות על אנשים שונים שעזרם בשעת דחקם, או נתן להם סחורה בהקפה למען יוכלו להבנות ולהתפרנס בכבוד, ולא נהנה מעודו אפילו פ"א של נשך ותרכיב, והסכום הרב והעצום הזה כבר התיאש מרצונו ויעביר עליו הקולמוס... ומעודו ועד היום הזה לא הושיט עוד קובלנא ושטר חוב על שום איש!—היאמנו דברים כאלה כי נספרם באזני מלוינו בעלי הברס, "בעלי יראתן" כביכול...?—התמצא זאת חן בעיניהם?— הנני רואה את חומטיהם ומצחותיהם מתכוצים ונקמטים... אך אמת ויציב הדבר, ועוד לא ספרתי לך אף שמין מרוב צדקותיו, טוב לבבו, ופתיחת ידו לכל הפושט יד וכו' וכו' כי יראתי פן תתנני לטפלינו... ואתחזי בְּדָאֵי.

מדברי אלה נמצאת למד חביבי מעצמך, את הסיבות האמתיות אשר רוממו ויעודדו את רוח ישראל ב מ ק ו מ ו ת האל, והסיבות הכוזבות שהשפילוהו והשהיתוהו באלה המקומות שראיתי עד הנה—עד ים הבייכל, ואל תדמה בנפשך כי רק ליפות את מליצתי ספרתי לך כ"ו—עד בשחק נאמן עלי כי ככל אשר ספרתי ותארתי לך במכתבי הקודמים, היא אך כמר מדלי לעמת התמונות והמחזות שראיתי בארצות האל, אך לא כל המדובר והנראה לעינים יכולים אנו להעלות על הנייר... ויש אשר נעצור דברים בחבנו אף כי יהיו לנו כעצמים כבטן המלאה... אך יש לראות לפעמים גם מפני המת האווים...— וטלטול דרכי זנודי ונועי, יטרידוני ויגזלו ממנו מבחר עתותי; תקותי תעודדני כי במהרה בקרוב אוסיפה שנית לכתוב ולתאר לך תמונות וצלצים מהיי אחינו אלה בארץ גזרה זו, ועד אז היה שלום.—

צור ישראל ינן עלינו, ויאמן עלינו הטבטא שכתפלתנו להג הבע"ל: מועדים לשמחה וגו'—והביאנו לציון עירך וגו', ולא יוסף עוד ישראל להחלק ולהתפוצץ לרסיסים... והיה עין יהודה ועין יוסף לאחד!

ידיך...

ציטא בעבר—הבייכל חוהמ"פ ג' למטמונים, תרנ"ו...

ידידי! בשימך עין על מעטפת מכתבי זה, תדע חכף כי הגותי את

החג בעיר זו בחרה נפשו, ובבית מיודענו ה"חזן העשיר" ערכתי את הסדרים בשתי הלילות. — חדל אונים אנכי ועמי דלת כה לתאר לך כמו, את המחזה הנשגב אשר התעננה עליו נפשי בבית האיש הזה באלה הלילות! אך לזען תת לך מושגדקל וציור כל שהוא מהמחזה הזה, הסתפק נא ידידי בדברי אלה המעטים שארשום לך בזה;

אתה ידידי*) ידעתני מנוער, ארתי ורבעי הסכנת וכל דרכי וקורותי לא נעלמו מנגד עיניך, וידעת אפוא עד כמה קשתה עלי עריכות הסדרים בבית איש זה, ובארץ רחוקה, ורחוק ממשפחתי ומאהובי נפשי! — זה לי השנה התשיעית שאני נודד גלמוד ברחבי תבל, ובכ"ז השתדלתי תמיד לבוא לביתי על החג הקדוש והנערץ הזה, ואולם עתה כאשר נדחת לי לארץ גזרה ורחוקה כזו אשר עשרת אלפים פרסאות מפסיקות ביני ובין מקום מגורי משפחתי, לא היה לי עוד שום תקוה להגות את החג בחוג משפחתי ואהובי נפשי, ובכן, משנכנס אדר — החדש שמרכין בשמחה, חולל בי רוח עצבת, וכל יום ויום היה לי כמחיש לי איזה יגון קודר בנפשי; דמה דמיתי לי על משכבי בלילות: איבכה אוכל לחוג את החג הקדוש הזה בבית איש זר בלי בני משפחתי ואני לא הסכנתי בזה מעודי! ועוד יותר כבדה עלי יד העצבת בשומי אל לבי את גורל משפחתי ואת דמעותיהן אשר תשפכנה עיניהן בשתי הלילות האלה בהסיבן בלעדי! — נורא, נורא מאד הרעיון הזה ומי יכילנו... יכן הייתי טובן ומזומן לבלות את החג הקדוש ביגון ובעצב בדאגה ובשממון... — וראה זה פלא, כי ברגע בואי מביהכנ"ס בערב, ותופיע לנגד עיני התמונה היהודיה רבת הקסם והחן, שהצטיירה אז בבית מיודענו החזן-העשיר, השתי כנפשי כמו מלאך בא וסטרני מתחת לחוטמי ושכחתי הכל! — — — — — שכחתי עמל ותלאה, עזבתי יגון ואנחה וכו' ובמקומם באו לי רגשי ענג ונחת, רגשות נשגבות ונעלות... וינשאוני למעלה! — — — — —

שער נא בנפשך, בארץ רחוקה כזו בארץ גזרה, מקום תצילינה אזנינו לשמוע את לשון התְּבָרוֹת: משי—פיי—יא, משיאיי—וויי—פאן, יאן מוזן— צמשיין, וואיי—באיי—וויין יאן—יון—יון וכו' וכו'; מקום פריצי חיות ובני שהין; מקום הרבים ככני בקר וְהַלְבֵּן, והתולדה עזה וקשה מאד, — אין פרחים ואין דשא עֵשֶׁב; אין אלנות מלבבות ואין ציין השדה כמו בארצנו בחג האביב, כ"א פה ושם ישורר הקור בעים רוהו ושלג ושלג בצלמון, וערבות חול תשתרענה

*) השארתי כזיון את המכתב כמתכנתו כפי שערכתיו אז לאחד מידידי היותר קרובים לנפשי; כי בזמנך זה תשתקף היעב יגון נפש הנודד העברי הקשור למשפחתו, ביחוד בימי החג הנקדר הזה, כשאינו חונג אותו בחיג משפחתו, —

על כל הכבר ותבלענה תקף את השלג המתערב בהולתן*); בארץ ציה ושממה כזו כי תבוא פתאם לבית איש יהודי, איש מאחיך בני עמך, וראיתו יושב ב"מלך" במסכו עטוף בקיטלו הלבן כצמר צהר, ולימינו רעיה עדינה אשה עבריה, נאמנה, ש"שמש ציון נוצצת מעיניה", ובניהם ובנותיהם כשתילי זיתים מסביב להשלחן המלא ברכת ה', ועל המפה הנקיה והזכה משלג, תתנוסס חבינה—ופיפיה שנעשתה בחמוגנה שבא***) ועל ידה בקבוקים וכוסות מלאים יין ארצנו הקדושה—עמל אחינו העובדים על הרי ישראל; ועל שלשת המצות פרושה מטפת-ירושלמית מצוירת ומצועצת בכל ערי ישראל ונבוליהן והרריהן ומערותיהן וכו'.—האב מתחיל לספר ב"ציאת מצרים" בקול ערב ונעים, וב"שעל פי תולדתם חננו גם הם בקולות ערבים ונעימים, משוררים ועוזרים בזמירתם את אביהם ה"מזמר-משביל"; והקולות יתערבו ויתמוגגו והרמוניה נפלאה ונעימה תשמע בכל פנות הלשכה המוארה באור יקרות ממונרות זהב ובסף.—ואל השלחן הזה באו גם שרים רמי המעלה, ומכני מרום עם הארץ, וכפתוריהם ופגיוניהם יתנוצצו מול קוי אור המנורה הנהדרה התלויה בתקרת הבית ממעל להשלחן. וארון הבית היהודי מתאמין ומתגאה ביהדותו, וכאיש-יהודי נאמן לאלהיו הוא מוסיף אמין ולובש גאת ה"גאון-ישראל" בכל פניותיו ונטיותיו, ומעריך ומסדר את הסדר "ככל משפטו ותקתו", ומבאר ומבין להשרים על כל שאלה שישאלוהו בעניני הדת והמנהגים וכו';—בתו הענוגה תלמידת הנמנוגה, התננכה בלאט ותננוב את ה"אפיקומן" מתחת ל"בר-החסיכה" של אביה, אשר לא הרגיש בה עד שהצטרך אלא קודם ברכת המזון.—ויהי שחוק נעים... ותוכחת-אזכבה-גלויה מהאב להבת בעד "נכתה", אך היא לא השיבה את "הגולה" עד שהבטיחה לקנות לה עדי-זהב מצויר ב"ירושלם עיר הקדש" מעבר מזה, ו"עשרת הדברות"***)) מעבר מזה.—

ככה סדרנו את הסדר בחדרה ובהתרוממות הנפש, וכמו מכה נסתר ונעלם התרוצצו בקרבי המון רגשות נעלות ונשגבות אשר נשאוני למעלה למעלה... והייתי—אך שמה!

ממחרת היום בבקר השכם הלכנו לביהכ"ס להתפלל הבית הזה אף כי

* כמעט בכל חבל ארץ עבר הבייקל יבלע החול הרב את השלג תקף אחרי נפלו, לכן א"א לנסוע שם במוליחות אעפ"י שהקור חזק מאד.

** אז היתה עוד המונוגיה בענטורה שבא"י על מכונה.

*** מין תכשיט של זהב הנהוג אלל "היוונים והחובבים" שבמקומות האל: "ירושלם עיר הקדש" וכן "והר סיני" עם עשרת הדברות וכן.—

לא בנוי הוא בנאוה, כי נבנה לפני ארבעים שנה בעת קהל היהודים היו עוד מעטים בפה, והגזרה והכנייה פג מעמה בימינו אלה, בכ"ז הדרת-קדושה הופפת עליו בסקירה הראשונה כשנבוא שעריו, ולעינינו יופיעו מאות ראשים מעומטים בטליותותיהם, עומדים ומתפללים ברנש והניגדלכב, התמונה הזאת תציג לפנינו את וילנא וכיוצא בה, בתמונת זעיר אנפין;—קודם הוצאת התורה ימכרו את העליות כי מהפדיון של "מכירה פומבית" זו, יקחו להוצאת הבית ויתר צרכי העדה, ומחיר העליות" ביוקר-גדול אצלם מאשר אצלנו במקומותינו, אך לא על המפטיר" בלבד כמו באירקוטסק למושל, כי הכל יערך אצלם ביוקר.—ואולם דבר אחד לא יכולתי למצוא לו פתרונים, והוא המנהג הנפריץ אצלם מאד, כי בעת עליית איש לתורה יתחיל לסדר לפני הקורא את כל בני משפחתו, רעיו ומכיריו, ואת כל מי שירצה, והלה מחייב ל"עשות מי שברך" לכל או"א. ושני מעמים מספיקים ישנם בדבר לבטל את המנהג של שטות זה: חדא, כי תמשך עת רבה לברך את כל קרובי ומכירי העולה" ולפעמים תמשך עד חצי שעה, ולו גם נניח כי רק שבעה קרואים יעלו (דבר שאיננו כלל אצלם) ולכל קרוא יאצילו רק המש עשרה רגעים, על ה"מי שברך"ים" שלו, גם אז יעברו מאה וחמשה רגעים יתירום, שהם שעה ושלושה רבעים!—דבר הקשה מאד להצבור לעמוד בו, ובעבור"ז יצאו אז רבים להחצר וישיחו ויתעסקו בדברים בטלים,—והמעם השני: כי הקורא מתבלבל תמיד מהמון שמות ה"מְתַבְרָכִים" אשר ילוו לה"מי שברך" של העולה, עד כי פ"א שמעתיו מתחיל לאמר: "מי שברך" אבותינו וכו' הוא יברך את ר'... ואחיו ר'... ואחיו ר'... וניסו ר'... וְאַשְׁתָּם"!... אך אשריכם בני ציטא ואגפיה, כי לא נוכל למצוא בכם חסרונות יותר גדולים מאלה!—

אחר ארוחת הצהרים מתחלת אצלם הראיון (ויזיטע) ובדבר הזה הם מודקדים מאד וְחֶשֶׁב איש עם רעהו—ראיון בעד ראיון, ובקור תחת בקור, וזוהי מדה טובה אצלם העולה על כל מדותיהם ומנהגיהם התרומיות כי המה חיים באמת באהבה ובאהוה לאומית ומשפחתית כמלוא מוכן המלות; אין ביניהם לא קנאה ולא שנאה, אין איבה ואין תחרות וכו' וכלם כאיש אחד חברים בידידות ובאחדות גמורה מאין כמות בכל תפצות ישראל, וכבוא הרגל מחויב כל איש ישראל תושבי המקום לבקר איש את רעהו ביחד את כ"ב וכו', ואלה תולדות ה"ראיון" ו"כבודיו" ומערכותיו;

על יד הקיר המצויר ומכויר לכבוד החג, עומד שלחן ארוך ורחב מאד, ערוך בכל הממתקים והמגדנות שהמציאו הזוללים היותר מאוהרים... : דְּבַרְבְּנֵינֵינוּ, לחמניות (של מצה כתושה) שמשמניות; רקיקים ועגולים, מיני מאפה ומעשה מחבת וכל מיני מרחשת; ועל קערות שמוחות—קנוקנאות וכרכשאות ממלאות

וכו', מסביב לחלת-להם גדולה העשויה ממצה טחונה כמו הפתקא שלהם... ;
 על ידה ברבור צלוי על ראשו ועל כרעיו, ובינתיים ביצים מלגלות וצבועות
 בצבע אדמדם-ירקק וכו', הכל בכדי לחקות את הבריות... ואמנם, האמת
 נתנה להאמה, בדבר הזה המה שונים מאד, —כיוצא בו עתה מוצא כמה גדולה
 אצלם תאות החקוי במקצוע זה, אשר גם אנשים האמונים על כרכי הדת
 והאדיקות הקיצונים, וככ"ז אינם חוששין כלל לדרכי האמורי... וגם אצלם
 ראויים כזאת, —זוהי רעה חולה המלפפת אותם בכל הארצות האלה, וגם אלה
 בה שנו, ובה נבלעו... .

וכי יקר מוקרן לבוא לבית סיבירק בימים האלה ולא תסעוד אצלו לכך,
 ולא תטעם מאומה מן המטעמים אשר הכין, או אבדת ידידי, אבדת, וכל הנך
 וכבודך והאוימיריט שלך, שמוצאת בעיניו עד כה, ספו תמו ואינם! — ואף
 אם מאה פעמים ואחת תצטרך לפניו: כי הנך שבע, או כי קיבתך נתקלקלה
 וכדומה, לא תועיל לך מאומה, ועליך לאכול אצלו או ולהוסיף לאכול וכו'
 ומה גם לשתות תה. — לדבר הזה לא ישא פניך בעד כל הון, ואם תמאן ותסרב,
 יגמיואוך בע"כ, ולא תועיל כל הפצרה ומיאון מצדך.

ואנכי אשר בסיבת חולשת-קיבתי הנני זקוק לשמירה מעולה: לאכול
 בעת קבועה, ולשתות בשעה קצובה וכדומה, ככ"ז לא הועיל לי מאומה, כי
 אין להסיבירק שום מושג מזה. — ואולם מנקודת-הראות שלי, עלינו להתקנאות
 בהם קנאה נמורה על אהבתם זא"ו, ועל האהבה והשלום האמתי השוררים
 ביניהם. מי יתן ואפגוש בזאת בהרבה ערים וכרכים שבתחום המושב הקבוע
 (תפלת שואו!...) כי אז מאשר היה אלקנו בארץ!

היה שלום ידידי, וחבה נא לי עדי אכתוב לך עוד הפעם מהיי אחינו אלה
 שבפה, כי עוד לי לאחינו אלה מלים...

ידיך...

ציטא, בירח זיו, תר"נ...

ידידי, ביום ד' דחומי"פ העבר נתקבלו בזה העתונים העברים, הבאים
 הנה כארבעים יום אחרי יצירתם, עם הידיעה המעציבה ע"ד מות גאון ישראל
 מרן ר' יצחק אלחנן ז"ל; —כרעם בגלגל החרידה השמועה את כל אחינו שבפה,
 וכלם נאנחים ונאנקים לאמר: הנה, אל שמועה כי באה; גמלה עמרת ראשנו;

(* אם יש אמת בהמסורה כי „כל ארץ יש לה יהודים“, הנה נראה כזאת גם צפה, כי
 הנוגרים וילידי הנקום צפה נודעים לרענתנים גדולים, ומה גם בימי הפסחה שלהם, שאין יתירו
 הרצותיהם... ואוכלים ואוכלים עד ההור האחרון שבהרצותיהם, ונקראת בלשונם:
 (белкодембная дирка) ונס אחינו כמוהם נורבים לאכול מאד בהג הזק.

למרומים הועל גאון עזנו ומחמד עינינו!—רבים קראו את בנדיהם מבלי דעת כי אסור לקרוע ביו"ט, ויזילו דמעות כנחל על מות רבנו זה שהיה כעין מרכז-היהדות ואבן-החן למשך אליו לבות כל מפלגות עמנו הקרובים והרחוקים! ומהיום הזה פסקו ה"ראיונות" והבקורים, ובטלו המשתאות—הגים ינקופו!— ביום אחרון של פסח בשעת "הזכרת נשמות" בקשוני כל המתפללים לעשות אזכרה לנשמת רבנו, עליתי על הכמה ואשא מדברותי בתור אזכרה (כי הלא אסור להספיד ביו"ט) ואתאר לפניהם במוצר מלים את האבדה הגדולה אשר אבדה לנו, שעליה נאמר: והאחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' וגו'...—מיד געה כל העדה בכביה נוראה ואיומה,—אפונה מאד אם גם במקומותינו ב"התחום" התעצבה ובכתה ככה את רבה איזה עדה...; ואף אמנם כפי שאקרא עתה בעתונינו הרבה העם בכל ערי ישראל לבכות את רבנו, אך יותר מ"דמעות" לא הזילו ולא נקרו למענו... בדמעות לא קמצו, בדמעות לווהו לבית עולמו, ובדמעות כנראה הסתפקו וינוחמו!... ואולם כפה צרפו מהשבה למעשה ודמעה לפעולה, ותקף במוצאי החג נאספו כל ראשי העדה לביהכ"ס (את זו דרשתי לפניהם עוד בעת ה"אזכרה" כי: כל או"א אשר זכרון רבנו יקר לו, יהשוב בלבו בשעת תפלת ה"אל מלא רחמים" בעדו: כמה ינדב בעד הזכרת נשמתו של רבנו? ויביא את נדבתו בלילה תקף במוצאי החג לביהכ"ס) ויקם עורך דין אחד, ויפתח את האספה כנאם מהמם ומרעיש את הלבבות לזכר מורנו ורבנו שהוא, הנואם, היה לפניו אחד מתלמידיו, ותקף השפיעו על השקלים ויניהו גליון גדול על השלחן, ויקרב ראשונה ההון— העשיר שלנו וירשום את נדבתו שלש מאות רובלים, אחריו החרו החזיקו יתר הנאספים ובמשך חצי שעה נאסף סך אלף וחמש מאות רובלים מוזמנים, הלא היא כתובה בהעתונים העברים דהאי שתא!*)

ואתמול בלילה היתה האספה השניה להתייען: מה לעשות עם הכסף הנאסף, ואיזהו הזכרון היותר נאות ומתאים לזכר הנאון המנוח?—הצעות מהצעות שונות צצו והוצעו על השלחן העגול, שהיה מוסב מהאנשים היותר חשובים מרואי העדה. ואני בתור "אורה וגר" עמדתי לי מנגד ואפי אזני לשמוע מועצותיהם וכו'.—לא אוכל לכתד האמת, כי כל ההרצאות וחלופות-דברים שעברו ושנרברו ביניהם במשך האספה לא לקחו כלל את לבבי, וגם הלום ראיתי עד כמה גדולה אצלם תאות החקיי והזייפנות הנכרית... ואתה שמע נא הצעות אהדות שעלו כמהשבה להבראות;—לדעתי—אמר אחד מהנאספים שנתנה לו רשות הדבור מכתהלה—עלינו לעשות מהכסף הזה מצבה של שיש

(*) הולין תרנ"ו 77, ווילסאד בהגליון שלאחר הפסח.

חרותה באותיות זהב שם הגאון ושבתיו וכו' ולהציבה אצלנו על יד הארון
בביהכ"ס ;

—ואני—מלא אהריו השני—אציע לחרות את האותיות רק בשפת
רוססיא המוכנה לכלנו, וראו גם אהינו הנוצרים את יפיה והדרה וכו'.

—ובאמצע המצבה—ענה השלישי—נציג את תמונתו של הגאון כמו
להבדיל על מצבתו של ההגמון מ...—ועוד הצעות כאלה שאינם כלל לרוח
ישראל, ומסקור אחד יצאו... עד שנועז אחד להציע כי יוסיפו מהלקה אהת
ע"ש הגאון בבית אסופי-הוין...—אז התעורר תלמידו העו"ד הנזכר ויאמר : אחי,
על מה אנחנו נאספים בפה עתה?—הלא לעשות אזכרה לגאוננו שנפל היום
בישראל, והנה אני רואה אתכם דנים ומתוכחים על דברים כאלה אשר נוה
להם שלא ישמעו כלל כבית ה'... ולכד מזה "שאינ עושין נפשות לצדיקים",
הנה מה יתן ומה יוסיף לנו הזכרון הזה שהנכם אומרים להציב מצבת
אבן... (*)— מאבן דומס, אף כי הוא תפוש זהב וכסף, לא יוטב מעמדנו
כלל, וגם נשמת גאוננו, כמדומני, שלא נהנתה מעודה מצעצועים
אלמים כאלה...—עלינו, כבואנו לדון בדבר הזה, אך ורק למלאות
אחרי רצון רבנו הגאון המנוח ומשאת נפשו עלי הלב—להרבות ולהפיץ תורה
בישראל עמו, ולהחזיק בידי לומדי תורה ומרביצה וכו', וככל לבנו ונפשו
היה נכון תמיד באמת להמית א"ע עליה ולהפקיר בעדה את חייו! אי לזאת
אחי, עלינו לצאת בעקבותיו ולמלאות את אדיר כל הפצו בהיותו בהיים
חיותו—להפיץ ולהרבות, להגדיל ולהאדיר תורה!—ואם אמנם, לא נשלה את
נפשנו כי נוכל להעמיד "תלמידים חכמים", ולמדנים" בארץ גזרה זו "שאוירה"
כנראה איננו מסוגל כלל לזה... אך למצער נתקן נא את בדקי הת"ת שלנו
ונעמידנה על הגובה הראוי ועל יסודות הזקים ונאמנים, כי הלא בימים האחרונים
רבו בני העניים האמללים השבים מעבודת-הפרך שבגלילותינו, ואין לא לירם
להורות את בניהם תורה ודת=אל, ועלינו אפוא להזהר בבני העניים אלה
שאהריותם המוסרית מוטלת עלינו...—הנה הבית שבחצר בית תפלתנו אשר
בנתה עדתנו לשם "תלמוד תורה", הבית הזה אמנם מתאים לתעודתו מנקודת
הראות של ההיגיונית, אבל מה רבה העזובה בו?—אין סדר ואין משטר אין
מורה אמן, ואין שום שיטה פדגוגית שוררת בו, ואלה בני העניים המעטים
השומעים לקח בו, יגדלו ללא תורה וללא אמונה וד"א וכו'. אשר ע"כ
עצתי—להגדיל ולהאדיר בכסף הזה הנאסף את הת"ת שלנו, להרחיב את
פעולותיה, להרבות מקורי ההכנסה וליסד גם מחלקה לאומנים ולבע"מ וכו'.

(*) ההצעה בדבר המצבה של שים בביהכנים כמעט שנואלה חן בעיני הרוב...

וכו', או אז נמלא באמת את מאווי לב הנאון זכרונו לברכה, וגם לנו תהיה שם ושארית כי הטבנו, ואולי אף „הגדלנו“ לעשות!“
 הדברים האלה שיצאו מלב הוגה דעות, מאיש נאור באמת, לא שבו ריקם. ויעשו את פעולתם לטובה על כל הנאספים ויודו לו מקרב ולב עמוק על הצעתו זו המחוכמה, ונמנו ונמרו לעשותה ולהוציאה לפעולות.
 אח"כ הציע היו"ר לקצוב עוד זמן אחד לאספה רבה כזו, למען נסות את התלמידים שבהת"ת, ולטלאות את החסרונות והמגורעות שנמצאו בה עד כה. וימחרו כל הנאספים ויחליטו להתאסף ממחרת בבקר, וגם אותי בקשו לקחת חלק בין „הבוחנים“.

ממחרת היום בשעה הנועדה נאספנו כלנו לאולם הת"ת. היו"ר פתח את האספה בדברים קצרים ויערוך את השאלות האלה: (א) באיזה אופן להשתדל להשיג את רשיון הרשות על בית הספר? (ב) על איזה מדרגה לכוננהו?— (ג) תכן הלמודים שילמדו בו, ואיך להכין את הפרוגרמה? (ד) והעיקר: איזה נקח לנו מורה אחד או שנים שיהיה להם הרשות לגור בזה? ... ראשית כל בקשוני לכהן לעיניהם את התלמידים שלומדים בהת"ת עד כה בתור ביו"ס פרטי כביכול... והנה —

מחלה אחת מתהלכת עתה בעולמנו, ושאלת ההנוך שמה. דכירנא כד הוינא מליא והורי בקשו למנות עלי מורה-משכיל, הפשו ובדקו עד שבא אליהם איש ליטאי בעל מדות תרומיות, שכל השכלתו הצטמצמה בלמדו את תלמידיו תנ"ך באר היטב ודקדוק השפה לכל פרמיה וכו', אבל הוא למד וַיִּלְמַד בלי שום התחכמות והתקנות ובלי שום מדה...; הוא הערה לנו את המקור הראשון—התנ"ך, אותו למדנו ובו השכלנו וברוחו גדלנו, ותורת מורנו נתקיימה בידינו. עתה קמו ויפרו וישרצו ספרי-הנוך ו„מטודות“ המערבבים את הלמודים ביחד את מזה התלמידים החד והרופס ומביאים אנדרלמוסיא לעולם;—שער נא בנפשך, בפה, במקומות האל ובעיר זו, אשר רק בחמלת ה' עליה נשמרה עוד בצביונה היהודי... והנה זה בא אליה מורה-מזוין ב„מטודות“ וב„מיטחות“... ובכל מקום בואו, בחברת נאורים ואורתודקסים, ימלא פיו תהלת המטודות וישפוך כזו ולעג על הלמודים הקדמונים וכו', וככה אחזתהו כולטס המטודות עד כי בעת שבחנתי את תלמידיו, על כל שאלה ושאלה ששאלתי, למשל:

- מדוע לא יוכלו עוד התלמידים אף קרוא עברית כראוי?
- המטודה לא תרשה זאת—היתה תשובתו—
- ומדוע לא ידעו אף לענות אמן-חטופת על הברכות?
- המטודות לא תרשינה זאת—הוסיף בתשובתו—

— ומפני מה ידיהם של תלמידך מרסקות ופניהם צרופות ונצרבות ?
 — המטודות, המטודות— היתה תשובתו על כל שאלה. ודא עקא, כי מורים אחרים עברים אין בפה, ולהשיגם ממקום אחר אי אפשר באשר אין להם „רשות הישיבה“ בזה, כמו כל ה„נמולים החפשים“ שלא הובאו הנה בכבלי ברזל. . . . ומה יהיה באמת סוף כל אסיפותיהם ומטרת גשמי נדבותיהם ? מרם אדע, וגם הם לא ידעו מאין יבוא עורם. אם לא שישולח הנה איזה פדגוג הגון בעד פשעו— דבר שא”א לקוות, באשר רחוקים הם מעולם המעשה ואינם בני מו”מ, ולכן בין „ענושים“ לא יתחשבו— אך תקוה אהת נשמרה להם— לפי דברי מתלוצץ אחד שהיה באותו מעמד— שיפשע איזה מורה עברי ב„מטודותיו“ כנגד הפוליטיקה הפנימית. . . . וימצא בזה כר נרחב לתקן את עותתו „בלי מטודות“ . . .

יהיה איך שיהיה, שלשת אלפים רובלים* טבין ותקלין צבורים ומונחים בקופסא, וסוף כל סוף יגיעו למטרתם, לע”ע ערכו בקשה לשר— הפנים לבקש ממנו את הרשיון, ותקוה נשקפת להם להשיגו בנקל, כי בימים האלה אשר ימי הגדחתרת ממשמשין ובאין, אזי שערי רחמים נפתחים, ונכנסים בכל דבר לפנים משורת הדין . . .

עוד זאת עשיתי בפה, בראותי כי העיר היא קרקע בתולה המוכשרה לקבל ולקלוט היטב הזרעים שנפיץ עליה, אספתי לביהכנ”ס את כל צעירי העיר כמעט, וגם אהדות מהמין היפה באו לקול קריאתי, ודרשתי לפניהם ועוררתים ליסד אגודה ספרותית וכו’, והצעתי זו קמה ונהיתה. ותחת אשר עד כה היתה כל משאת נפשם להתחרות במרוץ-הסוסים בשעותיהם הפנויות (ורבות הן אצלם מאד) הנה עתה ינעם מאד לראות את הצעירים והצעירות מתאספים להלשכה הגדולה שעל יד הת”ת, ונושאים ונותנים בעניני היהדות ומשאלות האומה, ויתר משאלות הזמן וכו’ והאמצעים להשיג ספרים ועתונים וכו’ על גולה ישיגו, כי בפה אין כסף נחשב למאומה, ומה גם בדבר כללי וטוב כזה. — אני נתתי להם כמה ספרים משלי בתור „התחלה“, והם מהרו ושלחו כסף להרבה בתי-מקד וכו’ ולבתי מערכות העתונים והירחונים וכו’ שבארץ ושבהול, ותקוה נשקפת ש„בית עקד“ זה יהיה גם לאות ולמופת ליתר ערי סיביריה שְׁבִמְאֶתָן להקות . . . אולי יחקו במקצוע זה גם את צימא . . .

ידיך . . .

* כי עד גמרי את מכתבי נתגדל הסך עס שלשת אלפים רובלים. (ראה המלץ

בשובי חזרה מדרכי

אודא העליונה בירח זיו תר"נ...

ידידי, בנסעי לכאן בימי החרף, בעת הקור, יגבר חולים ושחו בנות השיר; בעת שעל הנוסע לשבת יחיל ודומם בירכתי המרכבה, עטוף באדרתו השעירה בת דו-פרצופין (שערות מיכן ומיכן) ובשמיכות עבות וגדולות ונפוחות, ולהסתיר גם את קצה חוטמו, אשר פה לא תועיל לו „נשמת חיים“ שבאפו ויוכל להקפאות אף הוא...—אז לא שמתי לבי לדרוש ולחקור על דרכי אחרי שום דבר, אדיר כל חפצי היה אז אך ורק לבלוע ולגמא את הדרך שבין תחנה לתחנה (בתחנות הכי-דואר הכתוב מדבר), ובהגיעי אליה, מיד קפצתי מהמרכבה ואצו להכין לי את המוליאד—האמצעי האחד שבפה לחם את הגוף הנקפא ולעורר את העצבים הנרדמים מרוב שעמום, כי לא כמקומותינו אָנו המקומות האל. נהירנא, כשנסעתי בערכות קקו וארמנית, הנה לכל מקום אשר תפנה את מכטך, תתעיף עיניך—והנה המון דברים מפליאים לוקחים את לבך: כפה חליפות התולדה, מהוות המכע נהדרים ונפלאים; שדות נעברות בידים הרוצות, גנות ופרדסים, יערות וברמים, נאות דשא, אחים ציצים ופרחים, תבואות שמש ומגד ירחים וכו' וכו' אשר יש ויש בכח דברים כאלה לקחת שבי את הלב וכל מהשבותיו להשכיחו עמל ותלאה, ולא להגם הזחירנו הז'ל: „המהלך בדרך ושונה ומפסיק וכו' מה נאה ניר זה וכו'“ כי אמנם נקל הוא לשכוח הכל בדרכים כאלה, העשירים וכרוכים ביכול אדמתם, ולפעמים גם לשכוח את... „צרותיך יהודי“, ולהלכד בפח... „והרי זה מתחייב בנפשו“. מה שאין כן פה בסיביריה, בעברך את הדרך הרב הגדול והנורא הזה שאין דוגמתו בתבל—בערכך שמת אל פנים פרסאות! ובכל הדרך הגדול הזה אין אף דבר אחד אשר יפליאך מעט וירנן את לבך;—אסור בירכתי המרכבה או המזליחה, עליך לשבת או לשכוב על צדך כגל עצמות, והאדרת בשערותיה הכפולות תכסך מכה רגל ועד ראש; נשמת אפך כי תוציא וירד לך שלג כחזרה; רור פיך כי יצא על שפמך או על זקנך יהיה—לנציב קרה; עיניך כי תלטוש להביט על סביבותיך לא תאָהוּ מכטך בשום דבר המענג ומרנן את הלב, ולפניך ישתרע מדבר גדול ונורא, או ערבה=שטחה שוטמה וצהיחה, ויערות=עד מאולני סרק וקוצים וברקנים וכו', ואם תוסיף ללטוש את מכטך ולהביט הלאה, יבוא הקור הגדול וידקור את עיניך כמדקרות הרב... ולהוסיף על שממת רוחך והרדת נפשה, תשמענה אזניך פה ושם הד=קול הצבאים והיחמורים, וחיתו שדה ויער אחרים, ולבבך יפחד לגול שקיקת דבים, יללת זאבים, אנקת הדישון ונאקת התאו והזמור

וכו' וכו' ופעויות נחשים ועקרבים וכו' הנמצאים לרוב ביערות=עד אלה. ואם תפנוש איזה נוסע ותשמע את צלצל פעמוני סוסיו, ושמה לבכך כנגדו כמו את אחיך ראתה עיניך...;—ובכן על החלך הנוסע בערבות סיבירה לשבת דומם והשקט בענלתו ורק לחשוב מחשבות—אם הוא בעל מחשבות... ובעבו"ז יכולתי אפוא לפנות לבי „לדברים צדדים“ בנסעי הנה בימות החרף; ואולם עתה בשוכי מודרכי, בימי האביב, אף כי ימי-האביב אלה הנם במדרגות רבות גמוכים, קרים ואפלים מימי הסתו אצלנו בארצות הנכב, ככ"ז הקור נחלש הרבה, והטבע גם פה משתוקק להתיפות ולהתלבב מעט... והנקל היה לי עתה להתעכב מעט בדרכי ואוסף לדרוש ולחקור היטב אחרי אחינו יושבי הכפרים שלא הספקתי לבקדם עוד בנסעי להתם, וזאת הוית אספרה:

כי „קשה וכבד מאוד להיות יהודי במקומות האל“ שמעתי את אחינו אלה מתאוננים עד בראשית דרכי הנה, והפתגם הזה שגור תמיד על פיהם. אך אנכי לא יכולתי עוד לתאר לי כ"ז במחשבותי, עד שבאתי אליהם וראיתי ונוכחתי לדעת כי אמנם צדקו מאוד „בפתגם“ זה, ויש להם על מה להתאונן;— חשוב נא חביבי, כאלפים יהודים נפוצים בזה ע"פ הערכה הגדולה הזאת המחבבת פאתי קדם וים הקרה עם הציר-הצפוני!— ובאמרי: „נפוצים“, לא צמצתי עוד היטב את כונתי כנכון, ובאמת המה אך גרנרים אהדים נפוצים וא בודרים במדבר הגדול והנורא הזה!—יהודי אחד או שנים גרים בכפר של המש מאות או אלף משפחות העכמיים! ואם יאבה להשמר ולאכול בשר בשר למשל, עליו להביא מן העיר הקרובה מקום מושבו, אשר ה„קירבה“ הזאת תכיל לפעמים כברת ארץ של המש, או שמונה מאות פרסאות, ובעבו"ז מוכרחים המה להכין להם בשר כשר בתחלת ימי החרף—למשך שמנה חדשים ויותר; והבשר יאצד ויחסן בין גלדי קרח ורגבי שלג וכפור, אך סב"ס יתקלקל ויאבד טעמו. —הא תינה בימות החרף, אבל מה יעשו בימי הקיץ?— או לא יבוא טעם בשר לתוך פיהם, ועליהם להתענות או תענית גדול של ארבעה חדשים!—וגם לימות החרף על היהודי להכין לו בזה פרים רבים, כי משקל פר בן בקר היותר גדול שכפה לא יעלה על המשה, ששה ככר (פוד) ממש כמו עגל אצלנו בדרום; מהבשר יעשו בפה גם לכיבות גם פשמידאות ואף את הבריה (לאקשען, מאקאראנעס) וכינו מבשר. —אבל מאושרים המה אלה היושבים בהכפרים שעל דרך המלך, ובפרט אלה שיש בהם תהנות כידוואר, כי אליהם יתאספו יהודים רבים מהסביבה, ויכינו להם באחד הכפרים כעין „מרכו“— בית תפלה קטן, ולהבדיל מרחין ומקוה וכו' גם שו"ב יקחו להם, והוא היא הנקרא בלשונם; „שוהט=הדרך“ (טראקטאווע=שוהט), השו"ב הזה אם אך

ישיג רשיון הישיבה בזה, או אשרהו טוב לו, אם לא לעזובי—למצער בעולם הזה!... אך הרשות המקומית החלה עתה לדקדק מאד בזכויותיהם, ורכיב מהשובי"ם האלה גורשו*) והדבר הזה הכרית מאכל-כשר מפיות מאות יהודים. האומנם שר הפלך החדש יעין אותם לשלוח מבניהם של אלו, שיש להם זכות הישיבה פה, לוויגנא או לכרדיטשוב (לשונו ממש) להתלמד להיות שובי"ם, והם מהרו וימלאו אחרי עצתו—וישלחו. אבל מסופקני מאד אם יצלה בן סיכירקי אמתי המורגל מנעוריו רק לרכוב על סוסים-דוהרים, ומחו אינו מורגל כלל באיזה מלאכת מחשבת, ומה גם לאומנות שכזו הדורשת „התיגעות המה" וידיעות עמוקות בתלמוד וביוורה-דעה וכדומה. ובכן תעלה להם אפוא היהדות באמת בדמים מרובים ויקרים מאד. ואני בעיני ראיתי איך איש יהודי-כפרי ביקש אליו את השו"ב מטט, למול את בנו וישלם בעד הנסיעה (прогоны) להכא ולהתם—מאה רובלים!—ושו"ב-הדרך הנזכר, גם הוא כשיסע לאיזה כפרי לשחוט לו את בהמתו וכדומה, מלבד דמי משכרתו הקצובים לו מאת כל בני הסביבה מדי חדש בחדשו, הגה על כל אחד לשלם עוד בעד הנסיעה ולהעניקהו וכו', וידעתי נאמנה כי אלמלי הורשה להם מצד הרשות, כי עתה הזילו זהב ובסף להביא גם מלמדים ומורים עברים לבניהם. אך דבר זה הוא לע"ע מן „הנמנעות" בטבע רוססיא... ובכן יתקיים בהם חלילה פתגם אחד הכפריים האלה אשר נאנה לפני בשברון מתנים ויהנה נכאים לאמר: „כי אני אמות יחודי,—כזה הנני מאמין באמונה שלימה;—כי נכדי יהיו „גוים גמורים"— בזאת אינני מסופק אף רגע... השאלה האחת היא, מה יהיה עם „בני"?... הה! מר להם מר מאד מהחלשת היהדות וכבית גחלתה לאט לאט בתוכם... אם לא שיתגבר כה „חיי-העולם" שנמע בתוכם. וירוגם וינשאם מעל לכל המכשולים ואבני הנגף העומדים למכשול ליהדותם,—ואמנם לבם, כאמור, נוהה אחרי כל קדוש ויקר באומה ואחרי תורתנו ודתנו וכו', באופן שאין „להשגחה העליונה" עבודה רבה להמשיך את יהדותם...—

בכלל נוהה דעתי מאד מאחינו „הכפריים" האלה, אשר יציגו לפנינו „דמות דיוקנם" של „מוכסינו" האוקריינים לפני דור אחד; כמותם בימים עברו, ובאלה החיים היום, תמימים הם וישרים, לא מלומדים, אך אדוקים בדת מורשה ובמצוות המעשיות וכו' אף כי תעלה להם זאת בדמיונם (תרתו ששמע באמת...)

*) ראיתי המלצה ש"כ מנורס כזה ששכ לתחום-המושב ויטהדל שקהל ומועצות העיר יעשו עליו הסכמה לנרסהו את העיר ולהגליאהו ען הקהל (нежелательно приготоръ общество) וזה הוכשרה ויכתו כסיביריה... ושכ למקומו.

יקרים מאד כאמור; כמוהם. וכאלה תוכל לפגוש ביניהם כפרי תמים עולה לתורה ומכרך עליה "בורא מיני מזונות". וכשמשתיקין אותו יצמדק: כי כך הורגל בכפרו באכלו תפוחי-אדמה בכל יום, לברך עליהם "מזונות"...; או יסובכוך בשאלות פעוטות דתיות מעין: היאך עושין ערוב-תכשילין מזרועת ברבור אכוס, או היאך פוקקין פקק של גמי מבקבוק שכר בשבת וכו'.—ביחוד יצמיינו מאד במצות הכנסת-אורחים; ואיש לרעהו ישלה רין מיוחד להודיעהו כי בא איזה אורח אליו, ומה גם אורח מאחיהם כן-ברית; ובהתאספם מהסביבה מכינים אז ארוחה-כבודה ואוכלים ושותים, ומשתעשעים באחיהם האורח מאין כמוהם בכל תפצות ישראל שבקרתי במשך ימי נסיעותי הרבות; בבית כל יהודי כפרי נקבעו קופות של צדקה בעד עניי העיר הקדושה ויתר ערי א"י, בעד הישיבות שבליטא וזומט וכו'. ואמנם רב טוב עשו להם המשולחים דוואלאוין, "מיר" ומעלז וכו' המבקרים אותם כפעם בפעם, ורשומם נכר באופן כולט מאד, כי הם שתלו בקרבם האהבה לאחיהם שבה"תחום הקבוע", אהבת לתורה ולתעודת האומה וכו', והם רק הם הזכירום: כי "יהודים" הם במוכח הסבלנות ויסורי הגלות... וכי עליהם להוש ולהרגיש תמיד במכאובי הגויה הכללית המתמוגגת ומתנוללת שם... שם בה"תחום" הצר והמעיק...;—ביחוד לקחו את לבבי שני המהוות האלה שהופיעו לנגד עיני בהיותי אצלם: כפרי אחד היה צריך להתפלל במנין ביום ה"אָהרצייט" שלו, ואני נקריתי אליו כיומים לפני היום ההוא, ויפצר בי מאד, ויקחני אתו ונסע יהדיו דרך המש תחניות בי-דואר (ערך 125 פרסאות רוסיות) לאחיו היושב שם, ומשם שלחו שליחים ורצים לכפרי הסביבה ויבהילום אליהם, ויבאו שמונה יהודים מהכפרים הרחוקים ויתפללו במנין כחק, וה"אחים" עשו משתה וסעודה ויאכלו וישתו וייטיבו את לבם. ולפי דבריהם האיש אשר לא ימהר לבוא לקול קריאה כזו (ביאהר-צייט וכדומה) בלי סבה נכונה, יבדל מעדתם ואין לו עיד שום מנע ומשא עמחם!— וגם חתונה אהת ראיתי אצלם, ואליה נאספו וכאו כל מכירי ורעי ה"מעטיר" שבהכפרים הקרובים והרחוקים, והיו ביניהם כאלה שנסעו בעגלות דרך המש מאות פרסאות! והדבר הזה יהשב אצלם כעין "נמול ושלום" בהיות כל או"א בטוה כי כבוא ה"תור" אצלו לעשות איזה משתה ושמחה, ימהרו גם הם ויחישו לבוא לקול קריאתו. וכן יבחרו להם איזה כפר העומד בתוך לחיות להם ל"מרכוז" אשר אליו יתאספו להתפלל בימים הנוראים וכדומה.— בכלל יחיו ביניהם באהבת ואחווה, שלום וריעות, וכמעט שאין איבה ואין שנאה וקנאה ביניהם, ואין להם שום מושג והבנה מהקטטות והמריכות ושנאת הגם וכו' השוררות, לדאבוננו, בין יהודינו אנו שבהתחום... זוהי תהלתם, ועליה נאותם!

ובמכרי-הזהב (золот. прінеси) שבמקומות האלה החזיקו גם רבים מאחינו ועושים היל במקצוע זה על צד היותר טוב, והרשות המקומית שבעת רצון אף היא ממסרהם זה המתנהג במישרים והיא תבוא על שכרה ביד רחבה...— בכלל יתפרנסו פה אחינו ברוחה וחיים חיי עשר וכבוד בהמובן היותר רחב של המלות האלה, כי לא ירד עוד ערך שוב מסחר וקנין בפה בסבת ההתחרות הארורה האוכלת את שאר עמנו „שבת-היום המושב“ הארור, — וככזי — האמת נתנה להאמר — ישנם גם פה אנשים אצים להעשיר... אך כבר שקלו למטרפסיהו כהאי עלמה ויצא שכרם בהפסדם, כאשר נודעתי זאת מהמקרה רבי-הערך הלזה שקרה לפני שנתים ימים, ואשר כדאי הוא להביאהו בזה :

בגבול ארץ סינים מעבר האמור נמצא לפני כמה שנים מכרה-זהב גדול ורב למאד, אשר אין קצה לגרני הזהב הממונים בו במעבה האדמה, ומאשר כי להסינים עצמם — ע"פ אמונת הכל שלהם — אסור לחפור זהב ולגלות „סודות האדמה“ בת-זוג „השמים“... נאספו וכאו למקום הזה אנשים רבים מכל קצוי ארץ ואיים רחוקים, בהם היו — אמריקנים, יפוניים, רוסים, קארעאיים, אנגלים, אשכנזים וכו' וגם מונגלים וחינאים (כמיבן אלה „שנתפקרו“) רבים, וגם רבים מאחב"י „תחבו“ את הוטמיהם בתוך מכול העמים והלאומים ויהפרו את הזהב באין מפריע. ובהיות „המכרה“ הזה מעבר לגבול ממשלת רוססיא ורחוק מאד גם מחוטת חינא (בערך אלפים פרסאות), לא היה עליהם שום שוטר ומושל, ויכחרו להם בעצמם שופטים ושוטרים מקרבם, ואומרים אמור כי השופט הראשי שלהם שהיה בעין „מלך“, היה איש יהודי אשכנזי. אך הדבר הזה לא הוברר עדיין; — בידי השופט הזה היה הכה גם לשפוט משפטי-מות ושאר אנשי הנוף, והוא הנהיג בין האספסופי רב-הגוונים הזה, משטרים נכונים וישרים בהכמה רבה אשר התפלאו עליהם כל מיני דבר. — ככה חפרו את הזהב „החפקר“ כמה שנים, ויקראו למקום הזה „קאליפארני-זשולטיגאני“, ורבים מאחב"י תושבי עבר-הבייקל וגלילות האמור והאוסטרוי הספיקו להם מזון וצידה שהיו שם בהשיבות יותר גדולה עוד מזהב... והיו מקרים כאלה אשר בעד קערת מרק אחת, נתנו גרגיר-זהב, ובעד עשרה ליטראות טבק פשוט למשל, — ליטרא זהב! האמנם לא יאומן כי יסופר דבר כזה, אך היה היתה בזאת והעדים עודם חיים וקיימים! — ויהי בהשמע דבר הזה הנהפך „לממלכות השמים“ אחרי חמש שנות עבודה... שלחה אליהם פקיד אחד עם נוצת טווס גדולה תחובה בכובעו (*). כראש גדוד קמן של חילים לתזהירים „בטוב“

(*לחזת על משרתו הנכונה.

שילכו להם ויעזבו את המכרה לבלי גלות, סוד האדמה" . . . ואולם החופרים במספרם הרב—שהיו לפי המסופר, לערך שמנת אלפים איש—גרשו את הפקיד ומרטו את נוצתו . . . ואנשי חילו נפזרו לכל רוח, ואחדים מהחילים נספתו גם הם על החופרים . . . וככה הוסיפו לחפור את הזהב באין מפריע; עברו ששה חדשים מיום ה"אזהרה הראשונה" ויבוא עוד הפעם הפקיד הזה בלי נוצה . . . אך בלויית גדוד חיל גדול מחיל מגדווריא שהוא המוכתר בחיל חינאי, ומבלי שום אזהרה והתראה התחילו לחכות ולקצות במחנה החופרים בקני—במכוס שבידם ויגרשוים במשך שעות אחדות. כפי הנראה—הצחירו לי המספרים שהם—עדי-ראיה—היו אנשי החיל אלה מצווים מהממשלה העליונה שבפעקין, שלא להרוג את האירופאים ורק להכותם מכות מדרות ב"במבוקיהם" שבידם, וירעצו וירוצצו את גלגליותיהם וגויותיהם, עד כי אחדים מתו מעצמת מכאוביהם, ורבים הם עד היום שבורי-יד ושבורי-רגל, מכים ופצועים רוצצים וכתותים ופצועים לאין מרפא, וכן שבו לכתיהם בערום ובחסר—כל! ומאת אלה החינאים או המונגולים שהיו בין החופרים התיוו את ראשיהם בלי שום מו"מ, בהכירם אותם ע"פ צמותיהם (אף כי רבים מהם השכילו להסתיר את הצמת מתחת לכובעיהם האירופיות . . .) והוטמיהם השרועות. אח"כ החריבו את כל האהלים והבנינים וימשיכו תעלות מים להמכרות ויטבעום לנצה.

שה לי אחד ה"בורחים" האלה, בהראותו לי את פצעיו וחבורותיו מרוב המכות אשר הלך בו אז, כי כ"ז לא איכפת ליה מאומה עתה, ואולם בזכרו את המאורע־הנמחר איך הוא רץ בכל מאמצי כחו מורדף על צוארו מהחילים הצורמים אותו בבמבקותיהם, ובשעת מעשה נתזו ונזרקו לפניו, ובין רגליו, ראשי חינאים כרותים . . . וכמה פעמים התנגפו רגליו בהם כמו באבני נגף . . . בזכרו כ"ז—עד היום ירעשו כל עצביו ומורשי לבבו, וכל קרבו יתחללו . . . גורא, גורא ואיום מאד היה המחזה . . .

אלה תולדות התאזה לוחב" אשר גם רבים מאחינו אלה נכוו נצרכו בה, וה"הצרכת" הזאת נכרת בהם עד היום! . . .

וגם סחר עורות הסבל והאוחים (бизли) השועל—הצפוני והמרדר וכו' נפרץ מאד במקומות האלה, ואח"כ כמובן יקחו חלק גדול בראש, ורואים ברכה במסחרם, וראה זה פלא: במקומות האלה שהחיות הנזכרות מצויות לרוב, ומכאן יעשו מסחר בעורותיהן לכל הארצות לרבות גם אמריקא, ובכ"ז הנן נמכרות בפה ביוקר הרבה מאשר ברוסיא האירופאית: מה מאד השתוממתי בכואי לחנות ויבקשו מפני בעד אדרת שער של שועלים סך מאתים רובלים, בעד אדרת אשר אצלנו ברוסיא האירופאית נוכל לקנותה תמיד בעד ערך מאה או מאה ועשרים רובלים;— זהו סוד התחתרות הבזויה שאצלנו, כאשר פתר לי זאת התנוני

בעצמו, כי עליו להרויח באדרת שועל וכדומה מאה וחמשים אחוזים, ואם לא—יפסיד! השמעת חבובי?—הה, לו נתנה רשות לאחינו להתישב בזה, כי עתה מצאנו לפניהם כר נרחב להאדיר ולהרחיב את המסחר, ולא פשטו כבה המוכרים=הסוחרים שבפה את העור מעל הקונה*.)

הנה, כי כן נרגש פה מאד חסרון מלאכות רבות שבכל אופן הנן המרחיות בחיי האדם, כמו: היטים סנדלרים, מתקני שעונים, צורפים, נגרים וכו' וכו', גם בציטא שהיא עיר הפלך בהכל הזה, ושרים רבים ואצילים ויתר בני מרום עם הארץ ימצאון בה למכבירה, כשיצטרכו להכין להם בגד=מוזרנה, עליהם לשלוח ע"י הדואר למסקבה או לכה"פ—לאירקוטסק, ומחיר המלאכה בעד כגד עליון רגיל אצל היט (לא מהמדרגה הראשונה) היא לא פחות משלשים רובל, ולפעמים ארבעים וגם חמשים!

ומנעלים וסנדלים שבכל מקום נוכל לקנותם בעד המשה ששה רובלים הגם בפה מעשרים עד שלשים רובל! וכ"כ הורגל הסיבירק העקרי לשלם פי חמש ושש בעד כל דבר, עד כי למשל אם תוריד לו מעט מן המחיר יאמר רע, רע, ואוזל לו... כי אין לו שום מושג וידיעה, מתהירות" או "העמדה על הניקה", בלך ושוב" והבטת לאחור" מצד הקונה והמוכר יחד... כנהוג אצלנו, ובכל חנות שתבוא, גדולה או קטנה, יופיע לנגד עיניך שלט גדול מביעל להספון מוזחיר באותיות זהב גדולות "вещъ запово", וגם אותם התחילו להנהיג מושעה שרבו בבאן "בני רוסיא" האירופאית לרגלי ההכנות לבנין מסלת הברזל הגדולה, הרגילים להתעקש מעט להמקחים הגדולים והנוראים... ועד עתה היה הסיבירק יושב לו בהנותו ומתנמנם, וקצה חוטמו המתוקצה חיתה בולטת מתחת לכובעו השעירה המכסה אותו על ראשו ופדהתו וצדעיו... וכשבא אליו איזה קונה, השמיעה הוד נהרו מנחיריו

(* וכדי שתבין היטב חבובי הקורא מזהה הרומים שבפה, אחארים לפניך בקצרה: מודעת היא שהתה צפה היא צול גדול, כי אין עליה שום מום (כי עד הבייקל, מנכול סויס יתשב פארטא=פראנק) וככ"ז שלמתי שלשה רובלים צעד לישראל תה שבמקומותינו—אחרי הוולאף והרומים וכו' וכל הידים הנומששות זה עד הגיעה לפי השותה, ואחרי מם=הכנדל, והוולאף הסוכנים והרקלנות וכו' מחירה הדיא רק שני רובל!—ובשאלו והקרי ע"ז הבינוני כי ירויחו פשוט על כל ליטרא פי ששה ושבע או שמונה נושויה, כי פה מחירה בקניה סיטונית—הני הרובל הליטרא ולא יותר.—וכן גלומי=משי (סו—צא—יאה) אם תקנה בכסוס גדול מחירה שלשים או שלושים והמשה פרועות האונה, אצל גם נא לבוא לחנות סיבירקי לקנות אמות אחדות תשלם פי חמש וששה, וכן הם כל המסחרים שבה.

כמקין מתרדמתו, והיה קוצב לו את המחיר והקונה-הית מוכרה. עוד לטפל בעצמו בהסחורה—לקפלה לחכשה ולארוזה וכו', אך עתה ההפך גם עליהם מעט מבלחות הזמן...—

ואתה אל תדמה ח"י כי דללו מעינות הפרנסה בפה והמשתכר משתכר אל צרור נקוב, כמובן אצלנו מהמלות האלו, ולא חביבי, אלף פעמים לא! הסיבירק הריה את ריה "המסלה הגדולה" ולבו יחוש עתידות לא טובות לו, כלומר: כי תנועה רבה ועבודה גדולה, הריצות, מרין ועומה תצטרכה האידנא לכל ססחר וקנין,—דבר שלא הסכין בו מעודו... ולא יוכל עוד אפוא להתנמנם בחנותו ולהתאונן כי "שמונים אחוזים למאה" רוחים—מעטים הם מאד למענו ולמען סיבירקיותו... וזהו הסוד הגדול שהם מביטים ככה בשאט נפש על "המסלה הגדולה" העתידה להבנות ומקללים את סולליה וממדדיה וקבלניה יהרו!...

הארכתי מעט חביבי בדברי, בתאותי הגדולה ליהנות מעט מעולם המסחר... אם לא "בפועל" למצער— בדבור ובמחשבה... כי מאות השנים שרוחקנו "מטל השמים" ו"ממשמני הארץ" ושבענו בזה ונדוד בנוים שמונו לעם-הסוחרים וכלנו, בעשירינו ועניינו, "פנינו" והמונינו, מלומדינו ופשוטינו, סופרינו וקוראינו וכו' סוהרינו וקבלנינו, במילי דארעא ובמילי דשמיא, עושים אנו "מסחר וקנין"... ועד שהמאור שבלאומיותנו לא יפשו את העקמומיות שבלב ושבשמת היינו בכלל, שנחיה כמתוקנים שבהם, ונחיה כמאז מקדם— עת אור אלהים עלינו הופיע— עם הכס ונכון עד העת הזאת נחיה ככה... ואתה אל תקצוף עלי כי כן דרכי תמיד לשום עין על כל דבר אף כי אינו נכנס בחוג השקפותי והמטרה הראשית שהצנתי לי במסעותי אלה. ואתה חכה נא לי כי עוד לי לאחי אלה מלים.

ידיך...

קורבא (תחנת ביידואר) בעבר הבייקל בירה זיו תר'נ...

ידידי, הלא תסלה לי אם הפעם נטיתי מעט הצדה, וימים אחרים בקרתי אחלי עם נכר;—כעשרה ימים נסעתי בערבה הגדולה המשתרעת מנכול ארין סינים וסוכבת רכסי הררי ובלונגיה עד גלילות ים הקרה הצפוני. ובכל החבל הזה נטושים ע"פ השדה שבטי הכוריאטים והטונגוזים וכו', ומוכרה הייתי גם ללון אצלם כמה פעמים, ודרך אנכ התכוננתי למו הישב.

השבטים האלה נטושים ע"פ השדה במקומות הנמוכים ולמו אלהים (юрта) עשויים מכדי-עין וכלונסאות דקים מבוסים בגלומי בד ובעורות אילים וצבאים, ואהליהם אלה מלאים משפה ודומן, פחי ומאוס וכל זוחמה כמו בעליהם

עצמם שאינם לובשים כתנת כל ימיהם, ומכת מצרים השלישית קנתה אצלם שביתה תמידית... עד כי אחזני געל נפש. בכואי בפעם הראשונה לאהל בוריאטי. וזה תבנית האהל מבפנים:

באחת מפניות האהל עומד ארנו גבוה ועליו מסדרים צלמי בודדה מהוקקם ועוד אלילים רבים עשויים אבן או נחשת קלל: לפני הצלמים ישימו בקערות עין מכל מאכל אשר יאכל, דגן המים וכסמת, מאפה תנור, מעשה מחבת, גופת צופים וכו' וכו'. ואסור לבוריאטי למעום את ארוחתו כמרם יקריב ממנה את המניה הראשונה לצלמי אלהיו; פעם אחת נתתי לבוריאטי פרוסת לחם לבן וימהר ויניחנה לפני אליליו על הארנו, וכמה שלא הפצרתו בו לאכלה, לא אבה בעד כל הון, אז נגשתי אל הארנו ואפרוס מהפרוסה התיכה קטנה ואתניה על ידו, וישא אלי את עיניו השקועות כחוריהן כמו מתחנן על נפשו וישאלני כמר נפשו: ואם האלהים יקצפו עלי בעבור זה?— הכיטה נא וראה איך האלילים חורקים עלי בשניהם על גזלי מהם את מאכלם וגם אותך לא ינקו.

כהניהם יקראו בלשונם „לאמים", ויש בין הלאמים האלה גם רופאים מומחים ע"פ ספרי רפואות הסינים ועמי מיכט ומונגוליה. וגם אחבי שואלין לפעמים בעצת הרופאים האלה; וראה נא פלא גדול, כי מצאתי בשפתם גם מלים אחדות הדומות לעבריות בהברתן ובהוראתן, כמו: *аба*—*אב*; *хата* *ама* חצי האמה; או *ахуй*—*אח*, קרוב ורוד; *дегиль*—בגד עשוי בכנפים המרחפים ומנפנפים כרוה כמו גם ודגל; *изия*—אחות, קרובה (אולי מזה: „אימא לי איזו" פירשני: „קרוב" בבא בתרא פ"ג) *накуръ*—מכירה, יריד ורע; *хлыма*—לחם ישן, פת קיבר וכו' ורבים מאחינו היושבים ביניהם הבטיחוני שישנן בשפתם הרבה מלות עבריות שהוראתן והברתן אחת, אולי מהמת ששפתם היא ג"כ בת סוסקרוט—אם הלשונית והשפות המורחיות!

ובני הסינים נמצאים לרוב במקומות האל, והולכים ומטיילים בשוקים וברחובות במכנסיהם הרחבות והמפולשות ובמנעליהם הכפופות וקצרות, ובצמתיהם הארוכות עד פעמי רגליהם והם אוכלים שקין כל תועבה ורמש האדמה וכו'; צהוק מעורר געל נפש היה לנו באכסניא אחת כפה, שבא אלינו הינאי למכור את סחורתו (עפ"ר הנם רובלים, פערלרס) ובצאתו ראתה האכסנאית כי התולה האחובה לה איננה, כעבור שתי שעות בא בעל האכסניא ותספר לו את המאורע וימהר האיש וידליק אהריו וישיגהו כביתו יושב עם אחוות מרעיו, הינאים ובוריאטים, ואוכלים את החתול צלילה באש!

ענאתם את העניים גדולה מאד פ"א ראה הינאי עשיר (סוחר גדול

נודע שיש לו יד ושם גם ברוסיא האירופאית בסחרו ואתננו) בנתני נדבה לעני, ויבעם עלי וישאלני בשצף קצף: מה אתם בני אירופה עושים? העלינו לחום ולרחם על איש אשר האלהים הפין דבאו? ואם האלהים ישנאו אותו.— אנו עאכו"כ?!... אנכי דרשתי וחקרתי מפי הינאים רבים סוחרים ואנשי מעשה, וכלם הכמיחוני אל נכון שיש בארצם יהודים רבים ונקראים בפי אזרחי הארץ: „לאן—מעס—הא—עג“, לאמר: „בעלי המוכעים הירוקים“, ואין שום הבדל ופדות ושום סימן חיצוני בינם ובין שאר עמי סינים, ונכרים רק בזאת שהם „מנקרין את הבשר“ ומסירים את גיד הנשה מירך הבתמה“ (כך אמרו לי כמעט כלם).—וכן ספרו לי גם יהודים אחדים בסטרטניסק והשו"ב שלהם, כי בהיותם בכלגנשצינסק עברו פ"א בטור האטליוזים לבקר הטבחים היהודים ולבנהנם הארץ הם מנקרין את הבשר (כי למטרה זו בקשו אותם לכוא שמה בני בלגנשצינסק משום מעשה שחיה עם קצב אחד) ויעבור לפניהם הינאי אחד ויאמר אליהם: „גם אצלנו בסינים נמצאו שוטים כאלה המנקרין את הבשר ומסירים ממנו כל הלב וגידים“.

הבוריאטים והסינים יש להם השתוות רבה במבנה גוֹם הרך והחלש; בעיניהם הסגלגלות והטרטוטות ושקועות כהוריהן, ובלחיהם הצנומות ואפם השרוע והרחב, ע"פ מנהגם להרהיב את חוטם הילד כבהונות ידוהם, וכלם אדוקים הם מאד במנהגיהם והרגליהם בדתם ואליליהם, אך למן העת אשר עמדו להם מסיתים נוצרים מטעם ממשלת רוסיא קבלו עליהם אמנם רבים את הדת הנוצרית, אבל היא מעורבת בעבודות רבות מעבודת אליליהם וגם בדת בודדה (*). ואלה תולדות הבוריאטים בקצרה: לפי החקירות האחרונות שנאספו בידי החוקרים שנשלחו הגה מטעם ממשלת רוסיא לחקור היטב את מבורותיהם ומוצאיהם, נודע רק זאת, שהם חוטר מנוע המונגולים, ויהי בקין המאה השבע עשרה, בעת עמי טיבעט וכהניהם הגדולים (дадай ламмы) התפשטו במהירות נפלאה לצפון אזויא, קבלו מהם גם הבוריאטים דת בודדה, וברכות הימים שתו עליה נוספות וישנו את פניה לדת אלילית בזויה ומשחתה מאד; מספרם לא נודע אל נכון עד היום, כי בהיותם נדים ונעים בערבות הבייקל, קשה מאד לאסוף מספרים מדויקים מהם ומחסונם, אך משערים אותם בערך חמש מאות אלף נפש;—הלאמים (כהניהם) יוכדו אצלם בהכבוד חיות גדול ונעלה, ומיחסים להם גם רוח-אלהים; כל משפחה תשתדל להעמיד למצער „לאמא“ אחד מבניה, ולזה יקדיש כל אב את אחד מבניו וישלחהו לבית מקדשם „דאצאן“ (בלשונום) לחיות נזיר אלהים משך כמה שנים שבתקופה

(* ראה להלן איך דת בודדה אלס נשתתפה לאלילית בזויה.)

זו—לפי אמונתם—יתגלגלו בו רוחות אבות משפחה זו המתים... והאב ושאר אהיו מספיקים לו את מוזנותיו וכל צרכיו; וכן נמצאים בהדצן שלהם „לאמים נזירים“ צעירים כאלה במספר רב בתור תלמידים מקשיבים. ועיקר למודם—לשנן ולחזור את תפלתם הידוע: *омъ мане* את התפלה הקצרה הזאת בת *пане хемъ* ארבעה מלים ישנו וישלשו כמה מאות פעמים כפי המקובל אצלם, וכדי שלא ינקשו בשנונם ולא יטעו ח"ו במספר חזרת-התפלה יאחו כל או"א חריו פנינים שמספרם ידוע לו, וכשהוא מתחיל להתפלל יחרוז בבהן ידו את הפנינים עד הקשר המשונה שבאמצע המחזות, וחוזר הלילה עד גמורה; והכהן הגדול מאחיו (*хамбо-лама*) יושב תמיד בלי-נוע על מקומו ורגליו משולבות אחרנית, ומרנן את תפלתו הנודעה ג"כ בעזר המחזות אך ישנן אצלו שעות קבועות בכל יום שבהן הוא מקבל את החולים וכל הדורשים לעצתו; ועל יד הכפר הזה „קורבא“, בקרתי את הדצן שלהם שהוא העקרי והמרכזי אצלם, והוא מלא מפה אל פה המון אלילים ואלילות שדה ושדתין, צלמו בלהות ושעירי תפתה ביהד עם איקונין של ציירי מיכט ומוגנוליה המגועלים והמתועבים... והלאמא שהלך אתי להראותם לי (ע"פ רשיון מיוחד מהחמכא—לאמא), השתחוה ויקוד לפני כל פסל ואיקונין ויבטא בשפתיו מלים אחרות כעין „בקשת מחילה“ על הללו את הקרש להראותם לזר... וזה דבר ההשתהויה הפראית הזאת מאבנטו הגדול והרחב יוצאין שני ראשים מפולשים וככל פעם שיחפוץ להשתחוות יאחו בשתי קצות האבנטו וישומן אל שפתיו הרוחשות, ואח"כ יעבירם על מצחו ועל גבות עיניו ולחיו וסנטרו, ותשארגנה תלויות בכחונות ידיו והוא יקוד וישתחוה אפיו ארצה ובקומו יחבק ויגפף את הפסל או האיקונין; אם יש לו פנאי יעשה זאת כמתנינות, ואם הדבר נחוץ—יחיש מעשהו עד שנראתה לעין כעין אחיזת עינים תרוצת.—עד עתה לא הניחו לזר לבוא לבית תפלתם וטה גם בחדשם (כי רק חדש אחד בשנה יחוגו כל מועדיהם וחגיגתם וכו'), והוא נקרא בלשונם *тайлы ганы* לאמר: הירח-הלבן) אשר אז יוכבבו בדרכים, בנתיבות ובמסילות, באפיקים ובנאות ועל כל הר ונבע ומשיאין משואות והוגנים. ואולם למן העת שנסע במקומות האל יורשה העצר הרוסי (הקיסר דהשתא) בשוכו מיפוגיה, נפתחו בכבודתו כל השערים שלהם... וכל הרוצה לבוא ולבקר את בתי תפלותיהם וכדומה יתנוחו באין מעצור;—בין המון האלילים יתנוססו שנים הכי נכבדים אצלם, ונקראו בלשונם—(*дорошгей*) דאראשנייא לאמר: כעס וחרון; „יאמסארא (*ямсара*)—חסד ורצון. הראשון עשוי בתבנית איש וישוב על רגליו, ידו האחת אוחזת הרב נטויה ממעל לראשו; מוכנת להכות את

כל הקרב אליו פניו מלאים חרון אף, וכעס, ויו קצף על שפתיו המגאלות והעבות; שניו הדות ומרוטות וכולטות החוצה כשני זאב ערבות; עיניו יפיצו עברה וזעם, וידו השניה קמוצה באגרוף רשע—הבן למלחמה;—והאליל השני יציג לפניו דמות בודדה מהוקקם: פניו מלאים הן ונועם, וצחוק נעים מרחף על עפעפיו ולחיו ורקותיו וצדעיו, ויפעת העלומים תתראה מכל יצורי גוו הדומה לתינוק המתרפק בחיק הורתו; ראשו גדול בערך גופו, וגם יושב הוא על פן העשוי לזה, כרגלים נמויות אחורנית, וראשו גומה מעט לצד כתפו הימני ובלט ומבטיח מאד.—זהו הפסל האחד שראיתי אצלם עשוי, במדה ידועה, כטוב טעם ודעת (אמרו לי: שזהו אצלם מתנת איזה נסיך מונגולי מעשי ידי הרש—חכם—הודי) ויתרם--מגואלים ומכוערים, נמבזים ומשחתי המראה, בלי שום כשרון—ציורי ובלו שום טעם... המעוררים געל נפש בלב הרואה אותם ראשונה.—גם בפה ראיתי עד כמה נאמנו דברי הפילוסוף האומר: ש"כל אדם בפרט, ואומה בכלל, יציירו להם את אלהיהם כדמותם וכצלמם" (* ובהיות חשבתי הזה רע המראה וכל אנשיו מגואלים ומלובלבים בכל דבר מאוס, מכוערים ומוזוהמים וכו' במלוא מובן המלות, לכן יציירו להם גם את אלהיהם בתבניות כאלה...

בן=לוייתי, יהודי מהכפר קורבא, משכני אחריו להאגף הימני של ה'ד צ'ן לראות את ה"לאמים—הנזירים" באכלם ארוחת הצתרים. ויהי כאשר אך דרכו רגלי על המפתח, ויעל באפי ריח מעופש, ריח צחנה ובאשה, וערפל עב וחשך יחבק בורעתיו את כל פינות הלשכה המלאה אשפה ודמן על כל גדותיה, ומתוך הערפל והחושך נראו לעיני המון ברואים-שפלים יושבים על הארץ, או יותר נכון על האשפה, כגלי עצמות. ושמיכות עבות בלויית ומטלאות משלכות עליהם ומכסות את כל גיותיהם הרועדות מקור ומבעד להשמיכות האלה, יתראו לפנינו פנים משהתים ומגואלים, ועינים נמקות בחוריהן, וכל אחד "הברואים המשוגמים והבזויים" האלה יאהו קערה קטנה של עין בידו האחת, וידו השניה זקופה למעלה והכוהן קמוצה על המגודל, — "אלה המה הלאמים הנזכירים"—אמר לי בן לוייתי. ואפן בה ובה ואראה, והנה מן הקערות האלה ילק כל או"א בלשונו ככלב אף כי התבשיל חם מאד והקיטור עוד עולה ממנו בשאון ומעלה קצף ע"פ הרומב. וככה ילקקנה בלשונו הארוכה***) עד גמירא;—

(* ראה למעלה בדברי ע"ד היו הקלמיקים.

***) מעודי לא ראיתי אצל בן-אדם "לשון ארוכה" כזו כמו אצל הלאמים האלה. ויכל היות שאריכות לשונם זו בזה להם מעבודתם והשתמשם בה בהלגס להשיגה עד כדי לקיחת שולי הקערה וכדומה. וזה ע"פ ההק העכשי; כל אכר שמשמשין בו בזאת, יתפתה וישתלם ביותר, —

ובין שדרות גלי-העצמות אלה יסובו המלצרים ואנני-ברזל בידיהם מלאות תבשיל-...-הם, וימלאו מהן את הקערות הנלקקות... והלאמים-הנזירים יחטפו וילעסו כחפזון את נתחי הבשר הניתן על פיהם; מכף ומזלג לא ידעו מאומה ובידים פשוטות ג"כ לא יאכלו, כ"א— בלשונם „הלוקקת ובשפתיהם המוצצות“; לחם אפוי לא יבוא אל פיהם, וכן גם יתר הכוריאטים הפשוטים לא יאכלו לחם אפוי, אך ישנם כעת ביניהם רבים העוברים ע"ז, והם האפיקורסים או המתעתדים להתנצר; ואיש כוריאטי כי ימצא בדרך נבלת חיה או בהמה, ובשר כשדה טרפה, עליו החובה להודיע תכף ליתר אהלי הכוריאטים הסמוכין והם יחרדו וימהרו לקול קריאתו—לאכול את הנבלה וזה אצלם כעין „גם“ או „אות מן השמים“, ויהונו את היום החוא בשמחה וברוקודין ובסילודין קודם האכילה; את כל שקין ורמש האדמה, נהשים ועקרבים, תולעים וזוחלי עפר, יקדישו ויאמינו כי רוח-אלהין=קדישין בהם, ואסור לשום איש לנגוע בהם לדעה לעיניהם, כי יש סכנית נפשות בדבר; על כל הר וגבעה כדרכים הצדדיים (כי בדרך-המלך לא יתנום האידנא לעשות כזאת) במסלות ובנתיבות מונחים גזי עצים, שְׁבָכִים וכפיתים ואבני חצין מאֲחִיזִים בהכילי זרדין ובנעורת פשתים, מקושרים בעניבות מיוחדות בגלומי בד שש ורקמה וכו' וזהו עבודתם—ל„גודא דהר“;—כשימות להם מת אסור להם, ע"פ אמונתם, לקברו באדמה, אך ישימוהו בארון עין פתוח וישליכוהו ע"פ השדה או ביער הקרוב, והיה כאשר יאכל המת ע"י איזה חיה יהונו את היום החוא בתופים ובמחולות, בידעם כי עתה תתענג נפש המת ב„גן העדן“ בהיות גוה לכרות לפריין היות—שלפי אמונתם— שלחה החיה החיה מאת האלהים כדי להביאהו לחיי עד... ואולם עתה פקרה עליהם הרשות המקומית לקבור את מתיהם גם הם, ובכ"ז יעשו את מעשיהם בהחבא ואין מוחה בידם, כי נעלמים ונסתרים המה תמיד כמעשיהם מעיני זולתם, בהיותם כאמור היי פראים כמדבר וכיערות-עד וכו' וכו' וקשה מאד גם לעין-צופיה כמו של הרשות, להתחקות היטב על דרכיהם ומעלליהם וצפונותיהם...—

שה לי אינניר אהר מסוללי המסילה הסיבירית הגדולה, כי בעשותו את מלאכתו בעמקי היערות, מצא מאות גויות מתים מונחין בארונות ומושלכות בעמקים וכו' וכדי עמל עלתה בידו לטהר את המקום מהפגרים האלה. אך עוד יותר גרועים מהם ופרועים לשמצה הם אהיהם הכוריאטים הַשְׁמַנִּים (шаманская баыра) כנכלותם הם, ובמעשיהם המכוערים תקיין הנפש היפה לא רק לראותם, כי גם לשמוע או לדבר אף שמיין מהם. עפ"ר משתמשים הם באשה אחת לכמה אנשים (זהו ע"פ דתם ואמונתם) ואת הכנים יחלוקין

ויתיחשו ע"פ סדר תולדותם לאבותיהם: הבן הבכור לגדול-האחים מהבעלים, (כי עפ"ר יקה כמה אחים אשה אחת) והשני—למשנהו, וכן הלאה.—עיקר עבודתם את האלהים הוא ה"קרבן", וזה דבר הקרבן הזה: לוקחין איל זקן בריא ושלים ותוחבין שפוד של עץ-קשה דרך אהוריו עד פיו, וברגע הראות קצה השפוד יוצא מפורש מפי האיל האמלל, יברכו איש את אחיו בקול רם וברגש לאמר: כי הקרבן עלה יפה... ויתגודדו בהרבות וברמחים ויהוננו וינועו וישתוללו ויתהוללו; ואח"כ יציגו את השפוד והאיל שעליו" על יד כל שער וחצר בוריאטי-שמני ראשו למעלה ואחוריו למטה. וכן תלוים אילים כאלה גם בצדי הדרכים ועל כל שפיים ואיש בוריאטי כי יעבור עליו, ירד מהר מעל סוסו וישתחוה לפני האיל כחרדת-קדש ושפתיו נעות בהביעו את תפלתו, ואח"כ יוציא מצלחתו החתיכה-בד ונעורת פשתן (המוכנות תמיד למטרה זו בכיסו של כל בוריאטי) ויקשרם לאחת משערות האיל, ובוה תמה עבודתו. אז יסוג לאחור לאט לאט ופניו כלפי האיל עד שיעבור ממנו כמלוא-עיניו. --ואילים תלואים כאלה ראיתי הרבה מאד במקומות האל, וכלם מסובכים בחתיכות-בד ונעורת-פשתים כאלה ואחר מהם אמר לי, כי בעת שיסובכו כל שערות האיל-הקרבן בחתיכות בד וכו' אי נקי, או אז יורידוהו ויאכלוהו, וידעו כי רצו האלהים את מעשיהם.—

כמפלגה וכמשפחה אחת מהבוריאטים האלה יחשבו גם הטונגוזים והארוטשוננים, אשר אף כי לכאורה קבלו עליהם כבר את הדת הנוצרית וכב"ז עד היום יתהללו באלילים אלמים ובכל עבודות נמכות ונאלחות; בכפרים וכפרים לא יגורו כ"א ביער ובהורשה וחיים רק על צידם; וכשיצוד איזה היה יתרגנה, ובמקום הזה יקנה לו את "שכיתתו" עד שיכלה בשר החיה, ואז ינוע הלאה עדי יצוד עוד איזה היה ויגוה גם אצל נבלתה כמישפט הראשון; נפלא הדבר לראות את הריצותם וגבורת ימינם בדבר ציד הדבים: טונגוז צעיר לימים בן שש עשרה או שבע עשרה שנה ילך בעצמו להלחם עם הדוב היותר גדול ונורא, ובמהירות וזריזות נפלאה יביתק בסכיניו הקצר את כסן הדוב בשעה שהוא כמעט נחנק בין זרועותיו, וישפוך לארץ את בני מעיו, ואז יתאספו מחר כל הטונגוזים "השכנים" לקול קריאתו אותם, ויבכו ויספדו לו בקול ליל נורא ואיום לאמר! "זקננו! זקננו!" כי לפי מסורתם המה מצאצאי הדוב... וכב"ז— יאכלו את בשרו בכל אות נפשם.

וכשילך הטונגוז בדרכו בימי הקיץ יקה עמו. סירת-דונה קטנה מעין-נכוב ושיימנה על כתפו, ובבואו לשפת איזה נהר או שלולית-מים ישחה בה ויעברנהו; בימות החרף הנמשכים בזה עד תשעה ירחים, ישתדל כל טונגוז

לחבין כמה שאפשר שוחות עמוקות ממולאות בבשר היות שונות, וכשיעבור רעהו במקום הזה ידע כי נכון למענו מאכל וירד לאחת השיחים ויאכל בשר כמה שירצה. וגם בזה הננו רואים עד כמה שומרת הטבע את תפקידה, ותאכיק גם על פראי אדם כאלה, אשר גנאי הוא למון-האנושי להשכם בין הברת האדם, למלאות את מחסוריהם איש לאחיו, לחבין לו שאר זמון וכו', ולולא זאת, כבר ספו תמו ונאבדו כמדבריות הגדולים והנוראים האלה שאין כמעט דוגמתם על כל כדור הארץ.

וכנבכי יערות-עד אלה נמצאים עוד שכמי הטשוקטשוקים, ג"כ ממשפחות הכוריאטים והטונגוזים לכל משפטיהם וחקותיהם, ומצטיינים במנהגיהם להרוג את זקניהם שאין בהם כח עוד לעבוד. והמנהג כ"כ נקדש בעיניהם עד כי הזקנים בעצמם כבואם בימים, ובהרגישם שאין בהם כח עוד לעבוד יבקשו ולפעמים ידרשו בחזקה, מאת בניהם להרגם. וכשיגיע היום הנועד לזה, ילכשו הזקנים (עפ"ר יועודו הריגת כמה זקנים-הלשים ביום אחד) לבנים, ורחצו במים את בשרם, ומתעתדים להמות. או יגש הבן ויכרע על ברכיו לפני אביו ויתחנן ויבקש לפניו לעזוב את מחשבתו זו וכו' וישבע שבועי שבועות שאיננו למשא עליו, וכי יש ויש בידו לכלכל את שיבתו בכבוד וכו' אך האב באחת—לההרג. או יניף הבן את הגרזן הנכונה לפניו על ראש האב, ובתנופה אחת ירוצץ את גלגלתו ולא ישנה לו, או יקרבו השכנים והקרובים הצעירים, ויקרבו את מתתו בכשיל וכילפות, וישימו את הגויה בהארון המוכן לזה בידי האב בעצמו, ויקברוהו בכבוד, וישחטו צבי או איל על קברו לקרבן, ויאכלו וישתו.—

הלאותיך מעט חביבי בנשאי משאי על גוי ועל אדם יחד... אך הכה נא לי, עוד אשוכה לבקר את אחינו, שלהם הקדשתי את כל, כי עוד לי רבות לדבר על אודותם, ואתה היה שלום.

ידיך...

אודה-העליונה בח' סיון תר"נ...

ידיך, לא כל הנוצין זהב הוא" אמרי אינשי מקדמת דנא, ומלאך השכחה בא ויסטור אותי מתחת להוטמי להשכיחני כ"ז לפני ארבעה ירחים... אשר ע"כ בושתי ונכלמתי מאד כי גאלצתי עתה להזכר.— אבל... ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה.

כלי תפונה תזכור עוד את מכתבי ששלחתי לך מעיר זו בחרף דהאי שתא שבו הרביתי להלל את העיר הזאת וערכתי לך אחת לאחת את מעלותיה ויתרוניה וכל תשבחותיה.— אבל חביבי, בושח תכסה פני ונכלמתי מאד כי

שניתני אז ברואה, ופחו ונמחר הייתי אז במשפטי זה. כי בצאתי מעמק העכור— מאורקוטסק ואנפיה, ובכואי הנה כחו עיני פתאם מהאור הגדול אשר הופיע לנגד עיני, והדר התמונות המבחיקות המפיצות אור וזוהר וכו' במה שנוגע לרוח ישראל וכו', ואני בהפוי שכחתי כי כל התמונות היפות האלה לא „שלה“ הנה.— ערים אהרות תשתתפנה ותתישנה בהן, ואך כאורחים על יום-השוק באו אליה, ובנסעם מפה — יסעו אתם גם האור והיפעה...—ועתה בשובי לבאן אחרי ארבעה חדשים ראיתי ונוכחתי לדעת כי שנתה את פניה, או יותר נכון—גלתה את פניה האמתים...; הנני מכה עתה באגרופי על הזי ומתחרט הרטה גמורה על דברי הראשונים, והריני מכקש סליחה ומחילה מכני העירות האחרות שגזלתי מהורדם ושיותיו עליה אז... ואחשוב לתקן עותתי בבקרי אותה בעת כ„מבטים והשקפות“ אחרות, לגמרי אחרות...—האומנם הכיבי, גם עתה ינוצצו בה כמה „אורות מאפל“, וגם בעת תשלה איזה קוי אורה בקיים והלושים, אך מרם אדע עוד אם קרני אורה הם שלפני הנץ חמה, או דמדומי-חמה הקודמים לביאת האפל...— הנה, תולעה אחת רומשת ורוחשת בעיר זו, וכמסוס נוסס תאכל את כל בשרה ולשדה!—

יודי, אם בקרבנו ב„תהום המושב הקבוע“ ירקרו עגלי-זהב וירפשו ברנליהם כל יפעה ויופי... הנה פה ירקר תיש-זקן מכוסה עור של זהב, והיא היא התולעת הזמבזה שהזכרתיה לך למעלה... אך למען שתבין היטב את הניגוי, עלי לשנן לך פרק אחד בהלכות „גולים ומגורשים“ לבאן, ואתה שמע נא כי זוהי תמונה מהמדת במקומות האל וצריך לדעתה תמיד...

מקדמת דנה נוהגין פה כשיבוא איזה „גולה חדש“ לבאן וימצא לו רעים ומכירים, לא ישאלהו שום איש על פשעיו וחטאיו שבעבורם שולה הנה, יודעים הם זאת כל הסיבירים למוניהם, ולפיכך לא ידברו בדברים כאלה מטוב ועד רע,—ואדרבה, הצוף עליהם האיש אשר יספר את חטאיו ומכיתים עליו בשאט נפש, ואני אשר כל דרכיהם הסכנתיו ולא נעלמו ממני כל תנועותיהם ונטיותיהם וקומפלימנטיהם, נמנעתי אף אני מלשאול איזה „עגוש וגולה“ על פרטי חטאיו, ומה גם כי אין לי כל רשות מוסרי לזה בהיותי סב"ס „יהודי חפשי“... (בלומר: שלא הובא לבאן אסור באויקים...) ואם היה איזה איש מספר לי בעצמו ומפריש את חטאיו, הייתי נותן יד על פיו והשתקתיו. כי, כאמור, גנאי הוא הדבר מאד בכל המקומות האל. אחרי כל הדברים האלה, תוכל אפוא לשער לך את עגמת נפשי בהפגשי בזה עם „תיש-זקן“ אשר למרות הפצי ורצוני עצרני בכיתו ויספר לי באריכות את כל תעבותיו שהעירו בי געל-נפש וידקרני כבמדקרות הרב ככל הדרי בטני...—

וכי תימא: "מאי איכפת לך וזאת? הן כאלה וכאלה נמצאים בכל אומה ולשון, ומאי בעית להשמיענו"? אמנם צדקת לפי ההשקפה הראשונה, אבל עליך לדעת כי "אינה דומה שמיעה לראיה", ולו באת תנה וראית בעיניך את הנבל הזה, כי עתה ספקת כף אל ירך גם אתה, וענית ואמרת: מוטב שאהיה סומא באותה שעה, ואל אסחכל בפני אדם רשע שכמותו!—ואלמלי היה הנבל הזה בריה בפני עצמו—עול ופושע פרטי, כי עתה ההרשתי גם אני ולא התעוררתי בכה על הנפ כמחוי, אבל לבשתנו ולמנינת לבנו, הנה הנבל הזה פעולתו רכה על כל סביביו, כי "עור של זהב" ישא עליו, ומשתמש גם ב"למדנות נפרזה"... וב"למדנותו" זו יש ויש לאל ידו למשוך אבירים בכחו, להשחית את נפשם ורוחם, ולהורידם אתו למישואות נצה...—ולמען תת לך מושג כל שהוא מתעבותיו, אבוי לך בזה ספורים אחרים מ"פעולותיו הגדולות" אשר פעל ועשה בימי חייו, ואשר ב"עצמו ובכבודו" התפאר בהן לפני;

"שלש פעמים—אמר אלי בהחליקו את זקנו הגדולה והעבה—שרפתי בית על יושביו... אך אול השרפה האחרונה אזכור עוד היטב בסבת הצחוק הגדול שהיה לי בשעת מעשה, כאשר קפין אדון הבית לבוש בכתנתו ויתהולל כמשוגע, וירקע וירקד ברגליו מבלי מוצא מנוס לו, ונדמה נדמה בעיני, כשד משהת העושה מעשה לחט. ואני עם "אהזות מרעי" שעשינו "כורא מאורי האש" תרנו את הבית עוד בתחלת הלילה, וכעת השריפה באנו באש ובמים בתור "מצילים מן הדליקה"... אף אמנם נצלנו את הבית... ונרויח בעד "טרהתנו" זו יותר מעשרים אלף שקלים!"—

"פעם אחת—הוסיף לספר לי—באתי בתור עני-נודד לבית מוכסן עשיר ואתחנן לפניו כי יתנני להתפלל תפלת השחר בכיתו, המוכסן קבלני בסבפי ואתעטף בטליתי כצדיק תמים, ואתיצב לפני הארגו (קאמאדע) ואתפלל באימה וביראה ובסילודין, ה"עטיפתי" זו היא שעמדה לי לפתוח בהשאי את המנעולים בהמפתחות הרבות שהיו תלוים תמיד מתחת לאבנטי... ואנניב את כל כלי הכסף והזהב ותכשיטי אשתו ובנותיו וכו',... ולי נגלו כל תעלמות—הוסיף להתפאר לפני בגאה וגאון, ויעבור את ידיו על מצחו ועל רקותיו... וכאשר בקשני אה"כ המוכסן לסעוד אתו, הסרהכתי בו באמרי: שהיום אצום את תעניתי כדרכי תמיד בכל יום, "שני וחמישי"... וממילא נתפטרתי הימנו מהרה".... גם דם רב שפך, רצה גול וחמס ונאף ואנס וכו' וגם את דתו המיר כמה פעמים, ויתחפש לכמה פרצופים, עד שהעיו לנסוע גם בתור "כהן-ראשי" ויסוכב בערים ובכפרים ויונה וירמה את הכהנים הקטנים ועם-הארין וכו' וכו'...—נורא, נורא מאד ידידי לשמוע את תעבותיו של "התיש הזקן" הזה!—טפוס שפל

ונבוזה כזה לא פנשתי מעודי, ולא אדע אם אפגוש עוד כיוצא בו בין בני האדם. ועתה נעשה הכליעל הזה ל"בעל תשובה" ולא רק על פשעיו הוא, כי גם את אחרים יכריח לעשות תשובה על עבירות שלא עשו מעודם... והוא שהנהיג כזה גם את המנהג לחפש אחרי עבירות להצדיק את הרבים—ומה הנה העבירות שימצא "צדיק" כזה עתה בעדתו!—שזמו שמים—מלמד דרדקי אחד נשא שעון בצלחתו ביום השבת! ועל העני המדוכה הזה, שהוא גם הבעל תפלה בכיהכנ"ס דפה, ומוזה, ומוזה, הוא מתפרנס בדוחק גדול, על האמלל ונכה-רוח הזה נתכה חמתו של התיש-חזקן וידעיש עליו את כל העיר עד כי עלתה בידו להעבירהו ממשמרתו ולשבור לו מטה להמו!...—אי לך נבל בליעל, כל התועבות שבעולם עשית; הכרת פניך, קמטי מצחך החצוץ; לחייך הסגלגלות והשמנות, וזקנך הנדולה והעבה כמטאטא—השמר", כלם יעידון יגידון על זדון לבך ורשעך וכו' ואתה תקח עליך המשלחת לקנא קנאת ה' צבאות... עליך ועל כיוצא בכך הנה דוד במר נפשו: ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי וגו'... אם ראית גנב ותרין עמו וגו';—עשרים שנה עבד עבודת פרך במכרה-ההרים שבסביבות נרצינסק, וישנה את שמו כמה פעמים בכרחו בפעם בפעם מעבודת פרך, ולבסוף ימיו השתקע בעיר זו עם הון רב ועצום, ואין לו בן או בת, לא גואל וקרוב וכו' כ"א אותם האמללים שנפלו בעצומיו והוא נושך אותם נשך כסף ומרכית ואת עצמותיהם יגרם...—אין קצה לפעולתיו והשפעותיו הרעות שבעיר זו וגם מחוצה לה, ותוצאותיהן נכרות בכל דבר שבכלל, אראה בנחמה אם לא ראיתי בעצמי בפה אחדים שלכאורה הם נדיבי לב, וככ"ז יקפצו עתה את ידיהם מאחייהם האכיון ודנים "קל וחומר" בעצמם: ומה התיש הגדול הגבור והנורא שלנו, לא יפשיט לעולם את מלפיו ולא יתן לצדקה מאומה... אָנוּ, שאף לקרסוליו לא נבוא בעשר ובהון—עאכ"כ!—ועוד מעשים ועובדות מגונות ממנו המשפיעות לרעה מאד במקומות האל, כי מה למשל נשאר עוד מדה נכונה להסיבירק אם גם ידו תהי קפוצה ולבו יתקשה לאבן?—הלא אז נסע יתרו בו לגמרי ויסתאכנו...—ובראותי את ההבדל הרב שבין עיר זו לציטא אחותה, ערכתי לזו האהרונה את המכתב הזה כדי להזק את ידי מנהיגיה וקברניטיה הישרים בלבותם, לבל יפלו גם הם בנופלים תחת ידו הנטויה עתה עליהם במדה ידועה אחרי אשר החל להריק בה צינורי השפעתו ב"הלואות" ובגמילות חסדים" כביכול...—ואלה דברי המכתב:

בשם ה' השוכן בציון והבוחר בירושלים, סיון תר"נ...

אל הדר כ' האלופים הנכבדים, שועים ונדיבים וכו' ראשי עדת ישרון די בעיר ציטא—שלום.

אדוני! אם כראות אנוש נראה את הארץ שתחת כפות רגליו; אם בעיני בשר נחזה את השמש, המאור הגדול או נדמה בנפשנו כי אך לעצמם נבראו, ודבר אין להם עם מה שמהוצה להם. ואם נעמיק שאלה: מה למעלה מן השמש והלאה מכדור ארצנו? תהי תשובתנו כסומן השאלה: "— ואולם אם בעיני רוח נביט אליהם, אז נראה ונוכחה לרעת כי כמוהם באין וכאפם ובי אך כמר מדלי המה לעמת השמשות הכבירות שאין חקר והכדורים הכבירים העומרים אותם בנתיב=החלב (מילך=שטראססע), אז נבין ונשכיל כי לא אך בשביל עצמם נבראו, כ"א האחד בשביל משנהו, והשני בעבור השלישי וכו' וכו' ואך מאשר יתאחדו יחדו ויסובכו ויניעו חד את אחד בהריצי=פיותיהם, במהירות אופניהם ומסלול=גלגליהם, — אך מזה תצא כלילת=יופי הבריאה הנפלאה וההרמוניה הנשגבה אשר יצר ה' בחכמה ובתבונה עד אין חקר!

— את זה לעמת זה עשה האלהים, את העולם הגדול לעמת העולם הקטן. אם בעיני בשר נראה את האדם — ה"עולם קטן" שבשפת בעלי אספות; אם מנקודת=הראות של אנכיות (ענאיום) נביט עליו, אז נדמה כי אך למען עצמו נברא כל או"א, ואין לו לאדם בעולמו אלא ארבע אמות של אהבה=עצמית, והחוג הקטן שהוא סובב חולך בו...; ואולם אם בעיני רוח ומהשקפה — מאירה נביט עליו, אז נבוא לידי השתכלות ברורה כי האדם הזה עם כל שאונו והמונו הוא אך כנגיר חול ביהוסו אל "העולמות הקטנים" העומרים אותו מסביב והסובבים אתו בחוג מעגלו התמיד; אז נבין ונשכיל כי כלום לא נברא האדם אלא להיות לצוֹתא — לעזר ולהועיל איש לרעהו, איש איש כפי כחו ואונו מאשר הננו ה'; העשיר יקום על נדיבות למען יתנו תחלתו, וה"נהנים" יעבדוהו וימלאו משאלותיו הוא החמרים; איש — הרוח יקריב את מבחר עתותיו להורות וללמד את אחיו כדי להדריכם בדרכי ישרים וכו' והם — יכלכלוהו ויפרנסוהו, ומלאכתו נעשית ע"י אחרים; הזקנים ימשיכו את מסורת — אבותיהם וילמדום את בניהם, כדי שבניהם יעטרו ככבוד את אבותיהם ולא יביישו בילדותם את זקנתם... ככה יתאחדו ויתלכדו הפרטים החלקיים ככל האממים שבכל יש ונמצא, יתאחדו וידובקו וימשכו איש את אחיו, ואך מה"התאחדות" הזאת והושמת יד איש לרעהו, יבוא האדם לידי מטרתו האמתית שְׂכָנָה בו ההשגחה העליונה בהבראותו, ואדם כזה יש בו באמת מדעת ויצרו להבין סוד הבריאה וההרמוניה הנשגבה השוררת בכל פרטיה והלקיה!

ואולם, הידעו בני האדם תכלית בריאתם זו? — ואם ידעו: האם גם כן יקיימוה? — לדאבון לבנו מוכרחים אנתנו להודות כי עדיין רחוקה היא האנושיות מהגיוני=מוסר כאלה... ולאו כל אדם זוכה לידע "סוד בריאתו" וקשר

התאחדות" עם כל בני האדם וזלתו... ואך זעיר שם נמצאים „שכלים בודדות“ המתכוננים עם דעת קונס.... ומאלה האחרונים הנכס גם אתם אדוני הממלאים את חובתם להכלל כמו להפרט—באמונה!

בין אלה ככבי נגה הנוצצים על שמי כל עדה בישראל, בעסקם בצרבי צבור באמונה, יתנוסס גם שמכם אדוני לתפארת, ואף כי קטנה היא ערכתכם בכמותה ואיכותה עדיין, ככ"ו יראָה עליה פעלכם והדרכם, ואין בכלל אלא מה שכפרט;—הַגֵּד הַגֵּד לי פעל פעלתם בעדתכם עוד קודם ביאתי אליכם: יסדתם מוסדים נאמנים לתורה ולתעודה, לצדקה ולהסד וכו' כראוי וביאה לניני אברהם שעד דור אחרון נישא עלינו חתם מטבעתו: הוֹקְנָה היהודיה (זקן וזקנה מיכן, מד"ר על הפסוק: ואגדלה שמך וגו') והילדות האנושיות (בחור ובתולה מיכן—שם). במהלך השתלמותה והתפתחותה; תמיד עיניכם פקוחות על אחיכם האכזרין ולא תתנו למוט רגלו; ועל כלם המוסד הנהדר, הוא בית־אולפנא שלכם אשר כוננו ידיכם לפאר־עמוד ולמנומנט־חי לזכרון גאון ישראל ר' יצחק אלחנן ז"ל; הגדלתם לעשות אדוני הנכבדים! בלי שפת הנף אומר לכם, כי: עדה נאורה כעדתכם, במפעלים ומוסדים טובים, בצדקות פורונה וכו' כמשטר נכון וכו' כאשר ראיתי אצליכם, לא פנשתו ולא אדע אם אפגוש עוד כיוצ"ב בישראל!—ובאשרי אָחִי, כי גם אני זכיתי להשתתף במדה ידועה, בהמוסד האחרון שפורתם עליו שלשת אלפים שקלים להכין ולהספיק מזון רוחני ומוסרי לבני העניים שמהם תצא תורה.—בצדק תוכלו להתנאות אָחִי נגדה נא לכל אחינו שכניכם תושבי סיביריה, העומדים על מדרגה שפלה מאד נגדיכם במקצוע זה...—האף אין זאת אָחִי? האם אפריו על המדה, הלא?—כן, כן אחי היקרים, לבו בכחכם זה; זרעו לצדקה ותקצרו לפי חסד! הוסיפו נא תת כחכם לעבודת הקדש והיה מעשה הצדקה שלום.—ודעו נא כי מלבד שמכם אשר קניתם לכם לתפארה כעין „זר נצחון“ על כל אחיכם סכיבותיכם... הנה עיד תקבלו בזה „אות הצטיינות“ מאת

החשגה העליונה שאינה מקפחה שכר כל בריה היודעת סוד בריאתה...

ומרוב רגשי הכבוד שלכי ירחש לכם, ומרוב הושי כי את התעלת הגדולה שתצא לבניכם ולבנותכם מהאירעא הרמה אשר הטפתי לפניכם בדבר יסוד „אגודת־פרותית“, מוצא אני א"ע מהיוב להעירכם אדוני, כי תואילו גם אתם „האבות“ לשום לב להצעתי ותתנו לה ידיים לצאת לפעולות; הן לא נכהד ממני כי נמצאו ביניכם אהדים ממורדי האור המוצאים שמין מינות בהצעתי זו (כן היה והרבה קלקלו בדברי...) אך הן כאלה וכאלה ראינו עטלפים וינשופים הרבה המורדים באור יומם ותחת שואה יתגלגלו...ובכ"ו—השמש יופיע בהדרו

וישלה קוי אור וגם למורדים בו...; ואני אשר מרבית שנותי הנבלגה עוד בנבול ימי השחרות, אני הנני היודע ועד עד כמה דם ימי הנעורים הם ורותה... ועד כמה עלינו לפלס נתיב לו באורה מישור לבל יתפרין בארהות עקלקלות...— או אז יש תקוה כי בנינו יהיו מגדלים, מחוטבים תבנית היכל וכו'; בנינו יהיו בנינו אנו, בני עם אלהי ישראל, ולא בני עס־נכר המתמכרים לכל עבודה נכריה ולכל איל־חדש בעולם...; אתם האבות, עליכם להספיק גם מוֹן רוהני ומוסרי לבניכם אלה ורק בצואריכם הקולר תלוי אם הלילה מרוב שעמום ובטלה (* יעבטו ארהותם וילוו על אחרים... כאשר עיניכם רואות זאת מעשים כמעט בכל יום...—הרגיעו נא את רוחם ויסדו להם את המוסד הזה שכל בו תלויים עתידותיהם המוסריים, ובצדק תוכלו אז להתנאות ולאמר; אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו!!—

ובחתימת מכתבי הנני לבקש מכם על עיד "עולם קטן" פרטי התועה עתה ביניכם ואין לאל ידו להתוות לו דרכו עלי הלה, אם לא ימצאון כאלה אשר יושיטו לו יד לסובבתו ולהניעהו בין גלגלי העולמות הקטנים...—שם העולם קטן" זה הוא העלם היתום אשר חננו ה' בכשרון כביר להיות צִיר־אמן (**). אך קצרה ידו להושיע את עצמו. — אחלי אדוני! אל נא יאמר כי ביניכם, בין נדיבי לב כמוכם, ירד לטמיון כשרון כביר בזה שהעלם הזה מצטיין בו מאד.—אל נא תעברו על ט"ע שבתורה: לא תעמוד על דם וגו' (***)— כי אדוני! הואילו נא גם בזה להראות לכל, כי לא להנם תחשבו למבעת נכבדה וחוליא־עיקרית בשלשלת הבריאה... ותדעו ותבינו סוד הבריאה וכונת יוצרת!— בתקותי החזקה כי דברי לא ישובו ריקם מלפניכם הנני להודות לכם למפרע על שוכייתו להיות הזכאי שמגלגלין זכות על ידו—

(* אין לך מקום שבו יכלה האדם שעות פנויות רבות, כמו במקומות האל שאין להם שום מושג מ"שאון החיים" וטרדות הפרנסה... וממילא מוכן כי מרוב שעמום ובעלה יתמכרו בני הנעורים לכל... וזוה תתגברה עליהם השפעת המנורשים הפוליטיים ביהד את תורת קרל מרקס רבם וכדומה... שאינו כלל למחותיהם... ורק ישחיתו אותם בנו ולב...—

(**) הדבר היה לפני שבע עשרה שנה, עכשו נודעתי כי בהשתדלותי אז, נשלה למ"ע פ"ב וכנסם לבי"ם לזיור, והוא עכשו אחד מגדולי הציירים, אף כי התכחש לעמו...—

(***) לפי המושג מואהרה זו היא "לאו הניתק לעשה" לכן השתמשתי בה בחור "מלות

עשה".—

קאבאנסק, אסרו חג של שבועות תר"נ...

ידידי, הפעם אוכל להתפאר לפניך כי עמדתי היטב על אפיו של ישוב אחינו כהבל הארץ הזאת;—בעבר הכייל, בהכפרים—קבנֶסק ופטרובסקי—זכור, ישבו אבותיהם של אלו, ומהזדווגות "שני הכפרים" האלה נולדו כל הערים והכפרים שבחבל הזה;—הם המה אבי ציטא ואבי אודה ונרצינסק וסטרמינסק וכו' וכו'.—בעברי במקומות האל כחרף הזה בקרתי גם אותם, כי ע"כ יעבור עליהם דרך המלך ואין לנמות ממנו, אך הייתי נחפו לבוא על היריד שבאודה, לכן בקרתי בקרת שטחית ועראית, ועתה כשוכי בחזרה ממסעותי הנני "פורע את הקפותי" ומבקר גם אותם ביתר רציניות ושימת לב. את "הג הבכורים" חגותי בכפר זה, אך אל תדמה כי נפשי חשה איזה עונג של אביב וריח של דשאים ואילנות מלבבות, וכדומה, כמו בארץ מולדתנו הדרומית. — ולא!—בשני הימים של חג ירדו פה שלג וכפור כרוכים מן השמים, כמו באו לקחת "ברכת הפרידה" למשך ימי הקיץ הממשמשיין ובאין וביום הזה, ברגע כתבי לך נכתבי זה—באסרו-חג של שבועות, הנני מתענה תחת ידי קור גדול וחזק שאין דגמתו אצלנו אפילו בשבט! תכתב זאת לזכרון אתך, וידעו גם יתר אחי ורעי שבארץ מולדתי ה"דרומית", כי בשעה שהם מתענגים על חמדת-האביב, על דשאים ופרחים, ועל מעטה ירוקה שעטפה את כל השדות,—הריני מכוסה בשלג וכפור וקרה-כפתים בעת הלכי מביהכ"ג אחרי תפלת "ומפני הטאינו"... וגלדי קרה דק ומחספס יחסום את הדרך... וכל עצמותי תרעדנה!...

—דבר חדש למדתי בזה, וכדאי והגון הוא להעלותו לזכרון לפניך, דע אחי כי המנהג הארור להפריז נדוניא לחתן וכלה, אין לו מקום כלל פה, ועתה היתה מבוכתי, כאשר נתבקשתי לסעודת-אירוסין אצל איש אמיד המטופל ברבע מיליון שקלים, ושאלתי לתומי: "כמה יפריז נדוניא לכתו?" ויצחקו עלי כמו שהוצאתי מפי איזה טפשות ואולת...—אשרי האנשים האלה אשר בטלו את הסנהג הרע הזה, השם שמות כנאות יעקב! ולא ישא עוד איש אשה לשם ממון, כנהוג אצלנו—ב"תחומנו", אשר בנות ישראל, "כנות ציון המצוינות", שיש ויש לאל ידן להמתיק ולהנעים חיי גבר, ולמסוך לו נטפי ענג ועדן ככוס-חייו, תאבדנה בענין בסיבת "מהסור הכסף" העומד לשמן על דרכן...—משא"כ פה, אין זכר לנזן ואין חורש דמים (תרתי משמע...) ואין "עומד על המקח" כמו על איזה פרח הולכת... ואיש כי יקח לו אשה אך את מעלותיה ויתרונותיה יבקש, וממילא גם לא ידרוש ל"יהום אבותיה" וכו', ובעבוי' ישנם

פה רבים עניים ואביונים שהשתדכו עם עשירים גדולים, ונחות-דרגה עם בר אורין ובר אבוהן—עשיר ורש נפנשו, ונגיד ואביון נָשָׁקוּ, והיה שלום ושלוה בחילם וחי-משפחה מאושרים באהלם - אשריהם ואשרי הלם! —

ובחיותי קרוא אצלם כפעם בפעם על משתה ושמחה, התונה וברית מילה וכדומה, תכנתי היטב את רוחם, וידעתי עד כמה טובוע אצלם המנהג וההרגל לשנות את שמותיהם; פעם אחת נקראתי על סעודת אירוסין ויבקשוני לכתוב את ה"תנאים", ואפנה להמחותנים בשאלתי על שם החתן והכלה, וישיבני: אנאסטאסיא יעודאקימאוונא ואנדרעי פראקאפאוויין. שניתי ושלשתי את שאלתי למען דעת איך לכתבם ב"כתב-ישראל", והיה קשה להם הדבר מאד, ויפנו אל השמש חוקן שהוא אצלם כעין "שומר שבר" על דברים כאלה... ואצלו ערוכים ושמורים שמותיהם העברים מיום לידתם עד מותם, שגם אז אלמלא הוא, לא ידעו לקרוא בשמותם עלי אדמות... ובכ"ז גם אחרי שהזכורם השמש חוקן, לא יכלו לדברו בן ויגמגמו בלשונם כמו חצין יגרם שיניהם... והזכרוחתי להרכין אזני להשמיש בעצמו: "הנה בת ר' אפרים, ומאיר ב"ר תנחום" היתה תשובתו לי, —מה להנה ולאנאסטאסיא ומאיר לאנדרעי? —שאלה היא, ותחי לשאלה. —נפלא הדבר ששנוי השם כה נפרין בזה, עד שגם כלי-הקדש — הרבנים, השיב"ם, השמשים, והמלמדים וכל "תשמישי קדושה", גם הם יחליפו את שמותיהם העברים באיוואנים ופרוקופים... ובחיות כי רבים שבהו לגמרי את שמם העברי כאמור, הנהיגו פה מנהג טוב וכשר שלא לקרות לתורה בשם, כ"א ע"י פתקאות (כמו בבתי הכנסיות הברלים שבדרום, כביכול...) הנחלקות בין הקרואים בידי השמש, ועליהן כתוב: כתן, לוי, שלישי, רביעי, וכו', ואחר כל אלה לא ינקו מעונש, כי בעת המי-שברך יקרה כמה פעמים שבושה תכסה את פני ה"עולה", ואגלי זעה נוצפים ממצחו המתעמל ועובד עבודה רבה להזכר בשמו העברי שנתעלם ממנו באותה שעה... אל אלקים ד', מתי יקיים גם בהם ברכת אבינו התם: ויקרא בהם שמי ושם אבותי?... —

אף כי אין אנכי לדרכי, וגדלו אצלי מאד הנגעועים לארצי ולמולדתי, בכ"ז נאלץ אנכי לחיות אסור בזה כמו בכבלי ברזל, כי כל הדרכים נתקלקלו מהפשרת הקרה והמסת השלג, וים הבייקל עדיין עומד במרדו, ומכוסה בשמיכתו העבה מגלדי קרה וכפור, והבקיעים והפרצים רבו בו מאד ואין עו"ש עתה עליו, אשר ע"כ עלי לחכות פה עד כי ימס הקרה כלה והים יתחר לגמרי, ואז אעברנהו באניה. —

ובהפרדי עתה מחבל הארץ הזאת אשר לקחה את לכבי שכי באנשיה

וב"יהודיה" ביהודיותיה וציוניה וכו' וכו' ויהוסם להיחדות ולכל קדשי האומה ונכסיה הרוחניים וכו', אמרתי לספר לך מקרה אחד שקרני בכאן בעת הזאת; כל הנוסע בעגלות הכי-דואר במקומות האל יבקש לו בן זוגו (попутца), כי מלבד הפחד לנסוע בדרך במדבריות האלה, הנה גם יקמין בזה הרבה בהוצאותיו, כי התשלום, בעד שני-סוסים למשל, אחד הוא לנסוע אחד ולשנים. ובכן נאלצתי אף אני כמה פעמים לבקש לי בן-זוג לנסיעה, דבר שגורם לפעמים אכזב זמן וענמת-נפש; פ"א אנה לידי לנסוע בחברת יהודי שזה עתה המיר את דתו... ובכל הדרך הרב התכוון כמה פעמים לבוא אתי בדרכים ע"א ה"אמונות והדעות", אך אנכי הייתי כמסתיר פנים ממנו ולא אביתי לענותו, ורק אם מרוצת דבריו נסבו על ענינים אחרים לא נמנעתי מלשווחה אתו ונשתעה יחדיו כל הדרך. ויחי כראותו כי רק ב"דברי הדת" חנני משתמש ממנו, אמר להרעימיני בזה, שבכל תחנה ותחנה נגש אל ה"שליחן שלפני האינקוויזי" והשתחוה כחרדת קדש מעושה ומזויפה להתמונות הקדושות, וכראותו כי גם מזאת לא אתרגש ואינני פונה אליו כלל, התחיל לירות אלי הצי מהתלותיו וישאלני:

—ומה בעיניך אמונת דת נצרת?

—טובה וישרה מאד—עניתיו—אך לאיש שומר אמונים באמת ובוט מים, ואיננו לוקחה ל"חסות"... או להשיג איזה משרה חמרית על ידה... כחין מקשת מוחצו דברי אלה את לבבו ה"נתון ומסור להנוצרות" בשביל פניות חמריות... אך כרגע חבליג על כעסו ויפנה אלי בשאלה:
—ומאין ידעת כי אני, למשל, התנצרת? בשביל איזה "חסות" ו"מטרות חמריות"?—

נקטיני, כי לא היה עוד בתבל המומר היהודי שחשקה נפשו בהנוצרות מחמת דביקות ואמונה... עניתיו—וזהו היסטוריא ישנה ועובדה מאומתת שאין להרהר אחריה...

כמוכן התחיל להשיבני בהרפות וכגדופים את צור מחצבתו, וכבטוים חדים ושפלים כאלה שגם שונאי ישראל ה"יותר מצוינים" לא ירשו להם כן.— ונפלא הדבר לראות כי "מומר להכעים" כמוהו יאהב בכל נפשו ומאדו את בני משפחתו ה"ישנה", ועד היום אין לו שום מנע ומשא עם אחיו ה"חדשים", כ"א עם היהודים שנואי נפשו, אתם יתרועע, אתם ילך למייל, ואתם יבלה את כל עתותיו, כאשר נודעתי כ"ז בכואי עמו למקום מושבו. סיבת הדבר פשוטה מאד, כי כל כעסו והותו על אמונת-מולדתו אינן אלא לשבך ולשבך מעט את רוח-הנהם (נעוויפענס—ביספע) שלו אשר כמסופ נוספ תאכל בקרבנו... כאשר

נודעתי כ"ז אח"כ במרוצת הדברים. — והיה אחרי אשר הוציא את כל רוחו
 וישפוך לענ כמים על עמו ומכורתו ועל תורתם ודתם, אף כי יש לו ידיעה רבה
 בכל הנוגע להיהדות כמו טוגנוז-פרא בתפילין דרבנו תם... התנער פתאם
 ממקום מושבו במרכבתנו, ויתמודד ויזורר ויתחיל להלל ולשבח את הקראים
 ואמונתם, וישפוך כל המתו על: „אלישע הנביא שדחף את הקראים (Sic!) מקהל
 ישראל ובסבת הטריכה הזאת הביאו הקראים את נבוכדנצר מלך רומא (?)
 ירושלימה ויחריבוה. ומהם—מה, קראים הנרדפים" נולד המשייה וצמחה הישועה
 לכל העולם...— ואחרי כל אלה זלגו עיניו דמעות=שליש וישוך את שפתיו
 כבעשו...— ואני בראותי זאת, וכידעי כי ה„דמעות“ סימן יפה הן ללב שלא
 נשחת כלו... החילותי להרעוף עליו את דברי והוכחתיו בשכט פי על שקוציו
 אשר השליך עד עתה על עם מחצבתו; — „אי לך אמלל— אמרתיו אליו בהתעוררו—
 נפשי ירעה לך בראותי את המלחמה הפנימית שבבתי נפשך; נסחת מארין
 מולדתך ומעפר אחר לא תצמח; דלחת ברגליך מקור מחצבתך ומי— מעין חדש
 לא ישיבו את נפשך...; הנך קרה מבאן וקרה מבאן, ועד נצה לא תשיג לא
 קיר זו ולא קיר זו... אמלל אתה בארין ולעד לעולם יקד בך יקוד איש מ„שני
 ההפכים“ המתרוצצים כעת בחכך... אתה בעצמך חבלת את נפשך... אות
 ומופת היא כי מאז מעולם עפלה לא ישרה נפשך כך, ואחריהך עדי אובד!...“
 הודעתך את המקרה הזה ואת הטפוס החדש המוקד בו... אך אל תדמה
 כי חדש ממש ו"יחיד" כמינו הוא; לדאבון לבנו נמצאים פה כאלה רבים מאד,
 וכמעט שאין משפחה עבריה בארצות האל, שלא העמידה את אחד מבניה,
 וכיחוד מ„בנותיה“ ל„מולך“ זה... ומאין נפתחה הרעה הזאת?— הוא הוא
 ההרגל הרב אשר הרגלו הסיבירקים מנעוריהם להביט בקר-רה ובשויון-נפש
 על עושי-אלה...— נהירנא במקומותינו,*) כאשר המיר איש את דתו התרהקו
 ממנו ראשית-כל כל אחיו ורעיו וידידיו ומכיריו העברים, וגם הנוצרים הישרים
 בלבותם הביטו עליו בשאט=בנפש בידעם נאמנה כי איש כזה משחתו בו וכן=
 לא=אמון הוא גם פה גם שם...— ובפה ראיתי ההיפך מזה, איש יהודי המיר דתו,
 למהר יבאו כל מכיריו ואחיו היהודים לברכהו ביום הולדתו החדשה...; בבית
 גביר ובעל בעמיו, איש יהודי נאמן לאלהיו ולעמו, היותי על סעודת פורים,
 ובחברתנו היו גם שתי נשים בנות=זמה, האחת בנהגה באלוף נעוריה היהודי
 ותלך אחרי מענכה הובש=הצבא, שלפי ראות עיני עליו „לאכול תבן כבקר
 בעגבו על „מכוערת“ כמוה... והיא המירה את דתה כיחד את אחותה זו
 המתעתדת להנשא לכומר אחד. והן לקחו חלק בסעודת הפורים שגורמת לנו

*) לדאבון לבנו התחילו גם צמקונוותי בה„תחוס“ להתיקם לזה בשיוון-נפש, והשמרות
 הרכות כדי להכנס להאזינרסיטאות וכדומה תעודה על עמנו... ונשמטנו האתה כי התחילו
 לגזור גם אותה בגדרים וסיגים... ולא כ"כ בקל יתקבלו המומרים בלי גורמה...

„יהודיה“, אשר אף בהיותה בחצר מלך אדיר וכביר לא התנכרה לצור מחצבתה! ובשאלתי את פי בעה"ב על המחזה הזה, ולמה ביקש אותן לבוא על סעודת מצוה זו? היתה ה"אמתלא" שלו כי: בעלה הראשון (שבגדה בו...) של המומרית, היה קרוב אליו ושאר=בשרו...!?!—מעם מספיק...— פ"א באתי לבית אחד ממכירי בעיר ס. ואמצא את כנותיו הבכורות והצעירות ורעותיהן כעשרים עלמות, יושבות על יד איש חיל יהודי המתעתד להמיר את דתו, לא עפ"י ידיעה פנימית או איזה השפעה מוסרית, כ"א מתקנות להשיג איזה פתיל צמוד... או רביד... והוא מתיעין עמחן בכבוד ראש ובמתינות: „כאיזה דת יבחר, כהאמונה השלמה, או בהלוטרינית?!—הרגל נעשה מבע, זהו כלל גדול ומאומת, ומרוב הרגלם זה שהבנים והבנות הרגלו מנעוריהם לראות את אבותיהם מכבדים את המומרים ואינם מתרחקים כלל מהם, כאמור, והוקל אפוא עתה בעיניהם לעשות את ה"צעד" הזה, או כמו שהם קוראים לזה „מעבר“... בידעם כי הכא קראו לחם „אה, ואהות, שאר, ודוד“, והתם קראו להם כן...—ואחינו הסיבירקים לא ידעו ולא יבינו ולא ירגישו זאת, איך הם בעצמם מקריבים את נפשות בניהם למולך... גם לא יחושו כי מזה מבצבצת שנאה גדולה ועצומה גם מצד הנוצרים העקריים, — אראה בנחמה, אם לא ראיתי בעצמי נוצרים אחרים מהספירות העליונות שכפה שחיה לי שיה ושיג עמהם, ויאמרו לי מפורש „כי עיקר שנאתם את היהודים שכניהם היא בעבור קלות דעתם והפקרותם להמיר על נקלה את דתם ולבגוד בברית עמם ואלהיהם בלי שום מוסר כליות ומכשול לב, — דבר המכיא לפקפק בכלל בישירת לבם ואמון=רוחם של כל היהודים וכו'...— והנה עובדה באירקוטסק בהיט יהודי שנזר עליו להשלה לתחום המושב הקבוצ, וילך וימיר את דתו, וממחרת היום בא אל שר הפלך בבקשה נמרצה להעביר את רוע הגזרה כאשר כבר „טחר את נפשו“— אמנם כן— ענהו שר הפלך— אעפ"י שהמרת את דתך ואמונתך, ואולם את „יהדותך“ לא תבחר לעולם, וריה=השום עדיין נודף הימנך... ובכן, עד עשרים וארבע שעות לא תשאָר ממך פרסה במקום הזה, הנוצרי=שוא" תוכל להיות גם בכרדיטשוב וכו'.— הדבר יצא מדי השר לפני המומר— חפז... עד שימס הקרה הנטוי עוד על הבייקל, עלי לשבת פה ולחכות, וברגע כוא האניה הראשונה הנה, אאחז דרכי אירקוטסקאה ומשם אשמיעך את דברי.— היה שלום, ידידך.—

אירקוטסק 17 מאי 1876.

סוף כל סוף הם השמש ונמס הקרה מעל הבייקל, ונמסו גם אסורי ממני...

ואעבור את היום הקטן באנית הקיטור עד החוף השני מול בית פקודת-המבס שבגבול אירקוטסק. פה הוא גבול הפש המסחר (פורטו—פרנקא) לסחר הארצות, בו בכל הכל ארץ הבייקל וגלילות האמור והאוסטרי לא ירימו שום מבס מסחרות חוץ הבאות לבאן מארצות הודו סינים ויפונה וכו'. אנכי אשר עוד בהיותי בסטרמינסק קניתי לי הפצים אחרים—מעשי ידי היפונים וכני הסינים, וגרתי מאד פן יאסרום עלי להעבירם את הגבול, והפצים יקרי הערך מאד—; ביהוד לקחו את לבבי פתוחי=העין ופסילי האבן שקניתי מידי היפונים,-- אין לך עם בתבל אשר ישכיל בן ידיו לעשות בחרשת עין ואבן וכו' כמו העם הזה! וגם הסינים ישכילו ויצליחו בחרשת המעשה ובכל מלאכת מחשבת בעין ובאבן וכו' אף כי אין משתמשין אצלם בכחות הטבע כמו הקיטור האלקטרון וכדומה, כי עמל אנוש ועבודת האדם לא תחשכנה אצלם למאומה, ובעד נהמא=דבסופא, בעד לחם יבש ונקור בלי שום תכשיל וכו' ימכר החינאי הוא ואשתו וכו' לעבוד עבודת=פרך ממש כל היום לרבות הלילות,-- ואדוניהם המנדירינים שבעים אמנם רצון מהם ומעבודתם, אך חמתם על המעת=לעת שאין בו יותר מכו"ד שעות...—עיקר תוצאות ארץ סינים במקומות האל: גלומי בד וזמשי הידועים בשם סיו—צ'יו—צ'או, פאן--זא וכו' וגם מהן קניתי מעט מעט להביא דורנות ומתנות לכו"ב ולמכירי, ובתמלת הפקוד עלי אשר חכיר בני שלא ל"שם סחורה" אוכל אתי את החפצים האלה, פטרני משלם בעדם מבס, ואעבור עמהם בשלום והנני עתה באירקוטסק.

והדגלים מנפנפים ברוח, והעם חוגגים ושמחים מרגנים ומרקדים וכו'; החצות וחשוקים מקושטים ומפוארים בכל פאר והדר, ומקהלות מנגנים משמיעות זמרותיהן בכל מגרש ורחוב ובכל פנה ועבר; והאורים והלפידים לילה כיום יאירו בכל בית וחצר ובכל חדר וחלון,-- כי חג היום לארץ רוססיא! - יום הכתרת!—יום בו משה בשמן משחת קדש הצר הרוסי, שהרכה תקוות טובות חזו בו, וחכה יתירה נודעתלו מבני סיביריה שהוא היה הראשון להשביעם חיים ורצון בנסיעתו בזה בשוכו מיפונה בהיותו עוד יורש עצר (בשנת 1892) ויתודע לעבדיו הנאמנים היושבים בקצוי ארצו, ורושמי מסעותיו נכרות עד היום, כי בכל עיר ומרחך וגם בכפרים רבים, נכנו אז שערי=נצחון והנם עומדים עד היום מקושטים ומצועצים בדגליהם וקשתותיהם להעיד כי "מלך ובן מלך" עבר בתוכם! זוכרים המה זאת בני סיביריה ויחגו את הגה=הכתרת בכל פאר והדר, ובכל החובות, בכל פנה ועבר תשמענה אזינגו קול מצהלות העם ברעו וכו' וכו'.

גם אהב"י תושבי העיר נקהלו לבית תפלתם לחג את החג, וכל איש

יהודי חש והרגיש אז עתידות טובות... אבל!—זמתי כל יעבור פי...—
 וחדשות מלבבות לא יתילדו בזה, הכל כמקדם; אך זאת נודעתי מפי
 מבירי אשר בפה, כי בחג הפסח העבר קם הנדיב מר יצחק פֿינברג * בעת
 „הזכרת נשמות” וירם תרומה גדולה והגונה לזכרון נשמת הנאון ר' יצחק
 אלחנן ז"ל, וירעמו עליו כל הנבאים והאמרכלים 'לאמר: „למה לנו להרעיש
 ככה את העולם בשביל איזה גאון ורבי מליטא שמת? אם חפין ה' פֿינברג
 לנדב לשמו, ישלה את נדבתו שמה, ואל יטרידנו ואל יכלבל את סדר תפלותינו
 (!sic) בדברים כאלה שאין להם שייכות „לנו הסיבירקים”... ועוד לעשות לו
 אל—מלא רחמים פומכי בזה”... האמינה לי אחי כי דברים כהויתם השמעתיך
 ולא הפרזתי על המדה מאומה, ולמנינת לבי ראיתי אף אני אהדים מראשי
 העדה” כמיטבם את כתפותיהם ויעקמו בהוטמיהם ולא מצא כלל הן בעיניהם
 פה שספרתי להם ע"ד נדבת עדת ציטא לזכר הנאון המנוח „מליטא” וכו'.
 וידעת היום כי זה האיש פֿינברג לא התנדב הלילה בעבור איזה
 „התפארות” והתנשאות, כי ידוע הוא הנדיב המרום הזה בצדקות פורונו גם
 מחוץ ל„עולם הסיבירי” וכבר יצאו מונימון שלו בעת נסעו לחונן עפר ארץ
 אבותינו לפני המש שנים, וינדב ויפזר ויתן לכל המוסדים והמפעלים שבירושלם
 ויתר ערי ישראל וכו' ה"ה כתובים במכת"ע לישראל וכפנקסי המוסדים
 שבארץ, וגם לחועד האודיסאי נתן ונותן ביד רחבה, אולי הרבה יתר מכל
 עשירינו אשר בכל התחום... ובהיותי אצלו ראיתי כמה פעמים „עונה לקוראיו”
 בכל עת וזמן; כל ספר אשר יודפס, כל עתון עברי, מאספים, ירחונים
 ושבעונים וכו' שבארץ ושכחו"ל, הוא מקבלם ומשלם ביד רחבה ומשאילם
 תמיד לאחרים, וגם עתה היתה עיקר כונתו בנדבתו הגדולה בעת „הזכרת
 נשמות” למען עורר את הסיבירקים—אולי?...

—אולי?... אבל לא עלתה בידו כי בכנון דא לא תרמה אותם... וזאת
 היתה הנסבה אשר רעמו וירגנו עליו ככה הנבאים והמנהלים שלא ינעם להם
 ככה דבר כזה...—ואנב אנלה לך בלהישא, כי האיש המצוין הזה, האוהב עמו
 באמת ובתמים, אל תדמה הלילה כי אירקוטסק הרתה וילדה אותו—לא!—
 גם הוא מילדי עבר=הבייקל הוא, וישיבתו בעיר זו מצער היא, וגם יתר
 השרידים המעטים בפה הנאמנים עוד בכרית אלהיהם ואומתם, גם הם מילדי
 העברים שבעבר=הבייקל חמה, אשר באו הנה לרגלי מסחרם, ודמיונם בזה

(* הוא שנה נכספו את ציה"ס לננות שניפו, וכדאי הוא להציג לו יד נכספ—)

כאמת כענבים במדבר...— והדבר הזה. כי „אחינו שבעבר-הבייקל“ הנם „יהודים אמתיים“— יודו גם סיבירקי אירקוטסק, אך שונה הוא הנוסח והניגון, יש דורשים לננאי... ויש דורשים לשבה, ולבם יהמה בקרבם על שאין דוגמתם גם ביניהם...— קצרה נפשי בעמלי בנסיעותי בעגלות הכי-דואר ונדנודיהם וריסוק אברי שסבלתי עד הנה, הבה, אבקשה לי דרך אחרת לשוב בה לארצי ולמולדתי, וכפי הנראה אמצאנו... — — — היה שלום...

ידיך...

יעניסיסק בחדש שממעטין בשמחה, תר"ג...

ידידי, „ינעתי ומצאתי תאמין“ זהו כלל גדול בעולם העשיה, ואת הכלל הזה שויתי אף אני לנגרי תמיד, ובכן ינעתי ועמלתי הפשתי ובקשתי וסכסם עלתה בידי לכבוש לי דרך נוחה לשוב לארצי ואף כי הדרך הזה גזל ממני זמן רב, יותר מירח ימים, בכיו הנני שבע רצון ממנו כי עלתה בידי להנצל מעקת המרכבות והרכבים והעגלונים, ופישוט-העור שבכל תחנות כי-דואר... ואשום דרכי במים ואסע אָמ, שְפּי, בלי נוע ונדנוד, וכלי ריסוק אברים—עד כואי הנה לנבול סיביריה המערבית, וזה דבר הנסיעה המלבבת הזאת;

מאירקוטסק שבה יאצרו ויחסנו כל ארנזי הַתָּה המובאים מארץ סינים כמשך ימות החרף, ישלחום עתה ע"פ המים—על נהר ה„אנגרא“ המלהך עפר הכל אירקוטסק ומבצר-הבוריאטים דרך הטאאינא הגדולה וכו' ושופך את מיטיו להנחר הגדול „יעניסיי“ וסוכב הולך עד קרסנויורסק, ובה מרויחים הסוחרים— „דמי-העגלונים“ וכו' שהיה עליהם לחוציא בעד שטח של יותר מאלף פרסאות ביבשה, ואף כי במים יתארך הדרך ליותר מאלפים פרסאות, אך כמה נחשבה הוצאת המשלוח ע"פ המים לעומת ההובלה ביבשה? הלא כמות כאין.

ואנשי הבינים ישנם באירקוטסק הבונים דוברות (паракан בארלינע) ורפסדות כמשך ימי החרף, וכשימם הקרה ישלחו על ידם אדוני הַתָּה את עובונם להביאו בדוברותיהם עד קרסנויורסק; על כל דוכרה יטענו אלק והמש מאות תיכות-התה שהם בערך עשרת אלפים פוד; ורב-החובל ימנו עליה אכר-פשיט בידיים גסות ומרסקות, אך יודע את מלאכתו כראוי ובקי היטב בכל המקומות המסכנים, ועל ידו יצבאו המשה עשר איש מן הנבוכים (бродяги) בארץ בתור מלחים, וכדוכרה כזו, אחרי התפשרי עם אדונה, עשיתי לי אתיק-מוחה, וָכֵין לי שאר ומוון, ולחם וקלי וצלי וכו' גם דיו וקנתקום ועטים ונייר-למוון—רוחני, ועשיתי לי שלחן קטן בקרן-זוית וספסל עגלגל סביבו, ומטה-מוצעת וכו' ופן נסעתי עד הנה—

ארכה לי העת במשך הנסיעה הגדולה הזאת החולבת אטית כמוֹרד—
 המים וכמעט שלא ניכר תנועת הדוכרה, והעסקתי את מוחי עבודה רבה
 ובכדה לסדר ולערוך את כתבי—זכרונותי ורשימותי אשר טפחתי ורביתי במשך
 ימי נסיעותי הרבות, ועבודה אחרת—להחליף בה, להלין עצמותי, לטייל ולשוה
 וכו' זאת לא מוצאתי על ספון=אניתי, זולתי אשר התיצבתי לפעמים על
 הפועלים=המלחים בעת נוחם מעבודתם כאשר נעה הדוכרה כמוֹרד הזרם לאטה,
 ואשמע את אשר המה משוההים חד את אחד,—ונקל לך להבין כי דברי הכמה
 ומוסר לא שמעתי מוחם... רק זאת, שכל אחד התפאר על חברו שהוא לא
 שולח הנה בעד איזה עוון=קל, כ"א—בעד גולה ורציחה וכדומה...—כירב
 מאד מספר בני—בלי—שם אלה במקומות האל, ותוצאותיהם—ממכרה
 ההרים, ששם עבדו עבודת פרך, וע"פ זריותם והריצתם נמלטו ויברחו
 והנם נבוכים בארץ...—זככה המה נדים ונעים ככל רחבי סיביריה ואין איש
 מאסף אותם הביתה מיראת הרשות שלא תאשימם ב"הברחת אסורים", ומיראתם
 "אותם בעצמם" שלא יגזלום... אך ראיתי אכרים רבים מתושבי הכפרים שנסעתי
 בהם, מניחים למענם על יד ביתם, כתונת בלה, מכנסים טלואים, ולחם ונתחי בשר
 וכו' וכשיעבור עליהם ה"גודר" הזה יקחם וילך לו, ואל הבית פנימה לא יבוא, וכצאתו
 את הכפר יעשה לו אָה=מבוערת ויבשל ויצלה את מאכלו ויאכל; כשיתפש
 בכף השוטרים יאמר ששכח או לא ידע את "מולדתו וכנויו", ואחת דתו להלקות
 המשים, ולהכתב בכתב הנודדים והנבוכים (бродяги) וישנם כאלה אשר
 שנו וישלשו ויתפשו בכף וילקו—זאין בכך כלום...*) אלה היו בני—לויתי
 במסעי זה ע"פ המים.—כשליש הדרך עברנו בשלום ואיש מהם לא הפריע
 את המנוחה עד בואנו לכפר ברַמְסֶקִי—אשרגו ותמים הלכו הלך והסור, ונאלצנו
 לחכות עד נאות המים, אז הלכו "מלחינו" אלה לבקר, כמוֹבן, את בתי המרות,

(* להוק עשה לי "גודר" אחד (ההרוץ שבכלם) צתארו לי במלגתו הלה את מוני הנודדים

האלה למפלגותיהם וכו'; יש כאלה—אמר אלי—הנקראים (спиртоносцы) שגאסים יין=שרף
 בהיקס למוכר ליושבי המדבריות והיערות; ישנם (табаконосцы)—הגאסים עבך=פשוט למוכר
 לאלה; יש הנקראים ע"ש סופס: (заточки) לאמר: כי צעת התפסס בכף על גבול סיביריה
 ואירופה, יאמר שהפך ללכת לאירופה לקנות לו חטים לתקן את כתנתו הנקורעה...; ויש גם
 (завьюнком'ль) לאמר: שנגזף אמתלה לכריחתו: כי הפך להציה מאירופה חבלי=זרדין להבוע,
 בהן את גופו צבית הנורחן... ועוד כאלה למכביר ש"כ הרגלו בהם וצמיותיהם אלו עד כי גם
 הרשות תקראם ככה צמיותיהם... וככה יכתבו צמפרי פקודותיה, בה"תשודות הוציפות" (водче)
 (паспорта) שינתנו על ידיהם ל"אות—קין"...

וישובו אלינו ביום החמישי מכים ופצועים, הלומי ראש ורצוצי מצה ורקות...
 ערומים ויחפים פשוט בפשימות כיום הולרם, כי נתנו כל אשר להם—ביין!...
 ועליך לדעת, כי אין אף יהודי אחד בכפר הזה ובכל הסביבה, שאפשר היה
 להאשים שהם קנו את הפציהם ויונם... וכל מהזיקי בתי—המרזח שכפה הנם
 „בריות מהורות” ותמימות—אכרים פשוטים רוסים קדושים וטהורים מלידה
 ומבטן... והם הם, אשר הוננו וירמו את אחיהם אלה „הנודדים האומללים” וימיצו
 את דמם ולשרם...—אך לא זאת היא מגמתו.

כאשר נאו המים עשינו דרכנו הלאה,—והנה המון זכוכים ויתושים,
 דבורים ויבהושים, וכל מיני שרין העוף סבכונו וינשכונו ויפצעונו, ויחדרו
 גם לפנים—לאתיק-מושבי ולא השאירו מתים בבשרי, כי „מכת מדינה” היא
 במקום הזה, וביחוד מין זכוב הנקרא „מוסקה” אשר יהדור לפני ולפנים מבעד
 להכתנות וישוך באין רחמים... אנכי אמנם דמיתי כי „כנמול” שאין לו
 „זכות-ישיבה” בזה, לא יהשכוני אף הם לאנוש... אך הם קבלוני בסכפ"י,
 ובדבר הזה היתה לי שווי—הזכיות גמורה...

והמון צפרים משונים מצפצפים ומהנים על ראשינו, ומהתפים המכוסים
 ביערות-עד נשמע זאבים מיללים ויאנפו, ונחשים יפעו, ושועלים יבעכו
 וכו' וממעל לנו הזכוכים והיתושים והצרעות וכו' זעות משות ומזומזות ומנקרות
 את מחינו, ובקצה—אפיהן ובקרני—המשוש שלהן תקרטמנה ותכרסמנה את
 פנינו, ולא תועיל כלל הפי—תהרא מעשה משור (сютви) והמסוות של
 תחרים ששמנו על פנינו, ודמיונו כשדי שהת... והן תשכנה ותקרטמנה!...—
 היום ארוך מאוד בחיותינו קרובים לציר—הצפוני, בשעה העשתי עשרה ההמה
 שוקעת בקרן מערבית-צפונית, ובאותה שעה ינוצצו קרניה מעבר המזרח
 בעלותה!—הננו הולכים וקרבים לים—הקרה, אשר בימי ילדותי שמעתי עליו
 כמה הרבה ספורי-בדים ואגדות נפלאות בשם „מעשיות מים—הקרוש”...
 ובה-המדמה ישוה לעיני פנישתי את פני הנוסע „ננסין” אשר כפי הידיעות,
 המטשמשות שנתקבלו מאיזה „ככב” בעתוני סיביריה*) הנהו שב עתה בהורה
 והציר—הצפוני נתפש כלו בידו...—ולפתע פתאם הושם מחנק לנפשי ואינני

*) על הקרה לדעת כי דברי אלה נכתבו קודם ביאת לאנסטן, שאז החלו העתונים
 בסיביריה להודיע ע"א דברים שאין להם שחר—ואמנם היתה ידיעה מטעמטה ע"י העוננוים
 והאסטיאקים וכיוצא בהם, ובכל הדרך שנסעתי דברו ממנו, ואך כעבור שנה בלא הידיעה
 הנכונה נמנו בעמנו ע"י הסוחר קונרוכ מיניסיסק, ואח"כ שב הוא ולאסיו בהאניה „פראס”
 שלו הידועה.

יכול לנשום ולשאוף רוח כראוי, —ערפל גדול עב והשוך יחבק בזרעותיו את כל הכבר, השכה השמש בערפייה, ותחשך כסה בכנפיו השחורות את כל הארץ, —הה אלי, אם השכו הארבות בשמים ומנעת ממנו אור יומם, מאין באה ההניקה ותאמור עלינו מכלי שאוף רוח!?

אך מצאתי את החידה, ומקור הערפל מאין מוצאו, —הוא הוא הקיטור והעשן הגדול שנתהו משריפות יערות—עד (тайга) וגם השריפות האלה תעשינה בידי הנודדים בני—בלי—שם אלה שזכרתי לך, כי בהם נראה את כל התמונית שיצייר לנו איוב במליצתו העזה והמרעשת: העורקים צוה אמש שואה ומשואה; הקטפים מלוה עלי—שיה ושרשי—רתמים וגו' מן גוֹיִגְרָשׁוּ וגו' בערוין נהלים לשכון; חורי עפר וכפיים; בין שיהים ינקהו תחת הרול יספחו; בני גבל גם בני בלי שם נכאו מן הארץ וגו' (איוב ל', ג—ט), כי הנודדים האלה בברחם מעבודת-פרך יתחבאו ביערות—עד אלה, וקטפים מלוה, עלי שיה וכו', כצל-הכר (ауа) וענכניות פראיות, הגדלות במקומות האל, וזאת יבשלו למאכלם, וכמוכן אינם נוהרים בבה לכבות את הכערה שהבעירו, ויצאה האש ומצאה קוצים וכרקנים ותתפשט לכל רוח, ויערות גדולים ורחבים בני עשירות פרסאות, יהיו לברות להאש הזאת! ונוסף עליהם האדים העולם מן הביצות הגדולות, בנות הטונדרות הידועות, ויתאכבו גאות וועשן עם האדים שאינם נוהנים להן להעלות אל על... וזהו העשן הנורא שנעשה אח"כ לערפל עב ומחניק ויחשיך עלינו את השמש בשמים!

ומרוב המַחֵב (פייכטיקייט) וליחות האויר השורר בזה, אחזני שיעול-חזק בחזי ויפצפצני וידכאני עד דכדוכה של נפש; הלב והמאה לא יכולתי להשיג להקל מעט את שיעולי, ובכן התעניתי תחת ידו עד בואי הנה, ואף כי נפוגתי ונדכאתי מאד בנסיעתי זו, בכ"ז לא אתחרט עליה, כי סוף סוף נעמה עלי יותר מהנסיעה בעגלה ובמזליחה ומה גם כי עלתה בידי לבקר ולתור הרבה שרידי קדמוניות שמלפני ההיסטוריא ומתקופת—האבן. — על יד הכפר פדון בחפו הימני של "האנגרא" במקום שישתפך להטוננוקה העליונה, תמצאנה מערות ומחילות גדולות, ובהן מצאתי כלים מכלים שונים עשויים מאבן; גם קרדומות, ורמחים וכידונים ויתר מיני כלי מלחמה פזורים למכביר על רצפות המערות, שכפי הוחכת חוקרים רבים, שנסעו הנה למטרה זו, היה חי בזה "האדם הקדמוני" בתקופת-האבן. — רגשות נעלות והרדה מסתרת התעוררו בקרבו כבואי לבקר את המערות האלו! — אבני גרניט שחורות ובתמים נוצצים עליהן מקרות את תקרות המערות, ובתליהן מהצבים ג"כ בתור אבני גרניט והלמישצור, —ופה, במקום הזה אשר רגלי עומדות עתה

עליו, פה חי האדם הקדמוני, ופה בלה טפחות ימיו!—האמנם?—האמיין בדברי החוקרים האלה?—ואולי איזה אכזר פשוט עשה לו בתכונות כפיו קרדמות והנחתות מאכן ויניהם פה?... — ומה דמות אערך, להאדם הזה?— האם גם הוא שם „פדות והכדל“ בין נוע לנוע בבני—האדם שבמותו, או בין דת לדת ובין שפה לשפה?... הגם הוא יחס לו, צלם אלהים, ומאת רעהו—„שאינו מתפלל כמהו“, שלל כ"ז ויחשבהו ללא—אדם שמוותר להשתמש בדמו?... האף אמנם?!—

כיום תמים עשינו בהמערות האלה, ונפשי לא שבעה ולא פסקה מתהענג על מחוות אלה; האכרים ששכרתי ללותני הפרו ובדקו בתורין ובסדקין, ובכל פעם אשר מצאו איזה דבר הרימו קול גדול ויקראו: „אדון! מציאתה, מציאתה!“ ומה מאד השתוממתי אח"כ בעבור יותר מרבע שעה, כשנמצאתי כבר בין האכרים, והחד עונה לעמתנו וחוזר ומעיין את הדברים האלה בדיוק כמו זה עתה יצאו מפי האכרים!—וכן עלתה בידי לאסוף כלים מכלים שונים, ועל יד אחת המערות מציאתי גם עצמות שנהב—קדמוני (мамонты) מפורזות על שמה גדול, ואחד האכרים גור בפצירה-פים התיבה קטנה משן-שנהב— הענקי הזה, ויהי משקלה שלשים ושמנה ליטרות! ואקחיה אתי להביאה לביתי, ובהעצמות האלה יעשו האכרים עסקים גדולים וימכרום בכסף מלא לסוחריו אנגליא ושוועדען הבאים למטרה זו הנה.

ובעות שטו דוברותינו על הנהר סכבנונו פעמים רבות האכרים תושבי החפים, ויביאו לנו בסירותיהם להם ודגים וביצים וכו' וכמעט כל האכרים האלה החקים מאד מתרבות—אנושיות, והנם כפראים נמוט ככל דמותם וצלמם; אין בהם חיי—משפחה מתוקנים, והפריצות תעבור כל הק בניניהם, עד כי גם רנש הכושה האלמנטרית כמעט שאין להם, ומה גם בנוגע לעניני אישות...—וכ"ז באתה להם כסבת היותם החקים מאד מאדם העיר, וכמעט שאין להם שום התקשרות עם איזה כרך ועיר מסחרית ומקולטרת, ונשארם במצבם השפל עד היום; ואף כפי האכרים ה"רוסים ממש" נשחתה השפה הרוסית, והתערבה כמכטאים טונגוזים ואסטיאקים וכו' עד כי קשה מאד להכירנה.—פניהם דקים וצנומים ומבנה גום הלש ורפה, כי בשר והמאה אין להם!*) הלחם שלהם היא הצי חי והצי מבושל—ממש כעושה. ונפלא הדבר

(*) ככלל אין להם בקר ולאן וכו' כי המרעה לא תתאים לזה, ולזה טיט להם פרות וכלו רק לשמש כהלכה, וגם היא כמו מים מהולים בסיד ונחר... וכן אין להם שום פירות הנקום ופרי האדמה ורק תרנגולות אפשר לגדל אללם וגם זה בקושי גדול.

מאד, במקומות האל אשר העצים בהנם, ובכל מקום שירצו יוכלו לברות להם עצים מה"מייגה" באין מפריע, והלחם איננו אפוי כלל! וגם בהערים המקולטרות כמו אירקוטסק קרסנויורסק וכו' גם בהן אינם יכולים לאפות לחם כהלכתו, והרבה משפיע זאת על כריאתם... אולי הקמה והדגן דפה גורם? אולי? וכימים האלה תדאג ממשלת רוסיא גם להטבת המקומות האלה והרבות השבלתם וכו', ותשלח לכאן טכניקים ואינג'ינרים ופקידים רודים במלאכה, ומפוצצים בכה הדינמיט את הסלעים והבפוס (попос) שבנהרות אלו העוצרים בעד מעבר האניות הראשונות מהעולם=הנאור, ותבשרנה בשריקותיהן את דבר ביאת הקולטורה=האירופאית למקומות האפלות האלה! ואחד מספני אנגליא המצוינים, מצא לו נתיבה במים עזים ויעשה דרכו הנה ישר מלונדון דרך ים קרה, ויסוב את חררי הקרה הנוראים והאיומים, וכו' המקומות המסכנים ויגיע לטורוהנסק ויניסיוסק וכו' ויש תקוה כי במהרה בקרוב כשיטתו את הנהרות יניסיו טוננוקה—העליונה ותחתונה, והאנגרא וכדומה, מאבני הנגף וצורי מכשול, יגיעו האניות גם לאירקוטסק ולים=הבייקל ואז ישונה הרבה לטוב מצב אלה האכרים האובדים והנדהים, השוכנים למעצבה משני עברי, הנהרות האלה. וגם המסחר יגוב פה וירום קרנו בכבוד, ולרגליו ינהרו הנה אנשים סוחרים מעולם המעשה ותמלא הארץ דעה והשכל... בקצרה, הפתגם הנשגב: "יחי אור" קרוב הוא להמלא, עוד מעט—וממרומי חררי סיביריא ויערותיה וכו' הד=קול יענה: ויחי אור!

והתר גדול וחוק מאד, "בהמייגה" הלזו אשר לא שמעתי עוד דגמתו מעודי: מהכאה קלה, משפשוף עין בעין, ממהיאת כפיו קלה, מהקשת אצבע באצבע, ממלילה רגילה ברגלים וכדומה, — ישמע ההד כמו יורד ומקונן על שפיים בין סככי היער, ולפתע פתאם יפסק וישמע עוד הפעם, ויאלם ויהזור וישמיע הוד קולו כמה פעמים, וזאת לדעת כי לא תכף ישמע ההד אחרי ההכאה או הקריאה, ויש אשר תעברנה גם דקות אחדות ולפעמים, — רגעים, בטרם נשמע קולו, ואנחנו עשינו לנו בעין צהוק ושעשועים לשמוע את ההד הנפלא הזה; פעם עשינו הכאות גדולות על ספון דוברותינו, או הללנו בחלילים, ופעם דפקנו על הקרשים ועל החביות הגדולות שהיו אתנו*)

(*) החביות האלה נתרקנו מהצטר=מלוח וכרוז=כנוס שהוביל אדוני הדוברות לפעם בהם את הנוודים=המשלחים, והני רחיתי כמה פעמים תולעה ויתר שרצים רומסים בהם, ולא אשגחי ע"י, ואולם אחד מהנוודים=המלחים התפרץ... ואחריו החרו החוקין כלם, ובאזתה שעה היינו בסכנה גדולה, אלמלא נודעתי מקודם מה"מורד" הלזו כי קוא אשג נאור ומלומד

ואני יריתי פ"א באקדחי ויעברו רגעים אחרים בטרם יצא ההד לענות אותנו דבה, ואולם כאשר אך השמיע את קולו כמעט שנהרשנו (*), ועוד תצילינה אזני לשמוע רעש גדול אדיר והזק, כמו בא לשבר ארזים ולפרק הרים, לשוהת נבעות עולם ולפוצץ סלעי מגור!

ובהתייגא הזאת תרמשנה כל חיתו יער, גם איל צבי ויחמור, ויתר מיני חיות קלות-המרון (רעננטהירע), ואנשי המקום יצודו אותן ויאכלו את בשרן ומעורותיהן ויכינו להם אדרות יקרות לחמם את בשרם, והיתה להם גו צמרן לטוות ולעשות מרכדים יקרות ונהדרות בשלל צבעיהם, לשמיכות ולסדינים וכו' ולמכסה עתיק. — ביחוד נפרין בזה ציד הצבאים האיזוברים, אשר בני סינים וטיבט ישקלו זהב (פשוטו כמשמעו) מחיר קרניהם— אם הן רטובות ומלאות דם; וישנם כאלה המפטמים ואוכסין במכוון את הצבאים האלה (ביחוד הנקבות, כי קרניהן תשקלנה במחיר יותר יוקר, וישנן סימני זכרות ונקבות בחן גם לאחר שיוכרתו מהראש) למען קצין את קרניהם מידי שנה בשנה בחדש האביב;— נורא מאד לראות את המחזה האכזרי הזה, וגם לב האמין בנבורים ימם בקרבו בראותו איך עוקדין את הציביה האמללה הזאת, וכעשרה מונגוזים יבואו וישבו על גבה ועל מפרקתה ונלגלתה, ואחד מנגד בפצירה-פיה או מנסר במשור את הקרנים עד שרשיהן, וקולותיה עולות ובוקעות רקיע, ויש אשר ימותו תחת אסורים!— והיש מהר ברגע הסרת הקרנים יהפכו בשרשיהן למעלה כשפופרת הפוכה גדי שלא יזוב הדם מהן, כי הדם הוא העיקר שבה, קרנים", ואומרים אמור: שרופאי סינים וטיבט משתמשין ב"דם הקרנים" האלו לרפואות בדוקות, ומחיר שתי קרנים כאלה עולה לפעמים עד חמש מאות

שגמר גם אוניברסיטה בצ'ירופה, ונפל פלאים והשתקע בשערי עמאה אלה... ואני פעלתי עליו להשקיט את המהומה. —

(* צחפני להתחקות היעז על שרטי ההד הזה, נסיתי למנות גם מהלמותיו ודפיקותיו: עד ארבעים פעמים נשנה כל דפיקה כשהיינו בין רוכסי הרים גבוהים השונים בגדלם ובגובהם; עד ששים פעמים— כשירינו מנאקדחים וקנה— רובה; ורבים נוהגו לא שמעוהו באופן אחד; להאחד נדמה לו למשל כי מוצאו מתחת לארץ ממוזלות הנהר, ולהשני נדמה שהוא מושל לו כמו קול ממרום; לזה בא מלכניו ולזה מאחריו; לזה משמאל ולזה מימין ולאלה מכל עברים וכו', גם זאת בחנתי וראיתי, כי כלילה למשל היה קולו חזק על אחת שבצד מאשר ביום, והיו לנו מקוונות כאלה שזים לא שמענוה כלל (אולי מפני גלגל הנהר שמוסר צרקיע...) וכלילה היה כמו רעם כלי— תוחה, ובהפגשי אח"כ עם התכניקים והאנג'נרים, התאוננו לפני כי עוד מעט ותהרשנה אוניקס מההד הגורא הזה הנוקב את תפי-אוניקס אחרי כל פלגה של דימית וכו',

שקל!— ועל פצע שרשיהן בראש הצביה ימרחו תכף זפת ושמן=קיק, וככה תשכב הצביה האמללה עיפה בלי=אונים בשני ירחים עד שיגדלו ויצמחו מעט קרניה, ואז תשוב לאט לאט לאיתנה ותקום ותחיה—למען עשות עוד הפעם קרנים יפות ונהדרות כדי לקצצן בשנה הבאה! וגם מאחב"י ישנם רבים העוסקים במסחר האזורי הזה, ושכחו לגמרי כי הם „רחמנים בני רחמנים“ ולא לנפש ישראלית היא אכזריות רצה כזו, לו גם על היה... וכשהייתי בכרכי הים *зabayкалeckиe обл.* וראיתי גם שם אחרים מאחינו עושים כזאת, יסרתים כאמרי פי ואערך לפניהם את גדל האיסור של „צער כעלי היום“ וכו' וימצאו להם תירוץ מספיק—לפי דעתם—כי הם בעצמם אינם עושים זאת בידיהם הם, כ"א—ע"י „עממין“, והדבר דומה אצלם כמו „מכירת החמין“ לנו, וכדומה... וככ"ז לא אמרתי נואש, ואשיה לפניהם כמה פעמים המר העבירה, וכי אין להשוותה עם „מכירת חמין“ וכי שם אין „שפיכות דמים“ וצבע"ח, ומה גם בשעה שיש ויש לאל ידם להתפרנס בכבוד ממוסחרים אחרים וכו' ובמדומני שלא ישובו לכסלה עוד.

ועל הדרך הרב הזה שמואירקוטסק ועד הנה, לא נמצאו יהודים, כ"א בהכפרים המרכזיים זעיר שם זעיר שם. והרבה הרבה סבלתי מזה שלא יכולתי להשיג מאכל=כשר.—עתה הראיתי לדעת מה גדול כה ה„הכרה“, עד כי יכביד אכפו עלינו לעשות מעשים בלתי ידועים לנו כלל, וגם אותי אגם ויכריח לעשות במלאכות כאלה שלא חלמתי לי מעודי; פעמים רבות הדלקתי את האש על האה, אף כי אצבעותי נצרכו ונכוו מזה...; את המולדאר הקימותי בעצמי ובכבודי והרתחתיו כסיר, אף הייתי משפשף היטב את היורה והקלחת והאלפס והקדרות של נהשת וכו' שלקחתי אתי—שטף ומרק, ביחד את הכף והמולג והסבין וכו', ולפעמים נצמנו ונרסקו אצבעותי עד שפך דם מאידיעה...; גם חפָה עשיתי לי כדִיג אמן זקן ורגיל, וכפעם בפעם הייתי פורשה בנהר, ומה גדלה שמחתי כאשר העליתיה „רג נכבד“ נאחז בה!—ולעמת זה הנחלתי לי—עפ"ד—החלת=שוא וכליון עינים כיום תמים בפרשי את מצודתני וה„דינים החצופים“ לא הפצו להכנעות לי ובשום אופן לא הסכימו להאָחו בה...; ככה הייתי יושב לי בקצה הדוכרה וידי אחזת בחכה, ומבט עיני היה נמוי על ראש האגמון הצף ע"פ המים,—האה, האה!—התעוררתי בעליצות נפשי—האגמון יתנועע, יתנודד, אות הוא כי החכה אחזת דג גדול ונהדר, הכה, ארימה, אתפוש את הדג, אנתהחו אבתרהו ואבשלהו... אבל—הנה מתלאת... החכה הועלה, וצב גדול וכבד נאחו בה ברגליו... ומרוכ ככדו ונטל משאו נתק החוט—ויקפץ לו המימה...

זאת היא פרשת נסיעתי זו ה"קלה" עד בואי אל המקום הזה. וגם עתה עוד לא הונח לי, ולא טעמתי עוד טעם כשר, בסבת ימי אבלנו על חרבן ארצנו ומקדשנו, או יותר נכון: "על חרבן עמנו"... ועלי לחכות עוד עד... — הבה, הבה יהודי, הבה וקוה תמיד כי "יעברו הימים האלה", יעברו ימי הכבא וה"פנים הנזעמים"...; יעברו ימי ה"מועד"*) אשר קרא עלינו לשבור בחורינו... ואז, — תשוב עוד הפעם לחכות ולקוות...
עד אחר המועד "תשעה באב" לא אכתב לך טאומה, ואף אתה חביבי הבה וקוה... — הבה וקוה, עד בוא אליך דברי שנית.
והנני ידידך...

יניסיסק י"ג מנ"א תר"נ...

ידידי! ביום השבת העבר—ערב תשעה באב—בהיות עוד החמה בראשי האילנות ישבנו על הארץ לקונן את הקינות. ומה מאד זר ומזרז היתה זאת בעיני— יליד ארץ-הננו, לראות אנשים תמימים וישרים עושים את שבתם חול והולצין את מנעליהם מבעוד יום ויושבים על הארץ כאבלים, בשעה שלפי השערתי, ישבו עוד אהינו בדרום רוסיא למשל, ואוכלים את המסעודה המפסקת" ושותין אולי גם יין המותר בערב תשעה באב דהאי שתא שחל בשבת... כי היום גדול וארוך מאד בימים אלו, בערך עשרים ושתיים שעות, וכמעט שאין לילה, ורק ינמו צללי ערב במקום הזה, ובשעה שהחמה לכאורה שוקעת במערב מיד היא זורחת במזרח, כמו בכל הארצות הקרובות להציר הצפוני, כידוע. ובכן כאשר השמיעו פעמיני, "בתי תפלותיהם" צלצולי הלילה" כנהוג פה, ידענו גם אנחנו כי אתא לילה!

"אתא לילה!"—הוא הלילה המיועד מאז לישראל לבכות כתנים על אבדן ארצו ומקדשו, על חרבן עמו ואמתו, ועל ירידת כבוד האומה מיום ליום...! — הנה, מה תשתוחח, עלי נפשי ולבי בקרבי יגוד, ינוע ויתר ממקומו... אם כי עמוק עמוק כהבי אחוש וארגוש כעין, "תנחומים נעימים" מהולים בכוס יגונים... כראותי אותי, טכ"ס, יושב בתוך עמו, בין אחי אשר אף כי קאה אותם ארץ מולדתם וישולחו הנה בעד פשעם, ובכ"ז עמד טעמם כם וריחם לא נמר! — שם כפנה יושב לו זקן בראש קרה ושופך לבו כמים ביהד את שתי עיניו שפחו מרוב בכי, ומסדר לו לעצמו את ה"איכות" שלא הספיק לגמור עם הקהל—

(*) ע"פ מאמרו: איכרא ט' באב נקרא מועד וכו'

הת, מה נרעשו עצבי ונדלה הדרת נפשי בשמעתי את קולו החולך ורועד ונעצר לרגעים בנרונו מרוב מחין ולחין לבבו אשר זכר את ה"עבר" שלו בהגיעו אל המלות: אני הנכר ראה עני בשבט עברתו וגו' כמחשכים הישיבני וגו'... — הכביד נהשתי וגו'... — זקן אמלל! האמנם נסית כמסה, עברת באש וכמים עד בואך הנה... הכבידו נהשתך, הושיבוך כמחשכים... מה מר מאד היו ימי הלובך לבאן... בצדק תהנה נכאים כבואך אל הפסוקים האלו... — אבל טוב לך כי ענית אז, ועתה עומדת במרחב רגלך, — נמסו עתה אסורך והיתך כאור תראה, כי אמנם לכל פנות שאתה פונה תוכל למצוא בוח את פרנסך בכבוד, בכבוד וכרחבה, והארץ רחבת ידים לפניך, — בְּכָה בְּכו לאחריך ה"חפשים" כביכול, שנשארו במקומותיהם — בהבקעה הגדולה המלאה עצמות יבשות — ונחרות מני עוני ומחסור; היושבים צפופים ורחוקים כקולית האספתנין בחביותיהן... הוא ה"תחום" הארור! — עליהם תוכל יותר לקונן בדברי המקונן לאמר: בְּנָה עלי ויקף ראש ותלאה; במחשכים הושיבני כמתי עולם; גדר כעדי ולא אצא... גדר דרכי בגזית נתיבתי עוה... דרכי סורר ויפשחני... וגו'; סחי ומאוס תשימני בקרב העמים; פצו עלי פיהם כל אויבינו וגו' שבתם וקיתתם הביטה — אני מנגינתם... וגו'; בְּכָה בְּכו זקן בהביטך בהקינה הלזו שבה משתקפת כְּבָרְאִי מלְמִשׁ מַצַּב אחיך בארצך אשר "גדרה בעדם" ותפשה את דרכיהם... ותשימם סחי ומאוס גם בעיני יתר העמים הנאורים החפצים להמליץ בעדם... ותושיבם כמחשכים — בהתחום — כמתי עולם... כדי שיתמזמוזו וימועכו איש בידי אחיו מרוב לחין ומחין ורחקות... — הה! לו הרשו לבוא הנה גם הם, לארץ רחבת ידים זו, כי אז, אולי לא בכו כמוך אמלל — זקן התוהה על הראשונות... כי אז לא, אכלו ככה את בשרם ולא ידעו הרפת רעב... כי אז... אך אבליגה על יגוני. בי מדי דברי במצבנו זה, זכור אזכור... ומעי יהמו כהלילים!! —

גמרנו את הקינות ונלך שְׁפִי כאבלים וכמונדים; בחצות העיר השלך הם, וכל התושבים ה"עיקריים" נמו את שנתם, — "השבת הלילה" שהיא כמו "מוצאי־כקר" בארצנו, מעורבת עם דמדומי־המה הנראות בפאתי קדם, פרשה את כנפיה על כל האופק, וקול יללת הכלבים הרבים מאד במקומות האל, יפריעו את שנת הסיבירקים האוהבים מנוחה... וילוה אליהם הד קול הצבאים ואילות השדה שבהטיגא הקרובה, ורעש מפל־המים שבנהר יניסוי המשמיע קול אדיר וחזק בסכיבות העיר, יתנו אותותם אותות חיים ותנועה, שלא נתעה כשוא נפשנו שבארץ צלמות, בין רפאים שוכני קבר עומדות רגלינו (*) וכן באתי

(*) למען העת אשר התעו אותי אלהים והנני נודד צערים ונכרכים, לא ראיתי עוד עיר

לביתי ואשב על הרצפה המכוסה במרבדים כהים ושחורים, ויתאספו אלי אנשים אחרים ויבקשוני לגמור להם פרק מ„ענינא דיומא“, גם הכיאו אתם את המדרש-רבה ממגלת-איכה ואדרוש ואלמוד בו לפניכם עד תפלת השחר.

בשעה הרביעית קמנו ועלינו לביהכ"נ אשר היה כבר מלא מפה אל פה, התפללנו וישכנו עוד הפעם על הארץ ונערך את הקינות כחק ובהלכה, ובהגיענו להקינה „אלי ציון ועריה“ הרגשתי איזה תנועה בין היושבים בהשדרות האחרונות העוצרים בעד איזה „מתפרין“ אלי... נשאתי עיני והנה איש זקן מתהילים הניקולויכים נגש אלי כשהוא מוקף מכל העם הסוחב אותו לאחור, וישאלני :

— רבי ומורי (כן יכנו ההיילים הזקנים האלה את כל איש היודע להתפלל בלי גמגום...) למה זה נבכה ככה על הרבן כיהמ"ק בעת אשר לדעתך, לו גם לא נחרב, היה מתמוטט ונחרב מאליו מרוב יושנו?...

— בנים דבריד, זקן—עניתיו בצחוק מהול בתוגה— אבל עליך לדעת כי לא רק על הרבן המקדש, על שריפת עצים ואכנים, אנו כובים, כ"א—על הרבן האומה, על פזורינו ונלותנו ועל...

— לא רבי, גם ע"ז אין לנו לבכות ולקונן—ענני הזקן במשכו בכתפיו שהיו עמוסים מהחמון המטפלים בו, ומטפסים עליו...—הריני משער לי בנפשי : מה היה מצב עמנו בעת הזאת אלמול ישבו גם עתה צפופים ודחוקים בא"י כאחינו שבה"תחום" בזמח"ה... הה, נפשי עלי תאבל בקראי לפעמים את המכתבים שמרצצים אלי בני משפחתי מארין ליטא העניה, הה! אך דלות ועניות, עמל ותלאה, צר ומצוק, העקות וגזרות וגדרים, שבר האדם לא נהיה, והמשתכר משתכר אל צרור נקיב וכו' וסובלים הרפת רעב, ערומים ויהפים, קרועים ובלואים וכו',—ב"ה צורי וגואלי—קרא הזקן כמועל כפיו—אשר הביאני עד הלום, והנני לי לעצמי בעל-הבית—מכובד, בעל נחלאות ונכסים, ומוציא את מחיתי ופרנסתי בכבוד, ואינני מרגיש בזה שום לחין והעקה ודחיקה..., ובאמת אומר לך, כי אך למותר הוא לנו המשיח „שלכם"... ילך לו ליהודי ליטא ופולין וכו' ואנחנו נשאֵר פה בסיביריה.

— אבל אדוני—השיבותיו בניחותא—האם לא תדאג מעולם על צרות האומה ותלאותיה, על עניה ומרודה, ועל ירידתה מטה מטה מיום ליום ואין

כזו אשר למרות רחובותיה הנהדרות, ובתיה וארמנותיה היפים וכו' היא שוממה וריקה ונכל תנועה ושאון ההיים ולף כי ה„ריקות“ הזאת תמלא קן לה ככל ערי סיביריה, אך פה עלתה למעלה ראש, וכעכו"ז, כמוכן, נחרבו זה מחד מספר הנכסות והנזלות—ואין שלום!

לה מעמד ובטחון בחיים!?!—נגיה כי לך ולכיוצ"ב טוב מאד בפה, אבל—בשם, בה"תחום", רע ומר מאד.....—

—האנכי אבכה על אחי אלה—התעורר וישך את אצבעותי מרוב כעס— האכזרים והרצחנים אשר חטפוני מורעות אמי האלמנה בחיותי ילד בן שמנה שנים וימסרוני לעכוה"צ? !*) האם עלי לדאג לשלום הרשעים ה"המפנים" או "נכדיהם" המיוחסים שקזמ"ה?!—ילכו להם לכל מקום שילכו, —לעזאזל, להרי חשך, לשאל ואכדון, ואף לארץ ישראל... ואנחנו נשאר פה, וגם אני פה אשב כי אויתיה...—

המעשה הזה כשהוא לעצמו הוא הד=קול "הטאת אכותינו" לפני דור אחד! ואני אשר פנישות כאלה היו לי רבות במקומות מסעותי, לכן לא הדלתי ממך גם את המאורע הזה. ולדעתי איני צריך להוסיף עליו איזה "פירוש" ו"ביאור", כי הוא יעיד על עצמו: עד כמה העוינו שחתנו והטאנו "או"*) עד שגהפכנו לאכזרים כתנים... ובעצמנו השלכנו את ילדינו—ה"יארה"... תכתב זאת לדור אחרון!—

כאשר גמרנו את הקינות וחזקן "הסתם מקשן" נסחף ע"י ההמון להפטר ממנו, הלכנו כל הקהל לבקר את שדה=הקברים, אך לא מצאתי בו שום דבר חדש, זולתי אשר המתים ינחו להם בשלום על משכבותם, ואין מהירד אותם מרכצם לבקר את זכות ישיבותיהם ומשכבותיהם... קמון וגדול שם הוא, וגם איש=יהודי חפשי, הוא לשכוב בקברו באין מפריע...—

וכשלה מאות צעדים מהחומה המקפת את שדה הקברים, מתהלת הביצה הגדולה (тыяра) שנשארה לנו ל"עדה" מימות המבול, או לדבר בשפת בעלי אספות: מהמפכה הניאולוגית האחרונה שהתחוללה בכדור ארצנו.— והיא מתהלת מפה והולכת ונסבה את כל ארצות היקוטים והאסטיאקים, עד אשדות נהר יניסי והאפ במקום השתפכם לים הקרה—שטה של אלפים פרסאות ויותר!—ומה נפלא הדבר לראות אדמה מכוסה בדשאים ועפאים, אדמה—ככל שטח פני אדמתנו, ואולם אוי לוי להאיש אשר יהין להציג כף רגלו עליה, כי לאט לאט תטבענה בה רגליו, ואחריהן—כל גופו, וירד שאל חיים!—וכן הטבעו בבויץ החוא רגלי היות רבות קלות=המרוין (רעננטהירע)

*) צימי הקונטנטים כשטלט האדם באדם.

**) כידוע התיור או "גדולי ישראל" לנסור לנצח את הילדים כדי שלא ינטרכו הגדולים לעבוד עבודה ולא להתגאל חיו צפת בגם והלול צפת וכו' מה שמוחר לילדים בהיותם בתור: "תינוק שנסבה לזין העמס" וכדי בזיון וקאף.

שהעיוו לאחוזו דרכן דרך הבצה... וקרניהן המפוצלות והתלולות, עם ענפיהן ושריגיהן תראינה עוד מעל פני הבכאים המכסים את הכפר הזה! וככה תגיענה שמה מזלעפות רעב, ונבלתן טבועה ותחובה בכוי, עד בוא החרף העז ויקשה בקרתו את הבצה, ואז יתאספו הנה הטונגוזים והאסטיאקים והיאקוטים ויאכלו את בשרן לתאווה, ואת העורות יפשטו, ואת הקרנים יקצצו, ויסחרו אתן לארץ רבה.—

שכנו מכית הקברות אחר הצהרים ואוסף לכפר את העיר, אך לא מצאתי בה שום דבר הראוי לשום לב אליו.—שמה העיר יכול כברת ארץ גדולה אשר היו יכולים להתכנס בה יותר ממאתים אלף תושבים, וע"פ הספירה האחרונה אין בה יותר משלשת אלפים תושבים עם ארבעים בתי תפלה לנוצרים כגוים לתלפיות ונותנים לזית חן והדר על כל העיר.—הסבה לרובי בתי התפלה בעיר קטנה כזו, היא רובי מכרי-החוב שבסביבותיה, וכל אחד מאדוני המכרות יבנה לו בית תפלה לעצמו וישתדל לפארהו וליפותו, אף ישכור לו כהן על חשבונו, ולפעמים ישכור גם-מתפללים ונתפללות...—מפה אסע באנית-הקיטור לקרסנוירסק ומשם אשמיעך את דברי. היה שלום. ידידך...

קרסנוירסק ה"ך באב תר"ג...

ידידי, אם תפלא בעיניך מדוע כה נמשכה עת נסיעתי מיעניסיסק לכאן, בעיני לא תפלא מאומה, כי ע"כ בסיביריה אני... אשר אף כי המרחק איננו גדול כ"כ, בערך ארבע מאות פרסאות, שאצלנו אפשר לעברם ביום אחד, אבל מה רבו התלאות שסבלנו בנסיעתנו זו שארכה לנו יותר מעשרה ימים!— ילא עמי לתאר לך כמו, ואך עובדות אחדות שקרוני אהשוב לא למותר להשמיעך;

ביום י"ג אב אחרי גמרי לך את מכתבי האחרון, ירדתי באנית הקיטור שלפי סדר מהלכה צריכין היינו לחיות בפה מנוחרת היום, אך הא לחוד והא לחוד, וספני סיביריה אינן הוששין כלל לסדר התליכה אף כי הוא מאושר מאת שר הדרכים והמסילות בחק; וכסבת שברותו של רב-החובל יחד עם המלחים והפועלים אשר שמו לרויה ויתחוללו וישתוללו לכבוד „שני ההגים“ ביום אחד „פטר ופיויל“... אחרה האניה את מהלכה כארבעה ימים—רק עד הצי הדרך, ובהגיענו למורי הכפים והסלעים (пороги) שבמקום הזה צריכין שמירה מעולה וזהירות יתירה לעברם בשלום, נלכדה אניתנו בין הכפים והשבב קרמוטה על

שן-סלע כבד ולא יכלה למוש ממקומה שלשה ימים. — באניתנו היינו שלשה עשרה יהודים ושׁו"ב נודד אחד ונתפלל במנין, והשׁו"ב שחט לנו תרנגולות אחדות שקנינו מאת האכרים הסובבים אותנו בסירותיהם כל הדרך, ונכנסם ונבשלם לכבוד השבת בהסירות של גחשת שלי שנשארו אתי מה"דוכרה", ונערך את השבת כדת.

ובאמרי "שׁו"ב נודד" יודע אני כי תתקשה מעט בהכנת דברי אלה, לכן אחשוב לנהוץ לבארם לך כראוי.

בלי תפונה לא שכחת עוד את אשר כתבתי לך כמה פעמים במכתבי הראשונים איך יסבלו אחינו הכפרים שבסביביריה מבילתי יבלת להשיג תמיד בשר בשר, ובכן יבאו לכאן מדי שנה בשנה שׁו"ב"ם מלאכותיים אשר קאה אותם ארץ ליטא וכדומה, והם סוככים הולכים בכפרים וביערים להכין בשר בשר לאחינו הנחתים שם, ושכרם, כמובן, נכון לפניהם ביד רחבה. ואולם מה דמות אערך לך "להשׁו"ב הנודד" הלזה? — שער נא בנפשך, איש אשר פלטה אותו החברה מנה, איש אשר ע"פ "מולו הרע" נולד בין היהודים... וע"פ מוגו ותכונתו היה צריך להולד בין פראי אדם ובני שחץ... ואיש כזה ילבש שחורים ויתעטף שחורים, וילך לו למקום הזה, שכל הבא מהתם להבא ונושא אצמלא דרבנן "רבי והכים" יתקרי... ומה מאד תדאב נפש כל איש יהודי בראותו את השׁו"ב הנודד הזה אחרי צברו את הכסף, ישליך תכף את "אדרת חיראה" ממנו ויגלה קלונו ברבים...

הנה כי כן בלינו גם אנחנו את העת עם שׁו"ב נודד כזה, ומה גדול כעשי והתי בראותי אח"כ את ש"בנו דנן עומד על יד בית-המבשלת שבהאניה 'המבשלת בעצמה ובכבודה תשפות לו את הסירה, — סיר מלא מרק פנולים מבשר החזיר... והוא אוכל ומלקק בכל אות נפשו!... ולעינינו, כלומר: לצדנו — ישלח אצבע... וידבר און... ובטרם עוד הספקתי לגשת אליו ולאמר לו מה, קדמני הוא בלחג שנון: "אל תתמה על החפין, הן רגילים אנחנו שם, בהתחום", למפור לגוי את התרנגולות שיטרפו ע"פ הרב וכו, ובפה ימכור לנו הגוי את תרנגולותיו שנכשרו ע"פ הכומר... — ומי הכשיר לך את החזיר הנוטף בעת מפוך, נָכַל? — שאלתיו אף אני בלחג.

— אני אוכל מ"צד החזיר" שהיא כשרה... — השיבני בעזות מצח. ומארהי היהודים הביטו ע"ז בשויון נפש כמו על דבר רגיל שאינו מפלוא כלל. — סכ"ם, אחרי רוב עמל ותלאה ויגיעת בשרים, ואחרי אשר רב-החובל גיעור והתרונן מיינו, נעתקה האניה ממקומה ונסע הלאה. — והנה עוד הפעם

ערפל עב וענן כבד מלא קמור—מחניק כסה את פני השמים ויהי חשך ועלמה עד כי לא ראינו איש את אחיו—הוא הוא הערפל שנתהוה גם פה משרפות יערות הפייגה, כמו שתארתי לך במכתבי הקודמים. ונוסף עליהם בזה האד העולה תמיד מהבצה (טונדרא) הגדולה המשתרעת משני עברי הנהר, ונאלצנו עוד הפעם להתעכב בזה שלשת ימים ולהשתמש באור האבוקות ומדורת האש שהשאנו כדי שלא נגשש כעורים באפלה—בצהרים!...

אך השם קין להשך הוציא אף אותנו מאפלה לאורה עב הענן הלך הלך ובלה, והשמש נראתה בשמים בעצם טהרה וזהרה; ורוח צה שפיים גרש את יתר העננים ברקיע, וגם מלב רב-החובל שלנו נגרשו ונפזרו לאט לאט אדי חיון הרב שהניח לתוך פיו... ויתמודד ויתעודר, ויפקוד את צבא מלהיו עושי דבריו—האניה נתקה ממקומה, ותשמיע לנו את שריקותיה המשתוות עם מגנינות הזני סיביריה... ונסע ונבוא אתמול לכאן.

ועתה הנני בקרסנוורסק בשני ימים, ודמה דמיתי למצוא לי בזה מנוחה ומרגעה מתלאות דרכי, והנה קפין עלי רוגזו של אחד "הנכבדים" פה וידרכני מנוחה, ואתה הסכת ושמע.

עוד בנסעי לכאן בשנה העברה, התודע אלי אחד הגולים (מוצאו מהדרום)—איש פלוני וכהן הוא, אשר בהיותו בארצנו במקומותינו לא הרחיק עז בנפשו אף לגשת אלי... וזה כשתים עשרה שנה אשר הובא לכאן אסיר באזיקים לרצות את עווננו בעבודת פרך... וע"פ מקרים שונים, וע"פ הסגולה המיוחדת לאויר סיביריה המטהר במהרה טמאים ומגביה שפלים וחדלי אנשים... נתעלה גם האיש הזה, והוא עתה אחד ה"גבירים והתקיפים" שכפת. —נקל לך הביבי להבין כי ה"כהן" הזה כחפצו להראות לי את כבוד עשרו וגדולתו, לא נה ולא שקט בהודעו את דבר נסיעתי בחזרה לביתי, ויהי עומד על החף ויצפה לי עד בואי לכאן, וימחר ויקפין לתאי שבהאניה ויאסוף את הפצו ומלתתתי ויביאני צל קורתו—כשאני לעצמי הנאני הדבר, בראותי איש כזה אשר לפני נגלו כל תעלומותיו וכל תעבותיו מכיתו... ועתה יטהר ויתיצב לפני בתור "איש המעלה" וב"תפארת אדם" כביכול... אבל שער נא בנפשך את תמחוני אח"כ בהודעי כי "רעיותו הגברת" אשר הציגה לפני כחזק ויתהלל ויתפאר בה, איננה אשתו כדת משה וישראל, כי"א פילגשו... והיא אשה גרושה מבעלה הראשון ותשלח הנה בעד רוב פשעיה ותועבותיה, וה"כהן" הנן הכנים את ה"גרושה" לתוך ביתו, ותלד לו גם בנים ובנות... וכאשר הריח "כחננו" וחכיר בי שאינני שבע רצון ממנו כאשר דמה מכתחלה, ובכן אפוא לא אחללו עוד במסרי ממנו, פריסת שלום" במקומותינו... ותחיל להכביסני תמרורים ויגרום לי

הרבה צער ועגמת נפש. אף הפין למסרני בשאין לי „זכות הישיבה“... ונאנסתי לברוח מביתה.

הפעם ראיתי כמה גדולים דברי הכמים אשר הורינו: „לעולם אל ישנה אדם מאושפיוז“, ורוח-הנוחם יציקני מאד, אמנם אתהרמו—ואולם האם: בתר דעבדין—מתמלכין?...?

מכאן אזהרה לכל נוסע שלא ישנה את אושפיוזו, ומלבד מה שנשאתי ענש ועלבון מוסרי כזה, עוד חזה נקם בי אושפיוזאי הראשון שהתאכסנתי אצלו בהרף בנסעי הנה, ויועיל להותי ולמבוכתי... .

עתה הנני משתדל כי ינתן לי הרשיון לנסוע במסע"ב החדשה, אשר לא תקבל עוד נוסעים בדרך אופציולי, כ"א זעיר שם זעיר שם וע"פ חבה יתירה... . ולי הלא יש הרשות ע"ז באשר הייתי הראשון לנסוע בה בהרף (עיין לעיל במכתבי הראשון מקרסנווירק) ולבשר את ביאתה... . וכאשר תועיל לי „טענתי זו“ ואשיג הרשיון, אסע ישר לביתי בלי הפסק עוד. ושלום לך מאת ידיך... .

שפלה. עיר מושבתי שילחי דקיימני תרנ... .

ידידי, בחסד עליון באתי בשלום למחוז הפני. ומברך אני את צורי וגואלי אשר נחני בדרך הרב והנורא הזה ויביאני שלם, — רצוני: „שלם בנופוי“ — כי הנני כ"ה בריא אולם; „שלם בממוני“ — כי לא הפסדתי מאומה... .; „שלם בתורת“ — כי בכל אופן לא נתוספה עליה מאומה ב„סיביריה“...; כמובן נתקבלתי בזרועות חובקות מב"ב ומידידי ורעי אשר חכו לבואי זה כבר וכו' ובמאמר; „הביאני ונחני“, תדע נא, כי רק בדרך הייתי מעט שבע רצון ומלא רגשות עז ונעם בהעלותי על זכרונ; „עוד מעט, עוד כברות ארץ, והנני קרוב לביתי!“ — הן בי כח ברעיון כזה להשכיח עמל ותלאה ולהרקיע לשחקים על תעופת הדמיון... . אך „אולת“ קמנה אחת נקשרה בי מסיביריה ותדריכני מנוחה כל הדרך וגם עתה לא אוכל להמיש צוארי ממנה, וזה הדבר;

הד"ר לידווג אויגוסט פֶרְנְקֶל בשוּבו ממצרים הביא אתו כושי קטן (ראה בספרו „מצרים“) ואני בשוּבו מקצה המזרח, מסיביריה, הבאתי אתי סיבירק קטן. — ומה אומר ואדבר? — האמינה לי כי משנה קלון שבעתי עתה וכסלי מלאו נקלה על עשותי האולת הזאת... — ראשית כל עליך לדעת כי לא „מקמלי קניא באנמא הוא, כ"א בנו של הרב-מטעם, אשר הרבנית תאמר בפירושו: כי הוא גם „רב-דתי“, גם... . וגם... . ומדמה שהוא מושל בנבורתו בעולם הסיבירי... .

ואת בנו זה לקחתי עלי, כי הוריו הפצירו בו מאד, וכמוכן שמירתו עלי... — עיקר כוונתם היתה ללמדו כפה בה"תחום", את מלאכת השחיטה המעשרת את בעליה בסיביריה כנודע, כי מרגלא בפומיחו דהסיבירקיס ליעין את כל מי שלא יצלה לכל מלאכה, לאמר: לך וחיה לשו"ב! וגם רבנו דגן בראותו את הגבן זקונים" שלו כי לא יצלה לכל דבר, נמלך עליו לבו לשלחו להתחזם להעשות לשו"ב. — ומה דאבה עלי נפשי בראותי את הבן־זקונים זה אשר אביו יקריב עליו אונו והוננו, והוא כעיר־פרא ירקד בשוקים וברחובות, ובני החברה־הלבנה מיך הרגישו בו... ורצים אחריו, כנהוג בקק"ינ"ו, והוא בתנועותיו המזרות ובתהלכותיו הנכריות ימשוך עליו עין הרואים; ולמרות כל זאת שהוא מעורב כה עם הבריות הללו — ילדי־החברה־הלבנה, יודא מאד לישב בהכרת יהודים... ואף להתפלל בבית־בנים היה ירא ללכת ש"לא לראות יהודים רבים בפעם אחת ובמקום אחד" (כן היה מצטרף לפני...), האמנם אנכי עשיתי את שלו, שכרתי לו מלמד הגון, ואכביד עליו אכפי שילך בכל יום לבית הספר, ובכל פעם ששב מבית"ס היו פניו צרומים ומצחו נפצעה מנשם האכנים שהמטירו עליו ילדי־החברה־הלבנה בכל עת שראוהו הולך בחוץ; וכל כמה שהשתדלתי להרחיקו ולהבדילו מהבית־הזה, לא עלתה בידי, ואם הייתי מנרש את החברה, היה הוא בעצמו הולך אליהם, וכל כמה שהמטירו עליו אכנים והכוחו ופצעהו ויעפרו עליו בעפר וכ"ו היה הוא יותר ויותר מתדבק בהם וארה לחברה אתם. — ומחמת שגולד כסיביריה המאבנת את הלכות ומאכזרת את הנשמות, היו גם לו — גוסף על מעלותיו — תכונות רעות ואכזריות, ויהי הפכפך ונלון דרך בכל פניותיו ונטייתיו. — פעם אחת חמף התול גדול כרחוב ויביאה לבית המבשלת תלויה בידו־האהות במפרקתה ומחנקת, וישליכנה לתוך התנור הנוער באש. אשתי אשר עמדה ועסקה אז על יד התנור לשפות את הסיר, מתרה למנוע אותו מעשות כזאת, אך הוא התיצב כחזקה לפני פי התנור ולא הניח לשום איש להציל את החתול מתוך הלחבה, — מדוע עשית כזאת? — שאלתיו בכואי לביתי, — "אין דבר, רק צחוק שעשועים, כנהוג אצלנו בסקומותינה, עשיתי לי — ענני בקר־רוח ויפן וילך לו; הפעם נדהף אל ביתי כצבי מדה שנהתו בו חצי המורים, וירקד ויתהולל ויתנפל מלוא קומתו ארצה ויזחל ויתפתל ויתגלגל תחת המטה, אנכי ואחות מרעי אשר ישבו אז בבית, השתוממנו על המראה, ונוציאיהו מתחת המטה בתזקת היר, כשהוא רועד בלו ומאד רתת והלהלה, ואשאלהו: מה זאת? ומה כל החרדה הזאת? — ויקהני וימשכני אל החלון ויראני: האם לא תראה אדוני את החיות הנוראות והאימות העומדות מול ביתך?" — השיבני בקצר־רוח ובהרדת נפש, בהראותו לי על השורים הגדולים בעלי קרנים

גבוהות ורחבות שעמדו על יד ביתי. כי אמנם השורים שבסיביריה קטנים מאד בקומתם ובגדלם, ולעומת שורי הנגב המה רק כעגלים בני חצי שנה. ועוד עושה הוא מעשה כסילות ממש כפרא אדם, ויכול לפטם על כלונסאות ארוכות ועל ארוכות הרחיים וכדומה וכו'. ועליך לדעת כי להסיבירק=קטמן הזה כבר מלאו עשרים שנה, ויש לו גם תעודת=בגרות מאחת הגמנויות הסיביריות (Sic) שלמד בה ע"ע ועוד, הצטיין בלמודיו... (כך כתוב בהדיא בהתעודה...). וכראותי כי לא אוכל שאת, מרחה ומשאו והנוכו" שהטילו עלו, מהרתי ואודיע כ"ז לאביו ע"י התלגרף ש"יפטרני ממנו, ואחרי חליפות דברים ותלגרמות לעשרות, עלתה בידי להעבירה—ברשות אביו כמוכן—לאחת הישיבות שבליטא, שיגם ישנם גם קרובים לאביו, והנני מכרך עתה שבע בכל יום: ברוך שפטרני...—

הא לך הביבי טפוס אמתי מהחנוך הרע אשר מהנכים בו אחינו שבסיביריה את בניכם, ועוד תשוב תתפלא כי אם אגלה לך בלהישא את הסבה שהניעה את אביו הרב—מטעם להוציא עליו כסף רב ללמדו בה"תחום", כי אדיר כל הפצו בזה, לעשותו לרב=כפול באחת מערי סיביריה בהיות לו זכות הישיבה ש"הורתו ולידתו" היתה בסיביריה. וזהו הסוד שהתחיל מ"מלאכת השחיטה", כי זהו הכה היותר אדיר וחזק לבוא על ידו לכסא הרבנות וכו' בסיביריה!—

ומה הביבי? הן תצחק תלענ לדברי, ולא תוכל לצייר כזאת בנפשך, כי הדיוט ובסיל אדם—כמהו יהיה אח"כ לשו"ב ולרב=כפול ואולי גם ל"גאון"? (כמו שחותם א"ע אביו...) אבל לו היית גם אתה בסיביריה, כי אז ראית בעיניך "הדיוטים" וריקנים רבים במה, שאינם יושים נחמא דכרסם, והם יעמדו בראש העדה בתור שוכים" ורבנים, ומוצי"ם וממיי"ם... והכל בזכות הישיבה...—הוי זכות הישיבה! זכות הישיבה! אפונה... ויגורתי מאד כ"א כה תמשך עוד, נזכה לראות במהרה גם "מומרים" שוכים" ורבנים—בשיש להם "זכות הישיבה"...

ידיך...

מובולסק בחדש אדר תר"נ...

ידידי, תרי עשר ירחי שתא עשיתי בסיביריה; בקרתי את כל עריה וברכיה, פלכיה וחבליה, כפריה וחנותיה, יאוריה ואנמיה וכו' והנה שומע נא והשתומם—את העיר הראשית והעתיקה שבבל עדי סיביריה, את העיר מובולסק, לא עלתה בידי לבקר!—סבת הרבר פשוטה: כי לפני שלש וארבע שנים היה הדרך לסיביריה אך ורק דרך מ. ואני אשר עשיתי את דרכי הנה במסלת הברזל הגדולה, ובמקום שלא הונחו עוד פסי הברזל עברתי במרכבות הבי=דואר, בדרך—המלך—הגדולה (велико сибирский тракт) לכן נשארה לי העיר

הזאת מן הצד, ולא אסתייע מלתא להיות בה ולבקר. זאת היא פעולת ה"מסלול", אשר קרב רחוקים בזרוע ה"ברזל" שלו וריחק קרובים בזרוע. כי מקומות רבים אשר היו עד כה נשכחים מני הגל ולא עבר בהם איש, נהיו עתה לתל-תלפיות, ולערים מלאות תשואות ורבות המיכלת; וערים רבות "ראשיות ומרכזיות" שהיו סבור המסחר ואבני-ההן שבסיביריה, שאו עתה שממה ורבה כהן העזובה...—הנה כי כן תהנה עתה נכאים גם העיר טבלסק אשר בסבת ה"מסלול" החדש נדחפה אל הצד וידרה עשר מעלות אהורנית; ותחת אשר עד עתה היתה היא ה"מרכז" לכל סחר סיביריה ועזבונה, ובל הנוסע מהתם להכא לא היה יכול בשום אופן לפסוח עליה, הנה עתה נשארה בודדה במועדיה, הרחק משאון תבל וסחר הארץ, וכל סחרה ואתננה מערבה ועזבונה ספו תמו ואינם!

כן, כן הביבי נשקעה העיר הזאת, צללה ונמבעה וקולה לא נשמע עוד בין החיים, לולא הסרי אהבי המעטים שנשתקעו בה, ואשר כראוי וכיאה לרב"ר זוכו וירחמו עליה ויחיהו, וינשאוה, ויעלו את שמה בין החיים במרוכותיהם וקמטותיהם במפלגותיהם ומהלוקותיהם, שאין היגמתן גם בערי התחום-הקבוע... והיא שעמדה לי לבוא גם לעיר-נדהה זו ע"פ בקשת אחדים מראשי העדה, והנני עתה בה זה המשה ימים, ומבקר;

והעיר טבלסק עתיקה לימים מכל ערי סיביריה המערבית והמזרחית; היא היתה הראשונה אשר מצא ירמק סימפייין—גבור סיביריה, על דרכו; ובה מגדלים וצריחים עתיקים אשר כלו מזקן, ושרידי מצבות עתיקות מפוזרות בהר ובשפלה ועל גדות נהר האירטיש והטבול הסוכבים אותה משלש רוחותיה בעין דלתא, והאגדה תקדים את ימי הוסדה לימים הקדמונים—לימי הנביאים והחזים שלנו;—הנה כי כן קראתי בעתון אנגלי אחר המבאר את נבואת יחזקאל על גוג בהמצאה מיוחדת כזו: הני א ל יך גוג נשיא ראש — "זו רוסיא" — משך — "זו מסכה" — * — ותבל — "זו טבלסק" — ושבתוך גוג — "כי באמת רוססיא שובבה היא עתה כהפוליטיקה העולמית שלה...; והעליתך מירכתי צפון גוג" — כי הלא רוססיא ו"סיביר" שלה הן מירכתי צפון של כדור הארץ וכו' (יחזקאל ל"ט). אם קבלה היא נקבלה** ויש לבעל דין כמובן לחלוק עליה... אך לא זאת היא מגמתו, אנכי לאחי הקדשתי עתותי, ובכן

* זכרתי כי מלאתי בהורס"א בהדוכי אנדות שלו על הפסוק: אייה לי כי גרתי משך

וגו'—זו מדינה הנקראה מסקבה.—

** עיין מה' ספתתי ע"ד "גוג ומגוג" בכלל, בספרי "ומלכות הרע" 97.

אשמיעך דברים אחדים על אדותם ;

כמו בכל ערי סיביריה שבקרתני עד כה כן גם צביון מיוחד לעיר זו ובפרט לאחינו הדרים בה. הנה יתחלקו בעקרם לשתי מפלגות : לגולים (אלה שהובא הנה בכבלי ברזל זה לא כבר) ולסיבירקים=עקריים (שנולדו ונתגדלו בזה) וההבדל ביניהם רב מאד כרחוק למשל עיר התחום־הקבוע מעיר סיבירית. ואך למותר אהשוב לחזור ולשנות לפניך כ"ו, כי כבר דברתי מזה באריכות במכתבי הקודמים. ואולם את זאת מצאתי לנחוץ להעירך, כי בשעה שביתר ערי סיביריה נמצאו גם גולים אחדים מכני "קרמא ואולא", ואיך שיהיה הלא פעולתם רבה על יתר אחיהם הסיבירקים־העקריים, הנה בעיר זו נשתקעו ביהוד אלה הגולים אשר קאה אותם ארץ מולדתם בהדיא בעבור פשעיהם כי התגברו... אלה אשר בארצם ובמקומם היו חדלי אנשים, שלא זכו מעולם להתערב בעניני הכלל והעדה, אשר ע"כ כבואם לכאן וכפרו בעד עוונותיהם... יחפצו להשתרר גם השתרר ולהוות את דעתם בקהל—והקהל־העקרי מי הוא? —נ"ב בניהם ויוצאי חלציהם של כיוצא בהם, שנשלחו הנה לפני דור אחד או שנים, ואולם אלה האחרונים שהורתם ולידתם היתה בקדושה... לא יתנו את הראשונים להוות דעם בקהל, ומזה תצמחנה מריבות וקטמות ודלטוריות מאין כמוהם בכל ערי סיביריה שעברתי ושבקרתני עד פה, ולהגדיל את פירוד־הלבבות נמצאת עוד מפלגה אחרת—שרידי החיילים מחסדר הישן, החושבים, א"ע לאזרחים גמורים שכל סיביריה לא נבראה אלא בשבילם... והם מגבוה יראו ויביטו על יתר אחיהם כמו שכאן להסיג גבולם... והכל—בשביל הכבוד־המדומה להשתרר על הצבור ולחיות דעה...—הוי, הדעה! הדעה!...) (* ולמען תת לך מושג נאמן מבלבול הלשונות שכפה אציגה לפניך תמונות אחדות מחיי אחינו אלה, ובהן תראה כבראי־מלמש את דרכי חייהם החמריים והמוסריים ;

אחד מהחיילים־הזקנים התעורר פתאם בעת קריאת המגילה בפורים בשעת המחלומות שהמטירו על המן... ויהם את החון כאמצע הקריאה בכעס ובקצף גדול ויקרא : איך לא תבושו יהודים ארורים (проклятіе жиды) ובלשון זה ישתמשו תמיד) להכות ולבזות ככה את השר המן?—איך שיהיה, הלא הוא היה מינסמר גדול, ועליכם אפוא תרבות ודרך ארץ—יהודים!

(* הא לך ציור כל שהא : לפני כמה שנים התחילה מחלוקת ע"ד נוסח התפלה : אם נוסח ספרד, פולין או אשכנז? והדבר בא עד שר הפלך שהוציא פסק דין להכריע (консервировать את כל ה"סדורים" שצביהכ"ם, והרוב המכריע שנכנסחאותיהם הוא ישרא, וכן היה, והלכה כשר הפלך.

בערבי יומי־דננוסיא לא נתן הרב־מטעם (שהיה שמה לפני כמה שנים) לתניה תפלין... והנבאי הסיבירק העקרי—גזר על „תחנן” בו ביום...; בשבת שלפני אידיהן, קמו אחדים מה„גולים” ויחפצו להראות את „למדנותם”, ולא הניחו לומר אב־הרחמים, ע”פ הטעם: שה„תקופה” חלה בשבוע הכא... וכו’ וכו’ וכו’ היא כאמור אך ורק לחוות את ה„דעה בקהל”, ובעכו”ז ימצא לו כמובן כל או”א עוזרים ומגינים על „דעתו” וגם מתנגדים לה, ומה המריכות וכו’; ואם תרצה הא לך עוד תמונות מלבבות מהם:

בן—הכס מצאצאי ההיילים הנזכרים החריד למשל את אביו המתנמם מעט בשעת התפלה ביוהכ”פ, ויקרא בקול רם: קומה אבא איזה נגגיל הולך וקרב... (встань отецъ какой то негилъ идетъ) לאמר: הניעה עת תפלת נעילה...

וקודם גמר תפלת נעילה זו, תוכל לראות בחצר ביהכ”ס מרכבות מרקדות רתומות לסוסים אבירים נהוגים בידי בניהם ה„מומרים” של אלו המתפללים, שמחכים לגמר התפלה כדי לקחת את אבותיהם הביתה...; ואצל סיבירק—אדוקי כביכול יבוא בנו המוטר לבכות את הנרות של שבת כדי לקיים כבוד אב...—ומעשים אי־נעימים כאלה המה אצלם „מעשים בכל יום”, ומה דמות תוכל לערוך לך מעדה „מאוספת” כזו?—לא הכיבו, לא עדה היא כ”א—עדר! עדר צאן ובקר שור כשב או עז, איל צבי ויהמור ותאו וזמר וכו’— כל הבהמות והחיות המהורות שחברו להן יחדיו בעמק טבלסק, איש לא יבין את שפת רעהו, ולא יהוש בדאגת הכלל, כ”א—כצד ובכתף יחדפו ויננהו... וגם ברגליהן תרמסנה...

ואתמול נתבקשתי על התונת אחד הבע”ב החשובים דפה, והקריאה הזאת הביאתני לידי הרהורים ומחשבות שונות,—האמנם ראיתי מעשה ונזכרתי הלכה.

חביבי, עוד במכתבי הקודמים הזכרתי לך כלאחר יד את מנהגי אחינו הסיבירקים בעת משתיחם והתונותיהם, ופה אנה המקרה לידי לתארם לך כמו שהם, ואתה הסבת ושמע;

תכף אחר החופה כאשר אך יביאו את החתן והכלה לבית־המהול מתחילות המהולות והריקודין, והמהולות שלהם כה מוזרים ופראים עד כי יעוררו אי—נעימות, ותאחו קורדייקוס את האיש האירופאי לראותם... התנועות תהיינה בסופה ובסערה וכלי סדר ומשמר; הוונות לא יתאחדו ולא יתלכדו כראוי, כ”א „ביוצא דופן”... וגם את ידיהם לא יחברו ולא ישליכו חבק, ואולם איך שיהיה—אלו ואלו בסלוד מסלדים ובריקוד מרקדין; ולא ראיתי עוד אצלם

שום עבודה ושירות על החתונה שלא תקחנה העלמות חלק בהן ודוקא באמצעות אחד הבהורים, כי לא סניא בלאו הכי... ובהיות הנקבות רבות מאד על הזכרים במקומות האל, תסובכנה נכר צעיר אחד עד מאה ויותר בתולות...; ובכלל תעשינה המחולות ברעם וברעשו, בסופה ובסערה, פעם מרקדין ופעם מקפצין; פעם מתחממין ומויעין, ופעם הולכין להתקרר מעט, —וכשאני לעצמי, הוששני מ"התקררות" זו הרבה יתר מהריקודין והסילודין...—וכפעם בפעם מפסיקים באמצע המחולות ומשוררים יחדו המרקדים והמרקדות, שירי אכרים גסים ושפלים השורמים שרמת וצורמים את האזן...

ובאחת מפינות הבית עומד שלחן=מיוחד ערוך בכל מיני מטעמים וזני=מרקחים מסביב ל"לחמניה" גדולה של רכש מעשה מחבת, ועליה ציורים וצעצועים מאבקת גפת=צופים קנמך=שם וכרסם וכו' חמל כדי לחקות את חבריות... כמה שג"א: העורכים לנד שלחן... (ישעיה ס"ה, י"א) וה"שלחן=מזל" (כך יקרא אצלם) זה יעמוד כמה ערוך בכל כמה ימים. —ומה אומללים כמה אלה שאינם לוקחים חלק בהמחולות... עליהם לשבת יחיל ודומם בירבתי הלשבה ולהביט על העלמות התופפות אף מי אין לבם הולך כלל אהריהן... וכפעם בפעם לקבל גם איזה בעיטה ודחיפה ברגל מהמרקדין שצר להם העוגה...; כמה ישבו להם בודדים כמועדיהם נוהקים ופוחקים ומלקקים את זעת אפיהם, עד אשר תקיין נפש המרקדים והמרקדות במחולותיהם, ואז יטושו אל השלחנות הערוכים בכל מאכל ומשתה לסעוד את לבם, כשהם עומדים על רגליהם, כי לישב ולהסב אינם נוהגין... והמאכלים עפ"ר יבואו או בקרבם כאבני חצין לדקור קיבה וקרב... אשר כבר תבעו את תפקידן, ולא אשגחו בהן... אך כך הוא המנהג ואין לחרהר אהריו...—

ואנכי אשר קשתה עלי ישיבה זו התודעתי אל ה"רב=מטעם" ואמשכחו אהרי בחזקת היד ממוטיבות השלחן=הורין שהוא כעין ירושת אבות לרבנינו ה"מוטעמים"... ונאסור מלהמה בשלום בצחוק השח—ממ, וביני לבינו נהניתי מאד משיחותיו המתובלות בפתגמים עבריים ושנונים, כי הוא איש צעיר לימים ומלומד=הנזן ואזהב עמו ושפתו, —דבר החסר עפ"ר לרבנינו אלה... ואשה זקנה אחת מבנות ה"צאינה וראינה" נגשה אלינו ותחל ליסרני באמרי פיה:

—איך ביש לא תבושו והכלם לא תדעו אתה הרב ואורחנו ה"יהודי=פשי", לצחוק בצחוק כזה הנאסר עלינו מפי התורה הקדושה? —
—ואיה כתוב זאת בתורה? —שאלתיה בתמהון —
—הלא מקרא מפורש הוא בה"ק=הישר" ושנוי גם ב"מנורת המאור"

כי: "המצחק בקוביא אין לו חלק לעולם הבא".
 —ואיך יודעת זקנה, כי "קוביא" זו, על צהוק השח-מט נאמרה?
 אנכי יודעת זאת מה"עברי טייטש" הקדוש, האומר בפירושו כי: קוביא
 היא "ווערפיל".

—ומה הוא אפוא "ווערפיל"?—הוספתי לשאלה מעין השאלה—
 —הבאמת תדמה כי יראה אני אותך ואת תורתך?—התעוררה והתרננה
 מאד—אנכי אך את השו"ת ואת תורתו הנני יראה, ולא יפול אפוא לבי עלי
 אם אתה בדרך כל "יהודונינו החפשים" (כפה התהיל יהוס-סיביריה...) תשיאני
 לדברים אחרים שאין להם כל יחס וקשר להענין שלפנינו...—השיבה הזקנה
 בכעס ובקצף גדול בהשמיעה את שריקות חוטמה המלא אבקת-טבק.
 חפצתי לענות אותה כאולתה, אך הרב ויתר ה"חפשים" שישבו אתנו
 במסבתנו רמזו לי לשבת מריב, ואח"כ תארו לי את האשה הזאת ועלילותיה,
 כעין תמונה נאמנה מהרבנית הברוסקאית די בירושלים... גם היא נהנתה
 לפנים את כל אנשי העדה ב"חוטמוהם"...; על פיה ישבו רבנים לבטא ועל פיה
 נדונו לפעמים בריסוק אברים (פשוטו כמשמעו...); היא העלילה עלילות ברשע
 על החזנים ועל השו"ב"ם ועל כל תשמיש קדושה, ובכה "תורתה" זו ששאבה
 ממקור ה"צאינה וראינה" ו"מגורת המאור" וה"קב-זישר" וכדומה, דחפתם בזרוע
 אף קרבתם בזרוע... כי משפחה גדולה לה כפה בעלי-זרוע ובעלי השפעה,
 בחיותם כלם ילידי סיביריה ויהוסם מגיע עד ירמק טיטופויעין... כביכול—
 צחוק אירענים צחקתי בקרבי כאשר ספרו לי על אדותיה איך העבירה פעם
 אחת את השו"ב החדש מכחונתה, בעבור שאלה אחת ששאלה אותו והוא לא
 ידע להשיב בחלכה. שמה תאמר שהשאלה הזאת יש לה איזה יחס ושייכות
 למלאכתו?—לא הביבה אך שמע נא והשתומם; היא נגשה אליו כביחכנ"ס
 בפני קהל עם ועדה ותמחה בקצה מטפחתה את חוטמה השרוע, ותשאלה:
 בנאון: "אמור נא השו"ב, איזה טלית-קטן פטור מציצית?"—מובן הדבר שהשו"ב
 שלא היה כ"כ למדן ובקן, לא ידע מה להשיב, ותריעיש עליו את כל העדה,
 ושריקות-חוטמה נשנו ונשלוש ויפעעעו ויפיעו ויריעישו עיר ומתים...; הסיבירקים
 קרוביה, ויתר אנשי ט, דמו בתמימותם כי זהו הסרון גדול לשו"ב, והוא—
 האמלל נצב לדין לפני האספה-רבתה שנתאספה למטרה זו והיא היתה חיושבת
 ראש, ונמנו וגמרו להעביר ממשמתו את השו"ב ה"בור" הזה שאינו יודע דין
 והלכה, והיא גלתה את הדין לפני כל הקהל הקדוש הזה, כי—טלית-קטן
 של עור פטור מציצית!—
 —הפלא ופלא קראו כל הנאספים, ויכתירוה כלם כפה אחד להיותה

ה"מלומדת" שביניהם שאין להרהר אחרי למדנותה כלום...
 לעמת זה נחה נפשי מאד מאיש אחד אשר כערער בערכה וימצא פה,
 יהודי מגורש-מוליטא, שהשכיל לרכז סביבו חבר צעירים נלכבים וישפיע עליהם
 שיתענינו בכל משאלות האומה וכו' והמה עושים נפשות לציון באופן מאד
 נעלה. עוד הפעם הראיתי לדעת עד כמה צדקתי במשפטי שחרצתי כמה פעמים
 בנוגע לנידון דידן;—הגע בעצמך חביבי, אנשים ריקים ופשוטים, נעורים מכל
 אידעא ומהשבה-לאומית; סיבירקים גסים וארציים אשר כל יהדותם הצטמצמה
 אך ורק בה"מפמיר" וה"מי—שברך", וכו'. ואנשים כאלה יתנו ידם לציון—לרעיון
 הנשגב והנעלה אשר גם רבים מ"יהודינו" אנו אינם מחזיקים בו כן, והם נותנים
 וחוזרים ונותנים, ומנדיבים את נדבותיהם ונדריהם לשם הרעיון החודר עמוק
 עמוק בין כל שדרותיהם ומפלגותיהם, עד כי גם ה"זקנה עם חוטמת" שאין
 דעתה נוחה מזה כלל... לא תעזו עוד להפריע בעדם. ומי הביאם לזה?—מי
 זה הפיה רוח היים כזה בהעצמות היבשות האלה? הוא, רק הוא! האיש
 הנעלה הזה אשר לא יחשוך מכל עמל נפשו, והוא מעיר ומעורר, עושה ומעשה,
 מקיץ ומעורר, והוא גם המשימע על השמלים וקובצם בידה את הצעירים המעטים
 העוזרים על ידו, ומעת לעת יקרא לפניהם גם מאמרים מעל עמודי העתונים
 והשבועונים וכו' העברים, ומישך את לבותיהן לאביהם שבשמים ולעמו בארץ!
 הוא הדבר אשר דברתי ואשר אדבר: הכל הולך אחר הראש... ובכל דבר
 אנו צריכין רק לעושים ומעשים!!—

* * *

— "מה שלום כריאות בקריך? (малъ джаксы ма) אשמע את אחד
 הקירגיזים הסיבירים שואל את חברו כהפגשו עמו ברחוב. ובכן אעובה עלי
 שיהי ואפנה מעט אל הבקרים—אלו אומות-העולם היושבים במקומות האל.
 ואחשוב כי גם לך ידידי אולי ינעם מעט לשמוע דברים אהדים גם מתהלכותיהם
 ואורחות חייהם הם;

מפה עד אמסק ועד ככלל, נמושים אהלי הקירגיזים—עם אוהב לרעות
 עדרי צאן ובקר, ולגוד ולנוע עמם ממקום למקום (נאמאדען), דרכי חייהם
 דומים להי אחיהם ה"ט"רים והקירגיזים שבאזיא התיכונה, כמוהם וכמוהם יאמינו
 בקדושת האישלם ומרכים בנשים וכו' וכו', אך עם אחד ישנו פה השוכן לפאת
 צפון, ה"ה: ה"אסמיאקים", ואודותם אחשוב שלא למותר יהיה לך לשמוע דברים
 אהדים מהם ומחליכותיהם;

עיקר ישיבתם היא קרוב לים=הקרה על יד ה"קערה הגדולה" (тэбэ)
 שם ישכנו בחורי עפר ובימות ההרף יבאו רבים מהם למבלסק לערוב את

מערכת; עיקר מסחרם הוא ציד־הדגים, וישנם רבים ביניהם אשר ישכילו בן ידם לעשות אנגוס-שכר על שפת הים, ומכלכלים בהם דגים עד ימי הציד הבא בערך שמנה חדשים. אף כי המלאכה הזאת תדרוש הרוצות־בפים ומה הושב־מחשבות, דבר הקשה מאד להפראים האלה, אך מה שהטבע תרוש מכרואיה תכריחם לזה בהזקת חיד ואין נסתר ממנה...; וכן יסחרו גם בעורות צבאים ויחמורים (zoeca) ויתר עורות היות קלות המרוין (רעננטהיר) הנמצאות פה לרוב; אדמתם לא תצלה לכל זריעה, כי בערך עשרה חדשים בשנה היא מבוסה בקרה וכפור, ומפה טבלסק יבואו אליהם הסוחרים הרוסים קמה וזרעונים ומחלקין ביניהן בעשותם עם הוזה לקבל מהם דגים או עורות וכו' בימי הציד הבאים (ע"ד "הילופין", כי ממטבעות לא סבירי להו עדיין), וזה דבר המסחר הזה:

האסטיאק יתן שמר־הוב להסוחר־הרוסי על הסך קמה למשל שלקה ממנו, ש"מחויב הוא לשלם בעד זה בסכום כזה וכזה דגים ועורות צבאים וכדומה והשטר הזה כתוב וחתום על התיכת־קרב לבנה־צפונית, בשריטות סבינו החגורה תמיד על ירכו; השריטות הנן קיים פשוטים חרותים עמוק בעובי הקרב—קו אחד לכבר, קו אחד לכבר; והסוחר ה"ישר" הלזה יוסיג עליהם בהמשך הזמן "קיים ושרטוטים" כאות נפשו, והאסטיאק האמלל שלם ישלם כמיטב דגתו ועורותיו ככל אשר ידרשו ממנו... אך אל נא תחשוב כי גם ידי "יעקב" הלילה במעל הזה—לא ולא!... סוחרים־רוסים טהורים וכשרים שיש להם "זכות הישיבה" בכל מקום, יונם וירמום וימוצו את דמם כאות נפשם ויד ישראל עדיין לא היתה באמצע... כי לא יתנוה בשום אופן להתערב בהמסחר הכשר הזה...—הנה כי כן יונם וירמו אותם גם באמצעות הי"ש, כי כמותם ככל הפראים, יאהבו מאד את המשקה החריף הזה ומוסרים את נפשם עליו. והיה אם אך יריח האסטיאק (הוש הריח שלו חזק וחד מאד) שיש אתך מעט יי"ש במלת־התך (בלשונם аи венка או веничка) לא יעזבך ולא ירפך ולא יוזה ידו מידך, ולפעמים לא יאכל ולא יטעם מאומה ולא יתן שנת לעיניו עדי גמרו את כל המשקה עם קבעתה ומשקעת... והסוחרים הערומים כמובן משתמשים אמנם במשקה זו לתועלתם ומוצצים כזה את דמם ואת לשד חיתם...; וישנם עוד יותר חרוצים מהם במלאכת־אונאה זו, ונותנים להאסטיאק רק "ריח של יי"ש" בעד מיטב דנתם ועורותיהם, וכה יעשו: משטיחין עלי טבק־פשוט (махорка) תחת הכית של יי"ש חזק, והטבק הזה כאשר יריח ויקלוט היטב אל קרבו את ריח־היי"ש, ישרוהו אח"כ בצלוחות של מים פושרין בתערובות ייש של 80% לא יותר, והמים ההם מתחזקים בטעמם ומשכרים מאד את

האסטיאקים עד אבוד בינתם לנמרו... ואז—אפשר לעשות אתם עסקים טובים... אמנם כחיים הנם עוד ב"מעמד הילדות".—ישרים ותמימים באופן היותר נעלה, כי לא התקדמו עוד במדרגות הקולמורה... ולפיכך רבה אמונתם מאד בכל דבר; אם יבטיח לך האסטיאק דבר מה, תוכל להיות בטוח כי ימלא את הבטחתו ולא ישקר, כי ממש שאין להם מושג כלל מדבר שקר וכזב ותרמית וכו'; להשבע ולתת איזה אות-אמונים על דבריו—לא ידע ולא יבין עד מה, וחוקרי לשונם הדלה והצנומה יאמרו; שאין שום מבטא ויש ללשון "שבועה" בשפתם; רבים מהסוחרים הנוסעים במקומותיהם מפה, ספרו לי: כ"א יקרה לפעמים איזה אכידה לאחד מהסוחרים ההם בהיותם אצלם, מיד יתאספו כל האסטיאקים וישלחו שלוחים להודיע ע"ד האכידה לכל אחיהם הקרובים והרחוקים, והיה אם ימצאה—שוב ישובו אותה תבן, ולפעמים יבואה גם למקום מגורי בעל האכידה מפה אם נסע ויצא מהם, ולא יקה שום שכר-הכאה ממך, והלילה לך להציע איזה שכר-מרתה להמציא לך את אכידתך, כי אז חללת את כבודו ונכון לירד אתך לחייך... ואולץ אם תכבדהו בוי"ש, או בתולדתו, ישתה עד לשכרה, ואז תוכל לעשות אתו עוד הפעם עסקים ע"פ שטר-הובו על התיבת קרש... אך דא עקא, כי כל מה שיתקרבו להי האירופאים, ויתקלטרו" כביכול—ראשית כל ישתנו במדותיהם ובתכונות נפשם, ויתחילו גם הם לרמות ולהונות ולשום כזב מחסם...—

רובם ככלם הם עובדי אלילים ממדרגה היותר שפלה ונמוכה, וישתחו ויסגדו לבול עץ ולפסלי אבן, ולפסילים מחוטבים מכפור וקרה, שבכוון יפסלום במקומות כאלה שלא תכאנה שמה כל ימות השנה קרני השמש, כדי שלא ימוסו...; לכל בית אב ומשפחה יש אליל מיוחד אשר אליו יתפללו ואליו יסגדו בני המשפחה והנלוים עליהם, אך גם אליל-ראשי יש להם הנקרא בלשונם "שייטאן", והוא עומד באחת הפתחים במדבר הנורא והשמם הזה, ויתאספו אליו כל האסטיאקים בעתים ידועות בשנה ומקריבים לו את כעס קרבנם, וזה דבר הקרבן הזה:

לוקחין בהמה או חיה מחיות המקום וקושרין אותה בחבלים דקים של מחצלאות ליתדות רבים התקועים למטרה זו בארץ עד שלא תוכל תבהמה או החיה להניע באחת מאבריה. וקהל הנאספים יקפזה כמה פעמים סביב בעגול אלכסוני ומתפללים בלחש; בהגיע תור "ההקפה האחרונה" יתחיל כל אז"א לשרוט בסבינו את תבהמה עד זוב דמה, ובגמר ההקפה כשיתקצר ויתכוין המעגל ויקרבו אליה מסביב כעין "עגול בתוך עגול" וככה יעמדו רגעים אחדים דוממים ומחרישים ועיניהם נטויות בארץ—פתאום ינתן להם "אות" מהכהן הגדול שלהם, ובהרף-עין יתנפלו עליה

בשצף קצף ובמחירות נפלאה שאי אפשר לתארה, וינתהוה לנתחים ולחתיכות קטנות, ויאכלו תכף את הבשר הנחתך...; נפלא מאד לראות את המהירות והחפזון שהם מצטיינים בהן והאיש הרואה זאת כמרחק צעדים אהדים, יראה הדבר לעיניו כמו מכונה גדולה בעלת ידים וזרועות רבות העושה את מלאכתה בלי-הרף, ככה תמהרנה אלפי ידים ותחטפנה ותחתכנה, ובעליהן ינשכו וילעסו כשיניהם את הבשר-החי כשדמו שותת באופן: הטוף ואכול, הטוף ואכול! ממש מעשה להט...— וזאת היא עבודתם היותר גדולה ורוממה לאילוליהם! — ואולם ישנם גם רבים בהם אשר קבלו עליהם את הדת הנוצרית, והנם היים בהערים הגדולות חיי אנשים מקולטרים ומנומסים כלומר; שימכרו לאהיהם עובדיה-אליל את היי"ש וכו' חלף דגתם ועוריהם וכו'...

נפלא הדבר, שגם הם כמו הבוריאטים והשמנים שבעבר הביקל, יתפארו תמיד שיש להם איזה דרך קצרה מפה לירושלים! פליאה דעת ממני מאין ידעו כלל פראי אדם כאלה מקדושת הארץ והעיר? — רבות, רבות, נתקשיתי בדבר הזה, ושאלתי ודרשתי והקרתי את כל אחינו שבמקומות האל שיש להם מגע ומשא עמם וכלם ספרו לי, כפליאתם, את "התפארותם" זו ששמעו, וששומעים תמיד מפייהם. — ולדעתי הקלושה, הסכה לזאת היא; כי בכלל יתפארו וישתכחו תמיד שבמי עמי סיביריה הקדמונים כמו הבוריאטים הצ'וקצ'וקים, האורוצ'ונים, היקוטים הטונגוים, האסטיאקים וכו' וכו' שיש להם דרכים קצרים ונסתרים למקומות הרחוקים והמרכזים הנודעים, כמו; ארכנגלסק ס"ט פטרבורג* (וכדומה ואלה שקבלו עליהם את הדת הנוצרית ושמעו מירושלים וארץ ישראל ויתר המקומות הקדושים שגם הם באזיא שלהם, יתפארו שיש להם גם אליהן דרך קצרה ונסתרה וכו' כי להם אחת היא ארכנגלסק וירושלים. . ומהם כמובן קבלו זאת גם יתר אהיהם עובדי האליל.

גם איש יהודי ראיתי בזה אשר חי עמם בעיר אכדורסק שלשים ושנים שנה, ואשה אחת מבנות האסטיאקים היתה לו לפלגש כל העת הזאת ויוליד עמה בנים ובנות אף עשה עשר-רב, ופתאם התעורר בקרבו רוח-הנחם בכל תקפו ואילתו, וימחר ויחלק את נכסיו הרבים ורוב חונו ורכושו וכו' בין בניו והוא יושב עתה בטבלסק ו"חוזר בתשובה", וגם עתה יש לו מגע ומשא עמם, כי הם מכבדים אותו מאד, ומביאים לו תמיד את סחורותיהם כמו דגים ועורות החיות היקרות וביחוד עצמות השנהבים-הקדמונים (מוזנט) הנמצאים לרוב

(* איברה יש להם דרכים קצרים כאלה ורואים אותם בכל הרף כספ"ב כשהם באים

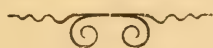
שמה ב"מוליהותיהם" הקטנות כמו "עליזים" וכו',

במקומותיהם, והוא יסחר את העצמות האלה לאירופה המערבית ולאמריקה; אנכי בקרתיו בביתו ויספר לי דברים מפליאים מאד מהם ומאורחות הייחם וכו' אף לא נמנע מלספר לי את "סיבת שליחתו" הנה וכמוכן: אסור באזיקים... כי הוא היה בימי נעוריו תושב אודיסה, והיה מפתה בנות ישראל ומובילן להרמוני הפהות והסגנים שכתוגרמא. ופ"א נשא לו לאשה בת ישראל יפיפיה ויביאנה לקישטא וימכרנה לפהה גדול עשיר בכסף מלא. אך תכף נתפש בכף ע"י הציר-הרוסי שהלשין לפניו אחד מהבריו ממסחר זה... ונשלח לכאן לרצות את עוננו. — הפעם ראיתי כמה גדולה "הללה של רשות" אשר במלה דיני נפשות* ועד כמה גדול ורם הרעיון הצפון במשפטה ועונשיה כי הנירוש שגרשה אותו לכאן, עוררה בו רוה-הנחם באופן הזק מאד וכמסוס נוסם יאכל בו את לשד היתו וכשרו, והוא עתה לאות ולמופת לכל בני מרי, מה שלא יתכן אלמלי נהרין עליו, למשל, אז משפט מות, וכל "הרמותיו" ו"נחומיו" ותשובתו— ירדו אתו לקבר—

וברגע כתבי לך זאת קבלתי ידיעה תלגרפית מביתי, משפלה, ע"ד הפרעות" שנעשו בה, ונקל לך, חביבי, להכין את הודת נפשי לאחי ולב"ב... אני משליך את הכל אהרי גוי... והנני נוסע ישר הביתה!

החילותי להעתיק את מכתבי אלה (שכרוכם נדפסו בהמליין בשנות תר"ס—תרס"ב) על הר-הכרמל בר"ה אלול תרע"ג, וגמרתים ביום א' דסליחות ש"ז.

(* אל נא ישכה הקורא כי הדברים נכתבו "אז" כשלא היו עוד פסקי מות ברוסיה, ורק עתה נחלשנו...

מירכתי תבל

חלק שני

מירכתי מזרח:

פְּרֻשֶׁת מסעותי בארץ סינים ויפוניה ובהמזרח הרחוק וכו'
עם ידיעות מענינות ע"ד יהודי-סינים וקורותיהם וארמות
חייהם החמריים והמוסריים בעבר ובהווה וכו'

ארץ מזרח שמש *

חוף הים. — המראה הראשון. — הלשם אחרי סיבורה. — אביב עולמים. —
 ארץ הפרחים. — שלטון סמלי הפרחים והצעצועים בכל הרשת המעשה. —
 העיר נאנאסאקי. — הנשים היפוניות.

כאשר קרבה אניתנו לחפי יפוניה סבכנו קבוצת איים קטנים (ארכיפלג) זרועים ככוכבים נוצצים בים־תכלת; האניה תלך הלוך וקרוב, הלוך וסבב את את האיים, ותמונות יפות ונהדרות עוברות לעיננו: מפרצי החפים, שני־הסלעים פפים גדולים אדירי־איומה וקופים ומוצקים כענקים; ראשי גבנוגים שקועים כענן המטפס ועולה ומכסם על צלעותיהם וירכתיהם. ובאשר נקרב ביותר תתחלפנה התמונות כאלפי רבבות פנסי־קסמים מתחפים בלהטי להבותיהם ושלחבותיהם.; בכל רגע שפעת גונים, צבעים, מראות, מחוות, ותמונות. והתמורה—אצה זעה ומפוזת בשלל צבעיה על גלי ים התכלת, ושבה לאחור בהשתברה בקצה הגלים ושאון דכים.

בקצרה, הרושם האדיר שתעשה בקרבנו ארץ יפוניה אחרי המחוות העניות והשוממות שנשבע בערבות סיביריה הגדולה והרחבה (אחרי שאין דרך אחרת ביבשה אליה), הוא נעים ומלכב מאד.

ראשית, שורר פה אביב־עולמים, ושמי ארנמן מתוחים כאהל על רחבי האופק; הככבים ממסלותם כרשפי אש־פלדות שופכים קרני אורה על אבני השמש המהוקצעים ומסותתים למשעי, וקרני הירח הפהות נשברות בקצה־הגלים על מוח־הסלעים המכסים בעצי כמכוס, עצי דפנים, תפוחי־זהב ואגנסים וכו' וכו' והאלאה— בין הגוי הסלעים, בערוצי הנחלים, באפיקים ובגאיות, בנקיקים ובנחלי־הבתות, יתנוססו בתי היפונים, קטונתיים וענגלניים ושפליים, אך עשויים בהריוצות מיוחדת ככלי־צעצועים, עומים דליות עצים רעננים ואשכלות פוריים, ובנוים טורים טורים כמדרגות הצובות כסלע, כשפוע החרים ומדרון הכפים

(* נדפס בהלפירה שנת ה"ס.

והסלעים. — למעלה מהם תלפות ארחה מסלת־חצין ישרה ונקיה מאד, כמו זה עתה הפיצו את פניה ויישרוה וינקוה במטאטא. — וככה תעבור בין שדות נעבדים ביד חרוצים עד להפליא, בין ערוגות הבשם, תלמים וגלים כטורי שנים קצובות; אלוני קציעה ואהלות, נרד וכרכום ועצי־הבנים, והאויר מלא ריה פרחים ושושנים, כפרים עם נרדים, ונושא באברתו אבקת־הוכל ברזך ובנעימה! כתמונות כאלה פנשתני העיר נַגְסֵי קִי.

והעיר בנויה בנאותה בקרן בן שמן, הוצותיה ישרות ורחבות ומפולשות לרבעיהן; טירות וארמנות היכלות ומגדלות יכללו את יפיה מכל עבר ופנה, ומה גם במרכזה — מקום שם ארמון־המלוכה לפניו, שבו נכללו עתה כל בתי־פקידות העיר והדואר־הראשי; על כל צעד ושעל אנני־פרחים, עציצים מלאים עצים נחמדים ודליות פוריות; על הגזוטראות וזיוי המעזיבה; על פפתורי החלונת ותמזרי המשקוף ורעפי הגנות; על לחיי הבארות וכלונסאות־הדגלים וקשתות השערים וקצות קורות התקרה והמרוב וכו' ולא יפלא איפוא אם נראה כי על כל תוצאות חרשת ידם, מבגדי ארג ומשי עד המנשכים שבידיהם, ומטפחות־האף עד הצעיף והחינומים, כלם מרוקמים בפרחים ושושנים עצי־הדר ואשכולות, כמו לקחו להם כ"ז כמונופולין ומצטיינים בזה שכם אחד על כל עמי התבל!

ומרצפת אבני־גזית מהוקצעים תחצה את כל רחובות העיר מן הקצה אל הקצה; משני עבריה שדרות אלונים וקציעות, ואצטבאות ממקלעות ענפי עצי במבוס בעד הטיילים תחת צאלי הענפים העבותים ומסובכים בידים חרוצות; רוב הבתים בנוים קורות דקות וכלונסאות מטלטלות ממקום למקום — ועל גפי מרומי קרת ישנה פנה יקרה, הוא מקדש־הסוס־הברנני (א—סיו—ווא) ועל ידו גן־שעשועים נחמד מאד וכו' מבחרי צמחי תבל, מפרי הצפון ופרחי הנגב עד נטיעי קר־המשה והאיוורים ההמים. — המקדש בנוי עצי־הבנים ויגבה למעלה מבתי המדוז הקטנים ושפלי־קומה הסובכים אותו מכל עבריו. וכבתים האלה תמכרנה היפוניות את התה וזני־מרקחים, ממתקים ומגדנות. — התגרניות התן תלבשנה פתיגיל ומעילי־משי יקרים על שרולים רחבות ומפולשות; שערותיהן שחורות ותקלענה אותן מסכיב לפדהתן בתן מיוחד מעשה גבלות. ובנעימות וענות־חן נפלאה תשהרנה בשפת אנגליא נשחתה — את פני הטיילים והטיילות „ליהנות ממשתה היתה אשר תשפותנה להם. — האמנם קטנות ושפלות קומה הנה לעמת נשותינו אנה, אך ככל אשר תקטן קומתן, יותר ויותר תפליאנו בחמיבת אבריה ומבנה־הגוה הנחמד והענגלגל, עד כי נדמה בנפשנו, כי עוד מעט ותנפין לרסיסים „בוכת־גביש" זו שאין פה מקום כלל לחיים מלאים תנועה ומרץ (אנרניה) כאלה! ...

החלך הבא ראשונה לכאן ועומד מעט על אופן ותכונתן של נשי יפוניה וחריצתן הנפלאה בתבל על נקלה יחליט: כי „נשי-מופת“ הנה במלוא מובן המלה! ובאשר שנים חינוך הבנים מסור רק בידיהן, והן רק הן, מטפלות בהם מרגע גוהם מכמן עד כואם כאנשים, לא יפלא עוד בעינינו, כי כה הנדילו היפונים לעשות ולהתקדם. — את התסיסה הראשונה בשנות הארבעים והחמישים עשתה ג"כ האשה, והיא היא אשר החלה בראשונה לצאת ולחרוג ממסגרותיה, וברצונה הכביר אכפה את האיש למסור בידה כלה את נידול הבנים וחנכותם, והיא השכילה למעת נמעי נעמנים בלב עויליה טפוחיה, ותריחם מושר מל ילדותם ברוח החפש והאור.

ב

ילדים ביאפאן. — רוח הפטראטית הנפרזה. — שאלת הנשים. — צאנזוק וקסמי התולדה. — מה הועילו חכמים בתקנתן? —

עד כמה השרישו בלב צעיריהם רגשות אהבת המולדת נראה מחעובדה הזאת: אופיציר-רוסי*) יודע שפתם ושפת-אנגליא נקרה להתבונן אל צחוק ילדים קטנים בני יו—י"א שנים באחד הגנות שעל יד בתי-ספר העירונים. ויהלך להם ממתקים ומנרנות וישתעשע וישוחח עמהם כשתי שעות. פתאם הרגישו בו כי הוא אופיציר-רוסי ולא אנגלי כאשר דמו בראשונה, ויבדלו ממנו כאיש אחד חברים ברגע אחת ויעובדו. אחרי חצי שעה (כנראה התיעצו בדבר) באה לפניו סגל חבורה משלטה ילדים ויודיעוהו: „כה אמרו חברינו, צר לנו מאד כי לא הודעתנו מקודם את מכורתך ומולדתך ועמך, ובמישנה קבלנו כמך את אשר נתת לנו. ובאשר כי כנראה, איש טוב ומנומס אתה, ע"כ מלאו את ידינו „שלוחיכם“ להביע לך את רגשותיהם ודבריהם, כי: בתור איש פרטי נאור ומלומד, כבד נכבדך מאד. ונודה לך על כל הכבוד שהנחלתנו, ואולם בתור היותך בן להעם השנאו לנו יִרְק נירק בפניך ונתעב אותך ואת מתנותיך יחדו“. . . . ובן-רגע, בהרף-עין. ברחו ממנו וישארוהו בדד בנן. זהו פרי החינוך ששתלה האשה בלב עויליה, וברוח כזה תביאהו בין אנשים ותפלאם נתיב לו בכל דרכי החיים הביתיים והכלליים! ושאלת שווי זכויות הנשים לא נתעוררה מועודה ביאפאן, כי האשה

*) אעיר כזה, כי לפני עשר שנים כאשר הדפסתי מאורע זה בהלפירה (שנת 1903 №. 150) נחקקה הניטוריה את המלות „אופיציר-רוסי“, ותלני במקומה: „שר-צבא בן ארץ

היפונית לא תחכה, למשפט הנכרים לשבת או לחסד. אך בעצמה וברצונה הכביר, תפלא לה נתיב למעלות רוחה, ותדרוך בעז ובכטחה במעגלי החיים. ובכל מקצעות החיים תגדל ותעשה עבודתה שכם אחד על הגברים, שכאמור, עוד תאציל עליהם מרוחה בהיות התנוך בידה. — והאירופאי הבא הלום ורואה ומתבונן לכל המעשים הכבירים אשר כוננו ידי האשה לתפארת עמה ומולדתה, ישתאה וישתומם, ובהכרח יחפוץ להמליץ רק עליה את ה"אשת-חיל" של שלמה . . . כי לה נאה לה יאה !

ובשעה שאני מסתכל ומתענין בתהלכות היפונים והיפוניות, וסדרי חייהם המשוונים לגמרי מאשר אצלנו האירופאים. מכלי משים תאחזנה מכמי עיני פה ושם במחזות התולדה בכל הנב ארטה וסעוף-סלע, בכל נקיב ונהלול, ובכל פרח ועין רענן אשר בין דליותיהם ועפאיהם יקננו האנשים הנפלאים האלה, שבכחם וחריצתם השכילו להפוך את ארצם לגן-גדול ונחמד מלא מכל עצי פרי התבל ואקילמיה השונים, — ממתקי הצפון ומגד תנוכת הדרום ; ים וקדם עם תוצאות אדמת קויהמשונה ; חפי שוויץ, הרום קרים ; שמו איטליה ושיא תועפות הררי קוקו ; בה ישנה הארו וינאה האחו, יצטמר האלון ויגדל הסוף, והקנה ; הראנה. חנטה פניה והנפן — את ענביו, ולכל פניות שאתה פונה תראה עצי במבוס, תפוחי זהב ואננסים ; ערדפני, מור וקציעה. נרד וברכוס וקמנון בשם — כל המינים המשובחים אשר רק שמענו שמעם בלמדנו בחדר, ופה נראם בעינים ממש ! — ועל הדרכים מפוזרים פה ושם בתי התפלה שלהם צוללים בים של עצים רעננים, וכפריהם וחוותיהם בנוים שדרות שדרות מוקפים בני-חמד וכרמי-הוד, וגם משובת-הכרמים וקרפופי החצרות קלועות ענפי עין עבו ; וכפות תמרים, גבולי במבוס ואניצימישי !

ובין-הערבים בפה מה יפה ומה ערב הוא ומשובב נפש ! — הוא יריח אותנו בריח שושנים ואבקת פרחים נחמדים נישאים על אברות הרוח הקר והנעים. אנני-הסתר בקרני כספו ולבין את ראשי ההרים המתנודדים בצלליהם מתוך גלי הים המשתתקפים בהם כראיי-מוצקים. וכבודלח-הגלים האלה נשקפים לעינינו גם צללי הננים הנחמדים עם בתיהם הקמונתיים... בשוא גליו ירזמו וירקדו כבמעגלה, ובהשתבחס-ישתכרו כקצף המים ושופכים הוד ויפעה לכל מראה עין ! ולמרכה הקסם וההשתוממות אשר לקחו כבר שבי את לבנו, הנה עוד כל דבר יקמן ויצער בארץ הפלאות זו ; הבתים — כעין צעצועים עשויים לשעשועי הילדים ; המסגדים ובתי-התפלה — כפתוחי-עין קמונתיים או יצוקי-ברזל-סגונים

צעצועים, וצפיצות; חגשים—כבובאות־נביש קטנות ועגלוליות מעשה חביב נפלא... והאנשים—שפלי־קומה אך מלאים מרץ ועזמה; גם המסלול־העיורני והחופי (טראמווויי) יקמן ויצער;— המרכבות, כמו שידה תיבה ומגדל, ונראות מרחוק כלול־תרנגולים מטפסות ומצלפות על פסי הברזל, ועל פתחיהם— המנהלים (קונדוקטורין) ג"כ שפלי קומה וסגללים וכו', וככה תרוין לה המכונה הקטנתית עם כל הכבודה, על ירכתי ההרים והכפים, ואחריה ימשך זנב ארוך של לולים ובלובים, ותחדורנה ותכאנה לצוקי ההרים הרמים והנשיאים והקופים אדירי־איומה, מה שלא השכילו עוד לעשות גם באירופא הנאורה...— ורשתות מסלות כאלה תרכינה ותפרצנה מיום ליום ותכאנה בנקיקי הסלעים בערוצי־נחלים כאפיקים ובנאות, במנהרות ובמחלות עפר וכו', כל מקום שיש שם כפרים וחוות או חצרים. וגם לשדרות הבתים הסדרות על רפסדות של עץ או גשרים ומעברות ומאחזים בשלשלאות של ברזל וחוליות כפופות כדרכם, בראשי ההרים או בשני הכפים והסלעים שעל יד החוף.

ובאותי לשוח על ראשי ההרים האלה ולבקרם, שכרתי לי אחד הסבלים הרומים (женерушкой בלשונם) בהכרזא המיוחדת לזה ואחרי אשר בהנתי בשפת רוסיא ישבתי על אוכף שכמו, העשוי כפי־תחרא־הפוכה מחבלים דקים מעשה־נבלות. וככה התנשא אתי לאמי על ראש המצוק, ששם תלפזת אורחה גם הטראמווויי. אך כנטיה מעט הצדה.

ובעברי ככה דרך שדות נעבדות וערוגות ערוכות בטוב טעם ודעת, ראיתי לתמהוני כמעט, לכל ארך הדרך תחת צאלים של ענפי עץ במבוס ושדרות אלונים גוזזות וישרות, עומדים שלחנות קטנים ועליהם ערוכות קערות־ עץ מלאות ארז־מבושל אננסים ועגות ופירות מכסות במנביות־נייר־מצועץ כדרכם, זפות ולבנות כשלג. הניעה שעת ארוחת הצהרים, התיצב נושאי לפני אחד השלחנות ויפשיל את אכפו—אחרי אשר ביקש ממני את סליחתני— בעונה והן, ויושימי לי מתחת השלחן שרפרף קטן מענפי במבוס ויבקשני לשבת עליו מעט, והוא בחר לו אחת הקערות עם צלוחית קטנה על שפתה מלאה יין, ויאכל וישת לרויה אח"כ פתח את כיס־חגורתו ויוציא כמה מטבעות ויניחן בהקערה שנתרוקנה על ידו ויכסנה בהמנבת כבתחלה, ויכלם בהרף־עין במו־שכות אכפו, ויושיבני בו וילך הלאה הלאה.

לא יכולתי להתאפק, ואשאלהו בשפת רוסיא: ואיה איפה ארון השלחנות והמאכלים האלה?

— יוכל היות שהוא עובד באיזה פנה את שדהו זו, או עדיין יושב בביתו על מלאכתו, מלאכת כפיים כנהוג אצלנו. אך למה זה הוא לך?— היתה תשובתו

ב"תמיה" גדולה.—

— ומרוע לא יעמוד הוא, או אחד מבניו, על יד השולחן, למכור ולקבל את הבסך?

— שמות! — למה זה לו? הן אם הוא יבִלֶה עוד עת זמן לבטלה, לעמוד בפה, הלא נצטרך לשלם לו גם בעד זה, כי הזמן יקר אצלנו מאד.
— ואם יקרה שלא ישלם מי בעצמו בעד ארוחתו ועוד יגנוב וישים מה בכליו, או שלא ישלם בערך את המחיר וכו'?

ע"ז צחק מעט ריקשא מֵרָא (כך היה שמו) ויפטור בשפתיו, ויגיד תחת בְּרִלְיָאֵנוּ כמו מהפש מה במוחו להשיבני, ובתמימות יתירה ענני: כי ל"התחכמות" שכזו עדיין לא הגיעו היפונים, ושלא קרה עוד כזאת בארצם ה נ ח מ ד ה ...! אף הביע לי את אי־רצונו על חשדים כאלה שאין מקומם כלל במדינתם.—

סבותי את שיחתי אתו ע"ד הרוסים שכניהם הקרובים עתה*) שלפי דבריו יודע הוא אותם, גם היה כמוה פעמים ברוסיא. וביע לי את המסקנא של היפונים ע"ד הרוסים, לאמר:

— אתם בני־רוסיא אינכם אהובים לנו כלל, וממילא— גם לא "שכנים טובים"... ואולם— אחרי עברכם את סיביריה הקרה והקפואה, ואחרי עבדכם עבודת־פרך על האי־סְחֵלִין**) תתום חלאתכם בקור ובכפן... ותבחנו ותצרפו כבכור־הזהב וכו', עד שבבואיכם אח"כ אלינו, תהיו לגמרי לאנשים אחרים, מנומסים וישרים, שאפשר גם לבוא עמכם במסחר וקנין ובשיחות רעים וכו'.

— מאין לכם מושג— גם ושפל כזה ע"ד הרוסים?

— צריך אתה ארחנו (***) הנכבד לדעת, כי בכלל אין שום דמיון וחשואה בין סדרי־חינוך והתרבות שלנו בני ארץ־מזרח־שמש, ובין שלכם בני המערב הלבנים (****), ובפרט— בני המערב הקרוב עתה לנו, היא רוסיא; ישנם למשל

*) הל נא ישכח הקורא כי הדבר היה שנתיים לפני המלחמה, בשעה שכל מנדז'וריא הדרונית עם פורט־ארטור ודאלני וכו' היו עוד בידי הרוסים. וכ"ז צריך לדעת במרוצת הסיפור.
) כך היה אז המושג של היפונים על אודותינו, שכלנו נאים אליהם אחרי ברחנו מעבודת פרך בסיביריה ובסאחאלין.

**) בכל פעם שהיה צריך לפנות בדבריו אלי הדגים את המלה "אורחנו" לפייס את דעתי על דברו קשות עם אירופא שלנו, וכ"ז בזכות ה"אורח" שבי היקר והכיב מאד בארץ יפוניה, ונחשב ל"אורח־הארץ", ולכן יכנו: "אורחנו".

****) היפונים יקנו את כל האירופים בשם, "לכנים"—

הרבה מנהגים ונימוקים אטיקיים אצלנו, שאצליכם הם ממש החיפוף, ולא מכעי דברים שבושרי-המדני והפוליטיקא הכללית, שבמקצוע זה צולעת ארופא על ירכה מאד... — והננו רואים את עמי אירופא היותר נאורים ומתוקנים, למרות התפארם בתרבותם הנבוהה לא יתחשבו כלל עם קניי-הכלל בשעה שקנין היחיד יקר הוא אצלם מאד, — אימא לי איני — התפעל ויתלהב בדברו — הינוף למשל לב האנגלים אותם על ספחם את מצרים ויעשקו את תוגרמה? או אשכנו את טשופוי וכו' בסנים, ונפות רבות באפריקא התיכונה? והצרפתים המנומסים את טונים ואלג'יר? ואחרון הכביד רוסיא את מנדזוריא וכו'?

האין זאת נולה פשוטה לעין השמש?

בוא וראה ההבדל שבינינו וביניכם. אנחנו נלחמנו את חינא לפני המשת שנים ונצחנו אותה נצחון גדול, ובכ"ז הסתפקנו בכסף-ענושים והכל ארץ קמנה לערבון ותו לא. ובעת מרידת המתנוששין (בוקסערין) שרק אנתנו הכרענוה, וצבאותיכם אתם נסחבו אחרינו לפעקין וכמעט שלא עשו מאומה, והנה לקחו להם אשכנו את טשופוי והסביבה; רוסיא את מנדזוריא וכו'. וקיסר אשכנו "הנאור", צוה או לפלוגת הילו "להשמיד להרוג ולאבד את החינאים, לרוצצם ולנתחם וכו' — דברים גסים ושפלים מאד הנאותים לאיזה מרצה-פשוט... ולמרות ה"תעודה", כביכול, שלקחתם עליכם — להאיר עיני הסינים החשוכים, להשכילם ולהכינם דעת, הנה באתם ברצה ובאכזריות, שמות ושואף לדם — — — — — מדות שלא תאותנה כלל לאמות נאורות הבאות בשם "אלהי החסד והרחמים"!!!

— כמעט שצדקת — עניתיו, ולא נתתיו להאריך — על אדות יושר אירופא במקצוע זה, כבר צוחו קמאי ובתראי גם אצלנו באירופא, ואין כל צדק למעשה ה"חיה שבאדם" לו גם יהיו באופן "מנומס ונאור"... ואולם — מה הרי האף הזה ביחוד על רוסיא?

— שום אומה בתבל לא פנעה בכבודנו הלאומי כמו רוסיא. — ויסדר לי את טענותיו ע"ד מנדזוריא וקארעא, ושכלול דאלני ופורט ארטור, וכו' וכו' הכל כדיפלומט רגיל ומנוסה עד כי השתוממתי ולא האמנתי למשמע אוני — דברים "רמים ונשנבים" כאלה, ברום עולם הדיפלומטיה, יוצאים מפי נושא — סבל פשוט וגם.

— ומאין לסבל ואיש-המוני כמוך, מושגים דקים מדופלומטיים כאלה לדבר ככה על גוי ועל אדם יחד?

— ראשית כל צריך אתה לדעת מי אבינו מלכנו המיקאדו, לא יסבול

אי־מלומד כארצנו. והוא הוא אשר הנחיג אצלינו את חובת הלמוד הכללי, בכל תקף ועז, גם מסר זאת בידי נשותינו, והן המפקחות על החינוך, ויריהן תעשינה תושיה במקצוע זה באופן מאד נעלה, מה שלא קוינו לזה כלל. ומשעה שנעלבנו ככה עלבון־לאומי ע"י צבאות אירופא כאמור, ומה גם מרוסיא שכנתנו, אנחנו מתעסקים כלנו בפוליטיקה ונתענין בה מאד, באֶתְנֵנו לחיות עתידים ליום נקם ושילם כאשר נדבר את אויב בשערי מנדז'וריא וכו' ואז— אוי אוי להעם אשר יֵהֵן לגדור בעדינו את הדרך... כ"א יפלו הללינו כל הגברים מבני שש עשרה שנה ומעלה, תצאנה נשותינו וכו' ובדמן ובמנותיהן הרטושות (בוזה הראה לי על בטנו לפני ה"הִירִיקָרִי"...) תמכיענה ותשקיענה את האויב עד כי יפול תחתיו מכוּבד פנר ונויות מִמְחִיות וכו'...

ובבואו עד הלום נאנק דום ויפסיק את שיחתו רנעים אחרים. אח"כ החל להלל לפני את הצבא שלהם איך הוא משוכלל ומפותח מכל צד, ועומד על רום הגובה של תכסיסי־הצבא לפי המלה האחרונה, — ואני בחפצי להתהדר מעט באירופיותי שככה השפילה ריקשא־מורא בי ו י ו ת ו, ציינתי לי את העובדה כי שכלול הצבא שלהם הלא בא מפקידים־מורים (אינסטרומורים) אירופאים וכו' וכי אך להם, ומתם כל החיל הזה... אז התעורר ריקשא־מורא כאחוז־נכפה ויתמודד, ויעיף עיניו פה ושם, ויורה לי באצבעו על איש־חיל החולך לקראתו ויאמר :

— הנך רואה את החיל הלזה החולך שם לקראתנו, יכול אני לערוב לך כי אעפ"י שבמראהו החיצוני הוא, לכאורה, כלו "שלכם" : מעילו—מאוסטריא ; כובעו—מאשכנו ; מנעליו—סצרפת ; ואפודתו—מאנגליא, וכו' וכמעט כל תנועותיו ותעמולותיו התכסיסיות כלן—אירופיות, ואולם היה נא בטוח כי בכל פְּדֵי עורו ועורקי גוו, בכל נימי בשרו ודמו, רוחו ונפשו—יפוגי הוא, וכי פ ו נ י יחיה וילחם וימות !

וידעת היום, כי איש יפוגי שע"פ איזה סבה לא יתקבל להצבא, ולא יתרגל בתכסיסי־מלחמה וכדומה, לא ישקוט ולא ינוח עדי תעלה בידו לעשות איזה שרות את אחיו החיילים, ולגרום איזה רעה כל־שהוא להאויב הנלחם עמם. ואם לא תעלה זאת בידו, אחת דתו לְרַטֵשׁ בעצמו את בטנו ע"פ לפני ה"הִירִיקָרִי ולשפוך את מעיו וכו'.

וזאת היא הסבה שכאמור, כלנו בנערינו ובזקנינו עם נשותינו ובנותינו נכונים תמיד למלחמה, ומתעתדים לזה משחר טל ילדותנו.

— אמנם, נניח שיש לכם צבא רב ערוך ומסודר וכי כל העם, כדברייך, למקמון ועד גדול נכונים ומתעתדים מילדותם למלחמה וכו' אבל הלא צריך גם

לשום פקידים ושרים לכל החיל הזה, ומאין תקחו אותם אם יפקדו במלחמה?
הלא אז ישאר הצבא הגדול שלכם בלי אופיצירים שזהו מפלה גדולה במלחמה.

— גם לדבר הזה שמנו לב. ואנו מהנכים אופיצירים הרבה יותר על
המדה הדרושה, עד כי גם הקאזשיר (שומר פשוט) שלנו, הוא אופיציר נפלא
וידע את התכסים בכל מכל. כי גם בעמדו על משמרתו בקרן־הרחוב, לא יחדל
מוחו מחשוב בעניני הסטרטגיה וכו' ומשנן לו בע"פ מה שהוא לומד בלילה
בלילה שיעור בעניני התכסים ובדומה, כי בן הוא אצלנו חק ולא יעבור.

וצריך אתה לדעת, כי אצלנו לא יעלו ככה ביוקר האופיצירים שלנו כמו
אצלכם, ששם נחשבים הם ל"מעמד מיוחד" בשררות העם, ובכואם למלאות
את חובתם בין האזרחים, הם מפזרים כסף כעפר וכו' אני ראיתי זאת בעיני,
בהיותי בסיביריה ללוות אחד התרים האירופאיים, איך שבא אופיציר אחד לניים
סוסים להצבא בעיר־מחוזות אחת ויתאכסן בבית מלון בשכר חמשה רובלים
שלכם ליום!

הידעת מה זאת חמשה רובלים ליום? — אצלנו ביאפאן יוכל אופיציר
להתכלכל בשכר כזה שבוע תמים...

ובהיות שהאופיצרים שלכם כאירופא, עולים לכם בדמים מרובים, הנם
כמוכן מעטים בערך אצלכם, וזאת היא התכסים שלנו לקלוע ולירות ביחוד
על האופיצירים של שונאינו, כדי להסירם ככל האפשר, ממתנה האויב, שלא
כ"כ בנקל ימלאום... משא"כ אצלנו — — — — —

— — — בפה סמר ריקשא־מורא את סגמרו ויחסום את פיו ויחרוק
בשיניו כמו מתחרט הוא על אשר נלה לזר "רו" כזה... ויהריש רגעים
אחרים, עד בואנו לראש הצוק. שם פתח את פיו ויודיעני, כי מחכה
לי בזה "ושענעריקשייע" אחר, וכי בפה נגמרה מלאכותו, ועלי לשלם לו
את שכרו.

שלמתי לו את שכרו, ויוציא מצלחתו פנקס קמין ויבקשני לחתום בו את
שמי וכנויי, כדי להראות בהברוא שלחם ש"עשה את מלאכתו באמונה", ואחרי
חתמי, נפרד ממני בקידה ובענות חן, ויגש אלי מארחי החדש ויובילני על ראש
המוצק הנשקף כמעט על כל איי יפוניה, החל מההר הנפלא פודו־יאממא, עד
ימה הסלעים והאיים הקטנים שעל הופי הים.

נורא, אדיר ונעים המחזה, ואין לתארו כאומר ודברים, אף כי על הנייר!
ראיתי ובקרתי נפות יפות רבות בימי חיי; את קוקו והרריה; קרים
ונבעותיה; האורלים ותלפוזיתיהם ומפרציהם וערוציהם, המפיקים והנאות וכו'
וכו', ואלם מחזה־אדיר ונשגב כזה לא ראיתי עוד מעודי!

ובדמיוני רמיתי כי עומד אני על ראש איזה „הורד-החר“ ורואה את הארץ הטובה ונבנוניה ולבנוניה והרמוניה וכו', והאופק — מה רחב ועמוק הוא!. והאוויר שקוף וטהור, צח וצלול, עד שהעין תִּלְמַשׁ בכל רגע והעפעפים יתרחבו יתפתחו, וההבטה תגיע רחוק רחוק עד תבלת הרקיע שבקצה האופק אשר שם פְּרוֹשׁ עננו על האוקינוס הגדול וכו'.

שְׁעוֹתִים הלכתי אתו על ראש המוצק ירדתי ומפסתי על שני סלעים ערוצי נחלים ופנים וכו' עד שובי להמקום שמשם החלה התלכתנו על ראש החר. ושם חכה לי סַבֵּל שלישי להובילנו העירה, וככה חזרתי ברגלי, אך מרוב שפועי החר וזקופתו הישרה, אחזני מארחי מאחורי שלא אמועד ולא אתגלגל לעמק,

נְחִיתִי כל הלילה במלוני, וממחרתו יצאתי לבקר ולדרוש ע"ד אחב"י, המפורים פה ושם מעט מוער, ונודעתי נאמנה כי יהודים עקריים לא היו מעולם ביאפאן* בעכו"ו אין שום מושג להיפונים ע"ד יהודים וגזרות וכו', זולתי אשר שמעו בסיביריה בנסעם בה ובראותם את הגירושים וכו', — אמנם ישנם יהודים מְהַנְּרִים שבאו הנה בהשנים האחרונות ביחוד מסיביריה ומרוסיא האירופאית

* בהעתון השווייטי „Carrier de Wewey“, דהאי שתא לנו מולאים מאמר מענין ע"ד יחסי הקרובה שינסם בין הגזע האנגלי, היפונאי והיהודי. „השלטים של אנגליא ויפוניה העתיקה דומים כמעט איש לאהיו. בשלט המלוכה של אנגליה מוזר אריה ובשלטים של יפוניה העתיקה מוזר ג"כ אריה, — תעודה יפונית עתיקה אומרת בפירוש כי: שנים עשרה האריות המזוירים על שעריו של ארמון-המיקאדו בקיאטא, הם כנגד י"ב שבטי ישראל. ואמנם לפי דעת התוקרים, היה מוזר אריה על דגלם של מלכי יהודה.

ואולם ארמון הקיסר בקיאטא הוא עתיק ימים מאד. ונכאן נראה שעוד לפני זמן מרובה מאד היו יחוסים קרובים בין הגזע האנגלי והגזע היפונאי. — כיצד זה נוצרו היחוסים האלה בין האיים הקיי לויס של אירופא והאיים הקיי לוויס של אזיא? —

כותב המאמר בהעתון השווייטי מתאמץ להוכיח כי היהודים הם שגדדו בימי הרדיפות השונות באירופה לאזיא, וכי תושבי יפוניה הפונית אינם דומים בטפוסם להאינזים ולקארעיים, כמו יתר היפונים. כל חוי פניהם ופרזופיהם וכו' מעידים כי הם יולאי אירופה, וביחוד ניכר, שהם יהודים וזוה הוא בא לידי מסקנא: שהגזע האנגלי היפונאי והיהודי נחשבים לקרובים מכבר וכו'.

ואני בתור יהודי פשוט בלתי חוקר קדמוניות, שלא יכולתי להודע ביפוניה גם ע"ד השלטים עם י"ב האריות וכו' שמוכר החוקר השווייטי דרך אנב כמו דבר מאומת ומקויס... אני מתליט בהחלטה גמורה: שמאז מעולם לא היו יהודים ביפוניה ואין להם שום מושג ע"ד היהודים כנ"ל.

אחרי הפתח המסלה המנדז'ורית, אך עדיין לא התמוננו לעדה בשום מקום, ואין להם שום הנהלה רוחנית. ופרנסותיהם—לא תוסיפנה פאר ליהדות... לכן לא שמתי לב להם כלל.—

ביחוד התענגתי אזי כמו כל התיירים שהיו עמדי בננסקי בהחבנות הגדולות למלחמה, עד שנהפכו כמעט כל בני פקידות העיר לארסנלים וקסרקטין, וכלנו ידענו כי כלפי רוסיא פניה מועדות... כי בפומבי ובראש הוצות דברו וישוחחו ע"ד מלחמת נקם וישלם עם רוסיא "אויבתם" ע"א מנדז'וריא וחבל דאלני ופורט-ארמור וכו'.

ואולם שאלת הכלכלה הסירה לפרקים את התבלול מעיניהם, והעתונות—ביחוד במאקיא ואקהאמא—החלה אז לתנות את מצוקת העם בדבר מצב הכספים הרעוע, ירידת המסחר והשפלת הרשת המעשה וכו', או חשו עתידות למו ויפסיקו לפי-שעה את פלדות-מדברותיהם ותעמולותיהם ע"ד חזיונות וכדומה, ויסבו את כל מחשבותיהם לעניני ארצם פנימה.

ורכי המלוכה נגשו לבקרת חוקי המסים והארנוניות ויוזלו תעריפיהם לעובני ארצם, ופרסים—למוצאות חרושת ידיהם לשוקי אירופא וכו' אף שלחו אקספדיציות למרחקי ארין* ואיים רחוקים להתקשר אתם במסחר וקנין כדי לתת מהלכים לסחר ועובני יפניה ככל כדור הארין. והעתונות החרה החזיקה בידי הממשלה, בלי שאון והמולה, ובלי שום שוביניזם ופטריוטיזם מוופה, כ"א בניחותא ובמועצות ודעת. עד שסב"ס באו לדבר ע"ד סיביריה הגדולה והרחבה כי שם יש שבר... ותמחר גם הממשלה לבוא לעזרת דעת תקהל זו, היודעת מאד עד כמה יחסרון להם שוקים לממכר סחורותיהם, ומקומות—להושיב שמה את העם הרב יתר על המדה בארין-פלאות זו. ולא בושא כלל הממשלה להודות בפה מלא, כי היא לא ידעה, ולפעמים לא חפצה לדעת, את התועלת הגדולה שתוכל למצוא בסיביריה שכנתה, ומה גם עתה כאשר נתאחדה ע"י רשת מסה"ב המנדז'ורית והסבירית עם כל העולם הנאור וממילא גם עם רוסיא האירופאית.

לאט לאט החלה ההתקרבות עם רוסיא מטעם הממשלה העליונה, ומיד התקרב כל העם. ותחת אשר עד כה, לפני ימים אחדים היה שם רוסיא לחנא, החלו מהר ללמוד את שפתה כמעט ככל בתי הספר, ונפתחו ונסדו בתי ספר ערבים לגדולים ולפועלים וסוחרים וכו' ומורים להם לקחו "משלהם", מאלה הסבלים והמלווים את התיירים הרוסים שלמדו את השפה ע"פ הנסיון כאמור, שבמקצוע זה מצטיינים הם מאד לרכוש שפות נכריות במשך עת קצרה.

* עיין ההערה בסוף ע"ד מולא האירופאים לפי אנדת היפונים, כשדלי

והממשלה תתמוך בהם ביד רחבה, ועושה חיל. ומכל קצות יפּוּניָה ינהרו עתה רבבות אלפי מהגרים לסיביריה, ויבטו את עין הארץ שחיתה שנואה להם, כאמור, לפני יומים... והננו רואים אותם בכל רחבי סיביריה הגדולה לאין חקר (לנבי הרוסים... ואלם היפּוּנִים כבר מודוּחַ ויחקרוּה לבל תכלית..). בנאות יערות־עד (טאיינא) במכרת־הזהב ומהצמי הברזל והנהשת, בערים ובכרכים, בכפרים ובחוות ואהלים (Ауаи) וכו' והם פותחים שם חנויות מרווחות וממוּזוֹנִים, מִמְנֹרֹת ובתי אוצר ובתי חרשת קטנים זמניים, ובתי אוצר וכו' עד כי כמעט שאין אף ענף אחד מענפי הכלכלה שלא החזיקו בו היפּוּנִים בסיביריה, אפילו המלאכות היותר שפלות כמו בתי רחצה, בי־באני, בתי כובסין ובתי משוש עם קדשות־מומרות (גוישות) וכו' גם מנקי־ביבין וצינורות שופבין וכו'.

וכמעט כל אחינו תושבי סיביריה, ידעו, וגם הרבה מהרוסים ה"עקריים" דברו וישיחו ב"רוד־נלו" זה, כי רוב היפּוּנִים האלה, הם "מרגלי־חרש" מטעם ממשלתם שהתכוננה אז, כאמור, להמלחמה הגדולה עם רוסיא;—היו מקרים בולטים ונראים לעין, כי הבירו בין אלה הנוכסים ומחזיקי בתי זימה וכדומה, אופיצרים מהגנרל־שטאב היפּוּנִי, ולא מבעי—הצִלְמָנִים (פוטוגרפים) והציורים שנפוצו אז בכל ערי סיביריה והכפרים, שרוכס ככלם היו מרגלים. ויש ידים להשערה, כי גם רבות מנשות־הזימא והגוישיות היפּוּניות, שהתענגנה אז עליהם סיביריה, היו בנות מרומי עם הארץ, ולפעמים גם נשות גנרלים ואופיצרים יפּוּניים, שהפקירו את עצמן לזנות, כדי שתעלה בידן להונות ולרמות את פקדי רוסיא, ולהודע מהם איזה סודות סטראיניות וכו'...

והרשות המקומית?... היא היתה טרודה מאד בנירושי היהודים ובפקרת זכויותיהם... ותסוּח את דעתה לגמרי מהאורחים האי־קרואים האלה. וזה שנים רבות שלא החמירה בה בזכויות היהודים כמו עכשו. ולא רק בסיביריה גרידה, כי גם במנדרוזוריא, ביחוד—בחארבין, חוליאָר, מוקדן גירין וכו' שהתחשבו על רוסיא רק "לפי שעה", החלה חרשות־הרוסית־ה"זמנית", לדקדק מאד בישוב היהודים, ותעיק עליהם מבלי כלכל עוד, ואלמלא שר־האוצרות אז, ה' וויטטע שגער בנייפה בהפקידים האלה על הגרושים והגזירות בעברו או דרך חארבין, ובפירוש אמר להם: "הלא אין זאת עוד שייך לנו ואיך זה תגרשום?"—כי עתה לא נשאר שם רגל יהודי. בשעה, שכאמור, פשטו אז מרגלי יפּוּניה פִּלְק ככל הערים וכו' והיו מתחקים על שרשי חיל רוסיא ותנועותיו וכו' ואין שם לב להם. וככה תתרקם עתה המחפכה הגדולה (*) שהעם החרוץ הזה מובין בחשאי

(*) כדכרס האלה כתבתי אז שנת תר"ם בהאפירה, לפני המלחמה.

בקצה החמורת, וסוף כל סוף יעורר גם את אהותו הגדולה והעצלה. היא חינא, השוכבת עתה למעצבה באשמת מנדריניה עושקיה... והיא סוּחַבַת אותה אַתָּה בְּצַמְתָּה הארוכה ללכת להמערב להתחשב אתו... ואמנם תלמידים טובים הם הסינים עתה, די רק להבטי על המתנוששין והחונאים שלהם, שאנחנו מדמים שהם לחקות שורדים ונזלנים, והם באמת חברות מסדרות וערוכות לקרב ע"י היפונים מוריהם, וביניהם הרבה אופיצרים יפוניים וחינאים (שלמדו ביפניה) מתקדמים ומלומדים, — הכל כדי להציק לרוסיה וכו'.

אבל, הן לא זאת היא מטרת, הן בעד אחי בני עמי אני כותב, ולהם אקדישה דברים אחרים.

כפי שאמרתי למעלה אין ביפניה יהודים עקריים, זולתי אלה אשר באו מסיביריה וכו'. ובעבורי, אין להם שום מושג מיהודים ונזירות וכו', אירע לי כמה פעמים לשוחח עם יפונים מוחרים שנשמתי עמם במרכבה במסלה המנדזוורת ביחוד במסעה ב שמעבר הבאיקאל, וכאשר לא יכולתי להפסיק את מסעי ולנוח באיזה עיר (מחמת תוקף הנירושים שהיו אז כפי שהזכרתי) ובנלותי להם את הטעם "מחמת שיחודי אני", לא יכלו בשום אופן להבין זאת כמוחותיהם האזויאטיים, וישאלוני בתמימות: איך זה אפשר שאורחים בני מדינה אחת וקיסר אחד לכלם, לא ינתן להם הרשיון לנוח במקומות אחרים שבמדינה זו עצמה? — וכמה שלא השתדלתי להבינם בינה מהצר האקונומי, הפוליטיקה הפנימית... הצד הדתי, והנזע, וכו' וכו', ולא הועיל לי מאימה, ממש כעדשה בכתל... — או אז נוכחתי לדעת, שאע"פ שהיפונים כאמור רבשו להם באירופא הרבה חכמה וקולפוריה, אבל ל"מוסריות" כזו — להבדיל בין אורחים לאורחים במדינה אחת עדיין גם לא הגיעו ואולי לא יגיעו עד עולם!...

כאמור, ישנם בננסקי ובאקהאמא ומאקיאה יהודים מהגרים אחרים שבאו מאירופא והעיקר — מסיביריה הקרובה. וישנם ביניהם סוחרים גדולים, קבלנים ומספיקים וכו' אבל הרוב מהם עוסקים בפרנסות בזוויות ושפלות שאינם נותנים כלל כבוד ליהודים וליהדות.

אולם בעבורי הַנְּאִי מאד הדבר לראות את אחינו המהגרים שבמנדזווריא ביחוד בהארבון.

העיר הזאת שמצבה הניאוגרפי, עשאה למרכז מסלות סיביריה ומנדזווריא, וממילא למעברה מאירופא לסינים ויפון, משכה אליה תערובות עמים שונים מארבע פינות התכל. העיר בעצמה נחלקת לחצאין. הישנה — בה יגורו ביחוד

חינאים וקארעיים, "בני־השמים" אסירי עוני ודלות יחפים וערומים, רעבים וצמאים ישנים ומלוכלכים בקיא צואה, אומללים ומדוכאים נלחצים ונאנקים מאחיהם לוהציהם המנדרונים, המפמנים אותם ב"יראת השמים" ובעולם הבא. אך לא כמה שעל הארץ...— והעיר החדשה שעל יד המסלול—בה מושב כל בני אירופא שריהם וסגניהם, סוחריהם וקבלניהם וכו' עם כל עסקיהם ובתי מסחריהם. הַהֶלֶךְ הבא מהעבר החינאי, ישתאה וישתומם לראות את ההבדל הרב שבין "שני העולמות" אשר מהלך שעה אחת מפסיק ביניהם שם— בעבר החינאי, שָׁב ובלה הכל ישן ונרדם, הכל נרקב ומעופש, הכל הולך ומתנונה מכוסה בחלודה ובחלאה... נראה שהכל יורד שאולה ומת מיתה עצמית אִטִּית משעה לשעה... ובפה במקום מושב ה"שביב הלבנים"— הכל צִין וצומח, הכל חי ומתעורר, מפרכם ומתקדם עולה ומצליח וכו'! — כל אחד עובד עבודתו בְּמֵרִץ וְעִזְזָה, בהכרת ערך עצמו, במדה ובמשקל, והכל במשטר ובסדרים; החיים יִפְּנו מכל אפסים כמים חיים ממקורות נאמנים. ביהוד בהרחוב הראשי הנחשב כאמת לעורק־החיים של העיר! פה תפגשו טפוסים מכל לאֲמֵי התבל, מהחינאי העצוב והאמלל עד הצרקסי העלו והשמח תמיד; מהרוסי הקר השקט והבוסטו בטבעו ורוחב בלבו ורוחו, עד האיטלקי או ההולנדי החרוצים והזרוזים; האנגלי עם השבונותיו העצמיים על כל צער עד הצרפתי עם "לאומיותו" על כל שעל...; האשכנזי היבש וסדריו הקצובות, והספרדי בדמו החם והרוחח וכו'. וביניהם גם עמים רבים מארצות הקדם, כמו הודיים, ערביאים, פרסיים, קורדים תונרים וכו'.

מאליו מובן שבתנודת העמים האלה והגִּרְתָּם הנה בשלש שנים האחרונות, לא נפקד גם מקום ישראל באמצע, ואולם מה ינעם לראות איך יהודי ישאר יהודי, ובתכונתו העברית והפִּיִּיאֵרֵכְלִית יצטיין בכל מקום, עד כי תבל יודו שאיזה כח טמיר ונעלם מונח בהעם הנבחר המעודרו ומאמצו ומעמידו לתלה ולתפארת בכל מקום בואו! — ראשית כל החלו תכף להתאחד בחייהם הפרטיים והכלליים, ויתודעו איש לאחיו בתור "אחים בני עם אחד", ויסדו קהלה נכבדה עם כל הצטרבותיה; שכרו להם שוחטים, מוהלים, רב־מו"ץ, דיין, דרשנים, שמשים וכו'. יסדו ביבליותיקה עברית גדולה וחברה ציונית שלא תתבייש במכירת שקלים ואקציות למשל, אפילו בהתחרות עם עיר גדולה שבפולין... גם בלוב־עברי שמתאספים בו בכל שבת ויום א', וקוראים לפני העם פרקים בתולדות ישראל, וענינים ושאלות עבריים העומדים על הפרק, ממנצב האָמֵה בכל אתר ואתר וכו' ופעולותיהם אלה בולטים ונראין לעין, שרק תודות להם לא יאבד רוח ישראל־סבא במבול העמים הכבירים שנקבצו באו הנה מכל

כדור הארץ !

עלי לציין עוד את זאת, כי אחינו אלה לא באו הנה מארץ אחת או מסביבה אחת, — יכולים אתם לפגוש בפה למושל יהודי־אשכנזי שלכאורה איננו אוהב את היהודי הצרפתי עוד ממעשה ועדאן... ילכו שלוכי־זרוע עם היהודי־הרוסי ששניהם יביטו עליו מגבוה; או יהודי־הררי יחלק כבוד ליהודי בוכרי המחשבה לת"ח באמת; והסיד־פולני ששמו בפירוש "איטשע מאיר", יעבור על הצפתו ועזותו ויחלק כבוד ליהודי־אנגלי־דז'נטעלמאן; או יהודי רפובליקא מאמריקא יתחשב לאח ליהודי הנכנע מבנרד הנושא עוד עליו את הקולטורא העתיקה מנהרדעא ופומבדיתא וכו' ועוד ועוד. ובכ"ז התאחדו כאחים והקהלה התיסדה על בסוס נאמן! — ולעתים קרובות יבקרום גם משולחים מליטא, נבאים ואמרכלים ושרי"ם מא"י וכו' והם נותנים ונותנים ביד נדיבה, וזה לא כבר שלחו כסף תועפות לעזרת אחינו האומללים שברומניה ומרוקו וכו'.

ובימינו האלה התעוררה אצלם "שאלת השליו" ככל תוקף ועו. השליו הזה הוא מין עוף יפה ונחמד במראהו, דומה לברבור גדול ונקרא בפי כל בשם "פואזאן", ואעפ"י שהשוחטים בכאן מיצאו בו כל סימני טהרה שבעוף טהור, ואעפ"י, שבשר כשר בכלל, ביוקר גדול מאד בזה, והעוף הזה ימצא בפה מיליונים והוא בזול מאד, בכ"ז לא אבו להתירו בעצמם עד שיקבלו עליו היתר מהרבנים הגאונים שבליטא ופולין וכו'.

מצבם החמרי לא ברע כלל. הם כאמור סבלו מאד מהרשות המקומית*)

(*) סה לי יהודי מנעטשניכן מר פ. ריף סוחר גדול וקבלן מפורסם להצבא, אשר הביא תועלות גדולות לחיל רוסיא בהלחמו עם הבוקסעריין, כי הוא צדקאיתו העזומה וזכר מרץ שלו, הוביל גדוד שלם דרך הטאינגא עם כל הכנודה אשר לרגליו, — דבר הגמוע כמעט לזולתו, וכל הניגרים והאופיצרים הללו לפני הקיסר יר"ה וקיבל נומנו חודה ככתב עם אות העטיות. ולכסוף כאשר ההלו הנירושים אותה עליו הרשות לסגור את כל עסקיו במנדז'וריא ולצאת. — וכמה שלא השתדל בספכ"ט, ושר האזרות המוזכר שאלהו בעלמו בתמיה: "היתכן, הרשות המקומית תפריע בעדך מלגור במנדז'וריא בשעה שאיננה עוד כלל שלנו? ולא הועיל מאומה. והרם מומעמדו כסגרו את כל בתי עסקיו ונהרב והפסיד הרבה ונזד, ורק אח"כ כאשר על השבנו התחילו לדבר ע"י עיליגרימיס שר האזרות עם שר הפנים ושר המלחמה ביהד עם הנציב אז אלקראב, אז אז — הותרה לו שוב הישיבה במנדז'וריא, אבל לא היה לו עוד מה לעשות. כי כבר כששו הכל.

(את כל הט"ג ופתשנן הבקשות והכתבים בנושפנקא דמלכותא וכו' הראה לי מר ריף,

כשלאי.

בעלמו בשעת נסעו במקומות הנ"ל).

אבל משעה שעבר בזה שר האוצרות ה' וויטא (עיין למעלה) הוקל מצבם ולא יחירום עוד מרבצם. ואולם באמת אין עוד כמעט להשתמש ב"התכסר" שלו, כי החינאים והיפונים ועוד סוחרים רבים מעמים אחרים כבר, כאמור, כבשו תחת ידם כל העסקים והאינדוסטריים ומתפארים בפומבי שכבר הספיקו קודם "לכבוש את הכל" ואינם נראים עוד בהתחרות היהודית...

עתה נסורה מעט למשבנות הגוים ואערכה לפני הקורא כל מה שראיתי בעיני בסיניא ובמדוזוריא;

ביום 14 דצמבר 1902 בשעה השמינית בבוקר באתי לגירין, הקור היה גדול מאוד (במעלות ריומויר % 80) האדמה קפואה כמו אבן חלקה בלי שלג עד כי המוסים ימערדו בפרסותיהם, פתאום ראיתי המון גדול באחת הפינות שבהשוק הגדול, ננשתי ואראה איש שוכב אפרקין על האדמה הקפואה, כמעט חציו ערום וחציו מכוסה בשמיכה בלה ומטלאה. ההמון עומד ומביט עליו בקר רוח וכשווין נפש, פשוט מרוב הרגלו לראות מחוות כאלה בחורף העז והעצום השתא. רק אחדים מהם נמנמו בלשונם Чуй-бранъ-ыи לאמר: הוא חפין בודאי לאכול דגן־שמים*); פה תפנוש אשה ענייה פרועת שער וכלי מטפחת לראטה נושאת בחיקה תינוק יונק שדיה הצנומה ובוכה מאד, והיא עם עוללה מכוסים בשמיכה אחת בלה (A zia-yuma בלשונם) וככה תתחוב לו בפיו את שדיה הצנומות עד כי יאנק דום ולא יבכה עוד, ויקפא כאבן, וכה תשימהו עד כי תשליכהו כאבן במרכז השוק! ושם נערים קטנים בני עשר—שתים עשרה שנה, מצחקים ברחובות ערומים וחצי־יחיפים עד כי יקפאו ורבים מהם יפלו תחתם מאין אונים...

עליתי בחזרה למרכבתי ואסע הלאה, ואחרי ינהרו מהנות גדולות של עניים יחפים וערומים, מלוכלכים ומוזחמים וקפואים מקור וכפן, אחרי כל מרכבה אירופאית (הרבים עתה בשם) ירוצו וידחקו איש את אחיו ויעשו תנועות והעויות שונות עד שיזרקו להם איזה מטבעות, ואז יתנפלו כחתף עליהן, וממש ידרסו ויטרפו איש את רעהו.— חשבתי אז בנפשי: אמת, גם אצלנו באירופא שוררת עניות גדולה בין שדרות העם הנמוכות שבהערים הגדולות, אבל לכל הפחות לא יתנום לנוע כה בראש חוצות בקור וכבפן, ואולם בפה בממלכת־השמים אין שמים לב לזה כלל! חינאי עשיר לא יתן בשום אופן לחיר־חיון ("אביון" בלשונם) לדרוך על סף היע־גריי—יאן שלו (בית, ארמון),

* הדינאי לא יאמר על מת שהוא מת, כ"א—השקה נפשו לאכול דגן־שמים" כלומר:

כדי שלא יביא מארה אל ביתו, היא קללת אלהים הרוכצת לרעתם על העניים*).

בארין אשר „המוכר כחו בכסף“ (כן יקרא הסיני לעובד עבודה) ישתכר משתים עד המש אנורות ליום, והמשכורת הזעומה הזאת דיה לפרנס אותו ואת כל משפחתו, ולעתים קרובות גם „משכרת זו“ תחדל לשכועות וירחים שלמים דעת לנכון נקל עד היכן שיעור הדלות המחסור והמצוק מגיע! האביון באירופא יראה היום אשר רובי הסינים יחשכום לחיים מאשרים ונעימים; איש סיני האוכל ונותן למשפחתו בשר פעם אחת בחדש ימנה בין האנשים המוצאים את פרנסתם בריוח ולא בצער; סעודת העובד הסיני היא ברכה ארו מבושל תפל מבלי מלח עם עשבים וקני־הבצלים והשומים, ולעתים קרובות רק עשבים ועלי שיה. ובימים שלא ישתכר בהם את האנורות הזעומות ישב הוא ומשפחתו בתענית.

במחיר סאפעק (האנורה היותר מצערה בסינים, כמו קאפי ברוסיא) יקנה לו ראשית כל את קנה השומים והבצלים, ואם ישארו לו עוד סאפעקים אחרים יוסיף לקנות גם בשר, ואיננו מרדקך כלל אם הבשר יהיה נפסל אפילו מאכילת כלב. פעמים רבות ראיתי מביאים השוקה פירות טובים לבר, ופירות נרקבים ונשהתים לבר, ואלה האחרונים ימכרו על נקלה ובמחרה לעניים ואביונים שקיבתם תעכלם באין מפריע.

בימי בכורי האבטיחים והמלפפניות יראו העובדים בשוק „סוחרים“ שכל מרכלתם היא גור—קרש ואבטיח אחד נחתך לגורים וחתיכות, או שתים שלש מלפפניות, סאפעק אחד כחיר הנתה או המלפפון; ראיתי אשה זקנה שכל רכולתה היתה מקטרת להעלות עשן ערוכה ומחוברת על כמה העשויה לדבר, ובכל יום נאספו אליה הפועלים העובדים בבית הרשת העין שמנגד אחרי סעודת הצהרים, ושלמו לה סאפעק אחד במחיר כמה שאיפית מקנה המקטרת, וזאת היתה מקור מחיתה.

כל עמל ראשי העם בסינים איננו להנדיל הרשת המעשה ובה המכונות לחשוך ידים מעבודה, אך להיפך, לחלק את העבודה לחלקים רבים עד אין סוף, למען תת מקום להשתכר לאכול פת חרבה לאלפי רבבות הפועלים „המוכרים את כחם בכסף נמוס“ אם אך, כאמור, ימצאו לשבור רעבונם. זה

(* כן הוא כידוע אלס המושג ע"ד העני, עד שהוא העי בעלמו, יאמין כזה, ולא יתאון ולא יתעם, יען יודע הוא כי הוא „מקולל“ מן השמים, — פ"א ראני חינאי אחד סוחר עטיי מוכירי, בשעה שנתתי נדבה לעני, וישאלני לתומו: מה זה אחס עושים „שדים לכנים“? אם השמים לא ירחמו עליו, נדוע זה תרחמו אחס על המקולל ונוודה מרוחותיהמתים ומהשמים?)

שרש דבר השנאה אשר ישנאו השלימים בסנינים את המכונות וכלי העבודה החדשים, עד כי ימים רבים לא נתנום לבוא אל גבולם, כי יראים המנדרינים לנפשם, פן ירעב העם ללחם, כי ידיו לא תמצאנה עבודה ופרע פרעות והפריע את מנוחתם... וזוהי מקור שנאתם את אניות הקיטור בפחדם פן לא יהיה לחם לתופשי המיטות המעבירים את העם בספינות קטנות ובסירות־דוגה על פני המים.

בארין אשר יחויקו עשריות אנשים בענף עבודה אחת וילחמו כחיות טורפות בעד כל מלאכה נמנזה ונמס, אין דבר אשר יאבד לריק וילך לבטלה. כל דבר הנמצא בשוק יוקח ביד וינשא הביתה להשתמש בו לעת מצוא; לבנים כתותות, בלויי סחבות, גורי נייר, קשקשיות של דנים וסנפיריהן, רגלי תרנגוליות מועפשים ומתולעים, קסמי עין וחזריות וכו' הכל ביד יוקחו, והיו הלבנים לבנין, הסחבות לתקן נעל ופומקאות, הנייר לבדקי השמשיות והחלונות, הקשקשת והסנפיר והרגלים וכו' להבין תבשילים ומאכלים ממתיים... וקסמי העין להבין האה הבושרת וכו'.

אין מחזה המעורר וועה במראה פגרי האנשים העניים שכבר מתו או הנוטים למות הושלכים צבורים חמרים חמרים פתח שער כל עיר ועיר בסנינים; שם פצע וחבורה ומכה טריה נפגשו, אברים מדולדלים, שבר יד ושבר רגל נשקו; כי האומללים האלה הנוססים ומתאבקים עם מר־המות שאין בהם כח לקום ולעבוד, הם נדחפים ונלחצים מרחוב לרחוב ומפנה לפנה ואין מאספם הביתה שלא להביא קללת אלהים*) לבית העשירים כאמור.

והבינונים? — אם יניח מי מהם להעני לבוא אל ביתו, לא יוכל לחם כלל את בשרו הרועד מקור, כי בתיהם (פאנזא) לא נבנו כלל להיות מחסה מצנה; התקרה היא מנסרים דקים מכוסים בנייר צבעוני משוח בשמן; הקירות מכלונסאות דקות, או מקנה וסוף גא—עלי—יאן (מין קנה סוף הגדול לרוב במנדזוריא) ונקל להביא עד כמה יוכלו לעצור את החום המעט שמפיין הפן**)

*) ישנן עיירות כסניס שהעניים הסכילו להתארגן ויכרתו ברית יחדו לצור על בית העשיר במאותיהם ואלפיהם אם יקפזו מהם את ידו, גם יש להם מלך או מלכה ע"פ בחירות, ואלה העניים המאורגנים היעז כזר מקבלים את נדבותיהם, עזר צמודה רחבה, מאת החנוטים והעשירים, שמשלמים לאזרחם כעין מס ידוע מדי שנה בשנה, ומקבלים כעין עט־שילומים מאת אנודת הקבצנים כדי שלא יעיוז עוד לצור על צתיהם ולארוב להם, אך העיירות האלה מעטות מאד וגם כפעקין הכירה לא הסתדרו עוד, ומה גם במנדזוריא...

**) הכן הוא כמין תור עשוי מלכנים ואכנים לאורך כל קירות הפאנזא גבוה הני מער

בהפאנאז! אעפ"י שהוא בוער תמיד באש ומפיץ אור והום והכע"ב וכל כ"ב יושבים ושוכבים תמיד עליו, אבל כפי שרשמתי יחם לחם רק הצד שעליו ישכבו בשעה שהצד השני ירעד מקור...

האָמנם אעפ"י שההמוץ שבע רצון מהאירופאים שנהרו לכאן הרבה במוטך הימים האחרונות, מחמת השכר שהם מרויחים על ידיהם והנדבות שהם מקבלים וכו' ואולם בלבם פנימה ישנאו תכלית שנאה את ה"שדים הלבנים" החודרים אליהם פנימה... ביחוד מבצבצת שנאתם כאשר יעבור בסך חיל רוסיא ברחובות העיר, או כמעט שאין מעצור לשנאתם הכבושה בלב ואירעי כמה פעמים גם התנפלויות עליהם. ולפני שבועות אחדים סקלו באבנים אופיציר רוסי *16 боет. сибирск. полка поручикъ Симионовскій* וממחרתו על עוד אופיציר רוסי שהלך לטייל עם אשתו ברחוב, והוא: *2-й забойк. Кавказ Бат. Хорунжий Хлыбниковъ* רוסים שחכום גם שרדום (*), וזה לא כבר התנפלו חבורות מזוינות על שני הסוחרים הרוסים הידועים בפה, את האחד שחטו על המקום, והשני גם וימלנו לקסרקטי צבא רוסיא, ובבוא אח"כ חיילים רוסים למקום המעשה לא מצאו כמוכן שום איש... הכל כמו שנהוג בשעת פרעות ביהודים באירופה המנומסת והנאורה...

* * *

גירין מוקרן לאיאן. — ראש השנה שלהם. ביום 8 יגור שמענו את היריה הראשונה לאות קבלת פני החג החולך וקרב. בשעה זו התאספו כל העם למקטון ועד גדול להבין את עצמם לחוג את לילות האורים והלפידים. אחרי היריה השניה נפטרין כלם לבתיהם לעבוד את העבודה הדתית הביתית שבהכרח תגמר לפני שקיעת החמה בטרום תהל עריכת הלפידים. זה סדר העבודה: מעמידין קרשירחב בבית פנימה, ועליו פרוש סדין מצויר בתמונות מבווערות ומנואלות. לפניו יקטירו קטורת סמים ממולח באופיום

ורחבו מער. סין פזח כלד ימין פפתח צביאה. שבו יסיקוהו בקס ונצבצב או בנאלועף, והלהב סובב בתוכו לכל אך הכתלים ויואל מומי בצעבר השני נווד שמהל הפתח. עליו ישבו ויאכלו וישתו וישכבו ויישנו וכו' גם את השבועותיהם וכתבי—תפלותיהם יערכו עליו וכו'. העשירים יעשוהו האידנה לרגלי התודעס עם ארופאי משל קאפעל או מוכסה בצרול-עשת.

(* הדבר היה ביום 3 דלנובר 1902, ועוד אז נהלו היפונים את התענולה להפין צייניהם השגאה לרוסיא (ראה מה שכתבתי אז מזה בהגפירה 176 № 1903).

המשיים מִחֲנֵק לנפש הרואה האירופאי, אח"כ יקרעו את הסדין לנזרים וישליכונו על האח הבורעת בהפן. אז יכרע בן־השמים על ברכיו ויעשה תנועות ותכופיות בזרועותיו החשופות, וכאשר תשרף היריעה יחדל מכרועו וקם על רגליו וימהר לצאת החוצה עם דמדומי חמה, להשתעשע באור פלדות.

בכלל תעשה לפני אידיהן תאורה גדולה גם בבתיהם פנימה: את הקירות ימיחו ויסיידו הרצפה ישוו במרא ובמחפרה, וכל כלי הבית מוקערות נחושת עד חרשי האדמה, יחד עם המנעלים והפומקאות והמכנסים הכלויות וכו' יתלו על יתדות־עץ בארבע פנות הבית ממועל להפן, ועל השלחן ישימו סכל מאכל אשר יאכל בממלכת־השמים: הזיר־קמן מבושל על כרעיו ועל קרבו את רגליו וטלפיו ושערותיו הרוקרות. ועל ידו עטלפים, צפרדעים, צבים, שקצים ורמשים המעוררים גועל נפש עד להקאה, וכ"ז יאכל כמשך השבוע שלפני בוא השמש האחרונה מהשנה החולפת.

ולפני התקדש החג בערב, כל העיר מוארה בפנסו נייר מצוירים בשלל צבעים, בפסו נייר ירוקים וצהובים; — בשעה העשירית בלילה תחל המלחמה עם הרוחות הרעות והמוזיקים וכו' כל הלילה יתקעו ויריעו בחצוצרות ארוכות בקורות, וכו במצלתיים ובמנענעים, יצעקו ויפנינו, יזעקו ויילילו עד כי סכ"ס תעלה בידם לגרש את הרוחות הרעות המתכנשות מסביב להנחש־הארור, והפצים לבלוע את השמש ולהחשיך את עין הארץ לתקופת השנה... — ומן ה"נצחון" הגדול הזה זוכה בן־השמים לראות את השמש בעיניו בצאתה בנבורתה להאיר לארץ ולדרים עליה כהתחדש השנה, ותכיא ברכה וישע לכל ממלכת־השמים! —

אז יחלו לבקר איש את רעהו, וימהרו לאכול את הסעודות הערוכות מראש להעת הזאת, וזה סדר הסעודה: על הפן או על השלחן (אצל העשירים) ערוכות חלות דבש נוקשה *постыла* (*) מרוי—פני—ניו—מתולעי הים, בצים מלוגגנות שהיו קבורות באדמה במשך כל השנה החולפת; כמחין ופטריות, סרטנים ונוצות הפזן מרובכות בשמן, פולין ועדשים; רוטב של קידה וקמון, סולת וגריסין וכו' והמוליאר עומד ורותה ומעלה אבעבעות. — ככלות סדר אבילה זו, מכיאים פפראות ומיני קינוח סעודה: חומי בצק דקים מן הדקים, בשר נתוח של שור הזיר כבש וחתולים רכים, ומיני שקצים ורמשים וכו' וכל אורה יקח צנצנת־עין ויתן בה את מנתו זו, ויציגנה תחת ד־המוליאר להציק

(*) ה" *Постыла* " הלוו ילעיסו החיכאים צל עת צשיניקס ביחוד צשעת עיילס

צניס וצנענלי־המרוץ שלהס.

בה כמה מפין מים רותחין ויאכלנה בתאות נפש מלאה תענוג ונחת רוח. —
 כנראה יוכלו רק אנחנוני סינים להרניש תענוג כמאכלים ערכים כאלה...
 ובו ביום, אחרי הסעודות והבקורים, תחלנה התהלוכות הדתיות לזכר
 הדרקון יראתם, והן לוקחות חלק גדול בראש מועדיהם ושמותיהם; להקות
 להקות מתאספים ומתבדרים לקצות הרחובות ובצדי השוקים; לפני כל להקה
 ינשא דרקון עשוי מקנה־במבוס עמוף בד לבן ופילי ארגמן, לאורך כל גופו—
 מהצואר עד זנבו, לערך עשרים אמה. והוא ינשא במטולמלת מיוחדת לתהלוכה
 זו, והנושאים הם הכהנים המשרתים בקדש; כלם לבושים בגדי צבעונין
 משונים, ואדרת־צבועה עם כוכבים נוצצים יעטפו שית למו, ועושים הקפות
 וסבובים בלויית תופים ומחולות וכו'; להנעים ויגיעו בסתר בידיהם מתחת
 לסרח העורף שמשני קצות המטולמלת, באופן שלא תודע התנועה המלאכותית
 למען יאמין העם שמהעצמו הוא מתנועע... ואז ידעו בקול ענות גבורה ועוז
 ואיל לעמת כהניהם וקדושיהם, ויקבלו את פניהם בהדרת קודש ובמחויאת
 כפים הפוכה (ישכלו את ידיהם למחוא בהצד החיצוני כף אל כף); ורבים בין
 העם יחצרו בחוצרות ארוכות מאד, שכל אחת תנשא בידי שנים שלשה
 אנשים ותכניתה כנחש בריח, נחש עקלתון. — ככה תמזר התהלוכה הזאת
 בהתפעלויות והתפתלות, בהעויות והתאבקות פראויות של נערים בני י"ב י"ג
 שנים, הנושאים על פניהם מסוות של אריות ודובים ונמרים עם שערות צואריהם
 ורעמותיהם הנוראים ומשונים יחדו.

והאח לפניהם מבערת ככל עבר ופינה, בצדי הרחובות, בסמטאות
 ובמבואות המפולשות וכו'; מסביב לה ירקדון האדוקים בעלי־יראתן, ומכרברים
 ככל תוקף ועז והשתפכות הנפש. ובהיות הקור גדול וחזק מאד, והאח מויעה
 אותם בשעת רקודיהם אלה, יתקררו ויחלו עפ"י ביום הזה, עד כי ממחרת
 היום ירמו מעל הארץ מאות גויות קפואות אשר נפחו את רוחן מקור ומצנה
 בשעת דבקותן הנפרזה...

ממחרתם יצאו כל העם אל ענלי־המרוין שבמבוא העיר לראות בצחוק
 הקסמים ונחישו הנחשים; — לתאר לפני הקורא את הזרות והתהפוכות
 בשעשועיהם אלה, אי אפשר, כי עוררו בכל פעם גועל־נפש וגרוי־עצבים, כי
 כמעט כל מדותינו ומנהגינו מהחל ועד כלה, הן ההפך מן הקצה אל הקצה
 לעמת מדותיהם ומנהגיהם; הנה למשל הכהן הגדול טאחו עומד על הכימה
 באמצע הרחוב ומפרש את כפיו כשהן הפוכות—כלפי העם לברכם ולהריק להם
 ברכת שמים, הנתונה אז בידו לפי אמונתם, והם הוזרים כלם לאחוריהם ושולחים
 את הזמורה מביש אל אפיו...; מחיאת כפים על פלאות איזה מעונן ומנחש

המצטיין מאד בלהטיו, אינה נודעת אצלם כלל, ובמקומה יחטמו לו בחוטמיהם ובנחיריהם וזו ריר וקצף על שפתותיהם מרוב שריקות וצפצוף, וזהו— „אות תודה“ היותר נעלה! — כשיפגש איש במכירו הזקן מימנו, יסוב לו מאחוריו כמה פסיעות ולא יבט בפניו, כ"א ימושך בכתפיו וינחור בנחיריו עד שיעבור; גם הקידה וההשתחוויה לפני אדיריהם־מנדריניהם, שונה היא תכלית שנוי מאשר נהוג בכל התבל, ויותר נכון לקרותה: פשוט ידים ורגלים וזחילה על הגחון וכבוש הפנים בקרקע! יד ליד לא יתקעו איש לרעהו כ"א יגעו בהקלבות ובאצילי ידיהם כשנפגשין ברחוב, וישפשופו את הלסתות ורקות המצח— וְיָדִים. ועוד המון מנהגים זרים ונכרים לרוחנו ומעמנו אשר אין לתארם.

ואחרי אשר נמרו הכהנים את ברכותיהם וסדרי עבודתם הדתית, הופיעה לנגד עינינו — כמו צצה מתחתיות ארץ — אצטבא של עין גדולה ורחבה, ועליה עומדים המנחשים והקוסמים מלובשים בשלל צבעים רקמה, אך בצביון אחר מאשר להכהנים. ובידי כל או"א שק ארוך שבו מונח הנחש וצפעונו; בארבע פאות האצטבא עומדים ארבע כהנים לבושים בגדי השרד שלהם. למחזה זה, מצוירים בכל מיני שקצים ורמשים, נחשים מעופפים וכו' והדרקון, כמובן, בולע את כלם — בציור המחזה...

אחרי אשר ברכו את העם במועל כפיהם החפוכות ויקראו לפניו ברכת בן־השמש, הוא הקיסר, המשיפיע עליהם ברכת־השמים הסרים תמיד למשמעתו ואחרי אשר הזכירו שמות האנשים החשובים־במדינה שמתו בשנה זו, ואשר בכתב־המלך זה יועיד להם מקום בנך־עדן־השמש וכו'. כבלות כל אלה מניפין הכהנים בסודריהן לאות כי הניעה השעה לנחש נחש ולקסום קסם. אז ימהרו המנחשים להוציא את הנחשים משקיהם ולבוא בצחוק עמחם; — זה יתהל את הנחש מסביב לצוארו כחבל; וזה ישימהו בפיו עד בית הבליעה; זה יורקהו למעלה ופיו למטה — ישר אל פיהו הוא, וכו'. לפתע פתאם נתכדרו המנחשים עם נחשיהם ויעלמו מעל פני האצטבא, ובמקומם הופיעו מנחשים חדשים עם נחשים דקים וארוכים כאמתים ויותר; כל אחד נוטל את הנחש שלו ויתנהו לתוך נחיריו ומוציאהו דרך החך! — נורא ונפלא, איום ומתועב ומגואל, היה הדבר לראות המון קוסמים עומדים לנגדנו על האצטבא, ובנחיריהם תלויים נחשים ושרפים (במרים הכנסו דרך הנחירים לצאת מהחך, כאמור), כעלוקות על בשר איזה חולה! ומה גם כאשר החלו לסחוב אותם דרך החך או התעותו פניהם ונחפכו לירקון, העינים נתמלאו דם רותח, והרקות ושרירי־הפנים התנפחו והתעותו וזו רירם על שפמיהם וסנטריהם, ובכלל נדמה נדמו

כמו גרוד חולי-נופלים ונכפים עומד לפנינו שאהו את כלם קורדייקום...

* * *

ולפני החג נדונו בנירין ובמוקדן כל החמסנים והרוצחים שהיו כלואים במאסר במשך השנה; לפי מסורותיהם העתיקות צריבין לגמור דין כל האסורים כטרם תתחדש השנה החדשה, לפיכך אם יחטא איש שנים שלשה ימים קודם לכן, והשופט יודע היטב שא"א לו לגמור את דינו עד רה"ש, ימתין לו בכאן עד אחר החג ואז ישימהו בכלא ויחכה לגמור דינו עד השנה הבאה. — המשפטים הרגילים כזה, הם עפ"ר מיתה ע"י גזירה בפצירה — פים או ריסקדאיברים והכתותם בבוליי-עין וכלפות וכ"ו. ואולם משעה שחררו הנה צבאות אירופא נאסרו מיתות משונות כאלה, ועתה ימיתו את חוטאיהם אך בתליה או התות הראש בסיף ובקרדום. איך שתהיה המיתה, יסירו תמיד את ראשי המומתים ויוקיעום לעין השמש על כלונסאות ארוכות בשער העיר משני עברי הדרך. ואלה אשר יחגו מהכ"ד, או אשר קרוביהם ישלמו להדא — או — טאי בכסף מלא ירשום לשימם במקלעות ענפי עין במבוס בעת התלותם על יד השער. — את גויות המומתים ישליכו לבור מסווד העשוי לדבר, ועליו נבנה בנין של קרשים עבים צבועים בצבע אדום. כמותל המערבי עשוי חור גדול שדרך בו משליבין שמה את הגויות, ונקל לנו להבין עד כמה גדול העפוש והסרתן במקום הזה, עד שגם בעת קור גדול וחזק בן 80% רעאמיוור לא יכולנו בשום אופן לנשת אליו! — כאשר ימלא הבור חללים ופגרים על כל גדותיו, דבר הנקל מאד בארין מאפליה זו*) או יפזרו סיד ומלא על הגויות ויכסום בעפר ובחול, ועל ידו יכרו בור אחר (**).

* * *

(*) עד כמה רגיל כפה ומשפטי מות, ראיתי צעיני איך שוער הינאי אחד הוביל לבמת-המוטבח שלשה הינאים שנדונו למיתה, בלי כבלים וכלי שום שמירה מועלה, זולתי אשר נקשרו בלמוותיהם הארוכות והוא אחז בהכל הדק המהדקן ומקשקן! — וכך הלך וסח עמהם כל הדרך, והם הלכו יחד עמו במנוחה ובשיוון-נפש כמו לא אליהם נוגע הדבר. גם ההמון הנפגש עמהם לא שם לב אליהם כלל, ולא התאסף שום המון גם בשעת הסרת ראשיהם מועליהם אף כי באמצע הרחוב. כ"א אנהו האירופאים, ואנה? הרוסים באנו לראות במחזה, אשר לפי דבריהם כבר בחלה נפשם גם הם, לראות תלויות ושחיות תכופות כמעט בכל יום ויום. —

(**) למאכדים עלום לדעת יש בור מיוהד שבהמלאוהו יקחו את הגויות ויקברון

בביה"ק הכללי.

חיי הבית במנדזוריא ובחינא.

בכלל יהיו החינאים חיים סגורים וכלואים בבית, ביחוד נשותיהם ובנותיהם הנהגות להסתתר תמיד מעין רואים! ובדבר הזה ישתוו המנדזורים להחינאים וזלתי אשר נשותיהם לא קבלו את נעלי-הסד של החינאיות, והן בוחרות לשאת נעלי-נמוי חפשים ובלתי לוחצים. על ראשן תשאינה כאלכסון חין שבשני קצותיו תלויות תכשיטים או מקלעות פרחים ושושנים.

הנשים החינאיות והמנדזוריות מהשרדות הנמוכות של החברה אינן נראות מעולם בחוץ, והן עוסקות במלאכתן בהחצר הסגורה והנמועה עציס, ויש שהן פותחות לפנות ערב את דלת ביתן ושואפות רוח צה, כהחזיקן את ילדיהן על זרועותיהן, והאלמנות מותרות לטייל בשוקים וברחובות באין מפריע, והנשים של השרדות הנכוהות, נשאות לפעמים בחוץ בהגו—הר—קיו שלהן, שחלונותיה מכוסים במסך דק, אירופאים מעטים זכו להתוודע לנשי חינא ומנדזוריא, השייכות עפ"ר לחוגי הדיפלומטים או לפרוצות, שאינן זהירות כ"כ בנימוסי המוסר המקובל אצלם משנות עולמים.

פאן-בראנדט, שהיה ציר גרמניה בפיקין במשך שלשים שנה מספר: כי מעורו לא הבניסוהו החינאים החשובים בביתם פנימה מבעד להחדר הראשון, שבו מתקבלים האורחים, אולם המלחמה עם המתנוששין (בוקסעריין) הועילה מעט לפתוח את דלתותיהם לפני האירופאים בצפונה של הממלכה, ששם היה גם האכר הפשוט מקיף את ביתו הקטן בחומה המבדילה אותו מן החוץ; חומת ההכדל היא הסמל הלאומי של הסינים, הנוטים מטבעם לחשוד בכל איש-זר ומסתתרים מפניו. אפילו בביתו גופו מקים חסיני כמה נדרים וחייצים לשם הכדל. — מלבד הרחובות הראשיים והרחבים, שמשני עבריהם בנויות חנויות קטנות ושלחני-סחורה— מלאות הערים החינאיות סמטאות צרות ועקלקלות, שמשני צדיהן נמשכות חומות נכוהות עם מעויכות ומעקות כפופות למעלה כדרכם, ורק אנשים קטנים נראים פה ושם כהחומות הללו, גם דלתות נמוכות ומשווחות בצבע ירוק וצהוב. ויש שרמות אריה חצובה בשיש או איזה מצכת" זכרון מציינות את מקום המבוא לבתי החינאים החשובים.

וביתו איננו בית כמוכן שלנו, כי הוא מורכב מחמש עד שמונה חצרות קטנות, שחומות נכוהות מבדילות ביניהן, ובהחצרות הללו מתנשאים בנינים קטנים ונמוכים, עם גגות כפופות למעלה, שבהם מקום מושב המשפחה החינאית עם הבנים הנשואים, וילדיהם ועויליהם וכו' ובאן מכיאים המחיצות והתפסקים שבין החצרות תועלת מרובה, כי המשפחה החינאית בכלל אינה

מצמיינת, כידוע, בשלום־בית. האב משתרר על הכנים והאם או החמות—על הבנות והבלות; ובעוד שהנכרים הצעירים והזקנים יודעים עפ"ד להתפשר, נעשות הנשים צרות זו לזו, והמריבה היתה גדולה עוד יותר, לולא הסדורים המיוחדים, וגם הפילגשים דרות באותן החצרות ונוספות על הנשים.

הבתים מפוארים לעתים קרובות מכפנים בקשטים יקרים ביותר. בין החדרים מבדילים ולונות יקרי־ערך, והקירות מוכסים במרבדי־משי ובתמונות וגליונים, הרצפה העשויה מאבן מכוסה ג"כ בשמיחים ובמחצלאות יקרות של כמבוס; — רהיטים וארונות ישנם מעטים בבית החינאי: איזו כסאות נמוכים מעצי־הכנים או כמבוס, ואיזו שולחנות — ותו לא, לעמט זאת ערוכות בכל פנות הבית קערות יקרות ויצירי אומנות חמוכים ממתכת ומגביש, ובחדר אחד נמצא מזבח — המשפחה, שעליו ערוכים מזרקי הקטורת ומגדורות יפות בתבנית נחשים ודרקונים עם פרחי — לומס מוכספים ומוזהבים, כן מתנשא באמצע המזבח פסל קטן של בורה, המוקף טבלאות האבות שחלבו לעולמם וכל אחד מאנשי הבית מתפלל בכל יום לפני המזבח ורוחות האבות המרחפות שם תמיד... את החדרים הגדולים מסיקים מבחוץ, ושם ישנים בני הבית. לבילה על שמיח־עב שעל נבי הקרקע ושמים מראשותיהם מין עריבה של עין או גביש, המשמשת להם כר. אחרי כן יתעטפו בשמיכות חמות ומשתערות על הרצפה לישון, כי מטות זכרים וכסתות אין בחינא.

מצבה של האשה החינאית היא יותר קשה ומעציב מאותו של כל הנשים בארצות המזרח; החינאי מדמה את עצמו להשמים, ואת האשה — להארץ, ובכן הוא גבוה ממנה כגבוה השמים על הארץ; — גם קונפוזיום מחוקקם, השב את האשה בין "שלושת הנכנעים" שאין להרהר ע"ז כלל; — הכן צריך לשמוע בקול אביו ובקול אִתּו הגדולים ממנו, ובשום מקום לא צוּתה תורת המחוקק על כבוד אם; כשהאשה נישאת לאיש, הוא נעשה לה לאדון, ובמותו—ימשול עליה בנה. ואם הכן קטן עוד, מושל עליה האפטרופוס של היתום הצעיר, שהוא זקן־המשפחה.

סופרים קדמונים אצלו מְכַנִּים את האלמנה; ה"אשה שלא מתה עוד", כי היא נועדה לבלות את מפחות ימיה מתוך צְפִיָּה למות. אמנם מעולם לא שרפו הסינים את האלמנה במות בעלה, כההודים, אבל כשהיא נישאת לבעל שני יחשב לה הדבר לחרפה ולבגד, ומעל בזיקת־האשה; בניה יעזובה ומסתלקים הימנה, ובמותה לא יקרִישוּ טבלא לנשמתה דאולית ערמילאה... — אולם החיים מנצחים גם כזה את המסורות והמנהגים העתיקים, והאלמנות מבני השררות הנמוכות נישאות לעתים קרובות לבעל שני, והדבר הזה נעשה

עפ"ר בעקב הכסף. בני משפחתו של המת, חפצים תמיד להפטר מהאלמנה והחוקתה, וע"כ ימכרוה, לפעמים גם נגד רצונה, לאיש אחר או לזמה... האשה הצעירה הנישאת לאיש אינה יודעת כלל את כן־רונה, ואין לה כל יכולת להבירו. כ"א ינסו הזוג להתקרב זה לזה ביחוס־חברה, יחיו לשחוק ולקלסה לכל קרובי משפחתם.

החם והחמות נחשבים לאפטרופסים על בני הזוג, מחמת הנשואים המוקדמים הנחונים עד היום בסינים. — הסיני אינו נוהג כלל לחנך וללמד את בתו, שהרי תפנם בנעוריה לבית אבי החתן ותספח למשפחתו, ואין לו איפוא שום חשבון להוציא עליה הוצאות בכדי. החמות מוכרחה, איפוא, לחנך את כלתה ולהורות אותה את מלאכות הבית. — דבר שלא יעלה לה תמיד בנקל. — ביחוד קשה מצבה של האשה הצעירה, הנמכרת לפעמים בקטנותה לחורי בעלה העתיד לשאת אותה, כי מתנחנים עמה לגמרי כמו עם שפחה חרופה, וע"כ תכופים מאד בסינים מקרי האיבוד־לדעת בין העלמות והנשים הצעירות. האשה הצעירה המתענה תחת יד חמותה, יכולה לאיים עליה רק בזאת: "שתשלח יד בנפשה", והאיום הזה פועל לרוב את פעולתו להקל מעליה המת חמותה, כי מעשה האיבוד־לדעת מעורר תמיד שאון ומריבות וקטמות אצל הסינים, ומשפחת האשה השולחת יד בנפשה, מתחילה פתאם לדרוש את דמה מיד בעלה, תחת שלא דאנה כלל לה בחייה. וזוה תצמחנה מחלוקיות ולפעמים גם קרבות ושפיכות דמים.

בכלל, החובה האשה בסינים רק בתור אמצעי המסייע ללידת הנכרים; כבודה הולך ונדול במדה שמתרבים בני הזכרים, ואם אינה מולידה אלא נקבות לוקח לו בעלה עליה פלנשים, דבר שאינו מצער אותה כלל, כי היא אינה דורשת שבעלה ישאר נאמן לה. — כן אין האב הסיני מרחם על צאצאיו הבנות ויש שהוא מוכר או ממית את כנותיו הקטנות הנראות בעיניו כיתרות לגמרי. — כמובן, נעשים דברים כאלה רק בין בני השרדות התהתונות של העם. ומעניין הדבר, כי למרות שאין בסינים שום כת"ם לנערות, יצאו ככל זאת מן העם — נשים גדולות וחכמות בכל חכמה ומדע שהצטיינו גם בפוליטיקה ובהנהגת המדינה וכלכלתה!

* * *

בתי הספר ובהינת התלמידים

בתי ספריהם דומים ממש להחדרים של היהודים ברו"פ לפני שלשים או ארבעים שנה. התלמידים לומדים בחדרים כל היום ורק זמן קצר ישבותו

מתלמודם לארוחת הצהרים, ולתפלת המנחה. לומדים בקול הם הרבה מאד ובעל פה. אין להמורה לבקש רשיון הממשלה לפתוח בת"ם או הוראות שעות ליחידים, והממשלה אומרת בפירוש שחוקה הוא על האב שיבחר בעד בנו מלמד טוב ומועיל. — אין בסינים אף כבר קמן שבקטנים שלא יהיה שם מלמד חנוקות, ובעבו"ז כמעט כל איש סיני כפועל ככפרי באבד וכעני יודע קרא וכתוב. בכל בית ספר נמצאות תמונותיהם של קונפוציוס וזיאנג—צאנג—צי (שלפי אגדותיהם המציא את הכתב) ולפני כל שיעור יכרעו וישתחוו לפני התמונות האלו לאות כבוד.

בשעת הבחינות תבוא הממשלה לפקח על דבר החינוך, ואז תוכר השפעתה על החדרים והמלמדים כי מהבחינות יודע טוב המורה ובית ספרו, והעם יודע מהנסיון ומההרגל להבדיל בעצמו בין מורה להועיל ובין אי מסוגל, ועד מהרה יעבירוהו מפקודתו אם יתראש מעט.

וזה דבר הבחינות: פעם אחת בשנה מתאספים לעיר המחוז אלה התלמידים שהודיעו מראש שבחפצם להבחן. או יתנו להם ג' פסוקים מכתבי הקדש שלהם, ועליהם להבחין מהם במשך מעת-לעת, שיר קמן ומאמר אחד, או שני מאמרים פרוזיים באותו הענין. ובכל הזמן שהם עוסקים במלאכתם, הם כלואים בחדרים מיוחדים בבית המבחן הבנוי כמו ראמים בכל עיר מחוז אף היותר קטנה, ומתאספים אז כאלפים תלמידים ועומדים בנסיון רק ערך אחד אחוז ממאה, ויתרם ישבו להדריהם ולבתי ספריהם להתעתד לשנה הבאה. אלה שיצאו בשלום מקבלים את התואר מזוי—מזאי (תלמיד) וירשה לשאת כפתורי זהב על כובעו, אך אין לו עוד שום זכות לקבל משרה אצל הממשלה;— הבחינה השניה היא בעיר הפלך, אחת לשלש שנים, ובשנת בצרת—ידחווה. כמוכן תהינה אלו הבחינות יותר קשות מהראשונות, ומתאספים לערך שלשת אלפים ולפעמים עד חמישת אלפים תלמידים. גם הם כלואים בחיכל הבחינות הנהדר הבנוי לתלפיות בכל עיר—פלך, ושומרים נצבים לפני הבית לכל יקרב איש זר ולכלי יביאו להתלמידים ספרים או פתקאות; רק מועטים הם התלמידים שיעמדו בנסיון הבחינה הכבדה הזאת, והם מקבלים התואר טזוי—זען (לאמר תלמיד ראוי ומוכשר) וחרשות לו או לרשום על פתח ביתו את שם התואר הזה שלהם. אבל עדיין אין להם רשות לשאת משרה מְמַלְכֵית שהיא נתנת אך אחרי הבחינה השלישית והאחרונה והיא רק בעיר המלוכה פעקינג, ונמשכת כשבועיים ימים בראשית כל אביב, וגם אז ישמרו עליהם משם לכל יביאו אליהם ספרים פתקאות, אבל יבדקום בכיסייהם וצלחתי בגדיהם ונותנים לפניהם פרקים אחדים מקונפוציוס, מעוציו ואחרים, ועליהם להבחין באלו הענינים שירים ומאמרים.

לכאר ולפרש ולפלפל דברי חכמיהם, בקל־חומר וגזירה־שוה ובשאר־י מדות הניוניות. — להבחינה הזאת נכנסים בכל שנה כשבעת או שמונת אלפים תלמידים הנאספים לפעקונג מכל ארץ סינים, ויוצאים ממנה בשלום רק ערך שלש מאות איש! „והמאשרים“ האלה מקבלים התואר „טווי—צ׳י“ (מובשר למשרה) והיא נותנת לו מדרגת אציל וכו' ומעתה יחכה לעת יקרא מאת הממשלה העליונה לכהן פאר באיזה משרה כי רק מאלה תקח לה את כל השרים והשופטים בארץ.

האמנם שמתן שכרה של התורה בסינים היא בצדה, בכ"ז הם לומדים גם לשמה, וגם עד זקנה ושיבה לא יבושו לעמוד על המבחן, ובוה יוכלו להיות למופת לכל בני אירופא, ויש שאב ובנו ונכדו יעמדו על המבחן מסוג אחד למדרגה אחת!

אחדים מהנציונים שעמדו על הבחינה האחרונה, יוסיפו להשתלם עוד בלמודים כדי להבחן למדרגת האן־לי (יער של קולמסין) ששם יושב הקיסר בעצמו ובכבודו, והוא בוחר את הענינים להציע לפני הנבחנים. — אלה שיצאו בשלום גם מבחינה—נוספת זו, נכנסין לחברת האן־לי שקובעים את דירתם בהיכל הקיסר, ומהם לוקחת הממשלה את סופרי דברי הימים להעם וסופרי קורות העתים להקיסר שמספרם בהכרח עשרים ושנים.

ידיעות אחדות ע"ד יהודי־חינא

עוד כהיותי בעבר־הבאיקל, בנסעי לסינים ויפוניה, שמעו אזני ידיעות מקוטעות ע"ד יהודי־חינא שראו אותם בשם פעמים רבות; בהמושג (поощре) סטרעטינסק ספרו לי אחינו תושבי המקום, כי עד המלחמה עם ה"אנרוף הגדול" היו באים אליהם יהודים מחינא כמעט עם כל אניה הבאה מאשרות האמור שנפות רבות מחינא תגבלנה בו; רבים מהם היו חורפים בכל ימי החורף בסטרעטינסק ובנרטשינסק, ורבים היו שָׁבִים על עקביהם לסינים. איש יהודי אחד סיפר לי, כי פ"א בא לחנות סוחר תה חינאי בשם ומצא אצלו חינאי אחד בעל צמה ארוכה עומד ומתפלל שלא כדרך החינאים היודעים לו מאד, ויבוא עמו בדברים ע"י החינאי־הסוחר שידע רוסית והלה הודיעתו בהדיא, שהוא יהודי־חינאי, וכמה שלא הפציר בו שילך אתו לביתו להתודע עם עוד יהודים תושבי המקום, לא אבה בשום אופן וישתמט ממנו באמתלאות ודחיות שונות. בחברת אחדים מאהב"י מכירי בשם, לקחתי דברים עם סוחרים חינאים ע"ד יהודי־חינא, ומפי כלם נודעו לי הדברים האלה: יש להם לאחינו אלה, בכמה ערים בפנים חינא, ביחוד בעיר קיי־פינג, בתי־תפלה, ואולם אינם מניחים

לשום חינאי אחר לבוא פנימה. המה מנקרים את החלק התחתון שבבמה, וזורקין את צומת־הנידון (גיד הנשה) להכלבים, ועושין איזה חיתוך בחלק גופם שלמטה מטבורם (כונתם כודאי על המילה, ואולם בזה יש לחכמים גם את החינאים המושלמים, שגם הם נמולים, ובל"ס כונתם גם אליהם) וחינאי אחד סיפר לי (בחברת הגבאי דביהכנ"ס בסטרדינסק ועוד נכבדי העדה): שזה שנים אחדות יארה אתו לחברה איזה חינאי משונה לגמרי מכל החינאים * במעשיו ובהליכותיו. גם התפאר לפני—הוסיף החינאי לספר—כי הוא, וכל שבטו, מובדלים ומפורשים מכלנו; לו חנים וצומות מיוחדים ותפלות מיוחדות. ביחוד ענין אותו—הוסיף לספר—לפני עשר לבנות בערך ** (בשראיתו לוקה את חיורה והמחבת שלו ומעבירן באש ומלבינן ***); את הקערות של עין הקדיה במים ורתחין מן המוליאר, וכמה ימים וצופים לא אבל שום דבר כ"א—ירקות ומרורים בלי שום פריסת לחם או ענת רצפים (היו שיו ווא בלשונם); ולפני ארבע לבנות בערך היה יום אחד אשר לא מעם בו מאום מהבוקר ועד ערב, ויצם יותר ממעת־לעת ****); ובכל הימים שהייתי עמו בדרך לא ראיתו משתחוה לשמש או להדרקון, גם בימי ראשי חדשינו ומועדנו לא לקח שום חלק בעריכת המשואות והלפידים והאורים. גם—הוסיף החינאי בסוף ספורו—להחינאי המוזר הלזה נודע אח"כ בזה שישנם כפה רבים מבני אמונתו ודתו, אך הוא בוש מאד להתודע אליהם, וכמה שלא יעצנוהו ללכת לבית תפלתכם, והוא לא אבה שמוע לנו".

ושתים הנה לדעתי הסבות המונעות בעד אחינו אלה להתנלות ולחתודע אלינו: האחת, כי רוב אחינו חסי־ביריים הקרובים אליהם הם אנשים פשוטים ונסים, המסורים בכל לבבם ונפשם אך ורק למסחריהם ועסקיהם, ורחוקים מאוד מכל מושא נפש וחזון. ולכן לא עלתה גם על דעתם להתעסק בדברים

* עלי להעיר, כי כידוע עתה יש הצדל רב בין פלך לפלך ובין הנמוניא להנמוניא בכל ארץ סיניס, ולפעמים לא יצינו בני פלך זה למשל, שפת בני פלך משהו.

** כך מוניס בני השמים את שנותיהם לאמר: „שתים עשרה לבנות“, ומהסס „שנה“ נרידא, כנעט שאין להם מושג, זולת הנאורים והמלומדים, ובאשר כי דבריו אלה שמענו מוננו ב"שכט", שמוע מיהה שכונתו על חג הפסח דאשתקד.

*** בזה הדגיש לנו המספר, שכל הימים היה אוכל עמו יחדו מכל מואכל אשר יאכל אלס לרבות גם שקנים ורמסים. ולכן הפליגו והפליאו כה הדבר בהדלו ממנו כמשך ימי החג ה"מוזר" הזה.

**** כונתו בדיוק על יום הכפורים.

בטלים כאלה (כן למצער השיבוני על הוכיחי אותם ע"ז); — והסבה השניה היא מצד היהודים החינאים בעצמם: נוכחתי, ויש לי ראיות מהיטנות על זה, כי הם, היהודים החינאים בכלל* לא יחושו ולא ירגישו את עצמם בתור המיכה מיוחדת כמו למשל כל יהודי התבל, באיזה קבוין קטן שיהי, והם חושבים א"ע לאיזה כתה חינאית בעלת מנהגים שונים וזרים, נקיים וטהורים מיתר מנהגי הסינים, ואין להם שום מושג ממציאות אחיהם בני אמונתם בתבל הגדולה, שמעבר לחומת־סינים, ומה גם בין השדים הלבנים השנואים מאד לכל בני הסינים, למפלגותיהם וכתותיהם. ואך בהעת האחרונה, לרגלי ה"מלחמה עם המתנוששין", כשהדרו צבאות אירופים לפני ולפנים סינים, החלו לאט לאט אחינו אלה, יהודי חינא, להרגיש את יהדותנו ומשתוקקים להתודע אלינו, הנה כי כן פגשתי בימים האלה "משולח" אחד** (ששב משנחאי, ויספר לי: כי הוא בעצמו מל נערי־יהודי־חינאי לשם גרות.***)) וכי ישנם כעת עוד יהודים חינאים בשנחאי, הבאים בכון מפנים־סינים כדי להתודע ולהתקרב אלינו, אף כי עוד כמורך לבב ובפחד מעט, ולפעמים גם בקצת חשד****); — וכי בית מסחרו של היהודי העשיר מבגדד "ששון", מתענין בשם מאד בדבר התקרבות אחינו אלה הנדחים.

ואולם גם שם "אליה וקוין בה", כי מרבית הקהלה העברית בשנחאי הם מיהודי בגדד (אחדים ביניהם גם מתימן ובית־עדן) שבאו הנה לרגלי בית מסחרו של האדיר ששון, אשר גם הוא יתחשב ומתיחס עליהם, וכמוהו כמוהם מביטים בשאט נפש על יהודי רופ, שבאמת לא יצטיינו בפה במעלות רוחם ובמוסריותם, לרגלי פרנסותיהם השפלות והבזויות..., ודבר ידוע הוא, כי יהודי ארצות הקדם לא יסכנו כלל לדברים כאלה—לנהל את התעמולה בין יהודי חינא כאמור, ועד שלא יתערבו יהודי רוסיא בדבר הזה, תשאר התעמולה מעל. ובהיותי אז שקוע ראשי ורובי לחקור ולדרוש ע"א אחינו אלה, יעצוני

* כמוכן ישנם זוגיהם זודאי גם יולאים מן הכלל הזה והם צפנים הארץ (ראה להלן).

** כמדומני מישיבת נאזוארדוק.

*** המושלה התאונן לפני שלא ידע מה לעשות ואך להתנהג כשצא למונו. כי היה

מסופק לנמרי בזולאי היהודי, לכן מלהו לשם גירות.

**** איברא שחינו אלה מביעים עלינו כלנו בחשד גדול במא אחינו יהודים כלל, ואך

להעבירם על דתם באנו, כאשר כן עשו ויעשו עד היום השלוהים (נויססיונערשען) הנוצרים

המראים להם בתמונות קדושה (את האב והבן וכו). את אבותינו אברהם יצחק ויעקב ומשה

יָרָה אֲמָנוּ וכו' ולאט לאט יטבילום ויכניסום תחת כנפי הגלריות . . .

או אחרים ממכירי בעבר־הבאיִקל, לשוב כמה תחניות בחזרה, שבהם כנשמע ישנם גם יהודים—חינאים בין הפועלים החינאים הרבים העובדים שם עבודת המסלה הסובבת את הבאיִקל (Круго Войкальская) ואעבור את התחניות יבליניה, פטרוכסק וכו', הקרתי ודרשתי את כל הפועלים ומשרתי התחניות, ומכלם נודעתי שישנם כאלה כהתחנה הגדולה "חילאק" ששם הרעפא המרבוית. מהרתי שמה וברגע צאתי מהמרכבה החילותי לחפש ולבקך בין המון הפועלים החינאים שבשם (בערך חמשת אלפים איש) ועל ידי עֵנָד לי גם סגן שר התחנה איש ישר, שהתעניין אף הוא בענין זה, וסב"ס עלתה בידנו למצוא ביניהם שלשה יהודים חינאים. ואולם מה מאד דאבה נפשי, בראותי שאי אפשר לי בשום אופן להציל מהם איזה דבר מענין; שנים מהם לא אבו כלל לדבר עמדי ועיניהם היו כל העת נטיות להמון החינאים שסבכום והתענינו על ה"ביקור" הזה שלנו את "אחיהם הפועלים" שבעיניהם לא יצמינו מהם במאומה עד שיוכו לבקור כזה. . . . , והאחד אשר העיו והדחיב עוּ בפנשו לדבר אתי ע"י מתורגמן (אחד הקבלנים החינאים המפקח על עבודתם) לא ידע כלל מה אני חפץ ממנו, ומה עליו להשיב? זולתי אשר רמו לי שהוא מהול, ובארבות ידיו ואצבעותיו הראני על החלק האחרון שבנופו, ויבינני כזה, כי באכלם בשר, ינקרו מן החלק הזה את צומת הגידין (גיד הנשה) והחלב וכו'*) , אף הראה לי בתנועותיו וברמיזותיו, ומעט בסיוע דברים ע"י המתורגמן, שהם מתפללים לאל יחיד בשמי שמים**) ולא לה"שמים" ולהררקונים וכו' (ע"ז התעוררו גם שני חבריו השותקים, וירמוזו בתנועותיהם שהם יתפללו רק לאל יחיד וכו') אף קרא לנו שמות האבות, אברהם יצחק ויעקב עם משה ואהרן ודוד ולא יותר. אך קשה היה לי מבתחלה להכין גם את השמות האלה, יען הביעם כהכרה החינאית לאמר : אֹהֶא—בְּרֵאוּ—אֶה—כוּ (אברהם) יוּ—מִשִּׁיּוּ—הֶא—יֵא—קוּ (יצחק)

*) לדעתי הדבר שבראש וראשון זיינו את יהדותם בהסרת זמנת הגידים וכדומה, בזה מזה, שכלל יקר מאל הדבר בסוים. ובעכו"ז יעשה אללס רוס גדול הדבר שהם מוכרחים להסיר הלקי הדבר וחלב ולהשליך החוץ. וגם פעיני החינאים יפלא זאת ובעכו"ז יסיתו ודברו בזה.

**) עלי לזיין את העובדה, כי בזווי לשאלו ע"ד מולאו ולאומיותו, לא ידע המתורגמן בעצמו איך לזרף את הדבריו ובעויו באופן שיבינהו הנשאל באשר אין בהינא שאלת הנזע והלאום. . . . ומוכרה היה המתורגמן לשאלו כך : מדוע לא תשחווה להדרקון הקדוש שלנו? ולא תחוג את הגיו עם האורות והלפידים וכו' כמו כל בני הינא למפלגותיהם ובתותיהם? או אז השיבוהו כי : הוא לגמרי אחרת, שהו מתפלל לאל יחיד וכו' ולא להשמים וכו'.

יעי—חוי—קוי— בוי (יעקב) וכו' ואלמלא בקיאתי בההברות המזרחיות של אחינו הבוכרים והדגיסתנים וכו' שיש להן השואה כל שהיא עם הברותיהם כי עתה לא יכולתי להבין גם את זאת.

חפצתי עוד לדבר עמהם ולהביא גם אותם לידי התענינות כדי שיתנו לי יותר ידיעות, לו גם ממשמששות, ע"ד יהודי חינא, והנה התחילו להנות את הברותיהם הידועות: פֿרֿטֿון— דֿאָ— מוּ? לאמר: השיחה נגמרה ואין להאריכה עוד והוכרחתי לנגמרה ולהפרד מהם.

ככה בלותי אתם שמים עשרה שעות עד בוא המסע החוזר למנדזוריא, ואשב במרכבה במפח נפש ובתונת לב, בהעלותי על רעיוני: עד כמה נפלו אחינו אלה בהמצאם בין בזוי אדם וממאי נפש עובדי האליל, עד כי כמעט שכבתה בהם לגמרי אש־היהדות וזיקי "חיי העולם", שנמעה תורתנו בתוכנו, — הוֹ אֵלִי! הרבה נסעתי בתכל ובכל מקום דרשתי והקרתי אחרי אחינו האובדים והנדרחים בין עריצי גוים וכו' ואולם להפגש עם יהודים כה ממשמששים ונמזקים מיהדותם לגמרי כאלה... לזאת לא פללתי כלל! ובלבי עלה רעיון נורא אשר העיק את חוי — — — — להתכחש לגמרי לאחינו אלה — — — — כי גנאי הוא לנו להתודע לאחים שפלים ונכרים כאלה... ואולם כמו מכח טמיר ונעלם נצנץ כי הרעיון אשר עורדני וינשאני בהעלותו על לבי מאידך ניסא: עו ועצום הוא רוח ישראל סבא להחזיק מעמד גם בארץ סוגרת ומסוגרת כזו, במקום שאחינו אלה היו מובדלים ומופרשים מכל אחיהם ומכל השפעת תורתנו ומוסרנו וכו' הרחק הרחק מהגויה היהודית הכללית שבכל אופן היא פועלת בכל תפצות הגולה, חוץ מהם, ובכ"ז נכרין גם בהם רושמי ישראל סבא, ויעקב לא מת גם לפני ולפנים מחומת חינא!! —

ואלה הן הידיעות שאספתי ע"א יהודי סינים בהיותי במקומות האלו (במנדזוריא, יפוגיה וסינים וכו') ע"פ ספרים ומקורים שונים שדברו ומדברים עליהם וכו' למן העת שבא זכרם בספרות התכל הכללית ובספרתנו אנו; שני תרים מושלמים מהמאה התשעית לספה"ג היו הראשונים שספרו, דרך אנכ, ע"ד מציאת יהודים בסינים, ומעידים על קדמוניות ישיבתם בשם, מזמן בלתי נודע כלל לשום סופר היסטורי*).

התייר אבן־כתותא (הי במאה הארבע עשרה) מספר: שיהודים רבים הומתו בשעת המהומות והמרידות בעיר קיי־פו עכשו—קיי־פין**)

*) Vide Renaovdots Translation London 1753

***) The haveis of Jbn-Battuta by Rev. Dr. Lee London 1829

השלוחים מאנטוֹקאררינא ומארנינאללי מזכירים בספריהם את היהודים הרבים שגרו ברובע מיוחד בעיר קאמבולאק (היא—פעקינג האידנא).
התייר המפורסם טארקא־פאלא שחיה בסינים במאה הי"ג מזכיר כמה פעמים את יהודי חינא בדברו ע"ד המלחמה בין קובלא־קאקן נגד קרובו נזי—ואן.

הבהן הרומי אליקסי וויטנארדאו בספרו *история библія на востоке* c. II, 6. 1891 אומר: לפי הנראה כבר היו שיירות של "יהודים סוחרים ותיירים" מצויות בסינים עוד בימי מלכות ישראל. ומביא ראיה לדבריו מאחד משיירי היהודים החינאים המספר: "כי מלך סינים שלח מתנות לרוד מלך ישראל" וכנראה מסורת היתה בידם שמתנות חירם מלך צור לרוד (שמואל ב' ה' י"א) באו מאחד ממלכי סינים.

ובאמת אך לסותר לנו לבקש ע"ו תעודות ומקורים מסופרי הנונים, בשעה שיש לנו מקור נאמן כזה בספרי קדשינו, הוא הנביא ישעיה (* אשר התנבא בפירוש: הנה אלה מרחוק יבאו והנה אלה מצפון ומים, ואלה מארץ סינים (ישעיה מ"ט—י"ב). ואין ספק בדבר שהנביא כוון לארץ הסינים China או Sina כפי דעת החכם ר' מנשה בן ישראל כספרו מקוה ישראל פרק ו' אות כ"ד) וכן היא דעת המבארים החוקרים פירסט היטציג ועוד, לאפוקי מדעת הראב"ע שהיא מלשון סנה והיא טארין מצרים.

החכם דזי פין בספרו ע"ד היהודים בסינים, משער, שהם באו שמה ישר מבבל, והראיה—שיש בידם שרידי פרקים מזכריה מלאכי, ועוד—שהם יודעים גם מעט מנהגים ודינים שיוסודתם בתלמוד.

היהודים הסינים בעצמם אומרים: שמסורת היא בידם מאבותיהם שבאו לגור בסינים בהשגים האחרונות לממלכת הקיסר מינג'טהי לבית האן, וזה היה בערך שנת 70 לספח"נ (הוא הקיסר ששלח להורו להביא את אמונת בודהה לסינים)

בספר הזכרונות לסלכות המונגולים משנות 1329, 1354 לספח"נ, בעת נפילת המלכים ההם, אנו מוצאים שהממשלה פנתה אז בבקשה לחמוי־שלמנים ולהיהודים שיכואו לעזרתה בעיר המלוכה פעקינג נגד היל הקושרים, והיהודים נקראים בהכתבים הרשמיים ההם, בשם: "דויהודי", הרי לנו הוכחה נאמנה שמספרם היה אז רב בסינים וגם כהם והשפעתם גדול, כי אלמלא זאת לא פנתה אליהם הממשלה לעזרה.

(* לו גם ניהא עזה היה ישעיה השני, היה ככל אופן קודם בנין הבית השני שהרי הוא עומד ומתנבא על כורש שהוא נתן הרשיון לבנות את הבית.

בשנת 1704 הרכה הישועי נאזאני לכתוב ע"ד היהודים אשר בקאי־פונג, והוא מכנס : „הכרת מנקרי ניד הנשה“, כי, לדבריו היו בעצמם מכנים אותם כך תמיד, ובוזה רק בזה נבדלו מיתר נויי סינים והמושלמים, ואת בהכנס־ם שלהם יכנה : „היכל האמת והטהור“ (טוינג־צין־טצע) זיתארהו ככה : „הנהו „בן ארבע חצרות ובהן בתים שנועדו לדירה ולמלאכה ולתפלה וכו', וכאמצע „החצר הראשונה שער מפואר עם כתובת : „להיוצר כל נוצר והמנהיג את „התבל“. וכאמצעותו, ספל של נחשת להקטיר קטרת וכו'. ומשם להיכל „לי־פאוי־טצע“ לאמר : בית מועד לשבוע. ומה מוכח שהיו נועדים להתפלל בו רק „פעם אחת בשבוע, וקרוב לודאי, שזאת היתה ביום השבת. כאמצע היכל „היתה גם כימה בתכנית כסא עדויה בעדי עדיים, במעטפות של משי מרקמות „מעשה חושב, במרבדי יקרה שטוחים לפניה על הרצפה, והיא נקראת „כסא „משה“, ועליה היו מניחין ספרי התורה לקרוא לפני העדה. וממעל ל„כסא משה“ „היתה חופת־כבוד טארנמן עם טבלא שעליה חרות שם הקיסר המושל אז „באותיות זהב. וממעל להטבלא מרקמים בהפרכת כאותיות עבריות הדברים „ה א ל ה :

„שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד

„ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

„ויש שם שער משולש שעליו כתובת עברית :

„ב' כ' י' כ' יהוה אלהי האלהים ואדוני

„האל הגדול הגבור והנורא“

לפי דעת החכם פערלמאן בספרו הסינים (צד 213) נמשמשה אות המ"ם ובמקומה נדמה „כ", ולפי"ו תהיינה אפוא הר"ת : „ברוך כבוד יהוה ממקומו“, ונמחקה עוד מלח אחת גם אחרי „ואדני“, וצ"ל ; „ואדוני האדונים“ (*). היהודים הראו לנאזאני את ספרי התורה והובילוהו גם אל החדר שבמערב ההיכל נגד ירושלים, הנקרא אצלם טיען־טאנג לאמר : „בית השמים“, שבו היה מושב רק לרכי־העדה, ושום זר לא קרב אליו. ומספר „שהיו ביניהם באהבה „ואחזה באופן מאד נעלה, ובחצר ביהכנס"ם בצד צפון היה מקום פנוי הנוער „לנקר שם את הנידין מהכהמות, כי שמה הביאו כל היהודים שבעיר את „זכיהם, לנקרם ע"י המומחה לזה. — גם את „היכל האבות“ (טסע־טאנג) „שבין ארבע החצרות ראה נאזאנני, והוא מספר : שפעמים בשנה, באביב „ובסתיו, ככדו בו היהודים את זכר נשמות אבותיהם שבכתבי הקדש, שם היה

(* ראה „קענלערס צעשרייבונג“ הולאח מורד, האללט 1806

„מקום לטבלאות (כדרך הסינים) שעליהם כתובים וחרותים שמות הקדושים
 „ואנשי החייל רבי־פעלים (כמו אצל הסינים) אבל שום פסל ותמונה לא נמצא
 „בשום היכל ואולם, אך היו בו גם מחתות לקטורת לכבוד אברהם יצחק ויעקב
 „ושנים עשר שבטים ולכבוד משה יהושע ועזרא ואחת המחתות שנתנה להם
 „במתנה מאת אחד הקיסרים לבית מיננ (דינסטיה שמלכה בסינים משנת 1368
 „עד 1644), שהוא גם למד אותם מינשה הקמרת והפיטום“,

„היהודים כבואם אל ביהכ״נ—מוסיף נאזאני לספר— חולצים את נעליהם
 „והקורא בתורה ישים על פניו צעיף דק ושקוף לחקות את המסוה של פני
 „משה (שמות ל״ד־ל״ג), אינם לובשים טלית מצויצת בת ארבע כנפות כיתר
 „אחיהם שבאירופא ואזיה. רק משימים על ראשיהם מעטפה עבותה (טורבאן)
 „מטראה תכלת, ופסי־משי אדומות על כתף הימין יורדות על החזה ועל הנב
 „מוזה ומוזה עד מתחת להורוע השמאלית באלכסון, ושם עונבין את שתי הקצוות
 „בעניכה קלה.—מאמינים באחדות פשוטה וטהורה ואמונתם זו היא להם יסוד
 „מוסד למקור יחיד ומיוחד לכל תפלותיהם וזמרותיהם הדתיות, וגם הם ככל
 „אחיהם בארצות המערב והמזרח, נזהרין מאד שלא להגות את השם באותיותיו,
 „ומאמינים בשכר ועונש בנן ערן ובניהנם וכו׳ וכו׳“.

שני סופרים סינים מזכירים דרך אנב „היכלות שנבנו לשם אלהי השמים
 והארץ ע״י בני עם נכר שבאו לגור בארץ וכו׳, ובטח שכונתם היתה להיהודים*
 הסופר סינטימצע בספרו טאננדי־נינגקע (שנכתב בימי מלכות בית טהונג,
 מן 420 עד 478 לספח״נ) מספר ע״ד „הכית שבנו איזה אנשים נכרים בקאי־
 פונג, להתפלל שם לאל שוכן שמים וכו׳“.

הסופר ווייה־שוה מספר ע״ד „היכל־השמים“ של הנכרים שנבנה בשנת
 621 לספח״נ, בעיר צאננדי־ונג בפלך שען־סי“.

ועוד סופרים רבים מביאים ידיעות מפוזרות וקטעים ע״ד היהודים שהיו
 בקהלות רבות בסינים, ביחוד בהערס נינג־פא, האנג־צו, ובעיר הברה פעקונג.
 „הכהן הישועי מאטמעא ריקקי שאין כמוהו נאמן בדבריו ובספוריו המדויקים
 „בא לפעקינג במלאכות האפיפור בשנת 1581 וישב שם עד שנת 1610,
 „וידוע להוואטיקאן את הדברים האלה : „בא אלי איש סיני והניד לי כי שמועה
 „שמע שבאו לפעקינג אנשים מארץ רחוקה, העובדים את האלהים האחד והיחיד
 „ומיוחד, והם אינם מושלמים, לכן בא לראות אם אמת הדבר.—הכרת פני

(* לא פורש מי הם, ונאזיה זמן ? והוצא בספר הסינים של ה׳ פלמאן הזכר לעיל

„האיש ענתה בו שאיננו מנוע המונגלי, ולכן לקחתו אתי אל חדר בית תפלתי, וזכרתי בך לפני התמונה האחת שבה מרים וישו ויוחנן המטביל, ולפני השניה—שבה ארבעת השלוחים. כראותו את מעשי כרע גם הוא על ברכיו לפני התמונות, ויאמר לו: אנחנו בני ארץ סינים מכבדים ג"כ את נשמות אבותינו המתים והננו רואים שגם אתם חולקים להם כבוד. את התמונה הראשונה אדע, היא בודאי תמונת רבקה אמנו ושני בניה יעקב ועשו. אבל הנידה נא לי מדוע נרשמו על השניה רק ארבעה בני יעקב, וחלא שגם עשר בנים היו לו?—בארתי לו את תוכן התמונות, ונדעתי שהאיש לא ידע כלל ולא שמע מאומה מישו ואמו ומתלמידיו ומאמונת הנוצרים בכלל.“

אח"כ סיפר לו האיש ששמו נאני, כי בא לפעקונג מקאייפונג, עיר הראשה בפלך האיינאן לעמוד על המבחן הדרוש לקבלת משרה מהממשלה. והוסיף נאני לספר—כותב להלן ריקקי—ששתים עשרה משפחות גדולות של יהודים חיים בקאייפונג ושיש להם כיהכנ"ם מפואר וספר תורה שנכתבה זה יותר מארבע מאות שנה, וכי מלבד המשפחות שבקאייפונג יושבים עוד הרבה יהודים בהערים האנטיטשו, צעיקיאנג וכו', ושכל ארץ סינים יושבים יהודים רבים וכו'.

הכהן ריקקי הראה לו את התנ"ך בעברית אך הוא לא ידע לקרות בו, ורק את האותיות ידע והבין. ולא בוש להניד לו כי הרב שלהם הוכיחהו כמה פעמים על עזבו את שפת עבר בנתנו את היתרון לשפת הסינים.—וישלה ריקקי זה ע"י איש סיני שהתנצר, מכתב אל הרב בקאייפונג, שבו באר לו פרשת אמונת הנוצרים וכו' והמשיחות שבישו וכו', וישיבהו הרב במכתב: „כי משנה הוא אתו, ומשיח ישראל עדיין לא בא, ויבוא רק אחרי עשרת אלפים שנה“ (* והוסיף הרב במכתבו להפציר בו לאמר: „אחרי ששמע מרוב חכמתו ורובי תורתו של ריקקי . . . נכון הוא למסור בידו את משרתו ככהכנ"ם, בתנאי שיבוא לדור אתם ולא יאכל בשר החזיר ויסיר את גיד הנשה מהבהמה השחוטת וכו'“.

כמשך השנים שחי הכהן הזה בסינים באו לפניו עוד יהודים ממקומות אחרים לבקרו, ויתאוננו לפניו: שאמונתם הולכת ומתמוטטת באין להם מנהל בראוי, משעה שמת רבם הזקן שהיה נחשב אצלם לרב־הכולל, והשאיר אחריו עוליימים היודע אך מעט מוער בתורת ישראל וכו'. הם אמרו לו ברור, שאין לפניהם דרך אחרת כ"א להתכולל בהסינים, כאשר עזבו מנהגי וחוקי אבותיהם באין להם עוד שוחטים מובתקים, אף לא מוהלים ורבנים וכו'. ואולם רע עליהם

(* בכלל לא יקמוזו הסינים, בעשירות אלפים ונרכנות שנים . . .

להתאחד עם סינים עובדי האליל, וכן לא יוכלו להתאחד עם המושלמים אף שזם טלים את בניהם, ולכן החליטו רבים מהם להתאחד עם הנוצרים אשר אעפ"י שאונם מקפידים על השחיטה והמילה, אבל הם, כפי שאומרים מאמינים באלהי ישראל ובנביאיו ובהאבות הקדושים.

מתשובתו זו של הרב לרוקקו, ובקשתו אותו לבוא להיות להם לרב, ומדברי אלה היהודים, אנו רואים שהם חיטבו את הנוצרות ליהדות פשוטה, והאמונה ביש"ו ובתלמודיו—לדבר פרטי שאין לו שייכות לכלל העדה, ובי רוקקו טעה בחשבון ביאת המשיח ותו לא.

בשנת 1850 שלח הבישוף Smith משאנחאי שני סינים-נוצרים לקאי" פונג להקור ע"ד היהודים בשם, ויבואו משם איזהו התיבות גייר שעליהם היו כתובים שברי פסוקים מתנ"ך ותפלות בכתב ישן נושן, וזולת זה לא הצליחו מאומה במשלחתם כי לא ידעו עברית. ולפי דברי הח' מארקוס אדלער במחברתו Chinese Jews יש להחליט מקטעי התנ"ך והתפלות שהביאו, כי היהודים החינאים החזיקו בהחוקים והמשפטים ע"פ הרמב"ם כמו יהודי תימן ובית עזן למשל.

וד"ר נייבויער מאקספורד התעסק לפרש ולבאר דברי ספרי התפלות שלהם, בטאמרו בהרבעון חלק שמיני, Jewish Quartely Rewiew

ומד אלחנן אדלער כתב הוספה לזה, בשנת 1898 בהרבעון הנזכר חלק יו"ד, וזה האחרון במחברתו "גנוי פרס ומדי" מוכיחים בראיות ברורות והזקות שאין להרחיק אחריהם, כי בשלש מאות שנים האחרונות, באו ליהודי-סינים תורה וחוקים שיצאו מפרס, וזה האות שעמדו או תחת השפעת היהודים בפרס*)

(*) ואני משער שרבים גם מחיגו הדגסתנים וההררים שבקוקו, באו עם יהודי פרס לסינים דרך קסנר וקלנן וכו', כאשר תמיד ע"ז האכן שנולדה בהרבות בהכ"ם בקאי"פונג ועליה הרווחים הדברים האלה: "כודאי צוי כאנחי ארבע שנות מלאתו סיון רוו דהסה אלף תשעה מאה הדווי". והמליט האלה כלן משפת "טעית" שמדברים בה עד היום אחיגו הדגסתנים שבקוקו, ופחרונן: "כודאי צוי כאנחי"—אלהי הבית הזה; "מלאתו סיון"—הדש סיון; "רוו דהסה"—ביום שלשה עשר; "אלף תשעה מאה הדווי"—אלף תשעה מאות שנים עשרה שנים לנלותם משומרונן. היא שנת ה' קט"ז למניננו אנו. ועיין מה שכתבתי ע"ז זה באריכות בספרי "מונלכות אררט" (הולאת מוריה אודיסה תרע"ב) והשערתי, שאכן זו הייתה נתינה בקיר איזה ציכ"ם צדנסתן, והביאזה אתם לסינים בתור מנכת-עולם ולעדה על מולדס מפרס ומדנסתן. או שחרתו את הדברים האלה בצואס לסינים, בשפתם ה"טעית" שהיתה כודאי שגורה בפיהם ימים רבים, כמו שמדברים למשל עד היום אחיגו הספרדים שבתגרמה וכו' בשפת ספרד שהביאו אתם לפני ארבע מאות שנה, ועורכים בה את מכתביהם וספריהם ורושניהם, ובאמת הייתה העת הולאת (שנת ה' קט"ז) עת

בשנת 1849 נהרס בהכנ"ס שלהם בקאי־פונג ע"י שטף־מים גדול שפרץ שם, והקהלה הישראלית שמספר חבריה עלה אז עוד למספר מסוים (כמה מאות נפשות) לקתה בהרפתקאות קשות אחרות, התרוששות, התפרדות, ההנרה למקומות רחוקים וכו' וזוה—גם אבדן המרכז הכללי, בית הכנסת המהולל, ולאט לאט נתדלדלה הקהלה לגמרי, והשרידים המעטים שנשארו שם נתרשלו במובן, בהחנוך העברי של הדור הצעיר, והלשון העברית נשכחה לגמרי, ועתה אין אף יהודי הינאי אהה שידע להתפלל בעברית! רובם מכרו גם את בתיהם ושרדותיהם, ושרידיהם נסחפו בזרם הריבולוציה הטייפינית (שנות 1864—1860) וסבלו הרבה על ידיה. ואחרון הכביר—שטף המים הגדול שבשנת 1860, אשר המיט עליהם שואה ואסון־נצח וככה הלך מספרם הלך ודל ביחד את מנהגי הדת וכו' עד כי כמעט שעברו ובטלו מן העולם!

בשנת 1866 הלך הכהן מארטין (ראש בית המדרש מזוינג אשר בפעקינג הבירה) לדרוש ולהקור בעצמו את מצב היהודים בקאי־פונג בעת ההיא, והוא כותב בספרו A Cycle of Cathay Chinago 1890 „מכל אשר שמעתי ואשר נודע לי נוכל לשפוט שלפני שנות מאות היו גרים בסנינים הרבה משפחות של יהודים, ועוד עד היום הם זוכרים שהיה להם ככנ"ס מפואר בנינג־פא, שהוא הרב עתה, אשר נתן במתנה שני ספרי תורה לכהנ"ס שכהא־נאן". בידי מארטין לא עלתה לגלות שם מצפונות, הוא פנש שם ששה יהודים בני שבעת המשפחות החיות עוד שם (כפי שהונד לו) שנים מהם היו לבושים בנדי כבוד לאות שעמדו על המבחן וראוים למשרה בממשלה; כובעו של האחד היה מוכתר בכפתור־זהב, ושל השני—ככפתור־זכוכית־מלמש. הראשון היה בנו של הרב שמת זה כשלישים שנה, ואתו הובל לקברות האישי האחרון בקאי־פונג שידע את השפה העברית. בידי היהודים שם נמצאו עוד ספרי תורות אחדים והם להם רק לזכרון, כי אין גם אחד היודע, לקרוא בהם. ובאשר שצר להם על הדלדול והכריתה העברית, וכדאנם כי עוד מעט ויתערבו בנויי סינים ואבד זכר למו, הלכו והעמידו ספר תורה אחד בשוק, פן יעבור תיר יהודי ויראה את הספר, ויודע את מצבם. ואולי יעורר את אחיהם שבמערב לחומלה עליהם, לשלוח להם אנשים חכמים ללמדם את השפה הקדושה ואת התורה, ולהחיות את העצמות היבשות האלה וכו' ואולם גם „התחכמותם" זו לא עמדה להם, ושום יהודי לא עבר עליהם, זולתי מפיתים־ינוצרים שאבו אמנם

זרה ליעקב בדנסמן ורזיס מוהס נפולו בכל ארצות תבל. (עיין ספרי הזכר ג' 8) ולפ"ז איפוא קיחה השפעת יהודי פרס עליהם עוד מהימים ההם כערך יותר מתחום מקלות עינים. —

לפתותם להאמין להם שהם יהודים וכי כדי להכניסם החת כנפי הדת הנוצרית אך נתברו ונתפשו כערממתם ולא שעו יהודי הינא אליהם ואל הסתותיהם, וככה עמדו עם ספרי תורתם כמה ימים בראש חוצות, ושכו לבתיהם ביאוש וכמפח־נפש.

מארטין מוסף לספר : שאז כבר חדלו גם למול את בניהם ולנקר את צומת הנידון ולא שמרו עוד מאומה מכל מצות התורה. והזכרון האחד שנשאר בקאי—פונג, הוא טבלא אחת שעליה כתובים באותיות זהב „ישראל“ שמלפנים היתה תלויה ממעל לפתח בהכנ"ם, ועתה היא נשמרת בבית המסגד המושלמני והרבה יהודים מערי השדה, כבואם לכאן, ילכו לבית מסגד זה לשפוך שיחם לפני אלהי ישראל, כנשואם את עיניהם אל הטבלא הזאת.

בשנת 1872 לספח"נ, באו אחדים מיהודי קאי־פונג לפעקונג בתקוה כי ימצאו שם איזה סער מאחיהם המערביים הכאים לפעמים להגלי עסקיהם לעיר הבריה, אך בראותם כי תקותם נשארה מעל ואיש לא שם לב עליהם, שכו כלעמם שכאו—ביאוש גדול ובפחי נפש.—

עוד מוסף מארטין לכתוב : שפגש יהודים עומדים על המקום השמש שעליו עמד לפנים בהכנ"ם שלהם, ושם מצא אבן־מוזכרת שעל צדה האחד חרותה השנה העולה בחשבון לשנת 1164 לספח"נ, ומעבר השני השנה העולה לשנת 1489 לספח"נ ; הראשונה—לזכרון השנה שבה נבנה בהכנ"ם ; והשניה—השנה שבה חזקו את בדיק הבית ושכללו את הבנין מחדש. מלבד המצבה הזאת ישנן עוד שתי מצבות, אחת משנת 1668, ואלה הדברים ההרותים עליהן :

המצבה משנת 1164

„אבינו מחוללנו הראשון היה אדם, מיסד אמונתנו—אברהם. אחריו בא משה ונתן תורה לישראל ; כימי המושלים ממשפחת בית האן (משנת 25 עד 221 לספח"נ) הונחגה אמונה זו בסנינים, וכימי הדינסטיה הסונינית, בשנה השנייה למלוכת הקיסר היאס־שינג, נבנה בהכנ"ם בקאי־פונג. כל אלה המכבדים אלילים ופסילים אלמים, אך לשוא יתפללו אליהם, כי שוא ושקר הם, לא בן אלה המכבדים את כתבי הקדש ושומעים לפקודותיהם הם ידעו מאין בא כל דבר בתבל. כתבי הקדש וחכמת אלהים הנצחית, עוזרים ותומכים זא"ז להראות ולהוכיח מאין ואיך נברא האדם. כל המאמינים באמונתנו משתוקקים לאמת ועושים חסד וצדקה, ונשמרים מאד מן העבירות והפשעים.“

(Cf. Chinese Repository Vol. XX.)

הכתבת משנת 1488 (הוא העבר השני של המצבה הנזכרת) :
„אברהם חי בדור התשע עשרה (?) אחרי אדם. האבות מסרו לכניהם

„אחריהם את החק והמצוה לבלתי עשות פסל ותמונה, ולבלתי לעבוד אותם, ולכלי האמין בחבלי השוא ואמונות כוזבות. אברהם התבונן אל סתרי הטבע, וחקירותיו העמוקות הביאוהו להכיר את האלהים היחיד והאחד, ויהי הוא מיסד „אמונתנו שבה נחזיק עד היום הזה. זה היה בשנת יאה וארבעים ושש למלכות „בית מצאון. אמונתנו נמסרה מאבות לבנים עד משה שחי בשנת שש מאות „ושלש עשרה למלכות בית מצאון. ועליו נחה רוח הכמה ובינה. ארבעים יום „היה בחר סיני, לחם לא אכל ומים לא שתה ויתהלך את האלהים, חמישים „ושלש (?) פרשיות מהתורה נמסרו לו ראשונה וממנו ע"פ המסורה עד עזרא „שנס הוא נחשב לאחד האבות.

„כל איש היוצא לפעליו ולעבודתו מהויב לשוות את האלהים לנגד עיניו „כל היום, ואנחנו מתפללים שלש פעמים בכל יום ערב ובקר וצהרים. „בעת התפלה נכוף ראשינו ובדממה ולהש נתפלל בנענוע מעט את ננו „פנים ואחור. ובחתימה נצער ג' פסיעות אחרנית, וה' אל מול פנינו, ונסב „לצד ימין ולצד שמאל, וננביה עיננו למעלה ונשפיל למטה להראות שנאמין „כי כבוד האלהים מלוא כל הארץ.

„החובה עלינו לכבד את אבותינו (המתים). ופעמים בשנה, באביב וכסתו, „עלינו להביא להם מנחה בקר וצאן ומתנובת הארץ.

„ארבעה ימים בהדש מוקדשים להטחר ולהתעוררות לצדקה וחסד (איזה „ימים? לא נאמר. בודאי כונתו על השבת, כאשר יאמר לחלן) היום השביעי „קודש הוא למנוחה, ואחריו מתחיל זמן חדש לעשות טוב וחסד. בהתקופה הרביעית של השנה* (נמנע מכל תענוג ז' ימים, ויום אחד מוקדש לצום לתפלה ולתשובה.

„אמונתנו באה הנה טטוען-צו** (שבעים משפחות, והם: לי, יען, קאא „טצאא, ואחרים. באו לחצר המלך סונג, והביאו אתם מנחות מטוה צמר נפן טמערב, והמלך אמר להם:

„הנה באתם לסינים, ועתה לכו בדרכי אבותיכם והחזיקו בנמוסיכם ובמנהגיכם, והעיר פען-לאנג (עתה—קאיפונג—פו) תהיה לכם למושב. „בשנה הראשונה למלכותו של לינג-האנג (הוא היאסשאנג) לבית מלכות

(* התקופה שבה הליס רה"ש ויהו"פ איננה התקופה הרביעית, לא לפי השנן היהודים ולא לפי השנן הסוים, וכותב המלכה קורא לה „התקופה הרביעית" מפני שהיא קלה בזמן האסיף והיא הרביעית לתקופת השנה לעבודת האדמה.

(**) הסיוולוגים אומרים שהכונה בזה שגאה מארץ הודו, או דרך בה.—

סונג (1163) בימי רבנו לוי, בנה יעני־טולא את בהכנ"ם, ותחת ממשלת בית
 "יוען, בשנה השש עשרה למחזור טשע־יוען (1279) נבנה בהכנ"ם מחדש. מדת
 "הבית שלשים וחמישה טשאנג מכל צד (בערך 350 רגל)

"הקיסר טאי־טשו מוסד מלכות בית מינג, נתן בשנת העשרים ושש
 "למלכותו (1390) חלקת אדמה לכל (היהודים) אשר היו נאמנים לו ותחת
 "ממשלתו ישבו לבטח בשלום ובשלוה ואין מחריד אותם. הרבנים נקראו "טאן־
 "לא" ועליהם היה מוטל לשמור על הסדרים בביהכנ"ם ולפקח על כל דבר הנוגע
 "לדת ולאמונה. — בשנת התשע־עשרה למלכות יונג־לא (1421) השיג הרופא
 "היהודי יעני־טשענג הרשיון לחזק את בדיקו הכית והקיסר נתן כמתנה קטרת
 "וסמים וגם את הטבלא הגדולה שעליה חרותים שמות כל מלכי בית מינג (המתים)
 "לתלותה בבהכנ"ם לזכרון, ונתכבד יעני־טשענג מהקיסר בתוארים רבים של כבוד.
 "בשנה הרביעית למלכות קינג־טי (1461) שטף הנהר הצהוב ועבר על נדותיו
 "ויוחריב את בהכנ"ם עד שנשארו ממנו רק היסוד לבדו, ואז השיג לי־יונג רשיון
 "מאת שר הפלך ויבנה את בהכנ"ם וישכללו ויפארוהו בכל פאר וחדר, אחרי
 "כן הכינו את האולמות והחרים שאחורי בהכנ"ם ושם שמו שלשה ספרי תורה,
 "קודם לזה קבלו ספר אחד מינג־פא וספר שני הקריב טשא־ינג מינג־פא
 "אשכר לבהכנ"ם. נכבדי העדה הביאו נדבתם שולחן למנחות, ואת ספרי־הנחשת
 "לקטרת, ואת כלי הפרחים ואת המנורות, ומגדכים אחרים הביאו את ארון
 "הקודש ואת שער הנצחון את המעקות והנדרות וכל כלי הבית ליפות בהם
 "את היכל ישראל הנקרא בשם: "אי־זע־לא־יע־טיען" כלומר: "בית תפלה
 "לאלהי ישראל". כל אלה הרברים נאספו למען למסור אותם לדוד האחרון על ידו
 "קין־טשאנג הנבחר והנסמך ונחרת על לוח האבן ע"י עושי המלאכה, למען יעמדו
 "ימים רבים. ותהי זאת בשנה השניה למלך הינג־טשע" (1488)

כתבת הזכרון משנת 1512

הוקמה ע"י השר טווא־טאנג ואנשים נכבדים אחרים בשנה השביעית
 למלכות צינג־טמע (היא שנת 1512) ואז הביא קין־פו מעיר ווי־יאנג ספר
 תורה מנחה לבהכנ"ם. ככתבת הזכרון הזאת יש פרטים רכים על אדות דת
 ישראל, חוקותיה ומשפטיה ותורת המוסר שלה, גם נרשמים בה שמות ספרי
 הקדש וקטעים מדברי ימי עם ישראל, כפי שנוכר בהמצבה משנת 1488.
 ומענינים מאד הדברים האלה: "אחרי בריאת התכל נמסרה האמונה מאדם
 "לנח וממנו לאברהם יצחק ויעקב, ושנים עשר האבות מסרוה למשה ואהרן
 "ויהושע. עזרה הורה לרבים את התורה ועל ידו נעשה הכתב העברי (בונהו על
 "כתב האשורי שהחליף את העברי) ברור ומוכן לכל דורש ספר.

מצבת זפרון משנת 1663

בהקדמה ארוכה משתדל הכותב המצבה להוכיח שאין דבר בספרי קדישנו אשר לא יתאים לששה כתבי הקדש של הסינים או יתנגד להם. ואח"כ הוא מונה את קורות דברי ימי היהודים, ומדבר ע"ד מושבותיהם בסינים וכו' וכל דבריו דומים כמעט להמצבה של שנת 1488, ונוספו בה רק פרטים אחדים ע"ד המהפכה שהיתה בנפול מלכות בית מיננ בשנת 1642, עת המורד ל"י טשע"טצינג "הביא במצור את העיר פען-לאנג (קאי-פונג-פו) ומפקד צבא "הקיסר חפר תעלות מהנהר-הצהוב ויטחו על העיר להציף אותה עם חיל המורדים, "בעת ההיא הומתו רבים מהיהודים, ובהכנ"ם נחרב ורק מתי מעט כמאתים "משפחות נמלטו לעבר הנהר צפונה ונצולו".—ויש על המצבה רשימות שמות האנשים "שהערו למות נפשם למען הציל את ספרי התורה ויתר כתבי הקדש "שנמצאו תחת מפליות בהכנ"ם הנהרם, והובאו לאיש אחד מחוץ לעיר, ושם "היו הפליטים היהודים מתקבצים להתפלל. וכעשר שנים אחרי כן, בא השר "היהודי טשא"ינג"טשענג עם נדוד צבא שעמד תחת פקודתו, ויקומם את "הריסות העיר ויתקן את הדרכים ואת הנשרים והמעבדות וכו' והגדיל לעשות "בעזרתו, ואחיו ינג"טע היה לו לעזרה. וכיום עלתה להשיב את אחיהם לעירם "העזובה והשוממה ולהושיבם בבתיהם שעל יד בהכנ"ם, אשר נבנה מחדש "בשנה העשירית למלכות שהינצי, (1653) הקיסר הראשון לבית טשינג המנדזורי".—

פרטים רבים נרשמים "ע"ד הקמות חרבות בהכנ"ם והבתים לדירות, "שבעבודה זו השתפפו בני שבוע משפחות ומכל היריעות של ספרי התורה "שנצולו משטף המים עלה בידי ראש העדה לברור רק ספר אחד שלם, והספר "הזה אשר כבדוהו מאד, הושם ברוב פאר והדר וכבוד בארון הקדש. בעמל "רב ולאט לאט, עלה להם להשיג עוד שנים עשר ספרי תורה ויביאו גם את אלה לבהכנ"ם".—שמות המתנדרים הוחקו לזכרון על העבר השני של המזכרת, גם ספרי קדש אחרים וסדרי תפלות נסדרו ונתקנו כפי האפשר וישובו ויתאחדו היהודים לעדה.

"ושר הצבא טשא"ינג"טשענג מרם עזבו את העיר, כתב בספר כל "המאורעות והקורות אשר עברו על ספרי התורה האלה, ואחיו ינג"טע הדפיס "ספר בן עשרה פרקים על אדות הדבר הזה והרכה שרים יהודים ששמותיהם "נרשמו לזכרון בכתובת הזאת, עזרו לקומם את הריסות בהכנ"ם ולחקים את המצבה הזאת לזכרון לדור אחרון ותחי זאת בשנה השניה למלוך הקיסר קאנג" "הי למלכות בית טשינג (1663).

עד כאן דברי הסופרים, והשליחים והכהנים הנוצרים שהיו כסינים ובקרו את אחינו אלה, כפי שאספתי ממקורים שונים וכיחוד בספר הסינים" של החכם ש' מ' פערלמאן (לונדון תרע"א).

"והנה אם נעביר את דברי אלה המצבות—מוסיף החכם ש' מ' פערלמאן בספרו הנזכר—תחת שבט הבקרת, ונתבונן בשום לב אל רוח כותביהם, נראה כי אלו החמש מאות שנה, מן 1164 עד 1668, היו ימי הכליון והאכזרן לאחינו בסינים. והרוח האמין המרחף ע"פ המצבה מיצנת 1164 איננו עוד בהמצבות המאוחרות, ונהפוך הוא כי מדברי האחרונים אנו רואים שעזבו את עמדתם החזקה ברוח ובאמונה ונסוגו אחור, ותחת הנאון שלבשו בשנת 1164 הם מבקשים עתה רק להגן על אמונתם. . . . כאשר ראו כי כחם הולך ודל ואין בצרון עוד לרוחם. ותחת אשר בהראשונה נראם מביטום כמו מתוך נאה ונאון על הסינים סביבותם המתהללים באלילים והם היהודים "יודעים מאין ואיך נברא האדם וכו' והנה הכותבים שאחרי שלש מאות שנים (שנת 1488) אמנם מדברים מאברהם ממושה ועזרא, ומהללים את תורת ישראל, אך אינם מכלימים עוד את עובדי האלילים. ולא עוד שאז כבר אחזו במנהגים זרים כמו: כימי האביב עלינו להביא מנחה, מבקר וצאן ומתנוכות האדמה לאבותינו (המתים)" שזה מנהג סינים חמתננד לגמרי לחוקי ישראל. וכן ספרו עוד כי הקימו שולחן וספל הנחשת לקמרת" שזה בודאי מנהג הסינים. וכעבור עוד מאה וחמשים שנה, אנו רואים בהמצבה שמשנת 1698 איך הם משתדלים להוכיח "שתורתנו מתאמת עם תורת הסינים (*), וזאת עדות נאמנה שבכר נפלו אז ביצר הממיעה וההתכוללות, ודי היה להם למצוא אמתלא לזו העובדה שתורת ישראל תתאים עם תורת סינים", לכן לא יבשו בה" . . .

בהעתון Chinese Millions (היוצא לפרקים בהוצאות המסיון האנגלית בלונדון) מן מארץ 1897 כותב דעננים מילס ע"ד היהודים שראה בקאי-פונג" פו ומספר שבקש את היהודי אשר התארה אתו לחברה, להראות לו שריד זכרונות היהודים בשם, ואם נמצא עוד בידם איזה ספר תורה. והלה ענהו: "זה כשמונים שנה שהיתה בזה רוח גדולה וחזקה, ואז עלה בסערה אחד מספרי התורה ישר להשמים, ומני אז ירדה אמונתנו פלאים ונשתכחה מאתנו".

הסינולוג Herbert Giles בספרו על האמונות העתיקות בסינים כותב

(* זאת הרשעה, תולעת ההתכוללות האוכלת בנו עד היום, שנשכילה מוכרחים הם לבקש היתר לקיום התורה גם עתה יען היא מתאמת עם רוח הזמן וכו' ועם קולטורת העמים מפנינותיהם. הכל כמו שנהוג בכל מקום בכל זמן ועידן.

„היהודים, או כפי שנקראו בסינים : „חברת מנקרי גיד הנשה“ באו לסינים מיד אחרי שגלו מעל אדמתם, והביאו אתם את תורת משה.—שלוש מצבות שונות נמצאות בסינים (הן אלה שהבאתי למעלה) זכרון להיהודים שהיו שם. והמצבה האומרת שכאו היהודים לסינים בימי בית מלכות בית צאו (משנת 1112 עד 225 לפני ספירת הנוצרים) תחזק את ההשערה שהיהודים הראשונים היו בני גולי עשרת השבטים.—ואולי הביאה זו המצבה—המדברת מזמן קדום כזה—את הכתן הרוסי אליקסי ווינוגראדוב לחשוב, שכונתה : „שהיו יהודים בסינים עוד לפני משה“, וכעין סמך להשערתי זו נוכל למצוא בזה שבחרו להם יהודי סינים את השם „מנקרי גיד הנשה“ (עיין לעיל צד 84) ע"פ המסופר בתורה (בראשית ל"ב ל"ג) והדבר באמת תמוה : מדוע לא בחרו להם שם אחר ממאורע יותר נכבד בדברי ימי ישראל הקדמונים ? מדוע לא קראו להם למשל בשם „יוצאי מצרים“, או מקבלי התורה על הר סיני, או „מאמינים באל יחיד ומיוחד“ ? הלא כ"ז יתן ידים להשערה : שהעברים הראשונים באו לסינים עוד קודם המאורעות ההיסטוריות של יציאת מצרים וכדומה, או שנפרד איזה שבט ערבי בחזמן הקודם ההוא ותישב בסינים, ולמעברים או להשכט הערבי הלזה, לא היו אז מסוריות יותר נכבדות מהמסורה ע"ד „גיד הנשה“ ולכן ידגילו עד היום בהשם הזה, אע"פ שבמשך העת נתוספו בודאי עליהם עברים מגולי אשור ונבוכדנצר וכדומה, והביאו להם יתר המצוות מהתורה וכו'.

ואולם החכם פערלמאן לא יודה בהשערה זו, ואומר : שהשם „מנקרי גיד הנשה“ בחרו להם לא מאי—דעתם את תורת היהודים, ולא מאשר הספור מיצקב היה מסור בידם יותר מספורי יציאות מצרים ומעמד הר סיני וכדומה, כ"א אשר התגאו להיות „בני־ישראל“ דוקא ולא סתם בני אברהם ויצחק ויעקב, שבדבר הזה השתוו עמהם גם המושלמים, שגם הם מלים את בניהם, אינם אוכלים את בשר החזיר, ושוחטים את בהמות, ואינם הולכים בגלוי ראש וכו', „לכן בחרו בהשם „מנקרי גיד הנשה“, שבו אין שום חלק למושלים, להראות בזה כי ישראלים הם ובין המושלמים לא יתחשבו.

„ולכן—מוסיף החכם פערלמאן— אין אנו מוצאים את השם „חברת מנקרי הגיד הנשה“ בכל ספרי התורים הקדמונים, ואין זכר לו בכל המצבות שנגמצאו בעיר קאי־פונג, וזלתי בספרי אלה התורים המדברים אדות היהודים והמושלמים יחדו, רק הם היו הראשונים להזכיר את השם הזה (*). המוכיח שמדברים הם מהיהודים היושבים בין שכיניהם „המושלמים“.

(* ולדעתי אני, נקראו כך פשוט נחמת שהקשר בסינים יקר נאד, וכלאו הכי קמניס

והמסקנא האחרונה של החכם הנזכר בספרו „הסינים“, כי : אין כל ספק שחלק גדול מגולי עשרת השבטים נתישבו באפגניסתן וקבולוסתאן, וברור „ג“ שמהם באו גם לקאחינ-חינא שבספר ההיסטוריא שלה נמצא כתוב מפורש „שהרבה מבני אלה הגולים יצא דרך מדי ופרס ויבאו לחלק ארץ המושלמנים *” „שהיתה תחת מלכות סינים ונחשבת על ארצה. חלק מהגולים התישבו „בין המושלמנים הכמורים, ויתחשבו כלם על אצילי הארץ עד כי הכמורים בחרו „מהם את כל מלכיהם והאניהם וכו“.

Cf. Chinese Recorder, Shanghai 1885 Vol. XXI Page 47.

אנכי נוטה להאמין כי גם בין אנשי טיבעט נמצא חלק מכני עשרת השבטים. הסופר מומקובסקי אומר : „פני אנשי טיבעט דומים לפני הצוענים“, והטו“ל את ספרו מוסיף בהערה ואומר : „דברי המחבר מסכימים עם דברי טהאמאס מאנינג, שגם הוא היה בלהאססא בירת טיבעט, ואומר שפני בני טיבעט דומים לפני היהודים ולא לפני המונגולים“.

Travels of the Russian Mission through Mongolia to China, London, 1827.—

בהפליכים הא־נאן וקיאנג־זיו בסינים שורר עד היום מנהג יבוס, וגם במקומות אחרים יקרה לפעמים לאשת המת מתיבמת לאחי בעלה, ואין איש יודע מאין בא להם המנהג הזה, אם לא שזהו שריד קדומים שנשאר בידם מאבותיהם שהיו יהודים ונטמעו בין הסינים, כי ע"כ היתה מושב היהודים בעיר קאו—פונג שהיא עיר הראשה בפלך זה. ובהכרח עלינו להחליט שבאו שמה היהודים לפני תקופת המשנה והתלמוד באשר אין להם שום מושג מהחליצה שהרבה תנאים ואמוראים נתנו לה היתרון כידוע, ואם אמנם התורה צותה על החליצה רק בתור עונש ועלבון לחיבם המִטָּאן לחקים שם המת ולתת זרע לאחיו **” בכ"ז מן הנמנע הוא שהיהודים שהביאו את מנהג היבוס לסינים,

גדולים הם כל אנשי חינה, ולא יכלו לזייר להם את התור ש„הצרת סינים“ זו (אנלס המושג על היהודים והמושלמנים „מן הכרה הינאית“ ולא יותר.) מותרת על נתיחי הכשר, וזורקת לכלבים החולה, ועיין לעיל.

* ולפי זה איפוא אחא ספיר השערתי שהבאתי מוספרי „מונלכות אררט“ לז' 8, (ועיין לעיל לז' 37) וע"ד האכן שהיתה נתונה בקיר בהנג"ס דגנסתן (שהיה ג"כ סייך לפרס ומד' לפניס) ונשארה אהם היהודים הגולים לסינים.

** בלמתי, טעם היבוס כתוב בפירוש בתורה שהיה מנהג קדום מאד עוד בימי יהודה בן יעקב שהתגמש בו כמנהג ידוע ומקובל בין העברים, והתורה השאירחה בהוספת החליצה

ישכחו לגמרי שישנה גם חלוצה הבאה במקום יבוס בעת הצורך, מלבד זה הנה היה "היבוס" נוהג לא לבד בעם ישראל, כ"א גם בין המונגולים, וגם בספר רינ וועדא (שנכתב בימי אברהם אבינו!) יש זכר ליבוס שהיה נוהג או בין היהודים*) ומאד מאד יוכל היות שמנהג זה היה נוהג בין הסינים עוד לפני צמיחת אומתנו בזמן אברהם, כי כן אנו רואים ביניהם עוד מנהגים כאלה הנהוגים בין אנשי הינא מימים קדומים שלפני התורה, כמו זהירותם מהלבשת שעמנו, "אנכי השתוממתי עד מאד (מספר החכם פערלמאן בספרי הסינים צד 250) כאשר שמעתי מפי הסינים שאין הם לובשים בגדים שנטו או נארנו מצמר ופשתים או מצמר הנפץ וצמר הבהמה יחדיו, ובכלל הם זהירין מאד לבל תהי הממוה מתערובות שער הבא מן החי ומחוטין שגידולם מן הארץ וכו', ובשאלו את אחרים ממכירי המלומדים שיאמרו לו: את הטעם למנהגם זה? לא יכלו לתת לי מענה רק אמרו שאין נוהגין ללבוש ממוה מאורגת מדבר הבא מן החיין ומדבר שגידולו מן הארץ. והתשובה הזאת, שלנו איננה מספקת... דיה להסינים שאין לחם מצות "בין אדם למקום" להרניע את רוחם ולהחזיק בה בכל תוקף ועונו בתור מנהג אבותיהם שבידיהם.—

דועמס פינן בספרו The Jews in China, London 1843 כותב: "זה לא כבר הציע אחד הסוחרים מסתאקפארט לפני סוחר אחד בליעדו הנמאות ממוה מאורגת מצמר כבשים וצמר נפץ. אך הסוחר הליעדוי לא היתה נדרשת, ויען שצבע הדנמאות היה כמעט הסינים, יעצהו לשלחה לארץ סינים בתקנה למצוא שם קונים ויענהו הסוחר המציע שזה כבר שלה שמה סחורה כזו, וגם נמכרה בריוח הנון, אך אחרי ימים אחדים השיבו כל הקונים את הסחורה לידי המוכרים בחזרה כמענתם כי ללבוש בגדים שנארנו מתערבות צמר הבא מן החי וצמר נפץ שגידולו מן הארץ, וזהו נגד דתם".

ומסקנא דמלתא, שאין אתנו יודע עד מה מוזמן ביאת היהודים בראשונה לגור בסינים, ומכל המנהגים ששרדו אצל הסינים אפילו באותן העירות שהיה בהן לפנים ישוב של יהודים, אין לדון מזה כלל על מוצאם העברי כדאמרן, ואין אפוא לאפקוי שמעתתא אליבא דהלכתא בעובדות היסטוריות הזקוקות למופתים חותכים, והבל נבנה רק על השערות ואסמכתות. אך בזה הכל מורים,

להממאן ליבס, כי היא היתה מנוהגת לפי מנהגי הומניס הסס והכריחה התורה לנטותו ולצוותו אולי "יקרה מן הגנות ההיא וייבס" (לשון המורה חלק ג' מ"ט)

(* ע"ד מנהג היבוס בין היהודים בימי אברהם ראה: Andrew Lang Myth. Ritual and Religion,

שהיו קהלות חשובות מיהודים בסנים, וכי ישנם עוד שרידים, מתי מעט, היודעים את מוצאם העברי, ואולם גם הם, לדאבוננו, הולכים ונשקעים בים המיליונים החינאים וכמעט שנמחקה כלה היהדות החינאית מרפי ספר ישראל! — ועל דא ודאו קא בכינן !! —

* * *

שׁוֹבֵי בְּהַזְרָה

עברתי את המסלה המנדזורית ששתי רשויות שולטות בה בנוע לזכותן של ישראל; פקידי חינא— לדרוש מסי המעברות ולבדוק שלא יכניסו בה סחורת טבל; ופקידי רוסיא— לדרוש תעודת־מסע וזכות ישיבה" (правожительство כלע"ז) יאכנס בנבולות עבר־הבאייקאל, והנה חוקה עלי פקודת הרשות המקומית לבלתי התמהמה הרבה במקומות הנ"ל שאסור לבן ישראל לשבת פה, וולתי אלה שזכות אבותם מסייעתם, הם אלה בני אנשי החיל מתקופת הקיסר ניקולי הראשון, או אלה שאבותיהם הובאו הנה אסורים באויקים בעד פשעיהם האמתים או המרומים. . . . והנני לתת בזה השקפה כללית על מצב אחינו אלה שבמקומות הנ"ל; —

כמעט כל אחינו תושבי הכל ארץ זו (עבר הבאיקל) מצוינים ומובדלים מיתר אחיהם שבסיביריה המערבית והתיכונה עד אירקוסק (ועד בכלל); הם אדוקים ודבקים בדת, שומרי מצוה ונוהרין מאד מחילול שבת ויו"ט וכו'. כמובן ישנם מעטים היוצאים מן הכלל הזה; ומפני שהיו עד כה ננזרים ונכרתים מכל העולם הנאור ע"י השטח הרב של שבעת אלפים קילומטר המבדיל בינם ובין אחיהם שברוסיא האירופאית, נשמרו בתמימות כמו שנולדו, או כמו שהוכאו הנה לפני עשירות שנים. . . . ; ואותם השנוים הקלים, שמכירים אנחנו האירנא בהם, הנם רק שנוים חיצוניים ושטחיים, שיש בהם אמנם מעט אירופאיות, אבל בהייהם הפנימיים והמוסריים כמעט שלא באו שום שינוים. סבת הדבר היא, שאין ביניהם אנשי־רוח אשר ינהלום במועצותיהם ויאצילו עליהם מרוחם, ולפי המצב ההוא אי אפשר ומן הנמנע הוא, שיהיו להם אנשים כאלה, כי אדמתם אינה מסגלת כלל להצמיח נטעי נעמנים כאלה; — ולהביא "לחם שמים" זה מרחוק— אסור להם ע"פ החוקים המנבילים. — הנה כי כן, למשל בעיר ציטא המרוכה באוכלסי ישראל (בערך אלף משפחות), היו סובלים מאד מחסרון שוחטים, וירחים שלמים לא אכלו בשר, מה עשו? עמדו וישלחו— בעצת שר הפלך אז— שני נערים מקציהם לישיבת "מיר" כדי שישתלטו כלמורדים ובאומנות השחיטה, ויהיו להם עתה שוחטים "משלהם" (כלומר: שיש להם זכות ישיבה

בירושת אבות). ה"משלחת" הזאת עלתה להם בדמים מרובים מאד, והנערים נמרו את למודיהם ונסמכו לשוכי"ם בדת ובהלכה, וישבו לארצם ולעירם ויבואו לשרת בקדש בשכר הגון (שלושת אלפים רובלים לשוחט לשנה !), אבל—זרוק חומרא אאוריא, אעיקרא קאי . . . האחד נכשל כמה פעמים פשוט ע"י אידידיעתו ואי בקיאתו, והשני—כה הקדיח את תבשילו ברבים עד כי נעשו פני כל העדה כשולייקדרה . . . *

נוסף לזה ישנה עוד רעה חולה בפה, הבאה מן הארץ ומזקת מאד מבפנים . . . ה"ה "המשולחים" הרבים טישיכות ליטא וזאמוט, הבאים בחמון לכאן, ומשפיעים עליהם לרעה בכל "פניותיהם ונפיותיהם". — במדה ידועה אמנם משפיעים המה המשולחים על אחינו בפה לאהוב את התורה ולהחזיק בלומדיה שבליטא וכו', אבל באותו שעה תראה כל עין גם את השפעתם המזקת, וההפסד מרובה על השבח! — מספר המשולחים הבאים לכאן הנהו גדול מאד, ולרנלי הפתח הסמלה הגדולה ינהו לכאן המונים המונים, וכיניהם נמצאים כאלה, "היוצרים ובוראים" לכתחילה ישיבה באיזה עירה נבחרת בליטא, למען תכשיר להם את "המשלחת" שכלום לא באה אלא למלא כוסם כסף תועפות . . . והתחרות, כטובן, תנדל כיניהם באופן מנונה מאד טמש כמו בשוק־הרגנים כברדימשוב למשל; כל משולח הפין להקדים את חברו והמה מכים איש את רעהו בלשון ומחרפים ומגדפים איש את אחיו ומכיאים את דבותיהם רעה איש על רעהו באזני אחינו אלה "הילדים הנדכאים" המאמינים לדבריו הבזו והגדופים של שני הצרדים יחדיו . . .

יודע אני משולח אחד כזה, צבוע ונוכל מכף רגלו ועד ראשו, שהיה לפני כמה שנים מופקד־גדול במלא טובן המלה, ועתה יגזו את השיות הסיבריות ובחריצות מיוחדת ונפלאה שאין דוגמתה, כפי שנודע לי היטב, גם חלק אחד אחיו ממאה, לא יבוא לה"ישיבה" שבשמה ירגול ובגללה יעשה את כל החיל הזה (לערך ששת אלפים רובלים לשנה !); המשולח הזה מדי בואו לכאן ינהל תעמולה מיוחדת להרכות בנימין ולהפריד בין איש לאשתו שנפלה כיניהם מחלוקת קלה וכו' וכל זה בעבור הכצע, כי בעד הנט היותר "נמוך" יקבל בערך חמשים שקלים, ולא מכעי— גם "גבוה ועשיר" שאז יקבל כמה מאות ! **)

* לפני לידתן לא במחלות במרכז העיר עם שפחות ואמחות גולריות, ויהרף ויגדף

את מערכות ישראל לפני כל אחינו, אשר נוסו ויעשו כלמה והרפת עולם על ידו.

** וזכה לנזות לו בית כמו רמים בעיר אומאן שגפלק קיוב, ואחווה בארץ ישראל

לעיני אחינו "הסיבירקים התמימים", מאפילים עליהם בטליתותיהם השחורות והאפלות כדי שלא יראו נכוחה... ומה מוזק הדבר מאד למוסריותם של הסיבירקים שמכ"ם הלא תפקחנה עיניהם.. ודים להם מעשים מגונים אחדים של משולחים בלתי הגונים להשריש בלבותיהם שנאה כבושה ואיבה נצחת לכל עם ישראל, וממילא לכל הקדוש ונשגב באמה, כאשר הם, הסיבירקים, הושבים אותם תמיד "לְהַתְּכַלֵּת שָׁבָנוּ".... עליהם ועל כיוצא בהם נוכל פשוט לקונן: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה! —

ואמנם היו ימים, ולא רחוקים הם, שבכל רחבי סיביריה סכבו רק שנים שלשה "משולחים הגונים" באמת, אשר לא התמכרו לתועבה בעד הבצע, ולא בקשו שבר כפנחם אחרי עשותם מעשה זמרי... — כ"א זרעו לברכה, המיפו למוסר ולתקון־המידות, לאחדות ולשלום בין איש לאשתו ובין אדם לרעהו, בענינים פרטיים ובעניני הצבור, ועד היום ישאו הסיבירקים על שפתותיהם שמות המשולחים הישרים בלבותם, ה"ה חר"ג אהרן עקובא מאיר והר"ג ר' איצעלע וואלאז'ינער (שניהם הלכו לעולמם, יחי זכרם ברוך) אשר הופיעו תמיד ביניהם כמלאכי־עליון והאצילו עליהם מרוחם—לקרבם אל התורה והיהדות, לחבב עליהם כל קרשי האומה ונכסיה הרוחניים, וכוה קשרום ויהדקום בקשר אמיין עם כל הגויה העברית שבמרכז התורה וכו', ועתה, הנה כמעט שאין כל זכר להימים הטובים האלה, ובאשמת "המשולחים האחרונים" המרבים כאמור רק מחלוקת ופירוד הלבבות ביניהם, באשמתם—נעקרו לאט לאט נטעו נעמנים הראשונים שנטעו ידי הישרים הנזכרים עד שיש לדאוג הרבה לגורל היהדות הסיבירית בכללה...

ולמרכה האסון חסרים לגמרי מלמדים ומורים במקומות האל, כי כמובן, לא שכיה הדבר שיוכאו אנשי־רוח אלה הנה בשלשלאות של ברזל, דבר המכשיר את ישיבתם בזה... ואלה המעטים שישנם בזה, המה עפ"ר שוליא דנגרא או רישי־דוכנא, אשר הרבו לפשוט בה"תחום" ושולחו הנה אסורים באויקים, והיפלא איפוא בעינינו אם נראה ביניהם נכלים ופוחזים שאין דוגמתם—בהשחתת המדות— גם בין הטוננוזים והאסטיאקים (*) וכמובן אין להם גם מושג ויריעה

ומלה ברבית קלוזה ושאינה קלוזה וכו' וכדי ביוון וקף, והפלא שמליטא נהרו כמשלה מעיר אוקריינית הרחוקה מאלד מ"ישיבות" והחוקת תורה וכו' ? אמתה ! —

(*) ראיתי מורה עברי אחד בעיר 5. שאנס כמה נערות בעירו בהתחום, והוכח הנה בשלשלאות וגם כפה אהרי שחררו הפך כמה פעמים לנזום את בנותיו הילדות ! — האמנם ישנם גם יוצאים מן הכלל, אך מעטים מאלד בערך.

כל־שהיא בתורת החנוך והפדגוגיא, והם רק משחיתים ומחבלים את הדרור הצעיר ויפילוהו למהמורות גסות ובערות המביאותם ל"שמד" וכו'.

ולתגדיל את השעמום והריקניות כיניהם, חסרים הם לגמרי את כל הדברים המרחיבים דעתו של האדם ומפתחים ומשכללים את רגשי האסתיתיקה שבו;—בכל חבל הארץ הזאת (забайк. обл.) הגדול פי שנים מארץ צרפת למשל, אין תיאטר, ואין שום מוסד־צבורי וכו' שישפיע עליהם איזה אצילות ומוסריות ועדון הנפש, זולתי "כלובים וכלובים" שכל עקרם לא באו אלא להרבות בצחוק הקלפים ולעשות תבל וזמה בַּצִּוְתָא חֲדָא... או טיוול "הפּאַמְנִיק" הירוע שהוא האידעאל היותר נעלה ומרומם, ביחוד של נשי אחינו אלה—האמהות של הדרור הבא, שבכחינה זו תרחקנה עוד ללכת מהנכרים...— ואם כרצונך, חביבי הקורא, לדעת מה טיבו של "הפּאַמְנִיק" הלוח?— בוא ואלפך חכמה... הנבירה ובנותיה לוקחות עמהן מוליאר, בקבוקי יין, מגדנות וממתקים וזני מרקחים, ונוסעות להכפר הקרוב לעיר כדי לשתות תה בבית אחד האכרים ולטייל אה"כ בשדות־השלג הגדולות וביערות—עד (тайга) הסוככים את הכפר. "הפּמְנִיק" הזה יקרקר וינקר את שארית הנימון העבריים שבלכותיהן, ולאט לאט יעיב את טוהר היי־המשפחה—העברית שבמקומות האל!— לפי המדה והטעם שלהם אסור ב"איסור המור" להבעל־האב להלוות להברה אֶתֶן ובעין חיוב גדול וקדוש הוא אצלו לנסוע דוקא עם איזה זר ומה גם עם מי שאינו בן־ברית... אך יודע ובקי היטב בחלקות הנופה ולאחוי קידה לפני הנבירה בעצמה ובכבודה, או לכל הפחות להִבְנֹת... וככה תתרועענה האמהות והבנות יחדו עם הריקים והפוזוים המשוטטים ורצים בכון אחריתן, לצודן למרחפות, ואהריתן אמנם—ומה ותכל... וכל זה הוא אך ורק מרוב שעמום ובטלה, ובאין מקום לבלות בו את העת בענינים יותר מלכבים ומענינים, ולכן תביאם הבטלה לידי כל הטאת וסלף־מוסרי, ותחבל אותם חבל נמרין! . .

ומה גדולה עוד אולתם וקטנוניותם בנוגע לשנוי שמותיהם, ביחוד שמות נשותיהם? נסה נא חביבי, לקרוא איזה עכרית—סיכרית, ובפרט בשעת שיכתה עם מאַרְחִיָה "הפּמְנִיק", כשמה העברי... או תמלא פניך כלימות ורוק ותירדף עד הרמה. לא אחת ושתיים קָרְנִי לראות כפה עולה־לתורה אחד עומד ומגדד את פדחתו, ואנלי־זעה נזלים על לחיו ולסתותיו, וכשום אופן לא יוכל לזכור את שמו העברי, עד שימצא לו איזה זקן הזוכר את בריתו ויוציאהו ממבוכתו... והנשים גם בהתכרכן ב"מי שברך" וכדומה לא תחפצנה בשום אופן להִתְיַחַש על שמותיהן העבריות, והחון האַמְלֵל אנוס לגרם כחציץ שיניו ולכרך לַשָּׂדֵה: את האשה מרת אנאמטאסיה איוואנאוונא וכו'... גם

נגאי להן להקרא בשם הכבוד „מאדאם“ כמו שנהוג, למשל אצל האינטליגנציות שלנו בנגב רוסיא וכדומה. —

* * *

לאחר שבע שנים בווערחנו־אודינסק.

שמיטה שלמה חלפה עברה למן העת שבקרתי ראשונה (*) את המקומות האלה, ומה רב ההבדל מאז ועד עתה? — אז, כשבאתי הנה בימי השוק הגדול שהוא האחד והמיוחד בכל גלילות סיביריה המזרחית והמערבית והלכתי בשבת להתפלל בכיהכנ"ס שלהם הבנוי לתלפיות בטבור העיר, היה הבית מלא מפה אל פה אורחים־מתפללים עד כי בקושי גדול נדחקתי בתוך המון המתפללים; אז היו כמעט כל החנויות העבריות סגורות על מסגר ביום המנוחה, והבית הזה היה באמת מרכז־רוחני ומקדש לא מעט לכל אחינו אלה, תושבי עבר־הבאיקאל שהביטו על זה אז כעל איזה „קבוין־גליות“; בבית הזה נדבו את נדבותיהם ושלמו את נדריהם; התעננו על מנגינת חזן—עשיר אחד מקציהם שהיה עוד מנדב סכום הגון בשעת תפלתו ובשעת הנעימו את זמירותיו; בבית הזה התראו איש את אחיו הרחוקים זה מזה בהערבה הגדולה והרחבה הלזו המכילה כמה אלפים קילומטר מרובעים, בבית הזה קבלו את ההשפעה העליונה והאצילות הרוחנית לכל השנה, — ממש „חג ורנל“ היה להם בעת ההיא בבית הזה, שממנו היו יונקים את הקדושה העברית לכל ימי השנה בכל מקומות מושבותיהם!

ועתה? — — — אל אלהים ה', מה אני רואה? — הבית הגדול והקדוש הזה הגהו כמעט פנוי וריק, ורק כשני מנינים מתפללים בו, ובמספרם נכללו גם חמישת „המשולחים“, העומדים ככרבורים מתנפחים בזווית הבית, וחוששין בשעת מעשה שלא יכוו ח"ו האחד מחופתו של חברו...; אין נודר נדר, ואין מנדב נדבה אין חזן—עשיר משמיע זמירות בחנם, ואין משפיע רוח זכור וקדושה וכו'; — העשירים האחדים שהיו לפנים מתעננים על יו שדי בבית הזה, כבר מצטיינים גם הם ביהרותם וגסות־רוחם של „ארירינו“ הידועים... — ומענלים קטנים" שהיו לפני שבע שנים, נעשו עתה כל אחד ואחד לבריה בפני עצמו — כלומר לשור פר מקרין מפרים לימינו ולשמאלנו... בקצרה, השבת היתה להם לחול, לנמרי חול... והקשר־המוסרי שהיה מאגדם ומקשרם, נתק ונפסק; ההשפעה־הצבורית נעשתה גסה והדיוטית, בתערובות של מעט

(*) ומסעותי הרגשנות צפיריה היו לפני שבע שנים, ונדפסו כלן בהמליץ סנת תרנ"ע —

תר"פ, כלומר: כחוקשק שנים" אחרי גמרי אותן, כסכת הלגוריה...

עריצות־הצפנית ותקיפות־שהצנית...; „האדונים היהודים” יבלו עתותיהם וכל נשפיהם בכלובי־הקלפים; ה„גבירות והכנות” עושות כונים לה„פאטניק” הידוע אשר בו כל חי רוח, שיחן והנינון, וכל מאווי לבן... — ובין כו"ב תלך כנסת ישראל זו, הלך ומתנולת ומתמוזות מיום ליום ומשעה לשעה, ואין איש עומד בפרץ עוד.

משמים ומרעיד, משומם ונעצב עמדתי והסתכלתי בצורה עברית זו החולכת ושוקעת... ראיתי ונתתי אל לבי עד כמה היו יכולים אלה המשולחים — לו אך היו אנשים מהוגנים ומסורים ל„משלחתם” באמונה — להביא רב טוב לבית ישראל זה. כי, האמת נתנה להאמר, היהודי הסיבירי בכל התרחקותו ממולדתו ומכורתו ומ„היהדות המעשית” הנהו בטבעו מוקיר רבנן מאד ורניל ומחונך מילדותו להיות זקוק לאיזה אויטריטט רוחני, ובכל נפשו ומאדו יאהב לתמוך בידי לומדי תורה ומרביציה ברכים, ובשימנו אל לב כי לע"ע א"א בשום אופן להשתמש באמצעים אחרים ל„רוחתם הרוחנית” לרנלי תנאי המקום והחומרות המתנכרות מיום ליום בנוגע לזכות הישיבה...; ובשימנו אל לב כי עכשו היא כנראה שעת הקריוזים הרוחני בסיביריה, ובעבר־הכאיקל בפרט, לאמר: המעבר מהאדיקות והבערות לחחופש־המוסרי וההתפתחות החברתית, שכאו בעקב המסלות החדשות שנפתחו זה עתה בה, — בשימנו כ"ו על לבנו צריבין אנו להבין עד כמה יש ויש לא! יד ה„משולחים האלה” לעשות הרבה בפה, לו היו, כאמור, נכונים מצדם גם הם לעשות ולפעול, ולא להשתמש בבערותם ועוד להכותם בסנורים ובתמהון לבב!...

* * *

מחזה מענין ומלבב מאד היא התהלוכה הדתית של השכט הבוריאטי הנקבצים גם הם מכל אהליהם (Аулы) ובפריהם ליום השוק הגדול; — בתוך הערבוביא והאנדרלמוסיא הרבה מתערובות עמים ולאמים שונים שנקבצו באו הנה לערב מערבם, הולכת ומשתרעת ע"פ ככר השוק תהלוכה של המון־רב, עם נשיהם וילדיהם העוטים את הכהן הגדול שלהם „Халибо-Лана” שלפי אמונתם מתנללת בו נשמת בורדא מחוקקס מדור לדור; הכהן בעצמו מוטל בעריסה מטולטלת מקופל ומכורך בשיראין ובסודרין ומטפחות של משי אטון־סינים וכרים וכסתות, וככה ישב לו מעט אפרקדן, בלי שום תנועה ואות חיים, — ממש כפסל של דונג (כן הוא באמת חזות פניו כמו בכואה של שעוה), ומראהו כמראה איש גוסס ונוטה למות. ורק מחרוזת־פנינים תתנועע בין אצבעותיו הדקות והצנומות, שבהן יחתוך קצבה לתפלותיו וברכותיו שהוא מושפיע בעת

החיה על מעריציו ומקדישיו, ודרך אנב יודיע שהוא עוד חי... — ונרות של שעה עבות וכהות דולקות לפני רגליו על הרגש קמן מוצב בעריסה, ועיני כל העם נטויות אל הנרות לקסום קסם ולחזות חזון על פי תנועותיהם ונמיותיהם של השלהבת והעשן, לאיזה רוח ינדוף העשן, ולאיזה — ההלכה? וכדומה; לאמים (כהנים) אחדים מהנושאים את העריסה והחולכים לפניה, מרחשין בשפתותיהם איזה תפלה שנורה בפי כל העם ההומה אחריהם כדוב שוקק, וההמון הרב הסובב את תחלובה מכל צד יקוד וישתחוה על כל פסיעה, וכל אחד ינע במצחו בהקרח המחפס המכסה בעת ההיא את כל האדמה, והאדוקים שבהם ינפצו את מוחותיהם ומצחיהם אל גלדי הקרח ואבני הרצפה, ומשתחיים לפני כפות רגלי הלאמים הנושאים כדי שיפסעו על נביהם עם ה"אל־בהנם". —

* * *

נפרדתי מהמקומות האל ואשובת דרך המסלה הגדולה שבבעבר — הבאקל הנפסקת על חוף הים הזה (*) אשר כבר נסה בקרח ובכפור, ופקידי המסלה העבירו אותי עם יתר הנוסעים במזחלות החורף עד בואגו לחפו השני ששם תחל המסלה הסבירית־מזרחית.

ומה נוראים ואיומים הם המחזות הראיות אשר הצטיירו והתיצבו לנגד עיני במקום הפרוע והפראי הזה! — מסביב ליס־הקטן הדומה לקערה עמוקה חסרת שולים יתנשאו הררי־עד וסלעי־מגוד כמו התעתדו מואת אביר המבע לשמור על המים הזרונים האלה לבלי יפרצו את גבולם... ועל החרים הרמים והנשאים האלה, על צלעותיהם וירכותיהם שוכנת תמיד עננה הרת סערות ורוח קטב, המביאים לעתים תכופות שואה על אדם ובהמה יהדיו. — ככה ישב לו הנוסע בהמוחילה המחליקה מראשי החרים (מהתחנה שעל החוף) על פני גתיב השלג הלבן והמצוחצח, ויורדת על שטה הקרח הנורא הנמוי על "יס־האסיר" הלזה; — ופה ושם תראינה לנגד עינינו גלדי קרח אדוירי־איומה נצבים ומוצקים כצלמי בלהות להפיל אימתה ופחד על כל עובר ושב! — לפעמים יראו בזה גם דוכים וזאבי ערבות, שועלי־הצפון ויתר חיות־המזון (רעענטהור) רגליהם כמו צמודות ודבקות בין בקיעי הקרח (**) ומטפסים ומתאבקים ככל שארית כהם

(*) אל נא יענה הקורא כי הדברים לאמרו נטרס שנכתבה המסלה הסוגנת את הבאקל

Круго-Бакальск. ж. д.

(**) תכונה מיוחדת ליס־קטן וזוהי, כי הקרח שעליו יבקע לרעים וכוין־רנע יתאחד

והחיה או הבהמה, ולפעמים גם האדם שיכלו אף ברגל אחת! לפקיע סכנה יאכדו תחתם באין וזלזל, כי אין שום תחנולה לזה, וזלתי להשאיר עם את הרגל! ...!

למען המלט על נפשם, — אך לשוא, כאחדים מהם עוד נראה רגש חיים והעוויות נוראות בהאבקם עם מר המות, וקולותיהם ואנחותיהם ונאקותיהם יוצאות מטבוריהם ושורטים שרמט רגזנית באזני השומע; פה הצכי — הצפוני עם קרניו המפוצלות והיפות הדומות כאהלות נטע ה', עומד ג"כ טבוע ושקוע ברנליו האחרונות בין הבקעים אשר התלכדו והתאחדו, ואחיזה זו אסרתו מאסר עולם! שם תאו זמר איל ויחמור וכו' יעמדו כנציבי קרח על מקומם שכבר נפחו את נפשם, ועל ידיהם הזאבים והדבים האוהבים תמיד את בשרם ומדמם לא ישבעו, ועתה שלום עולמים ביניהם ואין מתנפל עוד לטרוף טרף... ובין המחזות האיומים האלה במקום מרבין המות ושעירי שאול ואבדון, יחלוק לו האדם במוחילת החורף את דרכו, ומקטרתו בפיו תעלה עשנה נלנלים נלנלים, ומחו יעבוד ויחשוב וישער את השכר הצפון לו מנסיעה זו! — ועוד יותר ישתומם לבנו כאשר נבוא לתוך אמצע הים, ונראה בתים בנוים כמו רמים על קורות גדולות ועבות של עץ, להיות לבתי מלון ולתחנות להנוסעים ואינם חוששין כלל לבקיעות הקרח ומפוציו הנוראים והאיומים, כי שכל האדם את ידיו ללחום גם עם אותני עולם אלה ויכבשם, ועוד ישכון עליהם בכמהה ואין מחריד!

הערה לצד 11

אגדה יפונית ע"ד מוצא האירופאים.

בלב ארץ יפוניה, בחוג הררי עד וסלעי מגור, יתנשא הר גבוה וזקוף בלי שפוע ומדרון אך מהוקץ ומסותת מכל עבריו, ומתראה כבודד במועדיו ואך העננים ועבי-שחק יתחברו לפעמים עם ציקו המצוק. וההר יריק מליעו אש תמיד עם ריח נפרית ועב-עשן כבד ושחור מאד; כלילה בלילה נראה מחוג-שמים שכנגד לועו תרד טפה אדומה כדם קרוש ותתבלע בין להבות אשו.

ההר הזה הוא הר-נעש (וואלקאן) הקדוש—"פורזי-יאמטא".

בשנות קדם, לפני רבבות אלפי שנים, היה ההר בלו עטוף באדרת ירוקה משד-תבואות ערוגות-הבושם וכרמי חמד; על צלעותיו וירכותיו כסוהו צאלים מענפי עין עבות ודליות עצי במבוק וכו' עפאים ופרחים וכו'; בהם קננו צפור כל כנף וחיתול-יער וכו'; ההלך הבא מרחוק התענג על טי-מנחות טפכים באפיקיו ונאותיו, טים זכים ומהורים כבדולח ומתוקים בקני-הנפת ויערות-דבש; ריח צח שפיים היה מזורר באפו ומשובב נפשו, ומחליף עצמותיו וכל יצורי נוו, וכל הבא שמה היו מתוספים לו חיוו ושנותיו מאריכות.

לא לחנם היה בפה ערן נועם וחבל ארץ מלאתי כל טוב כזה, כי הגה בראש ההר על "ראש הסוצק" אותה למושב לה האלילה "הא-האמאטטא"—אלילת הטוב והאשר!

אלף עינים היו לה להביט ממרום שבתה ולהשניח על-עכדיה עוכדיה, וכאלף ידים החישה להם עזרה בצר להם וכו'.

בעת קדומה מאד, בתקופה בלתי באה במספר שנות התכל, לפני מיליוני שנים בא האלילה הטובה לשכון בראש ההר הזה, ששמנו נשקפה כל ארץ יפוניה מאפסי צפון עד האקיגום הגדול בפאתי תכל, וברגע אחת יכלה לראות ולהשניח על כל הארץ ולהשפיע עליה שפעת ברכותיה.

מאשרים חיו אז בני יפוניה, בתיהם היו מלאים מן אל זן מטוב הארץ

וחלב האדמה ; כלי בית, רהיטי בטבוס ומחצלאות בשלל צבעיהן ; חביות תבן מלאות אורז וקטניות פולים וערשנים; תולעת המשי לא מתה, והשֵׁלוֹ (פאזאן) השתטח שָׁמַח בטבוב; והתאו והזמר והאקן והדישון פרו וירבו מאד ועמיני הפרות נתנו חלב למכביר וכו'...

מאשרים חיו, ויאהבו איש את אחיו ולא היה להם שום מושג מאיבה ושנאה וקנאה וכו'; אוצרותיהם וממנורותיהם ומחסניהם היו פתוחים בלי שמירה ומנעול, בלי הסגר וכלי בריחי ברזל ויתד-העין : שלות השקט ומשכנות מכמחים היו אחליהם ובתיהם, ויברכו את האלילה הטובה האד-האמאטטא המשפעת עליהם רוב טובה ואושר, ותשפות להם שלום נצה !

ואולם לאט לאט נשחתו מדותיהם וידרו מטה במעלות רוחם וכמוסריותם והארץ מלאה מומה—שוד וחמס, עשק וגזל וכו' עד כי יסדו להם גם "ממשלה"... והתחילו לאסוף צבא וחיל ללחום ולשפוך דם... אף הבדילו מקציהם ראשים ונסיכים... והם היו הראשונים להרים חרב איש על רעהו; רבים מעמי הארץ נכבשו תחת ידיהם לעבדים ולשפחות, ויאלצום לעזור להם במלחמותיהם ולשלוח יד בכזה; הנהיגו "מעמדים" בארץ ויחוסים בין בני העם, וימשילו את העריצים על החלשים ואת העשירים על העניים; —מוט התמוטטה הארץ ותנוד ותנוע; הכפרים נשמו, השדות נעצבו, הערונות נרמסו ונהרסו, הערים נתצו מאין יושב וכו' ובמקום האושר והשלוח באו—יָאוֹשׁ, שכול ואלמון, שָׁמֹת ושֹׁאֵף יחריו ! הסייגונים בני לא אָמוֹן כה השחיתו את דרכם עד כי הנהיגו לבוא גם כבתי הבָּנָה (כתי תפלה לבודדה) וישודדום, ואת הגוישיות (הקדשות) רטשו ויכתרון בהרבותיהן...

רע ומר מאד היה אז מנת חלק דלת העם, הם באו במחילות עפר ובנהלי הכתות להסתר מפחד העריצים הסייגונים; שם מתו ברעב ובקור וקרה, ומבלי רצונם נאנסו להספח על הסייגונים הזדונים, וירעצו וירוצצו וכו' ותמלא הארץ שוד וחמס, דם ואש וכו'.

רבות רבות סבלה והאריכה אפה האלילה הטובה, את כל ראתה והשניחה ממרומים, ותחטום להם ותסכול.

ואולם לעת קִיֵן כאשר צִיֵן הזרון והרשעה הרימה ראשה בלי סוף, או עלה אפה על עובדיה הבוגדים, ובבוקר כהיר אחד החל החר פודוי—יאממא להעלות עשן כבד מאד ; וראש המצוק שבאו מקדם היה משוש מכמו של איש יפוני על "בתמו האדום," נעשה שחור ואפל וממעל להרקיע הפרוש עליו עלתה להבֵּת" צהובה המכשרת רעה ואסון ליפוניה כלה.

אבל העם כה השחית את דרכו עד כי לא שם לב כלל לאותות השמים,

מחו עיניהם מראות אזהרת האלילה הטובה והתראות האלים האדירים, מלאכה עושי דבריה.

צין המטה פרה הודון! וכעת עון קין פקע סבלנותה, והי רעש גדול ונורא בכל אפסי הארץ; מנכני האדמה, מתחזות ארץ, התפרצו אדים מלאי רעל מחניק; חחר פודוייאממא נחלק לשנים, וממנו התפוצצו סלעי־עד ואבנים גדולות אשר עפו כמטר בלוית ברקים ורעמים אדירים, ותחו אש מתלקחת אשר להטה מוסדי ארץ ותהפוך את כל לעפר ואפר, וכמעט שנמה כל היקום מעל פני האדמה (*).

הארץ שאה שממה, העם חרד מאד על אבדן מחמדיו; הסיוגונים נפלו לאט לאט איש כחרכ רעהו, ושרידיהם שמו אל לבם מכשול עונם... ויחלו לפשפש במעשיהם ולשוב, — ואולם אחרו העבירו המועד... הלחבה (לאונא) לא כבתה, ותתך יומם ולילה אש ונפרית אויר מחניק, ואפר רומין עם נחלי רתמים!

נסו לחקריב לפני האלילה הקוצפת את קרבנות הכנזה: שהטו צבאים ויחמורים, הקריבו הקטירו, צעקו הפגינו, קראו היללו וכו' ויהינו לעלות על ראש החר אליה, ואולם — האלילה התחמקה מהם! בכל שורר מות ואבדון, ואין מי אשר ידאג עוד לשלום יפוגיה ..

האלילה הטובה הא־האמאטטא עזבתם!

אלפי שנה חלפו עברו והאלילה הטובה לא שבה.

רחוק רחוק מאד נדרה לה; שם בקצוי ארץ בלב ימים ואיים רחוקים במקום השמש תשקע במצולת ים להטהר מהלאת היום...; שם הרחק מיפוגיה ומטין ומכל ארצות אויה, יסדה לה ממשלה חדשה על ארץ חדשה; ב"ממשלה חדשה" זו לא היה מקום להרע, כי האלילה הטובה האצילה מרוחה ותשליט בה רק את הטוב.

והממשלה החדשה הזאת נוסדה על־אי גדול עגלגל שכלו לבן בשלג, וכל הנמצא בו נוצין בזחרו וצחצחו.

גם האנשים המה לבנים, האלילה החליפה את מראיהם בצביון כזה שלא תוכל להזכר עוד בבני יפוגיה שעזבה...

ולמען עשותם לחוקים ואמיצים ולמנצחים תמיד כמלחמותיהם, לקחה האלילה זיקי אש מלכת הפודוייאממא ותהלק בין עבדיה הלבנים, ותלכדם

(* בהוספתו הקדומה של יפוגיה ישנן איזה ידיעות ע"ד אבדן והרסו ע"י מוקדי=

עולם בנזהסכות ולקניות, שאז נאכדו יותר ממהה אלף אנשים ובהמה רבה וכו'.

איך להשתמש בהאש העצור בקנה־ירובה* כדי להרעים אש ונפרית להוציא ברקים ורעמים בירויותיהם—באש פלדות זה.

עברו עוד מאות אלפי שנה, והאלילה לא חפצה לשוב ליפוניה האומללה עד שתודע מכתחלה: איך חיים כעת היפונים—בניה הראשונים? ואם שבו מסורם והחליפו את נשמותיהם המקולקלות? —

אז קראה אליה את עבדיה הלבנים ותצוו אותם לאמר: טענו בירניות גדולות וחזקות, וקחו אתכם את קני־הרובה שלכם ביחד את תעודתי זו, ועברו שמהשמה מזרחה שמש; חצי שנה תמשך נסיעתכם זו; מאה ושבעים וששה פעמים תראו את השמש עולה מן האוקינוס הלאה הלאה מבירניותיכם; ובמקום עלותה בפעם השבעים ושבעה ומאה, תראו ארץ; כואו אל הארץ הזאת, עמדו עליה ורגלות היטב: איך חיים שם האנשים,—הטובים הם, אם רעים? האוהבים הם איש את אחיו? החדלו ראשיהם ותקיפיהם לרעצם ולרוצצם? החדלו להנך את ילדיהם ועויליהם? וכו'*) וכל אשר תראו תכתבו בספר ותביאו אלי בשובכם קשט אמרי אמת. —כה דברה אליהם האלילה וכה שלחה אותם לנסיעה רחוקה זו.

האנשים הלבנים נסעו הלוך ונסוע על במתי ים מאה ושבעים ושבעה ימים, עד שבאו לחוף ארץ יפוניה כאשר דברה אליהם האלילה הא־האמאמטא. העם היפוני יצא חוצין כלו לראות את האנשים הלבנים, וישתאו מאד על מראיהם המשוונה; כלם נשאו זקן גדולה יורדת ע"פ מרותיהם ולבנה כשלג; הפנים לבנים וחורים, והשערות קטנות ורכות; והעינים יושבות על מלאת ואינן שקועות...ומביטות נכתן וכו'.

ואולם גם הלבנים שכחו מהר את פקודת האלילה הטובה, שכחו אמרותיה ומצותיה בחיותם רחוקים מאד ממנה, ותחת פקודתה אותם: לדרוש לשלום הארץ בהשקט ובכמחה, התפרצו הם בה כרעם קני־רובה ובאש פלדות, וישללו מהעם זהב ומשי וכו' ויהרגו בהם לאלפים ולרבבות, עד כי עד היפונים התחבאו בעמקים ובגאיות וכו', ויפללו ויתחננו בשם האלילה הטובה "מרחמתם לפנים", שתשוב אליהם ותצילם מכף מעולים ומרצחים "לִבְנֵי" אלה, העושים בלה את ארצם...

לא ידעו האומללים כי הם המה עבדי האלילה הקדמוניה שלהם ששלחתם אליהם לדרוש בשלומם...

* הכונה בדואי על המלאת אצק־השרפה (פולווער) או ה"כרד" בשפת מרחיבי הלשון.

* מנהג רע ומסחית השורר עד היום בין דלת העם והחשוכים ביפן.

ואחרי אשר הלכנים האלה חחרבו וישוססו את כל הארץ ולא נשאר להם עוד מה לעשות... שבו לארצם בכירניותיהם ואניותיהם המלאים שלל יפוגיה... ובידעם כי האלילה אוהבת אך "טוב וחסד" ספרו לה על היפונים שמועות טובות... והיא שָׁשָׂה ושמחה ע"ז מאד ותחליט לשוב לארצה הקדומה, שנשתנתה לטובה.

החליטה ותשוב.

ובבוקר לא עבות אחד ראה כל העם היפוני כי החר הקדוש פודוי-יאממא חדל פתאם מהרוק אש ורוח-הנפרית נהפך לריח שושנים וערונות בושם; ציק החר התאדם עוד הפעם, והשמים ממעל לו נטפו נטפי ברכה ותחיה, אז הבינו כל העם, כי שבה אליהם האלילה הטובה הא-האמאטמא, ואתה כל הטוב והאושר לבני יפוגיה ולארצם המבורכת וכו' :

אז נכנעו הסיוגונים ויאירו פניהם לדלת העם, וייטיבו איש לרעהו, ולא השליטו עוד את האנרוף-רשע וכו'.

בהמשך הזמן, גלו הכהנים מעל כמת הכנוה את הסוד הגדול, כי : הארץ הזאת ששבה משם, אלילתם הטובה, היא רחוקה רחוקה מאד מיפוגיה ומסין ומכל אויז; שמה שמה במקום שקיעת החמה מערבה שמש, שם ישבה ומשם שבה ותביא אתה את כל סודותיה בדבר ה"אש-פלדות מקני-הרובה" ורעטיהם וברקיהם... ותחל ללמד את אצבעותיהם לקרב ולהשתמש בהאש פלדות וכו' כדי לרוממם ולנשואם על-כל... וכדי ליסר את "הלכנים" אשר מעלו מעל בשליחתם...

והארץ הזאת שעזבה עתה תקרא : אירופא...

תקוני טעות

חלק ראשון

צ"ל	במקום	ש'	צד	צ"ל	במקום	ש'	צד
великод	Беликод	בהע'	44	Баластные	таластные	27	18
невиая	небная			Совестъ	совість	בהע'	20
נשארה	נשתמה	8	50	товарищъ	товарищъ	15	23
ובעבו"ז	ובכוע"ז	5	52	והשתלשלות	להשתלשלות	30	"
לא יכולתי				די-צרכם	צרכם	17	27
יבלוניה	ובלוניה	28	58	העשירים	עשירים	25	"
סנסקריטות	סוסקרוט	24	59	קא"פ.	קונ"ד	28	"
האגודל	המגודל	26	62	בישרנות	בישרונות	10	28
הנזירים	הנזכורים	27	"	העוטים	העושים	20	30
вѣра	Баыра	30	63	במעשיהם	במפשיהם	"	"
יועידו	יועודי	13	65	עפ"ר	עפר	בהע'	"
מתמדת	מחמדת	20	66	בעבומ	בעבות	11	31
לאין הקר	שאין הקר	6	69	בואו	בואי	5	32
וישיבני	וישיבני	8	73	בעד	כעס	בהע'	34
Заниточки	Заточки	בהע'	80	ומשם יש	ומשם יש	9	38
Завѣникомъ	Завуюкомъ	21	"	Вольчей	Волыдей	18	39
Сѣтки	Сютки	19	81	דין	דים	5	41
ותשב בקרטומה	ותשכב	31	91	אליו	אלא	20	44
בי	כי	12	96	חלקנו בארץ	אלקנו בארץ	21	44

חלק שני

צ"ל	במקום	ש'	צד	צ"ל	במקום	ש'	צד
מעגל-המרוץ	עגל חמריץ	26	21	האפיקים	המפיקים	32	9
שאשת המת	לאשת המת	17	45	מיותרים	ובתי אוצר	8	12
החי	האף	13	46	הצלמנים	הצלמנים	16	"
Хамбо	Халиобо	26	52	אלקסיוב	אלקרב	22	15

ועוד שניאות רבות שנפלו לראבוני בספרי זה מחמת שלא יכולתי להיות בעצמי בשעת ההגהה האחרונה לרגלי נסיעותי לתור את הארץ ועריה ומושבותיה וכו' ועוד מכשולים שונים שא"א היה לי להסירם ולהתגבר עליהם ומובטחני בהקורא שיעמוד עליהן מעצמו וידינני לכף זכות.

ביחוד רבו השניאות בהמלות הלועזיות, וכפרט בהרוסיות מחמת אי הנקיאות בהשפות האלה פה בא"י.

